

BİR EKONOMİK TETİKÇİNİN İTİRAFLARI

John Perkins

ABD'DE TAMİ 24 YAYINEVİNİN YAYINLAMAYA KORKTUĞU
YAZARIN 6 KEZ YAZMAYA KARAR VERİP, HER SEFERİNDE
BÜŞVET VE TEHDİTLERLE VAZGEÇİRİLDİĞİ,
YAYINLANDIĞI ÜLKELERDE GÜNDEMİ SAĞSAN,
TUYLAR ÜRPERTEN GERÇEKLER!

APRİL CEP
9.90
.TL
ÖZEL FİYAT

**Bir Ekonomik Tetikçinin
İtirafı**
John Perkins

Türkçesi:
Murat KAYI

Yayın No: **003**

1.-2. Baskı, **2005**

3.-4. Baskı, **2006**

5.-6.-7. Baskı, **2007**

8.Baskı. **2008**

9.-10. -11. Baskı, **2009**

12.Baskı, **2010**

13.Baskı, **2011**

ISBN: **978-975-6006-03-0**

Yayın Yönetmeni

K. Egemen İPEK

Editör

Asiye Koray BENDON

Türkçesi

Murat KAYI

Son Okuma ve Dizgi

Özlem ARAS

Kapak Tasarım

Mineral Tasarım

Baskı

Özkan Matbaacılık

Yayın

A.P.R.I.L. Yayıncılık

Cinnah Cad. Kırkpınar Sok. 5/4 06690

Çankaya-ANKARA

Tel: (0312) 440 80 11 Fax:(0312)440 89 10

www.aprilyayincilik.com

bilgi@aprilyayincilik.com

BİR EKONOMİK TETİKÇİNİN İTİRAFLARI © 2005 A.P.R.I.L. Yayıncılık

CONFESSIONS OF AN ECONOMIC HIT MAN © 2004,

John Perkins © Barrett Koehler Publishers Inc. San Francisco

Bu kitabın yayın hakları **AKÇALI Telif Hakları Ajansı** aracılığı ile alınmıştır.

Her türlü yayım hakkı **A.P.R.I.L. Yayıncılık**'a aittir. Bu kitabın baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası Hükümleri gereğince alıntı yapılamaz, fotokopi yöntemiyle çoğaltılamaz, resim, şekil, şema, grafik vb.ler Yayınevinin izni olmadan kopya edilemez.

GİRİŞ

Ekonomik tetikçi (ET) dediğim kişiler, birçok ülkeyi trilyonlarca dolar dolandıran yüksek ücretli profesyonellerdir. Bu kişiler, Dünya Bankası, Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve diğer yabancı ‘yardım’ kuruluşlarından büyük şirketlerin kasalarına ve gezegenimizin doğal kaynaklarını kontrol eden birkaç varlıklı ailenin ceplerine para aktarırlar. Kullandıkları araçlar arasında sahte finansal raporlar, hileli seçimler, rüşvet, zorbalık, seks ve cinayet vardır. Oynadıkları oyun imparatorluklar kadar eskidir ama günümüzün küreselleşme sürecinde yeni ve korkutucu bir boyuta ulaşmıştır.

Nereden mi biliyorum? Ben de bir ET idim.

Yukarıdaki satırları, adı *Bir Ekonomik Tetikçinin Vicdanı* olmasını düşündüğüm bir kitabın başlangıcı olarak 1982 yılında yazmıştım. Kitap, her ikisi de bir zamanlar müşterilerim olan ve saygı duyup aileden saydığım iki ülke başkanına, Ekvador Başkanı Jaime Roldós ile Panama Başkanı Omar Torrijos’a ithaf edilmişti. İki de bir süre önce uçak kazasında hayatını yitirmişti ve ölümleri birer kaza değildi. Onlar, küresel imparatorluğu amaçlayan şirket-hükümet-bankacılık patronlarının kardeşliğine karşı geldikleri için suikasta kurban gitmişti. Biz ET’ler, Roldós ile Torrijos’u *ikna etmekte* başarılı olamayınca, diğer tür tetikçiler (her zaman bizim hemen arkamızda olan CIA destekli çakallar) devreye girmişti.

O kitabı yazmaktan vazgeçmeye razı edildim. Sonraki yirmi yıl boyunca dört kez daha yazmayı denedim. Yeniden başlama kararı vermeme hep güncel dünya olayları neden oldu: 1989’da Panama’nın ABD tarafından işgali, Körfez Savaşı, Somali’deki gelişmeler, Usame bin Ladin’in yükselişi. Ancak, her defasında da tehdit veya rüşvetler beni vazgeçmeye zorladı.

2003 yılında güçlü bir uluslararası kuruluşa ait büyük bir yayınevinin başkanı, adı artık *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı* olan kitabın taslağını okudu. Yazdıklarımı ‘anlatılması gereken sürükleyici bir öykü’ olarak tanımladı. Ancak sonra üzgün bir şekilde gülümseyerek, kafasını iki yana salladı. Şirketin patronlarının muhtemelen karşı çıkacağını ve dolayısıyla kitabı yayımlama riskini göze alamayacağını söyledi. Ama kitabı bir roman haline getirmemi tavsiye etti ve “Seni John Le Carré veya Graham Greene tipinde bir yazar olarak pazarlayabiliriz,” dedi.

Ne var ki yazdıklarım bir roman değildi. Benim hayatımın gerçek öyküsü idi. Uluslararası herhangi bir kuruluşun sahibi olmayan ve daha cesur bir yayımcı, öykümü anlatmamda yardımcı olmayı kabul etti.

Bu öykü *mutlaka* anlatılmalı. Büyük krizler ve fırsatlar zamanında yaşıyoruz. Bu bir ekonomik tetikçinin öyküsü, şu anda bulunduğumuz yere nasıl geldiğimizin ve neden üstesinden gelinemez görünen krizlerle karşı karşıya olduğumuzun öyküsü. Bu öykü anlatılmalı, çünkü ancak geçmiş hatalarımızı anlayarak ilerideki fırsatları değerlendirebiliriz; çünkü 11 Eylül ve Irak savaşı gerçekleşti; çünkü teröristlerin elinde 11 Eylül 2001’de ölen 3 bin insana ek olarak 24 bin insan da açlık ve ona bağlı nedenlerden dolayı yaşamını yitirdi. Aslında sırf yeterli beslenemediği için her gün 24 bin insan ölüyor.^[1] En önemlisi de bu öykü anlatılmalı, çünkü bugün tarihte ilk defa bir ülke tüm bunları değiştirmek için gerekli beceri, para ve güce sahip. Bu, benim doğduğum ve bir ET olarak hizmet ettiğim ülke: Amerika Birleşik Devletleri.

Sonunda beni tehditleri ve rüşvetleri görmezden gelmeye ikna eden ne oldu?

Kısa cevap şu: Tek çocuğum Jessica üniversiteden mezun olup hayata atıldığında, ona bu kitabı yayınlama niyetimden söz ettim ve kuşkularımı paylaştım. O da bana, “Üzülme baba,” dedi. “Sana bir şey yapacak olurlarsa, bıraktığın yerden ben devam ederim. Bunu, bir gün sana vermeyi ümit ettiğim torunların için yapmalıyız!”

Daha uzun cevabım ise şöyle: Büyüdüğüm ülkeye olan bağlılığım, Kurucu Atalarımız^[2] tarafından dile getirilen ideallere olan sevgim, bugün her yerde herkes için ‘yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama’ sözü veren Amerikan devletine olan sorumluluğum. Ve 11 Eylül sonrasında ET’ler devleti bir küresel imparatorluğa çevirirken artık daha fazla oturup seyretmemek konusundaki kararlılığım

Bu gerçek bir öyküdür. Onun her dakikasını yaşadım. İnsanlar, gördüklerim, konuşmalar ve tarif ettiğim duyguların hepsi hayatımın birer parçasıydı. Benim kişisel öyküm olmakla birlikte, tarihimize yön veren, bizi bugün olduğumuz yere getiren ve çocuklarımızın geleceklerinin temellerini oluşturan dünya olaylarının kapsamı içerisinde gerçekleşti. Tüm bu deneyimleri, insanları ve konuşmaları asıllarına uygun olarak sunmak için elimden gelen tüm çabayı gösterdim. Tarihi olayları tartıştığım ya da başka insanlarla yaptığım konuşmaları yeniden yarattığım zaman, bunu birçok aracın yardımıyla yapıyorum: Yayımlanmış belgeler, kişisel kayıtlarım ve notlarım, hem kendimin hem de diğer katılımcıların hatırladıkları, daha önce yazmaya başladığım beş taslak ve özellikle yakın zamanda diğer yazarların yayımladığı bilgiler ile önceden gizli olan ya da başka nedenlerden dolayı ulaşılamayan bilgileri de açıklayan tarihçeler. Bu konular hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen okuyucular için referanslar dipnotlarda verilmiştir.

Yayıncım, kendimize gerçekten ekonomik tetikçi deyip demediğimizi sorduğunda, genellikle sadece baş harfleriyle de olsa, öyle olduğunu söyledim. Aslında hocam Claudine ile çalışmaya başladığım 1971 yılındaki o gün bana, “Benim görevim seni bir ekonomik tetikçiye dönüştürmek,” demiş, sonra ciddileşip, “Bu işle ilgini hiç kimsenin, eşinin bile bilmemesi gerekiyor; bir kere girersen hayatın boyunca çıkamazsın,” diye eklemiştir. O andan itibaren bu açık adı çok seyrek kullandı; bizler kısaca ET idik.

Claudine’nin rolü, girdiğim işin temelinde yatan dalaverelerin çok güzel bir örneği idi. Güzel, zeki ve çok etkindi; zayıf noktalarımı bulup, onları kendi yararına kullanmayı çok iyi başardı. Yaptığı iş ve onu yapış şekli, sistemin arkasındaki insanların kurnazlığının bir göstergesiydi. Benden yapmamı isteyecekleri işi anlatırken sözünü hiçbir zaman sakınmadı:

“İşin, dünya liderlerini, ABD’nin ticari çıkarlarını gözetken büyük bir ağın parçası olmaya teşvik etmek. Sonunda bu liderler, sadakatlerini garanti edecek şekilde bir borç batağına saplanır. Sonra da onları politik, ekonomik ya da askeri ihtiyaçlarımız için ne zaman istersek kullanabiliriz. Karşılığında halklarına sanayi siteleri, elektrik santralleri ve havaalanları sağlayarak politik durumlarını güçlendirirler. Bu arada, Amerikan mühendislik ve inşaat firmaları da inanılmaz derecede zenginleşir.”

İşte bugün kontrolsüz bir hale gelen bu sistemin sonuçlarını görüyoruz. En saygın ticari kuruluşlarımız Asya’daki sağlıksız ve küçük imalathanelerde insanları neredeyse köle statüsünde ve insanlık dışı şartlar altında çalıştırıyor. Petrol şirketleri tam bir umursamazlık içerisinde; yağmur ormanlarındaki nehirlere zehir akıtarak insan, hayvan ve bitkileri öldürüyor, eski kültürleri yok ediyorlar. İlaç endüstrisi HIV hastalığı kapmış milyonlarca Afrikalıdan hayatlarını kurtaracak ilaçları

esirgiyor. ABD’de 12 milyon aile bir sonraki yemeğini nasıl elde edeceğini düşünüyor. [3] Enerji endüstrisi bir Enron yaratıyor. Muhasebe endüstrisi bir Andersen yaratıyor. Dünya nüfusunun en zengin ülkelerde yaşayan beşte birinin gelirinin en fakir beşte birin gelirine oranı 1960’da 30’a 1 iken 1995’de 74’e 1’e çıktı. [4] ABD, Irak’taki savaşı sürdürmek için 87 milyar dolar harcarken, BM bunun yarısı kadar bir parayla yeryüzündeki herkese temiz su, yeterli besin, uygun sağlık koşulları ve temel eğitim sağlanabileceği görüşünü savunuyor. [5]

Ve biz hâlâ teröristlerin bize neden saldırdığını düşünüyoruz.

Bazıları güncel sorunları, örgütlenmiş bir komploya bağlayabilir. Keşke o kadar basit olsaydı. Çünkü bir komplonun hazırlayıcıları bulunup adalete teslim edilebilir. Oysa bu sistemi besleyen, herhangi bir komplodan çok daha tehlikeli bir şey. Küçük bir insan grubu tarafından değil, neredeyse Tanrı kelamı haline gelmiş bir kavram tarafından besleniyor: Ekonomik büyümenin tüm insanlık için yararlı olduğu ve büyüme ne kadar yüksek ise yararlarının da o kadar yaygın olacağı düşüncesi.

Bu inancın bir de sonucu var: Kenarlarda doğanlar sömürülmeye açık iken, ekonomik büyümenin ateşini karıştıranlar yüceltilip ödüllendirilmeli.

Bu görüş tabii ki hatalı. Birçok ülkede, ekonomik büyümenin nüfusun sadece küçük bir kısmına yaradığını, çoğunluk içinse giderek daha ümitsizleşen şartlara yol açtığını biliyoruz. Bu etki, sistemi yönlendiren büyük sanayicilerin, özel bir statüye sahip olmaları gerektiği inancı tarafından da körükleniyor. Bugünkü sorunlarımızın çoğunun kökeninde yatan ve belki etrafta bu kadar komplo teorisinin uçuşmasının ardındaki neden de bu inanç. Kişiler açgözlülüklerinden ötürü ödüllendirildikçe, açgözlülük baştan çıkarıcı bir hal alır.

Dünya kaynaklarının oburca tüketimini neredeyse azizlik mertebesine çıkardığımız, çocuklarımıza dengesiz hayatlar süren insanları örnek almalarını öğrettiğimiz ve nüfusun büyük bir kısmını seçkin bir azınlığa köle olarak tanıttığımız sürece bela arıyoruz demektir. Ve bela da bizi bulur.

Küresel imparatorluğu terfi ettirme çabasında olan şirketler, bankalar ve hükümetler (yani topluca ‘*şirketokrasi*’) [6], finansal ve politik güçlerini, okullarımızın, işletmelerimizin ve medyanın, hem bu hatalı kavramı, hem de sonuçlarını desteklemesini garanti etmek için kullanıyor. Bizi, küresel kültürümüzün gittikçe artan miktarlarda yakıt ve bakım gerektiren, sonunda etrafındaki her şeyi tüketecek ve artık kendi kendini yutmaktan başka çaresi kalmayacak devasa bir makineye dönüştüğümüz bir noktaya getirdiler.

Şirketokrasi bir komplo değil ama üyeleri kimi ortak değerleri ve hedefleri destekliyor. Şirketokrasinin en önemli işlevlerinden biri de sistemi devam ettirmek ve sürekli genişleyip güçlenmesini sağlamaktır. ‘Köşeyi dönenlerin’ yaşam tarzları ve donanımları (yatlar, katlar ve özel jetler) hepimizi tüketmek, tüketmek ve daha fazla tüketmeye özendiren birer model olarak sunuluyor. Bizi, bir şeyler satın almanın toplumsal bir görev olduğuna, dünyayı yağmalamanın ekonomi için iyi olduğuna ve dolayısıyla bunun yüksek çıkarlarımıza hizmet ettiğine ikna etmek için de hiçbir fırsat kaçırılmıyor.

İşte, sistemin çıkarları doğrultusunda çalışmalarını için benim gibi insanlara da inanılmaz maaşlar ödeniyor. Eğer bizler tökezlersek, daha hain bir tetikçi türü olan çakallar ortaya çıkıyor. Ve çakallar

da başarısız olursa, iş askerlere düşüyor.

Bu kitap, ET olarak çalıştığı dönemde nispeten küçük bir grubun parçası olan bir adamın itiraflarıdır. Benzer rolleri oynayan insanlar şimdilerde sayıca daha fazla. Daha gösterişli unvanları var ve Monsanto, General Electric, Nike, General Motors, Wal-Mart gibi uluslararası çapta en önde gelen şirketlerin koridorlarında dolaşıyorlar. *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları*, benim olduğu kadar onların da öyküsüdür.

Bu aslında sizin de öykünüz; sizin ve benim dünyamın ve ilk gerçek küresel imparatorluğun öyküsü. Tarih bize bu öyküyü değiştirmezsek, trajik bir biçimde sonlanacağını garantisini veriyor. İmparatorluklar asla sonsuza dek yaşamaz. Her biri sonuçta korkunç bir çöküşü yaşamıştır. Daha mutlak egemenlik peşinde koşarlarken birçok kültürü yok ederler, sonra da kendileri yıkılırlar. Uzun vadede hiçbir ülke ya da ülkeler topluluğu, varlığını başkalarını sömürerek sürdürmez.

Bu kitap ibret alıp, içinde bulunduğumuz öyküyü değiştirerek yeniden yaratmamız için yazıldı. Eminim ki yeterince insan dünyanın kaynaklarına yönelik doyurulamaz bir iştah yaratan ve köleliğe yol açan sistemlere neden olan bu ekonomik makine tarafından nasıl sömürüldüğümüzü fark ettiğinde, ona daha fazla tahammül etmeyeceğiz. Birkaç kişinin zenginlik içinde yüzüp, çoğunluğunsa sefalet, kirlilik ve şiddet içinde boğulduğu bir dünyadaki rolümüzü gözden geçirecek ve kendimizi tüm insanlık için şefkat, demokrasi ve sosyal adalet arama yoluna adayacağız.

Bir problemin varlığını kabul etmek, çözüm bulma yolunda atılan ilk adımdır. Bir günahı itiraf etmekse, kurtuluşun başlangıcı. Öyleyse bu kitap da bizim kurtuluşumuzun başlangıcı olsun. Bize dengeli ve onurlu bir toplum olma hayalini gerçekleştirmemiz için esin versin.

Yaşamlarını paylaştığım ve ilerideki sayfalarda anılan çok sayıda insan olmasa bu kitap yazılamazdı. Hem edindiğim deneyimler, hem de aldığım dersler için onlara minnettarım.

Onların ötesinde, beni tüm riskleri göze alarak öykümü anlatmam için cesaretlendiren insanlara teşekkür ediyorum: Stephan Rechtschaffen, Bill ve Lynne Twist, Ann Kemp, Art Roffey, Rüya Değişimi gezi ve seminerlerine katılan birçok insan; özellikle de yardımcıları Eve Bruce, Lyn Roberts- Herrick ve Mary Tendall ile yirmi beş yıllık harika eşim ve yoldaşım Winifred ile kızımız Jessica.

Bana çokuluslu bankalar ve şirketlerle, çeşitli ülkelerin politik nüansları hakkında bilgiler veren birçok kişiye, özellikle Michael Ben-Eli, Sabrina Bologni, Juan Gabriel Carrasco, Jamie Grant, Paul Shaw ve isimsiz kalmak isteyen diğerlerine minnettarım.

Müsveddeler ortaya çıktıktan sonra Berrett-Koehler'in kurucusu Steven Piersanti, beni kabul etmekle gösterdiği cesaretle kalmayıp, yetenekli bir editör olarak ve sonsuz saatlerini adayarak kitabı tekrar tasarlamam için bana yardımcı oldu. Steven'e, bizi tanıştıran Richard Perl'e, taslak metni okuyup eleştiren Nova Brown, Randi Fiat, Allen Jones, Chris Lee, Jennifer Liss, Laurie Pellouchoud ve Jenny Williams'a; sadece okuyup eleştirmekle kalmayan, yüksek ve mükemmel standartlarına uymam için beni zorlayan David Korten'e, ajansım Paul Fedorko'ya, kitabın tasarımını yapan Valerie Brewster'e ve kelime cambazı, eşsiz filozof, kopya editörüm Todd Manza'ya en derin teşekkürlerimi sunarım.

Özel bir minnet sözü de Berrett-Koehler'in yazı işleri yönetmeni Jeevan Sivasubramanian ile bilinç düzeyimizi yükseltme gereğini kavrayan ve bu dünyayı daha iyi bir yer yapmak için yorulmak nedir

bilmeden gayret gösteren yayınevi çalışanları Ken Lupoff, Rick Wilson, María Jesús Aguiló, Pat Anderson, Marina Cook, Michael Crowley, Robin Donovan, Kristen Frantz, Tiffany Lee, Catherine Lengronne ve Dianne Platner için.

Benimle birlikte MAIN’de çalışan ve küresel imparatorluğun biçimlendirilmesinde, farkında olmadan ET’lere yardım edenlere de teşekkür etmeliyim; özellikle de benim için çalışan ve birlikte uzak diyarlara yolculuk ettiğim, çok değerli anları paylaştığım insanlara teşekkür ediyorum. Beni yazarlık yolunda destekleyen iyi dostlarım, yerli kültürler ve Şamanizm üzerine önceki kitaplarımın yayımcısı Inner Traditions International’daki EHUD Sperling ve çalışanlarına da teşekkürü borç biliyorum.

Ormanlarda, çöllerde ve dağlarda, Cakarta’da kanal yanlarındaki derme çatma karton kulübelerinde, birçok şehirde kenar mahallelerde yaşayan, beni evlerine alıp yiyeceklerini ve hayatlarını paylaşan ve en büyük esin kaynağım olan tüm o insanlara sonsuza dek minnettar kalacağım.

John Perkins

Palm Beach Gardens, Florida

Ağustos 2004

ÖNSÖZ

Ekvador'un başkenti Quito, And Dağlarının tepesinde, denizden 2 bin 700 metre yükseklikteki volkanik bir vadi boyunca uzanır. Kolomb'un bu kıtaya gelişinden çok önceleri kurulmuş olan bu şehrin sakinleri, ekvatorun sadece birkaç kilometre güneyinde olmalarına rağmen, etraftaki tepelerde kar görmeye alışkındır.

İsmi taşıdığı petrol şirketine hizmet etmek için Ekvador'daki Amazon ormanı içine adeta oyulmuş bir sınır karakolu ve askeri üssün bulunduğu Shell şehri, başkent Quito'dan neredeyse 2 bin 400 metre aşağıdadır. Daha ziyade askerler ve petrol işçileriyle, onlar için amelelik ve fahişelik yapan Shuar ve Kichwa kabilelerine mensup yerlilerin yaşadığı sıcak bir şehirdir burası.

Bir şehirden diğerine dolambaçlı ama nefes kesici güzellikteki bir yoldan gidilir. Yerlilere göre, bu yolculuk sırasında bir gün içinde dört mevsimi birden yaşarsınız.

O yoldan birçok kez geçmiş olmama rağmen, benzersiz manzara beni her defasında etkilemiştir. Bir yanda peş peşe dökülen çağlayanlarla süslü dik yamaçlar yükselirken, diğer yanda Amazon'un ana kollarından Pastaza Nehri'nin, And Dağlarından bir yılan gibi kıvrılarak indiği derin uçurumlar vardır. Pastaza, İnkalar zamanında kutsal sayılan ve dünyanın en yüksek aktif volkanlarından biri olan Cotopaxi buzullarından 5 bin kilometre uzaktaki Atlantik Okyanusu'na su taşır.

2003 yılında bir Subaru outback otomobile atlayıp, o zamana kadar olanlardan çok farklı bir misyonla Quito'dan ayrılıp Shell'e doğru yola çıktım. Başlamasına katkıda bulunduğum bir savaşı sonlandırmayı umuyordum. Biz ET'lerin sorumluluğunu üstlenmemiz gereken birçok şeyde olduğu gibi, yaşandığı ülke dışında kimsenin bilmediği bir savaşı bu. Evlerinin, ailelerinin ve topraklarının petrol şirketleri tarafından yok edilmesini, hayatları pahasına engellemekte kararlı Shuar, Kichwa ve onların komşuları olan Achuar, Zaparo ve Shiwiar kabileleriyle buluşmaya gidiyordum. Yaşanan şey onlar için çocuklarının ve kültürlerinin ölüm-kalım mücadelesiyken, bizim için güç, para ve doğal kaynak savaşı, aynı zamanda dünya egemenliği için girilmiş mücadelenin ve birkaç hırslı insanın küresel imparatorluk rüyalarının parçasıydı. [7]

Biz ET'lerin en iyi yaptığı şeylerden biridir bu: Küresel bir imparatorluk kurmak. Biz, diğer ulusları, (en büyük şirketlerimizi, hükümetimizi ve bankalarımızı yöneten) şirketokrasiye boyun eğmeye zorlayan koşulları yaratmak üzere, uluslararası finans kuruluşlarını kullanan seçkin bir grubuz ve mafyadaki muadillerimiz gibi, 'iyilik' de yaparız: Bunlar genellikle altyapı (elektrik santralleri, otoyollar, limanlar, havaalanları, sanayi siteleri) yatırımları için verilen borçlar şeklindedir. Bu tip borçların bir şartı da, tüm projelerin bizim mühendislik ve inşaat firmalarımız tarafından gerçekleştirilmesidir. İşin aslı, paranın çoğu ABD'yi terk etmez bile; sadece Washington'daki bankalardan New York, Houston ya da San Francisco'daki mühendislik ofislerine aktarılır.

Paranın bu şekilde şirketokrasi üyesi işletmelere (yani, alacaklı tarafa) neredeyse anında geri gelmesine rağmen, borçlu ülke hem anaparayı hem de faizini son kuruşuna kadar ödemek zorundadır. Eğer bir ET gerçekten başarılıysa, verilen paranın miktarı o kadar yüksek olur ki borçlu ülke birkaç sene sonra ödemelerini yapamaz hale gelir. İşte o zaman da biz, (tıpkı mafya gibi) diyetimizi isteriz. Bu da genellikle şunlardan bir veya birkaçını içerir: Birleşmiş Milletler'de alınacak bir kararda ülkenin vereceği oyun kontrolü, topraklarında askeri üsler kurulması, petrol ya da Panama Kanalı gibi değerli kaynaklara erişim. Bu arada borç yükümlülüğü tabii ki devam etmektedir ve küresel

imparatorluğumuza bir ülke daha eklenmiştir.

2003 yılının o güneşli gününde Quito'dan Shell'e doğru giderken, dünyanın bu tarafına ilk defa geldiğim 35 yıl öncesini hatırladım. Yüzölçümü sadece Nevada'nınki kadar olsa da, Ekvador'un 30'dan fazla aktif volkana, dünyadaki kuş türlerinin %15'ine ve henüz sınıflandırılmamış binlerce bitki türüne sahip olduğunu, eski yerel lisanların da neredeyse İspanyolca kadar konuşulduğunu ve çok çeşitli kültürlerin bir arada bulunduğu bir ülke olduğunu okumuştum. Onu büyüleyici ve kesinlikle egzotik bulmuştum. Aklıma düşen kelimeler; *saf el değmemiş* ve *masum* idi.

Ancak, 35 yılda çok şey değişmişti.

1968'deki ilk ziyaretim sırasında, Texaco şirketi, Ekvador'un Amazon bölgesinde daha yeni petrol bulmuştu. Şimdiye ülke ihracatının neredeyse yarısını petrol oluşturuyordu. İlk ziyaretimden kısa bir süre sonra inşa edilen ve And Dağlarını aşan bir boru hattı, o zamandan beri yarım milyon varilden fazla petrolü (Exxon Valdez'den sızan miktarın iki mislinden fazlasını) narin yağmur ormanlarına sızdırmıştı.^[8] Ekvador, ET-örgütlü bir konsorsiyum tarafından 1.3 milyar dolara inşa edilen 450 kilometrelik yeni boru hattı sayesinde, artık ABD'ye petrol ihraç eden ilk 10 ülke arasına girmeyi hedefliyordu.^[9] O arada yağmur ormanında büyük bir bölüm tahrip olmuş, tatlı su balığı makavlar ve ormandaki jaguarlar neredeyse yok edilmiş, üç yerel Ekvador kültürü yok olmanın eşiğine getirilmiş ve billur gibi nehirler birer pislik yuvasına dönüştürülmüştü.

Aynı dönem içinde yerli kültürler mücadele etmeye başladı. Örneğin 7 Mayıs 2003'te 30 binden fazla Ekvador yerlisini temsil eden bir grup Amerikalı avukat, ChevronTexaco şirketine karşı 1 milyar dolarlık bir dava açtı. Davada petrol devinin 1971 ile 1992 yılları arasında açık çukurlara ve nehirlere, günde 4 milyon galondan fazla petrol, ağır metal ve kanserojen madde içeren zehirli atık döktüğü, arkasında insan ve hayvanları hâlâ öldürmeye devam eden 350 civarında kapatılmamış atık çukuru bıraktığı iddia ediliyordu.^[10]

Ormandan gelen büyük sis bulutları Pastaza Nehri'nin kanyonlarından yukarıya doğru çıkıyordu. Gömleğim tere bulanmıştı, midem kaynıyordu. Ama bunların nedeni sadece tropik sıcak ya da yoldaki yılankavi dönemeçler değildi. O güzelim ülkenin öyle harap edilmesinde oynadığım rolün bilincinde olmam, beni yine rahatsız etmeye başlamıştı. Ben ve benim gibi ET'ler yüzünden Ekvador artık biz onu modern bankacılık, mühendislik ve ekonomik yöntemler gibi *mucizelerle* tanıştırmadan öncesine kıyasla çok daha kötü durumdaydı. 1970'den beri, yani 'Petrol Patlaması' olarak bilinen dönemde resmi yoksulluk oranı %50'den %70'e ve işsizlik %15'den %70'e çıkarken, kamu borcu da 240 milyon dolardan 16 milyar dolara yükselmişti. Aynı zaman diliminde milli kaynaklardan nüfusun en yoksul kesimlerine ayrılan pay ise %20'den %6'ya düşmüştü.^[11]

Ne yazık ki Ekvador bir istisna değildi. Biz ET'lerin küresel imparatorluk şemsiyesi altına getirdiğimiz neredeyse her ülke benzer bir akıbete uğradı.^[12] Üçüncü Dünya'nın borcu 2.5 trilyon dolara yükselirken, bu borcun faizi -2004 itibarı ile senede 375 milyar dolar- tüm Üçüncü Dünya sağlık ve eğitim harcamalarını ve gelişmekte olan ülkelerin yıllık aldıkları dış yardımın 20 katını aştı. Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının günlük kazancı 2 dolardan azdır, ki 1970'lerin başında da ellerine geçen yaklaşık yine bu kadardı. Öte yandan, gerçek rakamlar ülkeden ülkeye değişiklik

gösterse de, bir Üçüncü Dünya ülkesindeki özel mülkiyetin ve parasal kaynakların %70 ila %90'ı, o ülke nüfusunun %1'inin elindedir. [13]

Subaru, hâlâ aktif olan Tungurahua Dağı'ndan gelen volkanik yeraltı nehirlerinin yarattığı kaplıcalarıyla tanınan sayfiye kenti Baños'un sokaklarından geçerken yavaşladı. Yanı başımızda koşan çocuklar bir yandan bize el sallıyor, bir yandan da çiklet ve kurabiye satmaya çalışıyordu. Sonra Baños geride kaldı; o muhteşem manzara yerini Dante'nin *Cehennem*'inin modern uyarlamasını andıran bir görüntüye bıraktı.

Devasa gri bir duvar, nehirden ucube gibi yükseldi. Islak beton duvarlar çevredeki manzarayla tamamen uyumsuz ve yapay bir görünüm sergiliyordu. Aslında öyle bir şeyi orada görmek beni şaşırtmamalıydı. Orada pusuya yatmış halde beni neyin beklediğini, başından beri biliyordum. Geçmişte onunla birçok kez karşılaşmış ve ET'lerin başarılarının bir sembolü olarak övmüştüm. Yine de tüylerimin ürpermesine engel olamadım.

O iğrenç, biçimsiz duvar, Pastaza Nehri'ni engelleyen ve sularını dağın içine oyulmuş büyük tünellere kanalizasyon yaparak elektrik üreten, 156 megavatlık, Agoyan Hidroelektrik Projesi'nin barajıdır. Bir avuç Ekvadorlu aileyi zengin eden endüstrileri besleyen bu proje, nehir boyunca yaşayan çiftçiler ve yerli halk için sınırsız bir keder ve ıstırap kaynağı olmuştur. Bu hidroelektrik santral benim ve diğer ET'lerin gayretleriyle gerçekleştirilen birçok projeden sadece bir tanesiydi. Ekvador'un bugün küresel imparatorluğun bir parçası olmasının, Shuarlar ile Kichwalar'ı ve onların komşularını petrol şirketlerimize karşı savaş açmanın eşiğine getiren de işte bu tip projelerdir.

ET projelerinden dolayı dış borç içinde yüzen Ekvador, milli bütçesinden haddinden fazla bir payı resmi rakamlarla yoksulluk sınırının altında olarak tanımladığı milyonlarca vatandaşa yardım etmek için kullanmak yerine, borç ödemelerine ayırmak zorundadır. Ekvador'un bu borç yükünden kurtulmak için tek şansı da yağmur ormanlarını petrol şirketlerine satmaktır. Aslında, ET'lerin daha en başta gözlerini Ekvador'a dikmesinin nedenlerinden biri, Amazon bölgesinin altında Ortadoğu'daki petrol sahalarına rakip olabilecek büyüklükte bir petrol denizi olduğuna inanılmasıydı. [14] Küresel imparatorluk, diyetini petrol imtiyazları olarak talep etmektedir.

11 Eylül 2001 sonrasında Washington, Ortadoğu'nun petrol arzını durdurmasından korkunca, bu istekler özellikle acil hale geldi. Üstelik ABD'nin üçüncü en büyük petrol sağlayıcısı Venezuela'da yeni seçilen halkçı başkan Hugo Chávez, ABD emperyalizmi olarak nitelendirdiği şeye karşı güçlü bir biçimde cephe almıştı ve ABD'yi petrol satışını kesmekle tehdit ediyordu. ET'ler Irak ve Venezuela'da çuvallamış ama Ekvador'da başarılı olmuştu; o ülkeyi artık sonuna kadar sağabilirdik.

Ekvador ET'lerin tüm dünyada ekonomik-politik yola getirdiği tipik ülkelerden biridir. Petrol şirketleri bu ülkedeki yağmur ormanlarından çıkartılan her 100 dolarlık ham petrole karşı 75 dolar elde eder. Kalan 25 doların dörtte üçü dış borç ödemelerine gider. Dörtte birin büyük bölümü de orduya ve diğer devlet harcamalarına gidince sağlık, eğitim ve yoksullara yardıma yönelik programlar için yaklaşık 2.5 dolar kalır. [15] Böylece Amazon'dan her 100 dolarlık petrole karşı, paraya gerçekten ihtiyacı olan, barajlar, sondaj çalışmaları ve boru hatları yüzünden yaşamları son derece olumsuz etkilenen ve kullanılabilir gıda ile içilebilir su yokluğu yüzünden ölmekte olan insanlar için kullanılmak üzere 3 dolardan az para kalmaktadır.

Bu insanların hepsi (Ekvador'da milyonlar, dünyada milyarlarcası) potansiyel birer teröristtir. Komünizme ya da anarşizme inandıkları ya da yaratılıştan kötü oldukları için değil, sadece çaresiz oldukları için öyle addedilirler.

Karşımda yükselen baraja bakarken, o insanların daha önce de birçok yerde, birçok kez olduğu gibi ne zaman harekete geçeceğini düşündüm; yani tıpkı 1770'lerde Amerikalılar'ın İngiltere'ye ya da 1800'lerin başında Latin Amerikalılar'ın İspanya'ya karşı yaptığı gibi.

Modern imparatorluk yaratma işinde gösterilen ustalık ve kurnazlık, Romalı kumandanları, İspanyol istilacıları, 18. ve 19. yüzyıl Avrupalı sömürgeci güçleri utandıracak düzeydedir. Biz ET'ler cin gibiyizdir; tarihten ders alırız. Kılıç taşımaz, bizi diğerlerinden ayıran zırh veya giysiler giymeyiz. Ekvador, Nijerya ve Endonezya gibi ülkelerde yerli bir okul öğretmeni ya da dükkân sahibi gibi giyinir, Washington ve Paris'te bir hükümet bürokratu veya bankacı gibi görünürüz. Alçak gönüllü, saygılı ve normal davranırız. Proje mahallerini ziyaret eder, yoksul köyleri dolaşırız. Fedakârlık taslar, yaptığımız harika hayırseverlik işlerinden yerel gazetelere söz ederiz. Hükümet komisyonlarının konferans masalarını, hesap çizelgelerimiz ve finansal tahminlerimiz ile donatıp, Harvard İşletme Okulu'nda makro-ekonominin mucizeleri hakkında ders veririz. Hep kayıt altında ve ortadayızdır. Daha doğrusu, kendimizi öyle gösterir ve öyle kabul görürüz. Sistem öyle çalışır. Gerekirse yasa dışı yollara da başvururuz; çünkü sistemin kendisi hile ve kandırma üzerine kurulmuştur ve sadece tanım olarak yasalıdır.

Ancak eğer başarılı olamazsak, devreye biz ET'lerin *çakallar* olarak nitelendirdiği ve soylarını doğrudan o eski imparatorluklara dayandıran, çok daha sinsi bir tür girer. Çakallar her zaman oradadır; gölgede beklerler. Ortaya çıktıkları zamansa, devlet başkanları ya devrilir ya da ölümcül *kazalarda* yaşamını yitirir. ^[16] Ve eğer şanssızlık sonucu çakallar da başarısız olurlarsa o zaman (Afganistan ve Irak'ta olduğu gibi) eski usuller ortaya çıkar. Çakalların başarısız olduğu yerlerde, genç Amerikalılar öldürmeye ve ölmeye gönderilir.

O ucubenin, nehirden yükselen biçimsiz ve devasa gri beton duvarın yanından geçerken, giysilerime bulaşan terin ve midemdeki kasılmaların çok iyi bilincindeydim. Suçluluk duygusuyla bunalmış bir halde, yaratılmasında benim de katkıda bulunduğum imparatorluğu durdurmak için gerekirse son adamlarına kadar savaşmaya kararlı yerli halkla görüşmek üzere ormanın içine yöneldim.

Nasıl olmuştu da New Hampshire'nin kırsal kesimlerinden gelen o sevimli çocuk böyle pis işlere bulaşmıştı?

BÖLÜM I - 1963-1971

1-Bir Ekonomik Tetikçi Doğuyor

Oldukça masum bir şekilde başladı.

1945 yılında, orta sınıf bir ailede dünyaya geldim; tek çocuktum. Ebeveynlerimin ikisi de üç asırlık New England Yankee soyundan gelmekteydi; sert, ahlakçı ve tutucu Cumhuriyetçi tavırları, ırkçı atalarının tüm özelliklerini yansıtıyordu. İkisi de her iki tarafın ailesinde üniversiteye ilk (hem de burslu olarak) giden çocuklardı. Annem lisede Latince öğretmeni idi. Babam İkinci Dünya Savaşı'na deniz teğmeni olarak katılmıştı; Atlantik Okyanusu'nda yanıcı madde taşıyan ticari bir tankerde görevli güvenlik grubunun başındaydı. New Hampshire, Hanover'de doğduğumda, babam kırık kalçasından ötürü bir Teksas hastanesinde yatmaktaydı. Bir yaşıma gelene kadar onu göremeyecektim.

Babam New Hampshire dışındaki Tilton yatılı erkek okulunda yabancı dil öğretmeni olarak işe girdi. Okul kampusu, bulunduğu tepede, aynı isimli kasabanın üzerinde gururlu, hatta kimilerine göre kendini beğenmiş biri gibi yükselmekteydi. Her biri yaklaşık elli öğrenciyle sınırlandırılmış, dokuzdan on ikinciye kadar sınıfların bulunduğu ayrıcalıklı bir okuldu. Öğrenciler çoğunlukla Buenos Aires, Karakas, Boston ve New York'un varlıklı ailelerinin çocuklarıydı.

Ailem her zaman nakit para sıkıntısı içindeydi, ancak kendimizi kesinlikle yoksul olarak görmezdik. Okuldaki öğretmenlere çok az maaş verilmesine rağmen tüm ihtiyaçlarımız bedava karşılanırdı: yiyecek, ev, ısınma ve su giderimiz yoktu; çimimizi biçen, karları küreyen işçilere para vermezdik. Dördüncü yaş gününden itibaren hazırlık okulu yemekhanesinde yemek yemeye, babamın çalıştırdığı futbol takımlarının toplarını toplamaya ve soyunma odalarında havlu dağıtmaya başladım.

Öğretmenler ve eşlerinin kendilerini kasaba halkından üstün gördüğünü söylemek az bile gelir. Annemle babamın da kendilerini şatonun lordları gibi görüp, kasabalıları *köylü* diye aşağılayan espriler yaptıklarını duyardım. O kadarı fazlaydı doğrusu.

İlk ve ortaokuldaki arkadaşlarım o köylü sınıfına mensuptu; çok yoksuldular. Aileleri tarım işçileri, tesisatçılar ve değirmen işçilerinden oluşuyordu. Onlar tepedeki zengin ve züppe öğrencileri sevmez, annemle babam da 'fahişe' ve 'sürtük' dedikleri kasabalı kızlarla arkadaşlık etmemi engellemeye çalışırdı. Oysa ben o kızlarla ilkokul birinci sınıftan beri kalem kitap paylaşmış, seneler içinde de üçüne aşık olmuşum: Ann, Priscilla ve Judy. Anlamakta zorlanmama rağmen ailemin isteklerine boyun eğdim.

Her yaz tatilinin üç ayını büyükbabamın 1921'de göl kenarında yaptığı kulübesinde geçiriyorduk. Evin etrafı ormanlarla çevriliydi. Geceleri baykuşların ve dağ aslanlarının sesini duyabiliyorduk. Hiç komşumuz yoktu; yürüme mesafesi içindeki çevrede tek çocuk bendim. İlk yıllarda günlerimi ağaçların Yuvarlak Masa Şövalyeleri olduğunu ve kurtarılması gereken leydinin (yılına bağlı olarak) Ann, Priscilla ya da Judy olduğunu düşünerek geçirirdim. Hiç şüphesiz her birine en az Lancelot'un Guinevere'ye olduğu kadar tutkuluydum ama benim aşkım çok daha gizemliydi.

On dördüme geldiğimde Tilton Okulu'na ücretsiz kabul edildim. Ailemin baskıları sonucu kasabayla ilgili her şeyi reddettim ve eski arkadaşlarımı bir daha hiç görmedim. Yeni arkadaşlarım tatil boyunca malikânelerine gittiklerinden, okulda yalnız kalıyordum. Onların kız arkadaşları 'yüksek sosyete'ye takdim edilmiş' genç kızlardı. Benimse hiç kız arkadaşım olmamıştı. Tanıdığım bütün

kızlar ‘sürtük’ idi; ben onları hayatımdan atmıştım, onlar da beni zaten çoktan unutmuştu. Yalnızdım. Ve çok öfkeliydim.

Annemle babam insanları ikna etmekte çok ustaydı; öyle bir fırsat yakaladığım için şanslı olduğuma ve ileride buna şükredeceğime beni inandırdılar. Yüksek ahlaki değerlerimize uygun mükemmel eşi bulacaktım. Ama içten içe köpürüyordum. Kız arkadaşım olması için kuduruyordum; bir *sürtük* ise tam istediğim şeydi.

Yine de isyan etmek yerine, mükemmelliği yakalamak için öfkemi bastırdım ve başarıya odaklanarak düş kırıklığımı yenmeye çalıştım. İftihar listesindeydim, okulun iki takımının da kaptanıydım ve okul gazetesinin editörüyüydüm. Sınıf arkadaşlarıma üstünlüğümü ispatlayacak ve sonra da Tilton’u sonsuza kadar geçmişe gömecektim. Son sınıfta Brown Üniversitesi’nden atletizm bursu, Middlebury’den ise akademik burs kazandım. Brown’ı seçtim, çünkü hem atlet olmayı tercih ederdim, hem de Brown şehirdeydi. Annem Middlebury’den mezundu. Babam da yüksek lisansını oradan almıştı. Sonuç olarak Brown’un *IVY League*’de^[17] olmasına rağmen, Middlebury’i tercih ediyorlardı.

“Ayağını kırarsan ne olacak?” diye sordu babam. “Akademik bursu seçmek daha iyidir.”

Boyun eğdim.

Middlebury bence Tilton’un şişirilmiş bir kopyasıydı; tek farkı New Hampshire yerine Vermont’un dışında olmasıydı. Kız-erkek karma eğitim veriyordu. Ama ben yoksul, benim dışındaki herkes ise varlıklıydı. Dört sene boyunca tek bir kızla bile aynı sınıfta okumamıştım. Kendime güvenim yoktu, onlarla aynı seviyede olmadığımı düşünüyordum ve sıkıntıdan perişandım. Okulu bırakmak, en azından bir yıl ara vermek için babama yalvardım. Hayatı ve kadınları tanımak için Boston’a gitmek istediğimi söyledim.

Kulak bile asmadı. Bana söylediği şu oldu: “Kendi oğlum üniversitede duramazken, başka ailelerin çocuklarını nasıl üniversiteye hazırlıyormuş gibi yaparım?”

Hayatın bir dizi rastlantıdan oluştuğunu anlamaya başlamıştım. İşin aslı, o olguları nasıl karşıladığımız, kimilerinin dediği gibi *özgür irademizi* nasıl uyguladığımızdır ki, kim olacağımızı kaderin sınırları içinde yaptığımız tercihler belirler. Hayatımı biçimlendiren iki rastlantı beni Middlebury’de buldu. Biri Şah’ın özel danışmanlığını yapan İranlı bir generalin oğlu olarak çıktı karşıma. Diğeri ise çocukluk aşkımla aynı adı taşıyan genç ve güzel bir kızdı: Ann.

Adını Ferhat olarak anacağım ilki Roma’da profesyonel futbol oynamıştı; doğa vergisi atletik yapıya, siyah kıvrıkcık saçlara, açık kestane rengi gözlere, geçmişi ve karizmasıyla kadınların hayır diyemediği bir tipe sahipti. Birçok yönden benim tam tersimdi yani. Arkadaşlığını kazanabilmek için çok uğraştım ve ondan yıllar boyu çok işime yarayacak bilgiler öğrendim. Ve bir de Ann’a rastladım. O sıralar başka üniversitede okuyan genç bir adamla ciddi bir ilişkisi olmasına rağmen, beni kanatları altına aldı. Platonik ilişkimiz o zamana dek yaşadığım en sevgi dolu ilişkiydi.

Ferhat beni içkili partilere katılmaya ve ailemi göz ardı etmeye teşvik etti. Ders çalışmayı bilinçli olarak bıraktım. *Akademik ayağımı* kırarak babamla ödeşmek istedim. Notlarım baş aşağı gitti, sonunda bursumu kaybettim. Ve son sınıfın ikinci yarısında okulu bırakmaya karar verdim. Babam beni evlatlıktan reddetmekle tehdit etti. Ferhat ise, “Diren!” diyordu. Bir gün dekanın odasına hışımla dalıp okulu bıraktım. Hayatımın en önemli dönüm noktalarından biriydi bu.

Şehirdeki son gecemi Ferhat ile barda kutladık. Bir ara karısına kur yaptığımı iddia eden iri yarı sarhoş bir çiftçi, aniden üzerime saldırarak ayaklarımı yerden kesti ve beni karşı duvara fırlattı. Ferhat bıçağını çekip araya girdi, adamın yanağını boydan boya kesti. Sonra da beni sürükleyerek camdan dışarıya, Otter Nehri'ne bakan yüksek bir duvarın üzerine çıkarttı. Aşağıya atladık ve nehir boyundan yolumuzu bularak yatakhaneye döndük.

Ertesi sabah kampus polisinin sorgusunda yalan söyledim ve olay hakkında hiçbir bilgim olmadığını iddia ettim. Ama sonunda Ferhat okuldan uzaklaştırıldı. Biz de birlikte Boston'a taşınıp bir daire tuttuk. Hearst'ın *Record America/Sunday Advertiser* gazetelerinde, *Sunday Advertiser*' in baş editörünün asistanı olarak bir iş buldum.

1965 yılının ilerleyen aylarında, ordu gazetede bir çok arkadaşımı teker teker askere çağırmaya başladı. Benzer bir durumun benim de başıma gelebileceğini öngörüp, Boston Üniversitesi'nin İş İdaresi Bölümü'ne yazıldım. O arada Ann da erkek arkadaşından ayrılmıştı ve sık sık Middlebury'den ziyaretime geliyordu. Benimle ilgilenmesi hoşuma gidiyordu. Ann 1967'de mezun oldu, benimse daha bir yılım vardı. Evlenmeden önce birlikte oturmamıza kesinlikle karşı çıkıyordu. Şakayla karışık bir tavırla şantajla karşı karşıya olup olmadığını sorarken, bir yandan da o katı ve demode ahlaki tutumun ebeveynleriminkinden farklı olmadığını düşünmüyordum değilim. Yine de onunla birlikte olmaktan çok zevk alıyorum ve daha fazlasını istiyordum. Evlendik.

Ann'ın çok yetenekli bir mühendis olan babası, önemli bir füze sınıfının seyir sistemlerini geliştirmekteki üstün başarısından dolayı Deniz Kuvvetleri'nde yüksek bir mevkie getirilmişti. Onun en yakın arkadaşı ve Ann'ın Frank amca dediği (gerçek ismi bu değil) kişiye, kamuoyunda çok az bilinmesine rağmen birçok yönden en geniş casus ağı olan Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA) en üst kademelerinde görevli bir yöneticiydi.

Düğünümüzden kısa süre sonra fiziksel muayene için askerlik şubesine çağrıldım. Testleri geçtim ve dolayısıyla okul bitince Vietnam'a gönderilmeye aday oldum. Savaşa her zaman bir nevi hayranlık duymama rağmen, Güneydoğu Asya'da bizzat savaşıyor olmak fikri beni perişan ediyordu.

Aralarında Thomas Paine ve Ethan Allen'in^[18] de bulunduğu sömürgeci atalarımın öykülerini dinleyerek büyümüş, New England ve New York eyaletinin yukarı bölgelerindeki Fransız ve Kızılderili savaşlarının, devrim savaşlarının bütün çarpışma alanlarını gezmiştim. Bulabildiğim tüm tarih kitaplarını okumuştum. Aslında Ordu Özel Birlikleri ilk kez Güneydoğu Asya'ya girdiğinde askere yazılmak için müthiş bir istek duymuştum. Ne var ki, canavarca davranışlar ve ABD politikasındaki tutarsızlık, medya aracılığıyla ortaya döküldükçe fikrim değişti. Benim yerimde Paine olsa hangi tarafı tutacağını düşündüğümü hatırlıyorum. Düşmanımız Vietkong'un yanında yer alacağından emindim.

Tam o sırada Frank amca imdadıma yetişti. NSA'da görevli olmanın tecil sağlayacağını söyleyerek, bana bir tam gün yalan makinesine bağlı olarak yapılan aşırı yorucu mülakatın da dahil olduğu bir dizi görüşme ayarladı. Bana söylendiğine göre, yapılacak testler NSA'da görev almaya ve eğitime uygun olup olmadığını belirleyecek, uygunsam kariyer planımın yapılmasını sağlamak üzere kuvvetli ve zayıf yönlerimin neler olduğunu belirten karakter profilimi ortaya çıkaracaktı. Vietnam Savaşı hakkındaki tutumumu düşününce, testlerden geçemeyeceğimden emindim.

Sorgu sırasında sadık bir Amerikalı olmama rağmen savaşa karşı olduğumu itiraf ettiysem de, o

konu üzerinde hiç durulmadı. Bunun yerine, yetiştiriliş tarzım, aileme ilişkilerim, yoksul ve kuralcı bir ortamdan zengin ve keyif düşkün züppe öğrencilerin arasına gelmiş olmanın bende yarattığı duygular üzerinde duruldu. Ayrıca kadın, seks ve para yoksunluğunun bende yarattığı düş kırıklığı ve bunun yol açtığı fantezi dünyam araştırıldı. Ferhat ile arkadaşlığıma, onu korumak için kampus polisine yalan söylemekte sakınca görmeyişime verdikleri önem doğrusu beni çok şaşırttı.

Bana, en başta son derece olumsuz görünen şeylerin, NSA'ya kabul edilmemi engelleyeceğini düşünürken, mülakatlar tam aksini gösterir şekilde devam etti. Olumsuz saydığım noktaların, NSA açısından aslında birer artı olduğunu fark etmem için yıllar geçmesi gerekti. Değerlendirmeler ülkeme sadakatten çok, hayatımdaki düş kırıklıkları üzerineydi. Aileme duyduğum öfke, kadınlarla ilgili saplantılarım, iyi ve rahat bir hayat yaşayabilme hırsım ellerine oltayı vermişti: Yoldan çıkarılabilirdim. Okul hayatım boyunca gerek derslerde, gerekse sporda mükemmelliği yakalama hırsım, babama olan isyanım, yabancılarla yakınlık kurabilmem ve polise sakınmadan yalan söyleyebilmem tam aradıkları niteliklerdi. Çok sonraları öğreneceğim üzere, Ferhat'ın babası İran'da Amerikan gizli servisleri için çalışıyordu, dolayısıyla Ferhat ile olan arkadaşlığım da artı bir puan getirmişti.

NSA testlerinden birkaç hafta sonra, casusluk sanatında eğitime başlamak üzere iş teklif ettiler bana. Boston Üniversitesi'ni bitirir bitirmez işbaşı yapmam isteniyordu. Ama işi resmen kabul etmeden önce, içgüdüsel bir dürtüyle bir Barış Gönüllüleri görevlisinin üniversitede verdiği seminere katıldım. NSA'da olduğu gibi Barış Gönüllüleri'nde çalışmak da askerliğin ertelenmesini sağlıyordu.

O seminere katılma kararım, ilk anda çok önemsiz görünmesine rağmen, aslında insanın hayatını değiştirebilecek sonuçlara yol açacak rastlantılardan biri olacaktı. Konuşmacı, dünyanın birçok bölgesini, özellikle de gönüllülere ihtiyaç duyulan yerleri anlattı. Bu yerlerden biri de Kuzey Amerika yerlilerinin Avrupalılar gelmeden önce yaşadığı türden bir hayat sürdüren yerli kabilelerin bulunduğu Amazon yağmur ormanlarıydı.

Her zaman atalarım New Hampshire'ye ilk yerleştiği zaman orada oturan Abnakiler gibi yaşamayı hayal etmiştim. Damarlarımda Abnaki kanı dolaştığını biliyordum ve ormanları onlar gibi anlamayı öğrenmek istiyordum. Konuşmasından sonra görevliye yaklaşıp Amazon'a atanma olasılığımı sordum. O bölgede çok sayıda gönüllüye ihtiyaç olduğunu ve bu konuda şansımın iyi olacağını söyledi.

Frank amca'yı aradım. Ve o da Barış Gönüllüleri'ne katılmam konusunda beni beklemediğim bir şekilde yüreklendirdi. Bana, Hanoi'nin düşmesinden sonra (ki o günlerde onun seviyesindeki insanlar buna kesin gözüyle bakıyorlardı) Amazon'un çok önemli bir bölge konumuna geleceğini söyledi.

'Petrol dolu,' dedi. 'Orada iyi ajanlara ihtiyacımız olacak; yerlileri anlayan insanlara yani.' Barış Gönüllüleri'nin mükemmel bir eğitim yeri olacağını söyleyerek, İspanyolca gibi yerel lehçeler üzerinde de beceri kazanmamı önerdi. 'Sonunda kendini hükümet yerine, özel sektörde çalışır halde bulabilirsin,' dedi kıkırdarak.

Bu sözlerle neyi kastettiğini o zaman anlamamıştım. Gayrı resmi adını daha önce hiç duymadığım ve birkaç sene de duymayacak olmama rağmen, 'casusluk'tan 'ET'ye terfi ettiriliyordum. ET'lerin danışman firmalar ve başka özel şirketler için çalışan, herhangi bir devlet dairesinden bir kuruş bile maaş almamalarına rağmen imparatorluğun çıkarlarına hizmet eden, dünya üzerine dağılmış yüzlerce kadın ve erkek olduğu hakkında en ufak bir fikrim dahi yoktu. Ne daha gizli kapaklı unvanlara sahip

yeni bir cinsin sayısının o binyılın sonunda binlere ulaşacağını tahmin edebilirdim, ne de o büyüyen orduyu biçimlendirmekte önemli bir rol oynayacağımı.

Ann ile birlikte Barış Gönüllüleri'ne başvurduk ve Amazon'da görev istedik. Kabul evraklarımız geldiğinde, ilk tepkim büyük bir düş kırıklığı idi. Mektupta Ekvador'a gönderileceğimiz yazılıydı.

'Olamaz!' diye düşündüm. Ben Amazon'u istemiştim, Afrika'yı değil.

Haritada Ekvador'u arayıp da Afrika kıtasında bulamayınca daha da derin bir ümitsizliğe kapıldım. Ama fihriste bakınca ülkenin Latin Amerika'da olduğunu ve And Dağlarındaki buzullardan doğan akarsu sistemlerinin Amazon'u besleyen kaynakları oluşturduğunu keşfettim. Biraz daha okuyunca, Ekvador'un balta girmemiş ormanlarının, dünyadaki en karmaşık ve ürkütücü topraklar olduğunu ve yerlilerin hâlâ binlerce yıl öncesi gibi yaşadıklarını öğrendim.

Görevi kabul ettik.

Ann ile birlikte Barış Gönüllüleri eğitimimizi Güney Kaliforniya'da tamamlayıp, 1968 Eylül'ünde Ekvador'a doğru yola çıktık. Amazon'da, yaşam biçimleri gerçekten de kolonileşme öncesi Kuzey Amerika yerlilerinkini andıran insanlarla yaşadık; And Dağlarında İnkalar'ın torunlarıyla çalıştık. Dünyanın varlığını rüyamda bile göremeyeceğim bir yerindeydik.

O zamana kadar tanıştığım yegâne Latin Amerikalılar babamın öğretmenlik yaptığı okuldaki zengin aile çocuklarıydı. Zamanla avcılık ve çiftçilikle geçinen yerlilere karşı daha da derin bir sempati duymaya başladığımı farkettim. Garip bir yakınlık hissediyordum onlara karşı. Bana bir şekilde geride bıraktığım kasabalıları hatırlatıyorlardı.

Bir gün, topluluğumuzun yakınındaki alana inen bir uçaktan takım elbiseli bir adam, Einar Greve çıktı. Dünya Bankası'nın hidroelektrik santraller ve diğer altyapı projeleri için Ekvador ile komşularına milyarlarca dolarlık borç verilip verilmeyeceğini belirlemek için yürütülen çalışmalardan sorumlu, dikkat çekmekten özellikle kaçınan uluslararası danışmanlık firması Chas. T. Main'in (MAIN) genel müdür yardımcısı idi Einar. Aynı zamanda Amerikan ordusu yedeklerinde albaydı.

Benimle MAIN gibi bir şirkette çalışmanın yararları hakkında konuşmaya başladı. Barış Gönüllüleri'ne katılmadan önce NSA tarafından kabul edildiğimi ve oraya geri dönmeyi düşündüğümü anlattığımdaysa bana kendisinin de zaman zaman NSA için irtibat görevinde bulunduğunu söyledi. Beni öylesine süzüyordu ki, görevinin bir yanının da yeteneklerimi değerlendirmek olduğundan şüphelenmeye başlamıştım. Şimdi düşündüğümde, profilimi güncellediğine, özellikle de çoğu Kuzey Amerikalının yaşanması zor olarak niteleyeceği ortamlarda hayatta kalma becerilerimi tarttığına inanıyorum.

Birlikte Ekvador'da birkaç gün geçirdik, sonra da mektupla haberleştik. Einar benden Ekvador'un ekonomik olanaklarını değerlendiren raporlar göndermemi istedi. Küçük bir daktilom vardı ve yazmayı seviyordum; bu isteğini hevesle yerine getirdim. Bir yıl boyunca ona en az on beş uzun mektup yazdım. Bu mektuplarda Ekvador'un ekonomik ve politik geleceği hakkındaki tahminlerimin yanı sıra petrol şirketlerine, uluslararası kalkınma ajanslarına ve kendilerini modern dünyanın içine çekmeye çalışan diğer girişimlere göğüs germeye çabalayan yerel topluluklardaki artan öfke eğilimini de değerlendirdim.

Barış Gönüllüleri'ndeki görev sürem dolunca, Einar beni bir iş görüşmesi için MAIN'in

Boston'daki merkezine davet etti. Onunla yaptığımız özel görüşme sırasında, MAIN'in asıl işinin mühendislik olduğunu, ancak en büyük müşterisi konumundaki Dünya Bankası'nın, son zamanlarda şirketin mühendislik projelerinin fizibilitesini ve boyutların belirlenmesinde kullanılan kritik ekonomik tahminleri hazırlamak üzere, kadrosunda ekonomist bulundurması konusunda ısrar etmeye başladığını vurguladı. Yakın dönemde ikisi lisansüstü, biri de doktora dereceli üç yüksek nitelikli ekonomisti işe aldığını söyledi. Hepsi de kötü çuvallamıştı.

“Hiçbiri güvenilir istatistiklerin olmadığı ülkelerde, ekonomik tahminler üretme fikrini kabul edemedi,” diyordu Einar. Ayrıca hiçbirinin Ekvador, Endonezya, İran ve Mısır gibi ülkelerdeki uzak noktalara seyahat edip, yerli liderlerle görüşmeyi ve o bölgelerdeki ekonomik gelişme olasılıkları hakkında kişisel değerlendirme yapmayı içeren sözleşme şartlarını da yerine getiremediğini anlattı. Aralarından biri, uzak bir Panama kasabasında sınır krizi geçince, yerel polis onu havaalanına götürüp ABD'ye kalkan ilk uçağa koymuştu.

“Bana gönderdiğin mektuplar elle tutulur veriler olmadığı zaman bile, kendini öne çıkartmaktan çekinmediğini gösteriyor,” dedi. “Ve Ekvador'daki yaşam şartlarını düşünürsek, senin her yerde hayatta kalabileceğine eminim.”

Sonunda bana o ekonomistlerden birini kovduğunu ve işi kabul edersem diğer ikisine de aynı şeyi yapmaya hazır olduğunu söyledi.

Böylece 1971 yılının Ocak ayında MAIN'den bir ekonomist olarak iş teklifi almış oldum. Yirmi altı yaşıma, askerlik bürosunun artık beni istemediği o sihirli yaşa yeni basmıştım. Ann'in ailesine danıştım. Onlar da işi kabul etmem gerektiğini düşünüyordu ki, ben bunun aynı zamanda Frank amcanın da görüşü olduğunu varsayıyordum. Benim özel bir şirkette çalışabileceğim olasılığından söz edişini anımsadım. Açıkça söylenmiyordu, ama MAIN'de işe girişimin Ekvador'daki deneyimlerim ve o ülkenin ekonomik ve politik durumu hakkında yazmaya istekli olmam kadar, Frank amcanın üç yıl önce yapmış olduğu hazırlıkların da sonucu olduğu hakkında en ufak bir şüphem yoktu.

Birkaç hafta boyunca serserim gibiydim; fiyakamdan yanıma yaklaşılmıyordu. Ne de olsa Boston Üniversitesinde yapılmış sıradan bir lisans derecesine sahiptim ve bu da öyle kalburüstü bir danışmanlık şirketinde bir ekonomist pozisyonunu hak ettirecek bir şey değildi. Askerlik bürosu tarafından reddedilip lisansüstü eğitim yapan ve başka dereceler alan birçok sınıf arkadaşımın kıskançlıktan çatlayacağını biliyordum. Kendimi egzotik diyarlara yelken açan, büyük otellerin yüzme havuzlarında güneşlenen, etrafı muhteşem bikinili hanımlarla çevrili, martini bardağı elinden düşmeyen gösterişli bir gizli ajan olarak hayal ettim.

Başlangıçta her ne kadar sadece bir fantezi de olsa, bunun içinde gerçek payı olduğunu keşfetmek üzereydim. Einar beni bir ekonomist olarak işe almıştı ama asıl işimin bunun çok ötesinde olduğunu ve aslında James Bond'un kine tahmin edebileceğimden çok daha yakın olduğunu kısa zamanda öğrenecektim.

2-“Hayatın Boyunca...”

MAIN hukuki olarak kapalı bir kurum olarak adlandırılabilirdi. Şirketin, 2 bin çalışanın kabaca %5’i şirketin sahibiydi. Bunlar ‘ortak’ olarak anılır, konularına gıptayla bakılırdı. Ortaklar diğer herkesten fazla hakka sahip olmakla kalmayıp, asıl parayı da kazanan gruptu. Paylaştıkları en önemli özellik ketumluktu; önemli müşterileri olan devlet başkanları ve üst düzey şirket yöneticileri onlardan avukatlar ve psikiyatrlar gibi mutlak gizliliğe titizlikle uymalarını isterdi. Basına konuşmak kesinlikle yasaktı; öyle bir şey söz konusu bile olamazdı. Dolayısıyla rakiplerimiz olan Arthur D. Little, Stone&Webster ya da Brown&Root, Halliburton ve Bechtel gibi firmalara aşına pek çok insan varken, MAIN dışında çok az kişi bizden söz edildiğini duymuştu.

Rakip lafını biraz gevşek anlamda kullanıyorum, çünkü MAIN aslında başka bir ligde oynuyordu. Personelimizin büyük çoğunluğu mühendisti. Ama hiç ekipmanımız olmadığı gibi bir kulübe bile inşa etmemiştik. Çalışanların çoğu eski asker olmasına rağmen ne Savunma Bakanlığı ile iş yapmıştık, ne de başka herhangi bir askeri kurumla. Asıl güçlü olduğumuz alan alışılagelmişin o kadar dışındaydı ki, şirketteki ilk aylarım boyunca ben bile ne yaptığımızı anlayamamıştım. Sadece ilk gerçek görevimin Endonezya’da olacağını ve Cava Adası için bir master enerji planı hazırlayacak on bir kişilik ekibin parçası olacağımı biliyordum.

Anladığım bir başka şey de, o görev hakkında benimle konuşan Einar ve diğerlerinin, yörenin ekonomisinde bir patlama yaşanacağı, eğer iyi bir tahminci olarak sıvrilmek (ve dolayısıyla terfi ettirilmek) istiyorsam, o yönde öngörüler üretmem konusunda beni ikna etmek için hevesli olduğuydu.

“Yükseliş çizgisi, grafiği delip geçecek!” diyordu Einar, parmaklarını yukarıya doğru kaydırırken. “Bir kuş gibi süzülerek yükselecek bir ekonomiden söz ediyoruz!”

Einar sık sık birkaç gün süren seyahatlere çıkardı. Kimse bunlar hakkında fazla konuşmaz, nereye gittiğini bilmez görünürdü. Ofiste olduğu zamanlar, beni bir kahve içip ayaküstü sohbet etmeye davet eder, Ann ile yeni dairemiz ve Ekvador’dan gelirken getirdiğimiz kedimiz hakkında sorular sorardı. Onu tanıdıkça daha da cüretkâr oldum, hem onun hakkında hem de işimde yapmam beklenenler konusunda bilgi edinmeye çalıştım. Ama hiçbir zaman tatmin edici cevaplar alamadım; lafı döndürmekte çok ustaydı Einar.

Öyle bir konuşma sırasında bana garip bir ifadeyle baktı ve “Endişelenmene gerek yok,” dedi. “Senden çok şey bekliyoruz. Geçenlerde Washington’daydım...” Sesi hafifledi ve gizemli bir şekilde gülümsedi. “Her neyse... Kuveyt’te büyük bir projemiz olduğunu biliyorsun. Endonezya’ya gitmene de daha bir süre var. Bence zamanının bir kısmını Kuveyt hakkında okuyarak geçirmelisin. Boston Halk Kütüphanesi bu konuda gayet iyi bir kaynaktır, ayrıca sana MIT ve Harvard kütüphaneleri için de giriş kartı çıkarabiliriz.”

O günden sonra kütüphanelerde, özellikle de işyerimden birkaç blok ileride ve Back Bay’daki evime çok yakın olan Boston Halk Kütüphanesi’nde uzun saatler geçirdim. Hem Kuveyt, hem de Birleşmiş Milletler, IMF ve Dünya Bankası tarafından yayınlanan ekonomik istatistikler üzerine birçok kitapla haşır neşir oldum. Benden Endonezya ve Cava için ekonometrik modeller üretmem isteneceğini bildiğim için, Kuveyt için öyle bir model oluşturarak başlamaya karar verdim.

İş idaresindeki lisans derecem beni bir ekonometrisi olarak hazırlamadığından, o işi nasıl yapacağımı anlamak için çok zaman harcadım. Hatta konuyla ilgili birkaç derse bile kaydolacak

kadar ileri gittim. O arada istatistiklerin, analistin eğilimlerini doğrulayanlar da dahil olmak üzere, birçok farklı sonuçlar çıkabilecek şekilde yorumlanabildiğim keşfettim.

MAIN çok maço bir şirketti; 1971 yılında profesyonel konumda olan sadece dört kadın vardı bünyesinde. Ancak kişisel sekreterler (ki her başkan yardımcısı ve bölüm müdürünün bir tane vardı) ve biz geri kalanlarla ilgilenen steno havuzu kadrolarında belki iki yüz kadın bulunuyordu. Şirketteki cinsiyet ayrımcılığını kanıksamış olduğumdan, bir gün Boston Halk Kütüphanesinin referans bölümünde yaşananlar beni gerçekten şaşkına çevirdi.

Esmer ve çekici bir hanım gelip benim masama, tam karşımdaki sandalyeye oturdu. Koyu yeşil takımı içinde çok rafine bir görünümü vardı. Benden birkaç yaş büyük olduğunu düşündüm. Ama onu fark ettiğimi belli etmemeye ve kayıtsız görünmeye çalıştım. Kadın birkaç dakika sonra tek kelime bile etmeden, açık bir kitabı bana doğru itti. Kitapta Kuveyt hakkında aramakta olduğum bilgileri içeren bir tablo ve üzerinde de kadının adının, Claudine Martin, da Chas. T. Main, Inc. Özel Danışmanı olduğunu belirten bir kart vardı.

Açık yeşil gözlerine baktığımda, bana elini uzattı. “Eğitimine yardımcı olmam istendi,” dedi.

Ertesi günden başlayarak MAIN’in Prudential Center’deki genel merkezinden birkaç blok ileride, Claudine’nin Beacon Sokağı’ndaki dairesinde buluşmaya başladık. Birlikteliğimizin daha ilk saatinde durumumun olağandışı olduğunu anlatarak, her şeyi çok gizli tutmamız gerektiğini söyledi. İşim hakkında kimsenin bana ayrıntılı bilgi vermediğini bildiğini, çünkü kendisinden başka kimsenin buna yetkisi olmadığını da ekledi. Sonra da görevinin beni bir *ekonomik tetikçiye* dönüştürmek olduğunu belirtti.

Bu laf bir anda eski gizemli rüyalarımı hatırlatmıştı bana; kendimden çıktığımı duyduğum sinirli kahkaham ile utandım. Claudine güldü ve o lafi kullanmalarının ardındaki nedenlerden birinin de mizah yönü olduğunu söyleyerek ekledi: “Kim bunu ciddiye alır ki?”

Ekonomik tetikçilerin işlevleri hakkındaki bilgisizliğimi itiraf ettim.

Gülerek, “Yalnız değilsin,” dedi. “Pis bir işte çalışan ender bir türüz biz. Bu işle ilgini kimse, karın bile bilemez.” Sonra ciddileşti. “Sana karşı samimi olacağım, önümüzdeki haftalarda sana elimden gelen her şeyi öğreteceğim. Ondan sonra bir seçim yapmak zorundasın. Seçimin kesin olacak. Bir kere girersen, hayatın boyunca içeridesin.”

Ondan sonra ismin kendisini çok ender olarak kullandı; bizler sadece ET idik.

O zamanlar bilmediğim bir şeyi çok sonraları öğrenecektim. Claudine, NSA profilimin ortaya çıkarttığı kişilik zaafılarımı sonuna kadar kullanmıştı. Ona bu bilgiyi kimlerin verdiğini bilmiyorum; Einar, NSA, MAIN’in personel servisi ya da bir başkası olabilirdi. Ancak o hepsini çok ustaca kullandı. Fiziki baştan çıkartma ve sözlü manevraların karışımı olan bir yaklaşım, özellikle benim için uyarlanmıştı; yine de o zamandan beri çeşitli işletmeler tarafından riskli durumlarda ve yüksek kazançlı anlaşmaları bağlamak baskısı altında kullanıldığını gördüğüm standart işletim prosedürleriyle uyum içindeydi. Gizli faaliyetlerimizi açıklayarak, evliliğimi tehlikeye atmayacağımı en başından beri biliyordu. Ve benden beklenen işlerin karanlık taraflarını anlatırken de oldukça açık sözlü davrandı.

Maaşını kimin ödediği hakkında hâlâ en ufak bir fikrim yok. Ama işverenin kartvizitinin ima ettiği gibi MAIN olmadığını düşünmek için bir sebebim de var sayılmaz. O zamanlar bugün belirgin olan

soruları sormayacak kadar saf, yalın ve şaşkındım.

Claudine bana işimin iki temel amacı olduğunu söyledi. Birincisi, parayı devasa mühendislik ve inşaat projeleri aracılığıyla MAIN ve (Bechtel, Halliburton, Stone&Webster ve Brown&Root gibi) diğer Amerikan şirketlerine geri döndürecek büyük uluslararası kredilerin alınmasına bahane yaratacaktım. İkincisi, bu kredileri alan ülkeleri iflas ettirmek için (tabii ki MAIN ve diğer Amerikan şirketlerine olan borçlarını ödedikten sonra) uğraşacak, böylece sonsuza kadar borçlu kalıp, askeri üsler, BM oyları veya petrol ve diğer doğal kaynaklara erişim gibi ihtiyaçlar ortaya çıktığında kolay hedef olmalarını sağlayacaktım.

İşim bir ülkeye milyarlarca dolar yatırım yapmanın etkilerini tahmin etmekte. Özellikle de 20 ila 25 yıl sonraki ekonomik büyümeyi tahmin eden ve çeşitli projelerin etkilerini değerlendiren çalışmalar yapacaktım. Örneğin yöneticilerini Sovyet Rusya yandaşı olmamaları konusunda ikna etmek için bir ülkeye 1 milyar dolar borç verilmesine karar verilmişse bu paranın elektrik santralleri yatırımında kullanılmasının yararlarıyla yeni bir demiryolu şebekesi ya da iletişim sistemi yatırımında kullanılmasının yararlarını karşılaştıracaktım. Veya bir ülkeye modern elektrik şebekesine sahip olma fırsatı tanındığı zaman, öyle bir şebekenin verilecek krediyi haklı kılacak boyutta bir ekonomik büyümeye neden olacağını göstermek bana düşecekti. Her durumda kritik faktör, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) idi. En yüksek ortalama yıllık GSMH artışına yol açacak proje kazanacaktı yarışmayı. Eğer ortada tek bir proje varsa, o zaman da onu geliştirmenin GSMH'ye çok olumlu katkıları olacağını göstermem gerekecekti.

Bu projelerin her birinin dile getirilmeyen bir özelliği vardı: Hepsinin ortak amacı, dünya üstündeki hükümetlerin uzun vadeli finansal bağımlılıklarını ve dolayısıyla politik sadakatlerini garanti ederken, aynı zamanda müteahhit firmalar için büyük kârlar yaratmak ve krediyi alan ülkedeki bir avuç varlıklı, nüfuz sahibi aileyi mutlu kılmaktı. Verilen borç ne kadar büyük olursa o kadar iyiydi. Bir ülkenin omuzlarına binen borç yükünün o ülkenin en fakir vatandaşlarını onlarca yıl sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetlerden yoksun bırakacağıysa dikkate bile alınmazdı.

Claudine ile birlikte GSMH'nin yanlıcı tabiatını açık açık tartıştık. Örneğin, nüfusun çoğunluğu borç altında ezilirken bir kamu hizmetleri şirketi sahibi (yani tek bir kişi) bile çıkar sağlasa GSMH artışı gerçekleşebilir. Zenginler daha da zenginleşirken, fakirler fakirleşir. Ama nihayetinde, istatistiki açıdan bakıldığında bu bir ekonomik ilerlemedir.

Çoğu Amerikan vatandaşı gibi, MAIN çalışanlarının büyük bölümü de elektrik santralleri, otoyollar ve limanlar yaparak o ülkelere aslında iyilik yaptığımıza inanıyordu. Okullarımız ve medyamız, tüm eylemlerimizi birer özveri olarak algılamamız konusunda bizleri eğitmişti. Yıllar boyunca, "Eğer Amerikan bayrağını yakıp, elçiliğimize karşı gösteri yapacaklarsa, neden kahrolası ülkelerinden çıkıp onları kendi sefaletleri ile baş başa bırakmıyoruz?" gibi yorumlarla sürekli olarak karşılaştım.

Bunları söyleyen insanların genellikle iyi eğitilmiş olduğunu gösteren diplomaları vardır. Ancak bu insanların, dünyanın her yerinde elçilikler kurmamızın ardındaki gerçek nedenin, kendi çıkarlarımıza hizmet etmek (ya da 20. yüzyılın ikinci yarısındaki yönelişle Amerikan devletini küresel bir imparatorluğa dönüştürmek) olduğu hakkında en ufak bir fikirleri yoktur. Onlar sahip oldukları tüm niteliklere rağmen, 18. yüzyılda toprakları için savaştan Kızılderililerin aslında şeytanın hizmetkârları olduğuna inanan sömürgeciler kadar cahildirler.

Birkaç ay içerisinde o zamanlar yeryüzündeki en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip toprak parçası olarak bilinen Endonezya'nın Cava adasına gitmek üzere yola çıkacaktım. Endonezya aynı zamanda petrol zengini ve komünist faaliyetlerle kaynayan Müslüman bir ülkeydi.

“Vietnam'dan sonraki domino taşı,” demişti Claudine. “Endonezyalıları mutlaka kendi safımıza geçirmeliyiz. Eğer komünist bloğa girerlerse, o zaman...” Parmağıyla boğazını keser gibi yapıp sonra da tatlı bir şekilde gülümsedi. “Şöyle diyelim: Ekonomileri hakkında ve özellikle tüm bu yeni santraller ve enerji nakil hatları yapıldıktan sonra, ekonominin nasıl patlayacağı konusunda senin çok iyimser tahminlerde bulunman gerekecek. Bu da USAID ve uluslararası bankaların verilecek kredileri haklı göstermesine olanak sağlayacak. Doğal olarak, sen de gerektiği gibi ödüllendirileceksin. Ondan sonra da egzotik yerlerde başka projelere geçebilirsin; dünya senin alışveriş araban olacak.” Ama rolümün zor olacağı konusunda da uyardı beni. “Banka'daki uzmanlar peşine düşecektir. Onların görevi senin tahminlerinde hata bulmak; bunun için para alıyorlar. Seni ne kadar kötü gösterirlerse, kendileri o kadar iyi görünür.”

Bir gün Claudine'ye, Cava'ya gönderilen MAIN ekibinde on kişi daha olacağını hatırlattım. Onların da benimle aynı eğitimi alıp almadığını sordum. Öyle olmadığı konusunda beni ikna etti.

“Onlar mühendis,” dedi. “Elektrik santralleri, enerji nakil ve dağıtım hatları, limanlar, yollar tasarlayıp yaparlar. Sen ise beklenen kişisin. Yapacağın tahminler, onların tasarladıkları sistemlerin büyüklüklerini ve verilecek kredilerin boyutlarını belirler. Görüyorsun ya, anahtar sensin.”

Claudine'nin dairesinden her çıkışımda yaptığının doğru olup olmadığını düşünürdüm. Kalbimin derinliklerinde bir yerde, doğru olmadığını hissediyordum. Ama geçmişimdeki düş kırıklıkları peşimi bırakmıyordu. MAIN, hayatımda sahip olamadığım her şeyi bana sunuyor gibiydi ama ben yine de kendime Tom Paine'nin tüm bunları onaylayıp onaylamayacağını soruyordum. Sonunda her şey hakkında daha fazla bilgi edinerek ve bizzat yaşayarak, foyalarını ileride daha iyi şekilde ortaya çıkarabileceğim konusunda kendimi ikna ettim. Yani o eski ‘kaleyi içten fethetmek’ bahanesi.

Bu fikri Claudine ile paylaştığım zaman yüzüme şaşkınlıkla baktı. “Saçmalama. Bir kere girersen bir daha asla çıkamazsın. Daha ileri gitmeden karar vermen lazım.” Ne demek istediğini anladım ve bu da beni ürküttü. Dairesinden çıktıktan sonra Commonwealth Caddesi'nden aşağıya doğru yürüyüp Dartmouth Sokağı'na dönerken, aslında bir istisna olduğum hakkında kendi kendimi rahatlatıyordum.

Birkaç ay sonra bir akşamüstü, Claudine ile birlikte pencerenin önündeki kanepenin üzerinde oturmuş Beacon Sokağı'na yağan karı seyrediyorduk. “Biz küçük, sadece üyelere açık bir kulübüz,” dedi. “Dünyadaki ülkeleri milyarlarca dolar dolandırmak için para alıyoruz; hem de çok para. Senin işinin büyük bölümü, dünya liderlerini ABD'nin ticari çıkarlarını gözeten büyük bir ağın parçası olmaya teşvik etmek. Sonunda bu liderler sadakatlerini garanti edecek bir borç batağına saplanır. Sonra da onları politik, ekonomik ya da askeri ihtiyaçlarımız için ne zaman istersek kullanabiliriz. Karşılığında onlar da halklarına sanayi siteleri, elektrik santralleri ve havaalanları sağlayarak, politik durumlarını güçlendirir. Tüm bunlar olurken Amerikan mühendislik ve inşaat firmaları da inanılmaz derecede zenginleşir.”

O akşamüstü Claudine'nin dairesinin sakin atmosferinde, pencerenin önünde oturmuş, dışarıdaki kar yağışını seyrederken girmek üzere olduğum mesleğin tarihçesini öğrendim. Claudine bana tarih boyunca imparatorlukların genelde askeri güç veya askeri güç tehdidiyle nasıl kurulduğunu anlattı. Ama askeri çözüm, İkinci Dünya Savaşı'nın sonu, Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkması ve nükleer

felaket tehdidi nedeniyle çok riskli bir hal almıştı.

Karar anı, 1951'de İran'ın, doğal kaynaklarını sömürmekte olan bir İngiliz petrol şirketine karşı ayaklanmasıyla oluştu. Söz konusu şirket bugünün BP'sinin, yani British Petroleum'un öncüsü idi. İran'ın popüler ve demokratik yollarla seçilmiş başbakanı (ve *TIME* dergisinin 1951'de yılın adamı seçtiği) Muhammed Musaddık İran'ın tüm petrol kaynaklarını millileştirdi. Buna son derece kızan İngiltere de, İkinci Dünya Savaşı'ndaki müttefiki ABD'nin yardımını istedi. Ancak her iki ülke de askeri bir misillemenin Sovyetler Birliği'ni, İran'ın yanında harekete geçmeye kışkırtmasından çekiniyordu.

Washington çareyi deniz piyadeleri yerine, CIA ajanı (ve Theodore Roosevelt'in torunu) Kermit Roosevelt'i İran'a göndermekte buldu. Roosevelt insanları para ya da tehditle kendi tarafına çekmekte üstün başarı gösterdi. Sonra da o insanları kargaşa çıkartmak ve bir dizi sokak gösterisi düzenlemek için harekete geçirerek Musaddık'ın hem beceriksiz, hem de halkın desteğini yitirmiş biri olduğu izlenimini yarattı. Sonunda Musaddık devrildi ve yaşamının geri kalan kısmını ev hapsinde geçirdi, Amerikan yanlısı Muhammed Rıza Şah da tartışmasız diktatör oldu. Kermit Roosevelt, benim de saflarına katılmakta olduğum yeni bir mesleğin temellerini atmıştı. [19]

Roosevelt'in bu kumarı Ortadoğu tarihine şekil verirken, bir yandan da imparatorluk kurma konusundaki tüm eski stratejileri de geçersiz kılmıştı. Bu aynı zamanda, ABD'nin Kore ve Vietnam bozgunlarıyla son bulacak olan, 'nükleer olmayan kısıtlı askeri harekât' konusundaki denemelerinin de başlangıcına rastlamıştı. NSA ile mülakat yapmış olduğum 1968 yılına gelindiğinde, ABD'nin küresel imparatorluk emellerine (Johnson ve Nixon gibilerince öngörüldüğü şekliyle) ulaşmak istiyorsa, Roosevelt'in İran örneğindeki gibi stratejiler kullanması gerekeceği açıkça belli olmuştu. Nükleer savaş tehdidi olmadan Sovyetleri yenmenin tek yolu buydu.

Ancak bir sorun vardı. Kermit Roosevelt bir CIA çalışanı idi. Yakalanmış olsaydı, sonuçlar vahim olurdu. Yabancı bir hükümeti devirmek için ilk ABD operasyonunu gerçekleştirmişti ve bunu daha birçoğunun izlemesi muhtemeldi. Öyleyse Washington'u işe doğrudan bulaştırmayacak bir yol bulunması gerekiyordu.

Neyse ki 1960'lı yıllar bir tür devrime daha şahit olmuştu: Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların ve çokuluslu örgütlerin yetkilendirilmesi. Çokuluslu örgütler, öncelikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'daki kardeş imparatorluk mimarları tarafından finanse ediliyordu. Böylece hükümetler, şirketler ve çokuluslu örgütler arasında çıkara dayalı bir ilişki oluştu.

Ben, Boston Üniversitesi İş Yönetimi Okulu'na kaydolmadan önce CIA, ajan Roosevelt sorununa bir çözüm bulmuştu bile. ABD istihbarat örgütleri (NSA'nın da katılımıyla) muhtemel ET'leri belirleyecek, çokuluslu şirketler de bunları işe alacaktı. ET'ler hiçbir zaman hükümet bordrolarına girmeyecek, maaşlarını özel sektörden alacaktı. Sonuç olarak kirli işleri (ortaya çıkarsa) hükümet politikası yerine kurumsal ihtirasa bağlanacaktı. Üstelik onları tutan şirketler, maaşları her ne kadar hükümet mercileri ve onların çokuluslu bankacılık muadilleri tarafından (vatandaşın vergileriyle) ödeniyor olsa da, marka, uluslararası ticaret ve Bilginin Serbest Dolaşımı yasaları dahil bir sürü yasal girişim sayesinde meclis gözetimine ve kamu incelemesine de girmeyecekti. [20]

"Görüyorsun ya," dedi Claudine. "Sen daha birinci sınıftayken başlayan gururlu bir geleneğin yeni nesliyiz biz."

3-Endonezya: Bir ET için Dersler

Yeni işimi öğrenmenin yanı sıra Endonezya hakkında da kitaplar okuyordum. “Bir ülke hakkında oraya gitmeden önce ne kadar fazla bilgi edinirsen, işin o kadar kolay olur,” demişti Claudine. O öğüdünü ciddiye aldım.

Kristof Kolomb, 1492’de o zamanlar Baharat Adaları diye bilinen Endonezya’ya ulaşmak üzere yelken açmıştı. Adalar sömürge çağı boyunca, Amerika kıtalarından çok daha değerli bir hazine olarak görüldü. Zengin dokumaları, ünlü baharatları ve görkemli krallıklarıyla Cava, Endonezya’nın incisi olduğu kadar, İspanyol, Portekizli ve İngiliz serüvenciler arasında şiddetli çatışmalara sahne olacak kadar önemliydi. Hollanda, bu kavgalardan 1750’de zaferle çıktı ama her ne kadar Cava’yı kontrollerine almış olsalar da, çevre adalarını egemenliklerine katmaları için bir 150 yıl daha geçmesi gerekti.

Japonlar, İkinci Dünya Savaşı sırasında Endonezya’yı işgal ettiğinde, Hollanda kuvvetleri fazla direniş gösteremedi. Sonuç olarak, Endonezyalılar, özellikle de Cavalılar çok acı çekti. Japonya’nın teslim olmasından sonra, Sukamo adında karizmatik bir lider ortaya çıkarak bağımsızlık ilan etti. Dört yıl süren çatışmalar 27 Aralık 1949’da sona erdi ve Hollanda bayrağını indirerek egemenliği, 300 yıldan daha uzun bir süre, mücadele ve baskıdan başka bir şey görmemiş olan bir halka iade etti. Sukamo, yeni cumhuriyetin ilk devlet başkanı oldu.

Ne var ki Endonezya’yı yönetmek, Hollandalılar’ı yenmekten daha zordu. Homojen olmak bir yana, 17 bin 500 civarında adadan oluşan bu takımada, aşiretçilik, uyumsuz kültürler, düzinelerle dil ve lehçeyle, aralarında asırlar öncesine uzanan düşmanlıkların bulunduğu etnik gruplardan oluşan kaynaklı bir kazandı. Sık patlak veren acımasız çatışmalar olağandı ve Sukamo sonunda duruma el koydu. 1960’da parlamentoyu feshetti ve 1963’te kendini yaşam boyu devlet başkanı ilan etti. Askerî teçhizat ve eğitim karşılığında komünist devletlerle sıkı ilişkiler kurdu. Rusya tarafından silahlandırılmış Endonezya, askeri birliklerini Güneydoğu Asya’da komünizmi yaymak ve dünyadaki sosyalist liderlerin desteğini kazanmak çabası peşinde komşusu Malezya’ya gönderdi.

Bütün bunlara karşı gelişen ve güçlenen muhalefet, 1965’te bir darbe yaptı. Sukamo bir suikasta kurban gitmekten sadece metresinin çevik zekâsı sayesinde kurtulabildi. Üst düzey askeri subaylar ve yakın çevresinin çoğu onun kadar şanslı olamadı. Olaylar 1953’te İran’da yaşananları anımsatıyordu. Sonunda her şeyden Komünist Parti, özellikle de Çin’e yakın olan gruplar sorumlu tutuldu. Olayları izleyen ve ordu tarafından gerçekleştirilen katliamlarda yaklaşık 300 bin ile 500 bin arasında insan öldürüldü. Ordunun başındaki General Suharto, 1968’de devlet başkanlığı görevini devraldı. ^[21]

1971’e gelindiğinde, Vietnam Savaşı’nın sonucu çok belirsiz görüldüğünden, ABD’nin Endonezya’yı komünizmden uzaklaştırma konusundaki kararlılığı da iyice artmıştı. Başkan Nixon’un 1969 yazında bölgeden asker çekmeye başlamasıyla, ABD’nin stratejisi de giderek daha küresel perspektif kazanmaya başladı. Uygulamaya koyulan strateji, ülkelerin domino taşları gibi birbiri ardına devrilerek komünist yönetime teslim olmasını engellemeye yönelikti ve Endonezya’nın anahtar konumunda olduğu birkaç ülke üzerine odaklanmıştı. MAIN’in elektrifikasyon projesi de ABD’nin Güneydoğu Asya’da egemenliğini garanti edecek kapsamlı planın bir parçasını oluşturuyordu.

Birleşik Devletler’in dış politikası, Suharto’nun Washington’a İran Şahı’nın yerine getirdiği biçimde hizmet edeceği varsayımına dayanıyordu. Aynı zamanda, ülkenin bölgedeki diğer ülkeler için

de bir model teşkil edeceği ümit ediliyordu. Washington, stratejisini, kısmen Endonezya’da elde edilecek kazanımların İslam dünyasında, özellikle de patlamaya hazır Ortadoğu’da olumlu yankıları olabileceği kabulü üzerine kurmuştu. Ve eğer bu yeterli bir teşvik değilse, Endonezya’da petrol de vardı. Rezervlerinin miktarı veya kalitesi hakkında kimsenin fikri yoktu ama petrol şirketinin sismologları olasılıklar hakkında çok iyimserdi.

Boston Halk Kütüphanesi’ndeki kitapları karıştırdıkça heyecanım da artıyordu. Beni bekleyen serüvenleri hayal etmeye başladım. MAIN için çalışırken, Barış Gönüllüleri’nin o kaba hayat tarzını, çok daha lüks ve gösterişli olanla değiştirecektim. Claudine ile geçirdiğim zaman, şimdiden bir fantezimin gerçekleşmesini ifade ediyordu; gerçek olamayacak kadar iyi bir durumdu. Yatılı erkek okulundaki ‘mahkûmiyet’ yıllarımın hiç değilse kısmen telafi edildiğini düşünmeye başlamıştım.

O dönemde hayatımda başka bir şey daha oluyordu: Ann ile pek de iyi geçinemiyorduk. İki ayrı hayat sürdürdüğümü hissetmiş olmalıydı. Bense bunu ilk başta bizi evlenmeye zorlamış olmasından ötürü, ona karşı hissettiğim kırgınlığın doğal sonucu olarak görüyordum. Ekvador’daki Barış Gönüllüleri maceramız sırasında bana bakıp destek vermiş olmasını bir yana bırakmıştım, onu ailemin kaprislerine boyun eğme alışkanlığımın devamı olarak görme eğilimine girmiştım. Ama şimdi geriye baktığımda, o tavrımın ana nedeninin Claudine ile olan ilişkim olduğunu görüyorum. Tüm bunları Ann’a söyleyemezdim ama o hissetti. Sonunda ayrı evlere çıkmaya karar verdik.

1971’de bir gün, Endonezya’ya gidişimden yaklaşık bir hafta önce, Claudine’nin dairesine gittiğimde küçük yemek masasının üzerinde çeşitli peynirler ve ekmekler ile bir şişe Beaujolais şarabı duruyordu.

Kadehini kaldırdı. “Başardın.” Gülüyordu. Ama gülümsemesi nedense içtenlikten uzaktı. “Artık bizden birisin.”

Yarım saat kadar havadan sudan söz ettik, sonra şarabı bitirmek üzereyken, Claudine bana o ana kadar hiç görmediğim bir ifadeyle baktı. Sert bir ses tonuyla, “Buluşmalarımızdan sakın kimseye söz etme,” dedi. “Bunu yaparsan seni asla affetmem ve birlikteliğimizi inkâr ederim.” Dik bakışları karşısında belki de ilk defa onun tarafından tehdit edildiğim hissine kapıldım. Sonra soğuk bir şekilde güldü. “Bizden söz etmek, hayatı senin için tehlikeli hale getirebilir.”

Şaşkına dönmüştüm. Kendimi çok kötü hissediyordum. Ama sonra, yalnız başıma Prudential Center’e doğru yürürken ne kadar zekice bir plan olduğunu kabul etmek zorunda kaldım. Gerçek şuydu ki, birlikte olduğumuz zamanın tümünü onun dairesinde geçirmiştik. İlişkimiz hakkında en ufak bir kanıt olmadığı gibi, MAIN’den kimse de herhangi bir şekilde bu işe bulaştırılmamıştı. Aslında bir yandan da Claudine’nin dürüstlüğünü takdir etmekten kendimi alamıyordum; beni annemle babamın Tilton ve Middlebury konusunda yaptığı gibi kandırmamıştı.

4- Bir Ülkeyi Komünizmden Kurtarmak

Sonraki üç ay boyunca yaşayacağım Endonezya hakkında romantik hayallerim vardı. Okuduğum kitaplarda, parlak renkli *sarong*'lara bürünmüş güzel kadınlar, egzotik Bali dansözleri, ateş yutan şamanlar ve duman sorguçlu volkanların dibindeki berrak sulara uzun oyma kanolar içinde kürek çeken savaşçılar görmüştüm. Özellikle çarpıcı olansa, hâlâ takımadanın sularında yelken açan eski Avrupalı denizcileri yurda döndüklerinde çocuklarına “Yaramazlık yapma, yoksa Bugimen [22] seni alır,” dedirtecek kadar korkutan Bugi korsanlarının siyah yelkenli muhteşem kalyonlarıydı. O resimler ruhuma nasıl da işlemişti.

Ülkenin tarihi ve efsaneleri öfkeli tanrılar, Komodo canavarları, aşiret reisleri ve İsa'nın doğumundan çok önce Asya dağlarından Acem çöllerinden ve Akdeniz'den geçip toplu bilincimizin en derin kıvrımlarına yerleşen kadim öyküler misali zenginlikler barındırıyordu. Efsanevi adalarının isimleri bile (Cava, Sumatra, Borneo, Sulawesi) insanın aklını başından almaya yeter. Gizemler ve mitlerle dolu, erotik güzelliğe sahip bir ülkeydi Endonezya; Kolomb tarafından aranan ama bulunamayan bir hazine: İspanya, Hollanda, Portekiz ve Japonya'nın kur yaptığı ama elde edemediği prenses; bir fantezi, bir rüya.

Beklentilerim yüksekti ve sanırım büyük kâşiflerinkilere benziyorlardı. Ama ben de Kolomb gibi fantezilerime gem vurmayı öğrensem iyi olurdu. Fenerin ışığının her zaman hayalimizdeki geleceği aydınlatmadığını tahmin etmem gerekirdi belki. Evet, Endonezya'nın sunacak hazineleri vardı ama bu benim beklediğim gibi her derde deva bir hazine sandığı değildi. 1971'de Ağustos'un sonlarına doğru Endonezya'nın kaynayan başkenti Cakarta'da geçirdiğim ilk günler gerçekten de şok ediciydi.

Güzellik kuşkusuz vardı. Renkli *sarong*'lar içinde muhteşem kadınlar... Tropik çiçeklerle dolu gösterişli bahçeler... Egzotik Bali dansözleri... Yolcuların pedal çeviren sürücülerin önünde oturduğu ve yüksek oturaklarının yanlarına süslü ve rengârenk resimler çizilmiş bisiklet taksiler... Hollanda sömürge tipi malikâneler ve minareli camiler... Ama şehrin çirkin, trajik yanları da çoktu: Kopan ellerinden geri kalan kanlı uçları gösteren cüzamlılar, vücutların birkaç meteliğe satan genç kızlar, bir zamanların şimdi mezbeleliğe dönüşmüş muhteşem Hollanda yapımı kanalları, kapkara nehirlerin çöple dolu kıyılarına kondurulmuş, tüm ailenin içinde yaşadığı mukavva barakalar, durmadan öten kornalar ve zehirli dumanlar. Güzel ve çirkin, zarif ve kaba, kutsal ve kâfir. O kent gerçekten de karanfil ve orkide çiçeklerinin cezbedici kokularının, açıktan akan lağımaların kokusuyla çarpıştığı bir yerdi.

Daha önce de sefalet görmüştüm. New Hampshire'deki sınıf arkadaşlarımla birçoğu katranlı kâğıtlardan yapılmış salaş kulübelerde yaşar, ısının sıfırın altında olduğu kış günlerinde okula ince bir ceket ve patlak tenis ayakkabılarıyla gelirlerdi, yıkanmamış bedenleri kurumuş ter ve gübre kokardı. Günlük besinleri neredeyse sadece kurumuş mısır ve patatesten oluşan And köylüleriyle, yeni doğan bir çocuğun ölmesiyle ilk doğum gününü görmesi olasılıklarının eşit olduğu yerlerde, çamurdan yapılmış kulübelerde yaşamıştım. Sefalet görmüştüm ama hiçbir şey beni Cakarta'da gördüklerime hazırlamamıştı.

Ekibimiz tabii ki ülkenin en gösterişli oteli olan Hotel InterContinental Endonezya'ya yerleşmişti. Dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış InterContinental zincirinin diğer otelleri gibi o da Pan American Havayolları'na ait olup, zengin yabancılara, özellikle de petrol şirketlerinin yöneticilerine ve onların ailelerine hizmet ediyordu. Oteldeki ilk günümüzün akşamında, proje müdürümüz Charlie Illingworth

en üst kattaki zarif lokantada bize bir yemek verdi.

Charlie savaş uzmanıydı; boş zamanlarının büyük bir kısmını, büyük askeri liderler ve savaşlar hakkında tarih kitapları ve romanlar okumaya ayırırdı. Vietnam Savaşı yanlısı salon askerinin tipik bir örneği idi. Her zamanki gibi, o gece de haki şort ve askeri tip apoletleri olan kısa kollu haki renkte bir gömlek giymişti.

Bizi karşıladıktan sonra bir puro yaktı ve şampanya kadehini kaldırırken. “İyi bir hayata,” dedi.

Biz de ona katıldık. “İyi bir hayata!” Kadehlerimiz tokuştu.

Salona göz gezdiren Charlie, “Burada iyice şımartılacağız,” dedi, memnun bir şekilde başını sallayarak. “Endonezyalılar bize çok iyi bakacak. ABD Elçilik personeli de öyle. Ama başarmamız gereken bir görevimiz olduğunu da unutmayalım.” Önünde duran notlara baktı. “Evet, burada dünyanın en yoğun nüfusuna sahip kara parçası olan Cava’nın elektrifikasyonu için nâzım plan hazırlamak için bulunuyoruz. Ama bu buzdağının sadece tepesi.”

Yüzüne ciddi bir ifade yerleşti. Bana kendisinin de kahramanlarından biri olan General Patton’u oynayan George C. Scott’u hatırlatıyordu. “Buraya ülkeyi komünizmin pençelerinden kurtarmak için geldik. Bildiğiniz gibi, Endonezya’nın uzun ve trajik bir geçmişi vardır. Şimdiyse, tam 21. Yüzyılın içinde yer almaya hazırlanırken, bir kez daha sınavdan geçiyor. Bizim sorumluluğumuz, Endonezya’nın kuzey komşuları Vietnam, Kamboçya ve Laos’un yolundan gitmemesini sağlamak olacak. Bu konuda, entegre bir elektrik sistemi anahtar rol oynar. Elektrik, kapitalizmin ve demokrasinin üstün gelmesini (belki petrol hariç) diğer herhangi bir unsurdan daha etkin şekilde temin edecektir.”

Duraladı ve purosundan bir nefes daha çekerek, “Petrolden söz açılmışken...” dedi. Notlarından birkaçını atladı. “Ülkemizin petrole ne kadar bağımlı olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu açıdan Endonezya güçlü bir müttefikimiz olabilir. Dolayısıyla, bu nâzım planı hazırlarken, petrol endüstrisinin ve limanları yapan, boru hatlarını döşeyen müteahhit firmalarla onlara hizmet eden diğerlerinin elektrik yönünden tüm ihtiyaçlarının, bu 25 yıllık plan süresince karşılanacağını garanti etmek için elinizden geleni yapın.”

Başını notlarından kaldırdı ve doğrudan bana baktı. “Tahminlerin düşük olacağına, gereğinden yüksek olsun, daha iyi. Ellerinde Endonezyalı çocukların, hatta bizim de çocuklarımızın kanının olduğunu görmek istemezsin. Onların orak-çekiç ya da Kızıl Çin bayrağı altında yaşadıklarını görmek istemezsin, değil mi!”

O akşam birinci sınıf bir odanın lüksü içerisindeki yatağında güvenle yatarken, gözümün önüne Claudine geldi. Dış borç hakkında söyledikleri aklımdan çıkmıyordu. İş idaresi okulundaki makroekonomi derslerinde öğrendiklerimi hatırlayarak kendimi rahatlatmaya çalıştım. Ne de olsa Endonezya’nın bir Ortaçağ ekonomisinden çıkıp, modern dünyada yerini almasında yardımcı olmak için gelmişim oraya. Ama biliyordum ki, ertesi sabah pencereden bakınca, otelin bakımlı ve gösterişli bahçelerinin, yüzme havuzlarının ötesinde, kilometreler boyunca uzanan barakaları görecektim. İçecek su ve yiyecek yokluğu yüzünden bebeklerin öldüğünü, insanların çok kötü koşullarda yaşayıp, korkunç hastalıklarla mücadele etmek zorunda olduğunu bilmezden gelemeyecektim.

Yatağında dönüp dururken, Charlie gibi ekipteki diğer herkesin de orada kendi özüne yönelik

nedenlerle bulunduğunu düşünmeden yapamadım. Orada ABD'nin dış politikasını ve ticari çıkarlarını gözetmek için bulunuyorduk. Hayatı Endonezya halkı için daha yaşanabilir bir hale getirmek isteğinin ötesinde, sırf açgözlülüğümüz nedeniyle oradaydık. Aklıma bir kelime geliyordu: Şirketokrasi. Bu kelimeyi daha önce duymuş muydum yoksa kendim mi icat etmişim emin değildim ama dünyayı yönetmeyi denemeyi kafasına koymuş bu yeni ve seçkin zümreyi tam olarak tanımlıyor gibiydi.

Ortak amaçları çevresinde, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı birkaç kişinin oluşturduğu bir topluluktan bu ve üyeleri şirketlerin yönetim kurulları ve hükümet mevkileri arasında kolaylıkla ve sık sık gidip geliyordu. Dünya Bankası'nın o zamanki başkanı Robert McNamara'nın buna mükemmel bir örnek oluşturduğunu farkettim. Ford Motor Şirketi'nin başkanlığından Kennedy ve Johnson'un Milli Savunma Bakanlığına gelmişti, şimdi de dünyanın en güçlü finans kuruluşunda en üst makamı işgal ediyordu.

Ayrıca üniversitedeki profesörlerimin makroekonominin gerçek doğasını anlamamış olduğunu da farkettim: Çoğu örnekte, bir ekonominin büyümesine yardımcı olmak, sadece piramidin tepesinde oturan az sayıda insanın daha da zengin olmasına yol açarken, diptekiler için onları daha da aşağıya itmenin ötesinde hiçbir şey yapmamaktadır. Gerçekten de, kapitalizmi teşvik etmek genelde Ortaçağ'ın feodal toplumlarındakini andıran bir sisteme neden olmaktadır. Profesörlerim arasında bunu bilen varsa da itiraf etmemişti; çünkü üniversiteler, büyük şirketler ve onları yönetenler tarafından finanse ediliyordu. Gerçeği ortaya çıkarmak büyük olasılıkla o profesörlerin işini kaybetmesine neden olurdu. Tıpkı o yönde bir açıklamada bulunursam, benim başıma geleceği gibi.

Bu düşünceler, Endonezya InterContinental Otel'de geçirdiğim her gece uykumu kaçırmaya devam etti. Sonunda vardığım temel savunma çok kişiseldi: O New Hampshire kasabasından, hazırlık okulundan ve askere alınmaktan paçayı kurtarmıştım. Çok çalışmanın ve rastlantıların da yardımıyla, iyi bir hayat yaşamaya hak kazanmıştım. İçinde yetiştiğim kültürün nazarında, doğru olanı yapıyor olduğumdan için rahattı. Başarılı ve saygı duyulan bir ekonomist olma yolunda ilerliyordum. İşletme okulunun beni hazırladığı şeyi yapıyordum. Dünyanın en üst düzey beyin takımlarındaki en iyi beyinlerin onayladığı bir gelişim modelinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunuyordum.

Yine de, sık sık gecenin bir yarısında kendimi günü geldiğinde gerçeği açıklayacağım sözlerle avutmak zorunda kalırdım. Sonra da Vahşi Batı'daki silahşorları anlatan Louis L'Amour romanları okuyarak uyurdum.

5-Ruhumu Satmak

On bir kişilik ekibimiz, Cakarta'da ABD Elçiliği'ne kaydolmak, çeşitli görevlilerle görüşmek, kendimizi organize etmek için (havuz başında gevşeyerek) altı gün geçirdi. InterContinental'da kalan Amerikalılar'ın sayısı hayret vericiydi. ABD petrol ve inşaat şirketleri yöneticilerinin, günlerini havuz başında, gecelerini de otel içindeki ya da çevresindeki yarım düzine lüks lokantada geçiren genç ve güzel eşlerini seyretmekten büyük zevk alıyordum.

Sonra Charlie ekibimizi bir dağ şehri olan Bandung'a taşıdı. İklim orada daha yumuşak, sefalet daha az belirgin, aklımızı çecelecek şeyler daha seyrek. Bize yöneticisi, aşçısı, bahçıvanı ve hizmetli kadrosu olan ve Wisma diye bilinen bir hükümet konukevi verdiler. Ülkenin Hollanda sömürgeci olduğu sırada inşa edilmiş olan Wisma bir sığınaktı aslında. Geniş verandası Cava'nın volkanik dağlarının eteklerine kadar uzanan çay plantasyonlarına bakıyordu. Kalacak yere ek olarak, her birimize şoförlü ve tercümanlı birer Toyota arazi aracı da verilmişti. Son olarak da, sadece üyelere mahsus olan Bandung Golf ve Raket Kulübü'ne üye yapıлып, kamuya ait elektrik şirketi Perusahaan Umum Listrik Negara'nın (PLN) yerel merkezindeki ofislere yerleştirildik.

Bandung'daki ilk birkaç günüm, Charlie ve Howard Parker ile bir dizi toplantı yaparak geçti. New England Elektrik Sistemi'nin eski yük hesaplama şefi olan Howard, yetmiş yaşlarında bir emekli idi. Onu tanıdığımda Cava Adası'nın önümüzdeki 25 yılda ihtiyaç duyacağı enerji ve üretim kapasitesinin (yük) tahmininden ve bunun şehir ve bölge bazındaki tahminlere dönüştürülmesinden sorumluydu. Enerji ihtiyacı ekonomik büyümeyle doğrudan ilişkili olduğundan, Howard'ın hesaplamaları benim ekonomik tahminlerime bağlıydı. Ekibin geri kalan kısmı da o tahminler etrafında nâzım planı geliştirecek, elektrik santralleri, enerji nakil ve dağıtım hatlarıyla yakıt taşıma sistemlerini verilen rakamları mümkün olan en etkin biçimde karşılayacak şekilde tasarlayacaktı. Toplantılarımız sırasında Charlie, sürekli olarak işimin önemini vurguladı, tahminlerimde çok iyimser olmam gerektiği konusunda başımın etini yedi durdu. Claudine haklıydı; tüm nâzım planının anahtarı bendim.

“Buradaki ilk birkaç hafta veri toplamaya ayrılmalıdır,” diye açıkladı Charlie.

Howard ile birlikte Charlie'nin lüks ofisindeki büyük bambu koltuklarda oturuyorduk. Duvarlarda eski Hindu yazıtları, Ramayana'dan alınmış kahramanlık öykülerini betimleyen batik duvar halıları vardı.

Charlie kalın purosundan bir nefes çekti. “Mühendisler, mevcut elektrik sistemi, liman kapasiteleri, yollar, demiryolları ve diğer şeylerin detaylı bir tablosunu çıkaracak.” Purosunu bana doğru salladı. “Elini çabuk tutmalısın. Birinci ayın sonunda, Howard'ın yeni şebekeyi çalışır hale getirdiğimizde oluşacak ekonomik mucizelerin kapsamı hakkında oldukça iyi bir fikre sahip olması gerekecek. İkinci ayın sonunda, bölge bazında daha fazla ayrıntıya ihtiyacı olacak. Son aydaysa kalan boşlukları dolduracağız. İşin o tarafı kritik. O zaman hepimiz kafa kafaya vereceğiz. Anlayacağınız, buradan ayrılmadan önce gereksineceğimiz tüm bilgileri edindiğimizden kesinlikle emin olmamız gerek. Benim niyetim Şükran Günü'nde evde olmak. Ve bir daha geri dönmek yok.”

Howard, cana yakın ve babacan biri gibi görünüyordu ama aslında hayatın kendisine kazık attığını düşünen buruk bir ihtiyardı. Hiçbir zaman New England Elektrik Sistemi'nin zirvesine ulaşamamıştı ve bu yüzden çok kırgındı. “Hep atlandım,” derdi bana sürekli olarak, “Çünkü şirket politikasını kabul etmeyi reddettim.” Emekli olmaya zorlanmış, sonra da evde karısıyla oturmayı kaldıramadığı için, MAIN'deki danışmanlık işini kabul etmişti. Bu onun aslında şirketteki ikinci işiydi ve hem Einar

hem de Charlie, onunla ilgili dikkatli olmam konusunda beni uyarmıştı. Onu tanımlamak için *inatçı*, *huysuz* ve *kindar* gibi sözcükler kullanmışlardı.

Oysa o zamanlar kabul etmeye hazır olmasam da, Howard benim en akıllı hocalarımdan biri olacaktı. Hiçbir zaman Claudine'nin bana vermiş olduğu gibi bir eğitim almamıştı. Sanırım onu çok yaşlı, belki de fazla inatçı bulmuşlardı. Ya da belki benim gibi daha uysal, esnek ve uzun vadeli birini ayartana kadar, onu sadece kısa vadeli bir çalışan olarak görmüşlerdi. Öyle ya da böyle, Howard onlar açısından bir sorun oldu. Durumu ve kendisinden oynamasını istenen rolü açıkça görmüştü ve o bu oyunda bir piyon olmamaya niyetliydi. Einar ile Charlie'nin onu tanımlamak için kullandığı tüm sıfatlar uygundu ama inatçılığının hiç olmazsa bir kısmı onların uşağı olmamak konusundaki kararlılığından kaynaklanıyordu. Ekonomik Tetikçi deyimini duymuş olduğunu sanmıyorum ama kendisini kabul edemeyeceği bir tür emperyalizmi desteklemek için kullanmayı düşündüklerini biliyordu.

Bir gün Howard, Charlie ile yaptığımız bir toplantıdan sonra beni kenara çekti. Kullandığı işitme cihazının sesini ayarlayan küçük kutunun ayarlarıyla oynadı ve "Konuşacaklarımız aramızda kalacak," dedi alçak bir sesle. Paylaştığımız ofisin penceresinin önünde durmuş, PLN binasının yanından geçen durgun kanala bakıyorduk. Genç bir kadın kanalın pis sularında yıkanırken, bir yandan da çıplak vücuduna gevşekçe sardığı sarong ile elinden geldiğince örtünmeye çalışıyordu. "Bu ekonominin patlayacağı konusunda seni ikna etmeye çalışacaklar," dedi. "Charlie acımasızdır. Seni etkilemesine izin verme."

Sözleri bende sanki batıyormuşum hissini yarattı. Ama bir yandan da Charlie'nin haklı olduğu konusunda onu ikna etmek istiyordum; ne de olsa kariyerim MAIN'deki patronlarımı memnun etmeme bağlıydı.

"Bu ekonomi tabii ki patlayacak," dedim, gözlerimi kanaldaki kadından alamadan. "Şu olanlara bir baksana!"

"İşte," diye mırıldandı, karşımızdaki sahnenin farkında bile olmadan. "Seni şimdiden kandırmışlar bile, değil mi?"

Kanalın biraz yukarısındaki bir hareket dikkatimi çekti. Yaşlıca bir adam kanalın yanından aşağıya inmiş, pantolonunu indirmiş ve suyun kenarında çömelerek tuvaletini yapmaya başlamıştı. Genç kadın onu gördü ama yıkanmaya da devam etti.

Dönüp Howard'a baktım. "Dünkü çaylak değilim," dedim. "Genç olabilirim ama Güney Amerika'da üç yıl geçirdim. Petrol bulunduğu zaman neler olabileceğini gördüm. Her şey çok çabuk değişir."

"Ben de çaylak değilim," dedi alaycı bir şekilde. "Hem de hayli zamandan beri. Sana bir şey söyleyeceğim genç adam. Sizin şu petrol bulunması hikâyeleriniz falan umurumda değil. Ben tüm hayatım boyunca enerji yükü tahminlerinde bulundum. Büyük Bunalım'da, İkinci Dünya Savaşı sırasında, ekonomik kriz ve yükseliş zamanlarında... Route 128'in, sözde Massachusetts Mucizesi'nin Boston için ne yaptığını gördüm.^[23] Ve şunu da kesinlikle söyleyebilirim ki, enerji yükü hiçbir zaman sürekli olarak yılda % 7 ila 9'dan fazla artmadı. O da en iyi zamanlarda. %6 çok daha mantıklıdır."

Ona bakakaldım. Bir yanım doğru olduğunu biliyordu ama kendimi savunmada hissediyordum.

Vicdanımı rahatlatmak için de olsa, onu ikna etmek zorunda olduğumu biliyordum.

“Burası Boston değil, Howard,” dedim. “Şu ana kadar kimsenin elektrik bile bulamadığı bir ülkedeyiz. Burada işler değişik.”

Topuklarının üzerinde döndü ve beni uzaklaştırmak istercesine elini salladı. “İyi öyleyse,” diye homurdandı. “Sat kendini. Sonunda ne bulacağın umurumda bile değil.” Sandalyesini çekip masasının arkasına çöktü. “Ben tahminlerimi inandığım şeylere göre yapacağım; boş vaatlerde bulunan ekonomik raporlara göre değil.” Kalemimi aldı ve bir şeyler karalamaya başladı.

Bu görmezden gelemeyeceğim bir meydan okumaydı. Gidip masasının önüne dikildim. “Ben herkesin beklediği gibi Kaliforniya’daki altına hücumu anımsatacak bir patlama öngörürken, sen 1960’ların Boston’unu andıran bir yük büyümesi tahmininde bulunursan, oldukça aptal görüneceksin.”

Kalemi masanın üstüne atıp dik dik bana baktı. “Vicdansızlık bu yaptığınız! Sen! Hepiniz!” Kollarını açarak ofisi gösterdi, “Siz ruhunuzu şeytana satmışsınız. Sadece para için bu iştesiniz. Şimdi...” Sahte bir sırıtışla elini gömleğinin altına attı. “İşitme cihazımı kapatıp işime bakıyorum.”

Altüst olmuştum. Odadan hışımla çıkarak Charlie’nin ofisine yöneldim. Ama yarı yolda durdum. Ne elde etmeye çalışıyordum? Dönüp merdivenlerden indim ve dışarı, akşamüstü güneşine çıktım. Az önceki genç kadın vücuduna sıkıca sardığı *sarongu* ile kanaldan çıkıyordu. Yaşlı adam ortadan yok olmuştu. Birkaç oğlan çocuğu birbirlerine su atarak ve bağrıışarak, kanalda oynuyordu. Yaşlı bir kadın dizine kadar suyun içinde durmuş, dişlerini fırçalıyor, bir diğeri çamaşır çitiliyordu.

Boğazımda kocaman bir yumrunun büyüdüğünü hissettim. Kanaldan gelen keskin kokuyu duymamaya çalışarak kırık bir beton bloğun üstüne oturdum. Gözyaşlarımı engellemek için mücadele ederken, bir yandan da kendimi neden öyle berbat hissettiğimi anlamaya çalışıyordum.

Sadece para için bu iştesiniz. Howard’ın sözleri beynimde yankılanıyordu. Can alıcı bir yerimden vurmuştu beni.

Çocuklar neşe içinde birbirlerine su atmaya devam ediyordu. Ne yapabileceğimi düşündüm. Beni de onlar gibi tatasız kılmak için ne gerekirdi? Leş gibi suyun içinde aldıkları riskin farkında olmadan, o çocuksu masumiyetleriyle oynaşmalarını izlerken içim sızladı. Kamburu çıkmış yaşlıca bir adam eğri büğrü bastonuyla kanal boyunca aksayarak yürüyüp geldi. Durdu, çocukları izlemeye daldı ve yüzü dişsiz bir gülümsemeyle aydınlandı.

Belki Howard’a açılabilirdim; belki meseleye birlikte çözüm bulabilirdik. Birden bir rahatlama hissettim. Küçük bir taş alıp kanala attım. Ama coşkum, taşın suda yarattığı dalgalarla birlikte söndü. Öyle bir şey yapamayacağımı biliyordum. Howard yaşlı ve buruktu. Kariyerinde ilerlemek için önüne çıkan fırsatları daha önce de tepmişti. Herhalde şimdi pes etmeyecekti. Bense gençtim, hayata yeni başlıyordum ve kesinlikle onun gibi olmak istemiyordum.

O kokuşmuş kanalın sularına bakarken, diğer oğlanlar sosyete balolarına giderken, benim tatillerimi tek başına geçirdiğim New Hampshire’deki günlerim ve tepenin üstüne kurulmuş okulun görüntüleri bir kere daha gözümün önüne geldi. Üzücü gerçek yavaş yavaş kendini kabul ettiriyordu: Yine konuşabileceğim kimse yoktu etrafımda.

O gece yatağымda, hayatımdaki insanları -Howard, Charlie, Claudine, Ann, Einar, Frank amca- ve

onlara rastlamış olmasam o anda hayatımın nasıl olacağını uzun uzun düşündüm. Nerede yaşıyor olurum? Endonezya'da olmayacağı kesindi. Geleceğimi, nereye gittiğimi ve vermem gereken kararı uzun uzun düşündüm. Charlie, Howard ile benim yıllık en az %17'lik bir büyüme hızı tahmin etmemizi beklediğini açıkça belli etmişti. Nasıl bir tahmin yapacaktım?

Birdenbire içimi rahatlatan bir düşünce geldi aklıma. Bunu niye daha önceden düşünememiştim ki? Aslında karar bana ait değildi. Howard benim varacağım sonuçlar ne olursa olsun kendi doğru bulduğunu yapacağını söylemişti. Ben patronlarımı yüksek bir ekonomik tahminle memnun ederken, o da kendi kararını verecekti; benim yaptıklarımın nâzım plan üstünde hiçbir etkisi olmayacaktı. İnsanlar rolümün önemini vurgulayıp duruyor ama yanılıyorlardı. Omuzlarımdan büyük bir yük kalkmıştı. Derin bir uykuya daldım.

Birkaç gün sonra Howard ciddi bir virütik hastalığa yakalandı. Onu hemen bir hastaneye kaldırdık. Doktorlar gerekli ilaçları verdikten sonra derhal ABD'ye dönmesini tavsiye etti. Howard da bizi, gereken tüm verilere sahip olduğu ve yük tahmini çalışmasını Boston'da da kolayca tamamlayabileceği konusunda ikna etti.

Ayrılırken bana söyledikleri daha önceki uyarısının bir tekrarı idi. "Rakamlar üzerinde oynamaya gerek yok," dedi. "Ekonomik büyümenin mucizeleri hakkında ne dersen de, ben bu dümenin bir parçası olmayacağım!"

BÖLÜM II - 1971-1975

6-Sorgulayıcı Olarak Rolüm

Endonezya hükümeti, Asya Kalkınma Bankası ve USAID ile olan kontratlarımız, ekipten birinin nâzım planının kapsadığı alandaki tüm ana yerleşim birimlerini ziyaret etmesini gerektiriyordu. Bu şartı yerine getirmek üzere ben seçilmiştim. Charlie şöyle demişti: “Sen Amazon’da hayatta kalmayı başardın; böcekler, yılanlar ve pis suyla nasıl başa çıkılacağını bilirsin.”

Bir şoför ve tercümanın eşliğinde, birçok güzel yer ziyaret ettiğim gibi, çok döküntü yerlerde kaldığım da oldu. Yerli işadamları ve siyasi liderlerle görüşüp, onların ekonomik büyüme beklentileri hakkındaki fikirlerini dinledim. Ancak birçoğu benimle bilgi paylaşmaya isteksizdi. Varlığım sanki onları ürkütmüş gibiydi. Genelde ya amirleriyle ya devlet daireleriyle ya da Cakarta’daki genel merkezleriyle görüşmem gerektiğini söylüyorlardı. Kimi zaman bana yönelik bir komplo olduğu kanısına kapılıyordum.

Yolculuklarım genelde iki ya da üç gün sürüyordu. Aralarda Bandung’daki Wisma’ya dönüyordum. Orayı yöneten kadının benden birkaç yaş küçük bir oğlu vardı. Adı Rasmon idi. Ama annesi dışında herkes ona Rasy diyordu. Yerel bir üniversitede ekonomi okuyan Rasy, yaptığım işe derhal ilgi duydu. Hatta bir ara iş istemek için bana başvuracağını bile düşündüm. Bir yandan da bana Bahasa Endonezya dilini öğretmeye başlamıştı.

Öğrenilmesi kolay bir dil yaratmak, ülke Hollanda’dan bağımsızlığını kazandıktan sonra Başkan Sukamo’nun en önem verdiği şey olmuştu. Sukamo 350’den fazla dil ve lehçenin konuşulduğu takımadalarda, ^[24] farklı adalar ve kültürlerden gelen insanları birleştirmek için, ülkesinin ortak bir dile gereksinimi olduğunu anlamıştı. Uluslararası dilbilimcilerden oluşan bir ekip kurmuştu ki gelinen durum bunun son derece başarılı bir sonucudur. Malay diline dayanan Bahasa Endonezya, birçok dilin ortak sorunu olan karmaşık fiil çekimlerinin çoğunu, düzensiz fiilleri ve diğer zorlukları ortadan kaldırmaktaydı. 1970’lerin başlarına gelindiğinde, her ne kadar kendi toplumları içerisinde Cavaca ve diğer yerel lehçeleri kullanmayı sürdürseler de, Endonezyalıların çoğu bu dili konuşuyordu.

Rasy mizah duygusu olan iyi bir öğretmendi ve Shuar hatta İspanyolca ile karşılaştırıldığında Bahasa dilini öğrenmek çok kolaydı. Küçük bir motosikleti olan Rasy, bana şehri ve insanları tanıtmayı kendine görev edindi. Bir akşam, “Sana Endonezya’nın hiç görmediğin bir tarafını göstereceğim,” dedi ve arkasına atlamam için işaret etti.

Gölge kuklası gösterilerini, geleneksel enstrümanlar çalan müzisyenleri, ateş püskürtenleri, hokkabazları ve kaçak Amerikan kasetlerinden ender yerel parçalara kadar akla gelen her malı satan sokak satıcılarını geçtik. Sonunda giysileri, şapkaları ve saç stilleri 1960’ların sonlarındaki bir Beatles konserinde hiç de yadırganmayacak genç erkek ve kadınların olduğu küçük bir kahveye geldik. İçerideki herkes Endonezyalıydı. Rasy beni bir masanın etrafına dolmuş grupla tanıştırdı ve oturduk.

Hepsi az ya da çok İngilizce konuşuyordu. Ama Bahasa dilini öğrenme gayretimi takdirle karşılayıp beni cesaretlendirdiler. Bana Amerikalıların onların dilini neden hiç öğrenmediğini sordular. Buna verecek yanıtlım yoktu. Ayrıca Golf ve Raket Kulübü’nde, pahalı lokantalarda, sinemalarda ve lüks mağazalarda her zaman boy gösterirken, şehrin o tarafına gelen tek Amerikalı ya da Avrupalı’nın

neden ben olduğumu da açıklayamadım.

O geceyi her zaman hatırlayacağım. Rasy ile arkadaşları bana kendilerinden biriymişim gibi davrandı. Orada olmaktan, şehirlerini, yiyeceklerini ve müziklerini paylaşmaktan, yaşamlarının bir parçası olan karanfilli sigaraları ve diğer aromaları koklamaktan, onlarla şakalaşıp birlikte gülmekten coşku duydum. Barış Gönüllüleri günlerimi anımsadıkça, birinci sınıf yolculuklar ve konaklamalarla kendimi bu tür insanlardan soyutlama eğilimine girmiş olmama hayret ediyordum.

Gece ilerledikçe ülkeleri ve benim ülkemin Vietnam'da sürdürdüğü savaş hakkındaki düşüncelerimle ilgilenmeye başladılar. Hepsi de 'yasadışı işgal' olarak nitelendirdikleri olay karşısında dehşete düşmüştü ve duygularını paylaştığını keşfetmek onları rahatlattı.

Rasy ile birlikte konukevine döndüğümüzde, vakit geç olmuştu ve binada hiç ışık yoktu. Beni dünyasına davet ettiği için ben ona, arkadaşlarına açıldığım için de o bana teşekkür etti. Bunu tekrarlamaya söz verip kucaklaştıktan sonra odalarımıza çekildik.

Rasy ile yaşadığım deneyim, MAIN ekibinden uzakta daha fazla vakit geçirme konusunda iştahımı kabarttı. Ertesi sabah yaptığımız toplantıda Charlie'ye yerel halktan bilgi edinmek için çabalamaktan usandığımı söyledim. Zaten ekonomik tahminlerim için ihtiyacım olan istatistiklerin çoğu sadece Cakarta'daki devlet dairelerinde bulunabilirdi. Charlie ile Cakarta'da birkaç hafta geçirmem gerekeceği konusunda fikir birliğine vardık. Charlie aslında Bandung'u bırakıp kaynayan başkente gitmek zorunda kalacağım için üzgündü; ben de o fikri en başından çok itici bulduğumu söyledim.

İşin doğrusu, kendime biraz zaman ayırabileceğim ve zarif Endonezya InterContinental Oteli'nde kalıp Cakarta'yı keşfetme fırsatı bulabileceğim için seviniyordum. Ama Cakarta'ya varınca, hayata artık farklı bir açıdan bakmakta olduğumu fark ettim. Rasy ve genç Endonezyalılar ile geçirdiğim o akşam ve ülkede yaptığım seyahatler beni değiştirmişti. Yurttaşlarım Amerikalılar'ı daha değişik bir biçimde görmeye başlamıştım. Genç eşleri de artık o kadar güzel görünmüyordu gözüme. Havuz kenarında daha önce farkına bile varmadığım tel örgü ve alt kat pencerelerindeki çelik çubuklar şimdi tehditkâr bir görünüme bürünmüştü sanki. Otelin zarif lokantalarındaki yemekler de yavan gelmeye başlamıştı.

Bir şeyi daha fark ettim: Siyasi lider ve işadamlarının yaptığımız görüşmeler sırasında bana davranışlarındaki incelikler. Daha önce dikkatimi çekmemişti ama çoğu varlığımdan rahatsız oluyordu. Örneğin beni birbirlerine tanıştıırken çoğunlukla elimdeki sözlüğe göre *engizitör* ve *sorgulayıcı* anlamına gelen Bahasa terimlerini kullanıyorlardı. Dilleri hakkındaki bilgimi (tercümanımın bile sadece birkaç basmakalıp deyim bildiğimi zannedeceği şekilde saklayıp) iyi bir Bahasa/İngilizce sözlük edinerek görüşmelerden sonra kullanmaya başladım.

O hitaplar sadece bir rastlantı mıydı? Ya da sözlüğümdeki yorumlar mı yanılttı? Öyle olduğuna kendimi ikna etmeye çalıştım. Yine de o insanlarla geçirdiğim zaman arttıkça, davetsiz bir misafir olduğum, benimle işbirliği yapmaları için yukarılardan bir yerden birilerinin bir emir verdiği ve onların da itaat etmekten başka çaresi olmadığı kanısı bende kuvvetlendi. Emri bir hükümet görevlisinin mi, bir bankacının mı, bir generalin mi, yoksa ABD Büyükelçiliği'nin mi verdiği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Tek bildiğim, insanların beni ofislerine davet ederek kahve ikram etmelerine, sorularıma kibarca cevap vermelerine ve bana karşı görünürde gayet iyi davranmalarına rağmen, hepsinin arkasında bir boyun eğiş ve hınç olduğuydu.

Bütün bunlar beni, sorularına verdikleri cevaplar ve sağladıkları verilerin geçerliliği hakkında da düşünmeye itti. Örneğin, hiçbir zaman tercümanıyla birlikte bir ofise girip birileriyle doğrudan görüşemiyordum; önceden randevu almamız gerekiyordu. Gerçi bu garip bir şey değildi ama asıl garip olan bunu yapmanın inanılmaz bir zaman almasıydı. Telefonlar ender olarak çalıştığından, trafiği yoğun yollardan gitmek zorunda kalıyorduk ki, birkaç blok ilerideki bir binaya bile gitmemiz bile bir saat sürebiliyordu. Gideceğimiz yere vardığımız zaman da, bizden bir sürü form doldurmamız isteniyordu. Sonunda bir erkek sekreter beliriyor, yüzünde Cavalılar'ın o meşhur nazik gülümsemesiyle istediğim bilgiler hakkında kibarca sorular soruyor, sonra da görüşme için bir zaman belirliyorlardı.

Verilen randevu daima en azından birkaç gün sonrası için olurdu ve görüşme nihayet gerçekleştiğinde de bana hazırlanmış bilgilerden oluşan bir dosya uzatılırdı. Sanayiciler 5 ve 10 yıllık planlarını sunar, bankacıların çizelge ve grafikleri olur, hükümet yetkilileri ise planlama aşamasından çıkarak ekonomik büyümenin lokomotifleri olma yolunda ilerleyen projelerin listesini verirdi. Bu ticaret ve hükümet otoritelerinin verdikleri tüm bilgiler ve yaptıkları görüşmelerde söyledikleri her şey, Cava'nın herhangi bir ekonominin o güne kadar karşılaştığı en büyük patlamayla karşı karşıya olduğunu gösterirdi. Hiç kimse -tek bir kişi bile- bu savı asla sorgulamadı, bana herhangi bir olumsuz bilgi vermedi.

Bandung'a dönerken geçirdiğim tüm bu deneyimleri düşünüyordum; beni rahatsız eden bir şeyler vardı. Endonezya'da yaptığım her şeyin bir oyuna benzediğini farkettim. Kartlarımızı bir poker masasındaymışız gibi saklıyorduk. Birbirimize güvenemiyor, paylaştığımız bilginin güvenilirliğinden emin olamıyorduk. Ama oyun son derece ciddiydi ve sonucu da milyonlarca yaşamı onlarca yıl boyunca etkileyecekti.

7-Medeniyet Yargılanıyor

“Seni bir *dalang*'a götürüyorum,” dedi Rasy gülerek. “Duymuşsundur. Endonezya'nın meşhur kukla ustaları.” Bandung'a dönmenden memnun olduğu anlaşılıyordu. “Şehirde bu gece çok önemli bir ustanın gösterisi var.”

Beni Bandung'un hiç bilmediğim bölgelerinden, küçük kiremit damlı tapınakların fakir uyarlamalarını andıran geleneksel Cava evi *kampong* 'larla dolu yerlerden geçirdi. Görmeye alıştığım o görkemli Hollanda koloni malikânelerinden ve işyerlerinden eser yoktu etrafta. İnsanların yoksul ama gururlu olduğu belliydi. Üzerlerinde yıpranmış, ancak temiz batik *sarrong* 'lar, parlak renkli bluzlar ve başlarında da geniş kenarlı hasır şapkalar vardı. Gittiğimiz her yerde gülümseme ve kahkahayla karşılandık. Durduğumuz zaman çocuklar bana dokunup kot pantolonumu hissetmek için bize doğru koşuyordu. Küçük bir kız çocuğu güzel kokulu bir çiçeği saçıma taktı.

Motosikleti bir kaldırım tiyatrosunun yakınına park ettik. Etrafta kimi ayakta dikilen, kimi portatif sandalyelerde oturan yüzlerce insan vardı. Gece berraktı ve çok güzeldi. Bandung'un en eski bölgelerinden birindeydik ve sokak ışıkları olmadığından üzerimizde parıldayan yıldızları görebiliyorduk. Hava odun ateşi, yarfıstığı ve karanfil kokularıyla doluydu.

Kalabalığın içine dalan Rasy, bir süre sonra o gece kahvede tanıştığım arkadaşlarıyla geri geldi. Bana sıcak çay, küçük pastalar ve fıstık yağında pişirilmiş minik et parçalarından oluşan *sate* ikram ettiler. Sonuncusunu kabul etmeden önce biraz duraksamış olmalıyım ki, kadınlardan biri yanan küçük ateşi işaret ederek, “Çok taze et,” dedi ve güldü. “Yeni pişti.”

Sonra müzik başladı; *gamalong* denilen ve tapınak çanlarını andıran melodiler çıkaran bir aletin, insanın içine işleyen büyülü sesi duyuldu.

“*Dalang* müziği kendisi çalar,” diye fısıldadı Rasy. “Tüm kuklaları da kendisi oynatıp konuşturur. Biz sözlerini sana tercüme ederiz.”

Geleneksel efsanelerle güncel olayları birleştiren olağanüstü bir gösteriydi. Sonradan *dalang* 'ın aslında işini trans halindeyken yapan bir şaman olduğunu öğrenecektim. Yüzden fazla kuklası vardı ve her birini değişik sesle konuşturuyordu. Tüm yaşamımı etkileyen, unutamayacağım bir akşamdı.

Kadim Ramayana metinlerinden yapılmış klasik bir derlemeden sonra *dalang*, tipik uzun burnu ve sarkık yanaklarıyla Richard Nixon'un kopyası olan bir kukla çıkarttı. ABD başkanı Amerikan bayrağı desenli melon şapkası ve smokiniyle Sam Amca gibi giydirilmişti. Yanında çizgili takım elbise giydirilmiş ve bir elinde üzeri dolar işaretleriyle süslü kova tutan bir kukla daha vardı. Bu ikincisi öteki elindeki Amerikan bayrağını efendisini yelpazeleyen bir esir gibi Nixon'un başının üzerinde sallıyordu.

Kuklaların arkasında, üstünde ülkelerin asılı durduğu kancalar bulunan bir Ortadoğu ve Uzakdoğu haritası belirdi. Nixon haritaya gitti ve Vietnam'ı kancasından çıkartarak ağzına attı. Bana, “Çok acı! Berbat! Böyle şeylere artık ihtiyacımız yok!” diye çevrilen bir şeyler bağırdı. Sonra onu kovaya atarak diğer ülkeler için de aynı şeyleri yapmaya başladı.

Seçtiği ülkelerin hiç biri Güneydoğu Asya'nın domino taşları olarak kabul edilen ülkeler değildi. Bunu fark edince çok şaşırardım. Hepsi Filistin, Kuveyt, Suudi Arabistan, Irak, Suriye, İran ve Türkiye gibi Ortadoğu ülkeleriydi. Sonra Nixon'un kuklası Pakistan ve Afganistan'a döndü. Her defasında ülkeyi kovasına atmadan önce, “Müslüman köpekler!” ya da “Muhammed'in canavarları!” ya da

“Müslüman şeytanlar!” gibi İslam karşıtı bir hakaret haykırıyordu.

Topluluk çok heyecanlanmış, kovaya atılan her yeni ülkeyle tansiyon artmıştı. Kahkaha, hayret ve öfke arasında gidip geliyorlardı. Bazen kuklacının kullandığı dile tepki gösterdiklerini hissediyordum. Endişelenmeye de başlamıştım aslında; diğerlerinden uzun boyluydum ve kalabalıkta kolay fark ediliyordum; öfkelerini benden çıkarmalarından korkuyordum.

Bu sırada Nixon, Rasy tarafından İngilizceye çevrildiğinde tüylerimi diken diken eden bir şey söyledi: “Bunu Dünya Bankası’na verin. Bakın bakalım, Endonezya’nın sırtından bize biraz para kazandırmak için ne yapabilir.” Haritadan aldığı Endonezya’yı kovaya atmak için davrandığı anda, gölgelerin içinden başka bir kukla fırladı. Batik gömleği ve haki renkli şortuyla Endonezyalı bir adamı temsil eden kuklanın üstünde adının yazılı olduğu bir etiket vardı.

“Bandunglu popüler bir politikacı,” diye açıkladı, Rasy.

Kukla neredeyse uçarak Nixon ile Kova Adam’ın arasına girdi ve elini kaldırdı. “Dur!” diye bağırdı. “Endonezya egemen bir ülkedir.”

Kalabalıktan bir alkış koptu. Sonra Kova Adam bayrağını kaldırdı ve bir mızrak gibi Endonezyalıya sapladı. Sendeleyen Endonezyalı son derece dramatik bir şekilde öldü. Seyirciler bunun üzerine yuhalamaya, bağırmaya ve yumruklarını havada sallamaya başladı. Nixon ile Kova Adam ise orada durmuş bize bakıyordu. Sonra selam verip sahneyi terk ettiler.

“Sanırım gitsem iyi olacak,” dedim Rasy’e.

Elini koruyucu bir şekilde omzuma attı. “Merak etme,” dedi. “Senin şahsınla ilgili bir sorunları yok.”

Bense bundan o kadar emin değildim.

Daha sonra hepimiz aynı kahveye gittik. Rasy ile diğerleri Nixon/Dünya Bankası gösterisi hakkında önceden bilgileri olmadığı konusunda beni temin etti. “Bu kuklacının ne yapacağını hiçbir zaman bilemezsin,” dedi gençlerden biri.

Tüm bunların benim için yapılıp yapılmadığını sorunca bir diğeri gülererek kendimi fazla önemseydiğimi söyledi. “Tipik Amerikalı,” diye de ekledi sırtıma, dostça vururken.

“Endonezyalılar politikayla çok ilgilidir,” dedi yanımda oturan. “Amerikalılar böyle gösterilere gitmez mi?”

Karşımda oturan ve üniversitenin İngilizce bölümünde lisans öğrencisi olan güzel bir kız, “Sen de Dünya Bankası için çalışıyorsun, değil mi?” diye sordu.

Ona şirketimin Asya Kalkınma Bankası ve Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) tarafından verilen bir proje üzerinde çalıştığını söyledim.

“Aslında aynı şey değil mi?” Cevabımı beklemedi. “Bu akşam seyrettiğimiz oyundaki gibi değil mi yani? Sizin hükümetiniz Endonezya ve diğer ülkelere bir... eeee... şey salkımı... Öyle bakmıyor mu? Şey gibi...” Sözcüğü arıyordu.

“Üzüm,” diye tamamladı arkadaşlarından biri.

“Evet, aynen öyle. Bir üzüm salkımı. Tanelerden istediğini seçebilirsin. İngiltere kalsın. Çin’i ye. Endonezya’yı ise at gitsin.”

“Tüm petrolünü aldıktan sonra,” diye ekledi başka bir kadın.

Kendimi korumaya çalıştım ama içimden gelmiyordu. Oraya gelmiş olmaktan, aslında şahsıma yönelik bir hakaret sayabileceğim o Amerikan karşıtı gösterinin tümünü seyretmiş olmaktan ötürü gurur duymak istiyordum. Yaptığım şeyin gerisindeki cesareti görmelerini, ekibimden Bahasa dilini öğrenmek veya kültürlerini anlamak için herhangi bir gayret sarf eden tek kişinin, o gösteriyi seyreden tek yabancıнын ben olduğuma dikkatlerini çekmek istiyordum. Ama bütün bunları söylememenin daha akıllıca olacağını düşünerek, dikkatimi yeniden konuşulanlara vermeye çalıştım. Onlara *dalang'in* seçtiği ülkelerin Vietnam hariç tümünün neden Müslüman ülkeler olduğu konusundaki düşüncelerini sordum.

İngilizce bölümünde okuyan güzel kız gülerek, “Çünkü plan bu,” dedi.

“Vietnam sadece geçici bir olay,” diye araya girdi başka birisi. “Tıpkı Hollanda'nın Naziler için bir basamak olması gibi. Asıl hedef İslam dünyası.”

Bunun cevapsız kalmasına izin veremezdim. “Herhalde ABD'nin İslam karşıtı olduğuna inanmıyorsunuzdur,” diye itiraz ettim.

“Öyle değil mi?” diye sordu son konuşan kadın. “Ne zamandan beri? Kendi kültürünün tarihçilerini okumalısın; Toynbee adında bir İngiliz, daha 1950'li yıllarda, gelecek yüzyıldaki asıl savaşın komünistler ile kapitalistler arasında değil, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında olacağını öngörmüştü.”

“Bunu Arnold Toynbee mi söyledi?” Çok şaşırmıştım.

“Evet. *Medeniyet Yargılanıyor* kitabı ile *Dünya ve Batıyı* oku.”

“Fakat Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında neden öyle bir düşmanlık olsun ki?” diye sordum.

Masadakiler birbirine baktı. O kadar aptalca bir soru sormuş olabileceğime inanmak istemiyor gibiydiler.

Kız ağır ağır, sanki pek zeki olmayan ya da kulağı iyi duymayan biriyle konuşmuş gibi açıklamaya koyuldu: “Çünkü Batı, özellikle de lideri olan ABD, tüm dünyanın kontrolünü eline geçirmeyi ve tarihteki en büyük imparatorluk olmayı takıntı haline getirmiş durumda. Başarılı olmaya da çok yakın. Yolunun üzerinde şimdilik Sovyetler Birliği var. Ama onun da fazla zamanı kalmadı. Toynbee bunu görmüştü. Dinleri, inançları yok; ideolojilerinin arkasında bir temel, öz yok. Tarih, ruha ve yüce - sonsuz - bir güce inancın gerekli olduğunu gösteriyor. Biz Müslümanlar'da bu var. Dünyadaki diğer herkesten, hatta Hıristiyanlar'dan bile daha fazla var. Onun için de bekliyor ve gittikçe güçleniyoruz.”

“Acelemiz yok,” dedi biri. “Bekleyebiliriz. Ve sonra bir yılan gibi saldıracağız.”

“Korkunç bir düşünce!” Kendime hâkim olmakta zorlanıyordum. “Bunu değiştirmek için ne yapabiliriz?”

İngilizce bölümünde okuyan kız gözlerimin içine baktı. “Bu kadar açgözlü ve bencil olmayı bırakın. Dünyada sizin kocaman evlerinizden ve gösterişli mağazalarınızdan başka şeyler de olduğunun farkına varın. İnsanlar açken, siz arabalarınızın benzini için üzülüyorsunuz. Bebekler susuzluktan ölürken, siz son modeller için moda dergilerini karıştırıyorsunuz. İnsanlarımız bizim gibi ülkeler fakirlik içinde boğulurken yardım isteyen çığlıklarımızı duymuyor bile. Kulaklarımızı size bunları

söylemeye çalışanların seslerine tıkayıp, onları radikal ya da komünist olarak damgalıyorsunuz. Yoksulları ve ezilmişleri daha fazla yoksulluk ve esarete itmek yerine, onlara kalbinizi açmalısınız. Fazla zaman kalmadı. Eğer değişmezseniz, bu sonunuz olur.”

Kuklası Nixon’a karşı gelip Kova Adam tarafından öldürülen Bandunglu halkçı politikacı, birkaç gün sonra ona çarpıp kaçan bir sürücü tarafından öldürüldü.

8-İsa'ya Farklı Bir Bakış

O *dalang* aklımdan hiç çıkmadı. Güzel İngilizce bölümü öğrencisinin sözleri de. Bandung'daki o akşam beni farklı bir düşünce ve duygu düzeyine götürmüştü. Her ne kadar Endonezya'da yapmakta olduklarımızın sonuçlarını görebilsem de, tepkilerim duygularım tarafından yönlendirilmişti ve duygularımı bastırmak için mantığa, tarihten örneklere ve biyolojik zorunluluklara başvurmuştum. O işteki rolümüzü, insan olmamızın normal bir sonucu olarak mazur görmüştüm. Einar, Charlie ve benim, insanların her zaman yaptıklarından öte edimler içinde olmadığı konusunda da kendimi ikna etmiştim. Kendimizin ve ailelerimizin çıkarlarını koruyorduk.

Ancak genç Endonezyalılar'la yaptığım o tartışmalar beni konuya farklı bir açıdan bakmaya zorlamıştı. Onların gözünden bakınca, bencil bir dış politika yaklaşımının, hiçbir yerde (ülkede) gelecek kuşaklara hizmet edip onları koruyamayacağının bilincine varmışım. O tür dış politikalar, bunları oluşturan politikacıların seçim stratejileri ya da şirketlerin yıllık raporları gibi miyopik bir bakış açısı koyuyordu ortaya.

Ekonomik tahminlerim için gerek duyduğum verileri sağlamak üzere Cakarta'ya oldukça sık seyahat etmek zorunda kaldım. Oradaki boş vakitlerimde bu konular üzerinde düşünüp, görüşlerimi ve vardığım sonuçları bir deftere kaydettim. Şehrin sokaklarında dolandım, dilencilere para verdim; cüzamlılar, fahişeler ve sokak çocuklarıyla gevezelik etmeye çalıştım.

Tüm bunları yaparken hem dış yardımın doğası hakkında, hem de gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk ve sefaletin azaltılması için yapabilecekleri hakkında uzun uzun düşündüm. Dış yardımın ne zaman gerçekten samimi, ne zaman açgözlü ve sadece bencilce nedenlere yönelik olduğunu merak ediyordum artık. Başından beri fedakârlık ve iyilikle ilgili bir şey değil miydi ve eğer değilse nasıl değiştirilebilirdi? Dünyadaki aç ve hasta insanlara yardım etmek yolunda, benim ülkem gibi ülkelerin kararlı adımlar atması gerektiğinden nasıl eminsem, bunun giriştiğimiz mücadelenin en temel nedenlerinden birini oluşturduğundan da aynı derecede emindim.

Dönüp dolaşıp aynı soruya varıyordum: Eğer dış yardımın amacı emperyalizm ise bu o kadar da kötü bir şey miydi? Zaman zaman Charlie gibi sisteme, dünyanın geri kalanına empoze etmeye kalkacak kadar kuvvetle inanan insanlara gıpta ettiğimi fark ettim. Kısıtlı kaynakların, tüm dünyanın ABD gibi refah içerisinde bir hayat yaşamasına olanak sağlayabileceğinden, (ABD'nin bile yoksulluk içinde yaşayan milyonlarca vatandaşı varken) şüphe duyuyordum. Ayrıca diğer ülkelerdeki insanların, gerçekten bizler gibi yaşamak istediğinden de o kadar emin değildim. Şiddet, depresyon, uyuşturucu kullanımı, boşanma ve suç hakkındaki istatistiklerimiz, tarihteki en zengin toplumlardan biri olmakla birlikte, belki en mutsuzlarından biri de olduğumuzu gösterirken, başkalarının bize benzemesini nasıl isteyebiliriz ki?

Claudine tüm bunlar hakkında beni uarmıştı belki. Artık bana ne söylemeye çalışmış olduğundan da çok emin değildim. Ama her ne ise entelektüel tezler bir yana, masumiyet günlerimin sona erdiği de acı bir şekilde ortada idi. Günlüğüme şunları yazdım:

ABD'de tek bir masum kişi var mı? Her ne kadar en büyük kazancı ekonomik piramidin tepesindekiler elde ediyor olsa da, milyonlarcamızın geçimi - doğrudan veya dolaylı olarak - az gelişmiş ülkelerin sömürülmesine bağlı. Neredeyse tüm sanayimizi besleyen kaynaklar ve ucuz iş gücü, Endonezya gibi yerlerden geliyor ve bunun çok azı oralara geri dönüyor. Dış yardım olarak verilen borçlar, bugünün çocuklarının ve onların torunlarının birer rehine olmasını garantiliyor.

Sırf bize olan borçlarını geri ödemek için, şirketlerimizin onların doğal kaynaklarını talan etmelerine izin vermek, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerden vazgeçmek zorunda kalacaklar. Şirketlerimizin elektrik santralleri, havaalanları ve sanayi siteleri inşa etmek için bu paranın çoğunu zaten geri almış olmasının, bu denklemde yeri yok. Çoğu Amerikalı'nın bundan habersiz olduğu mazereti masumiyeti gösterir mi? Tamam kabul, bilgilendirilmemiş ve bilerek yanlış bilgilendirilmiş. Ama masum mu?

Elbette artık benim de etkin olarak yanlış bilgilendirenlerin arasında olduğumu kabul etmek zorundaydım.

Küresel bir kutsal savaş fikri beni rahatsız ediyordu ama böyle bir olasılık, düşündükçe aklıma da yatmaya başlamıştı. Bana öyle geliyordu ki, eğer gerçekleşirse bu cihad, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında olmaktan ziyade, belki de Müslümanlar'ın ön saflarda olduğu, biz gelişmiş ülkelere karşı az gelişmiş ülkelerin savaşı olacaktı. Birinci Dünya'daki bizler kaynakların kullanıcısıydık; Üçüncü Dünya'dakilerse sağlayıcılar. Bu, doğal kaynakları sınırlı olan güçlülerin, bol kaynaklara sahip güçsüzleri sömürmesini kolaylaştıran eski sömürge ticari sisteminin aynısı idi.

Toynbee'nin kitabı yanımda değildi ama yeterince uzun bir süre sömürülen halkların, sonunda isyan edeceğini anlayacak kadar tarih bilgim vardı. Model olarak Amerikan İhtilali'ne ve Tom Paine'ye bakmam yeterliydi. İngiltere'nin kolonilerden aldığı vergiyi, bunu Fransızlar'a ve Kızılderililer'e karşı sağladığı askeri koruma yardımının karşılığı olarak haklı göstermeye çalıştığını anımsadım. Kolonilerin bu konudaki yorumlarıysa çok farklıydı.

Paine'nin, *Sağduyu*'da ^[25] vatandaşlarına sunduğu şey, genç Endonezyalı dostlarımla sözünü ettiği ruh idi: Bir üst gücün adaletine güven. İngiliz monarşisine ve onun seçkin sınıf sistemlerine tümüyle karşı olan bir hürriyet ve eşitlik dini. Müslümanların sunduğu da çok farklı değildi: Yüksek bir güce olan güven ve gelişmiş ülkelerin dünyanın geri kalanına baskı yaparak onları sömürmeye hakları olmadığı inancı. Gönüllü sömürge milisleri gibi Müslümanlar da hakları için mücadele etmek tehdidinde bulunuyordu ve İngilizler'in 1770'lerde yaptığı gibi, biz de o tür hareketleri terörizm olarak sınıflandırıyorduk. Tarih kendini tekrarlıyor gibi görünüyordu.

ABD ile yandaşları, Vietnam'daki gibi sömürge savaşları için harcadıkları paraları, dünyadaki açlığı ortadan kaldırmak, eğitim ve temel sağlık hizmetlerinden (bizim insanlarımız da dahil) tüm insanların yararlanmasını sağlamak için kullansa, dünyanın nasıl bir yer olacağını düşündüm. Kendimizi sefaletin nedenlerini ortadan kaldırmaya, su havzalarını, ormanları ve temiz kaynakları korumaya, yani ruhlarımızı besleyen şeyleri sağlayan doğal alanları korumaya adanmış olsak, gelecek nesillerin bundan nasıl etkileneceğini merak ettim. Kurucu Atalarımız'ın yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama hakkının, sadece Amerikalılar için geçerli olduğunu düşündüklerine inanmıyordum; o zaman neden şimdi bu insanların karşısında, daha önce savaştığımız emperyalist değerleri destekleyen stratejiler uyguluyorduk?

Endonezya'daki son gecemde, bir rüyadan uyanıp yatağımın içinde oturdum ve ışığı yaktım. Odada sanki biri varmış gibi geliyordu. Etrafımdaki tanıdık InterContinental Oteli mobilyalarına, batık kilimlere ve duvarda asılı duran çerçevelenmiş gölge kuklalara göz gezdirdim. Birden gördüğüm rüyayı hatırladım.

İsa Mesih, önümde duruyordu. Küçük bir çocukken her akşam konuştuğum, dua ettikten sonra

düşüncelerimi paylaştığım İsa'ya benziyordu. Yalnız çocukluğumdaki İsa açık tenli ve sarışınken, bunun kıvrırcık siyah saçları ve koyu renk bir teni vardı. Yere eğildi ve bir şeyi alıp omzuna kaldırdı. Önce bunun bir haç olduğunu zannettim. Ama sonra bunun ucundaki tekerlek başının üzerinde metalik bir hale gibi duran bir araba aksı olduğunu gördüm. Alnından kan gibi yağ damlıyordu. Doğruldu, gözlerimin içine baktı ve “Eğer şimdi gelecek olsaydım, beni değişik bir biçimde görürdün,” dedi. Nedenini sordum. “Çünkü,” diye cevap verdi. “Dünya değişti.”

Saate baktım. Gün neredeyse doğmak üzereydi. Yeniden uyuyamayacağımı bildiğimden, giyindim ve asansöre binip boş lobiye indim, sonra yüzme havuzunun etrafındaki bahçelerde gezintiye çıktım. Gökyüzünde ay parıldıyor, orkidelerin tatlı kokusu havaya yayılıyordu. Bir şezlonga uzanıp orada ne yaptığımı, hayatımdaki rastlantıların beni neden o yola ve Endonezya'ya getirdiğini düşünmeye başladım. Hayatımın değiştiğini biliyordum. Ama bu değişimin ne kadar köklü olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu.

Dönüş yolumda Ann ile Paris'te buluşup, yeniden bir araya gelmeyi denedik. Ama Fransa tatili sırasında bile kavgalarımız sürüyordu. Birçok özel ve güzel anlar olsa da, sanırım ikimiz de kırgınlık ve kırgınlıklarla dolu uzun geçmişimizin, aşılamayacak kadar büyük bir engel oluşturduğunu anlamıştık.

Zaten ona söyleyemeyeceğim çok şey vardı. Bunları paylaşabileceğim tek kişi Claudine idi ve sürekli onu düşünüyordum. Ann ile Boston Logan Havaalanı'na indikten sonra, birer taksiye binerek, Back Bay'daki ayrı yaşadığımız dairelerimize gittik.

9-Hayatımın Fırsatı

Endonezya ile ilgili asıl sınav beni MAIN’de bekliyordu. Sabah ilk olarak Prudential Center’deki ofis merkezine gittim ve orada birçok şirket çalışanıyla birlikte asansördeyken, MAIN’in seksen yaşlarındaki esrarengiz yönetim kurulu başkanı ve CEO’su Mac Hall’ın, Einar’ı, Portland Oregon ofisinin başına getirdiğini öğrendim. Bunun sonucunda ben de artık resmen Bruno Zambotti’ye bağlanmışım.

Saçımın rengi ve kendisine karşı çıkan herkesi alt etme konusundaki ürkütücü yeteneğinden dolayı ‘gümüş tilki’ lakabına sahip olan Bruno, Cary Grant kadar yakışıklı biriydi. Ağzı iyi laf yapardı ve mühendislik diplomasına ek olarak, bir de yönetim bilimlerinde lisansüstü derecesi vardı. Ekonometriden iyi anlardı ve MAIN’in elektrik enerjisi bölümü ile uluslararası projelerinin çoğundan sorumlu müdür yardımcısı idi. Akıl hocası ihtiyar Jake Dauber emekliliğinin ardından şirketin başına geçmesi beklenen kişilerden biriydi. Çoğu MAIN çalışanı gibi ben de Bruno Zambotti’ye karşı korku ile karışık bir hayranlık duyuyordum.

Yemekten hemen önce Bruno’nun ofisine çağırıldım. Endonezya hakkında keyifli bir sohbetten sonra oturduğum koltukta doğrulmama neden olan bir şey söyledi.

“Howard Parker’i kovuyorum. Ayrıntılara girmemize gerek yok ama şu kadarını söyleyeyim, gerçeklikle olan bağını koparmış.” Parmaklarını masasının üzerindeki kâğıt tomarının üstünde gezdirirken, rahatsızlık veren bir şekilde gülümsedi.

“Yılda %8. Adamın yük tahmini bu kadar. İnanabiliyor musun? Endonezya gibi potansiyele sahip bir ülkede hem de!”

Gülümsemesi kayboldu ve doğrudan gözlerimin içine baktı. “Charlie Illingworth bana senin ekonomik tahminlerinin hedefi tam tuttuğunu ve %17 ile 20 arasında bir yük büyümesini haklı göstereceğini söylüyor. Bu doğru mu?”

Öyle olduğu konusunda onu temin ettim.

Ayağa kalktı ve elini uzattı. “Tebrikler. Şu anda terfi ettin.”

Belki de çıkıp bunu pahalı bir restoranda diğer MAIN çalışanlarıyla birlikte ya da tek başıma kutlamalıydım. Ama aklım Claudine’de idi. Ona terfiimi ve Endonezya’da yaşadıklarımı anlatmak için kıvranıyordum. Yurtdışından aramamam konusunda beni uyardığı için onunla hiç konuşmamıştım. Şimdi aradığımdaysa telefonunun görüşmeye kapalı olduğunu ve kendisine ulaşılabilecek başka bir numara da bırakmadığımı öğrenince kaygılandım. Onu aramaya gittim.

Dairesine genç bir çift taşınmıştı. Öğle saati olmasına rağmen sanırım onları yataktan çıkarmıştım; biraz içerlemiş halde Claudine hakkında bir şey bilmediklerini söylediler. Emlak bürosuna giderek onun kuzeniymişim gibi davrandım. Dosyalarına göre o isimde birine hiç daire kiralamamışlardı; bir önceki kira kontratı, isminin açıklanmasını istemeyen bir kişiyle imzalanmıştı. MAIN’in insan kaynakları bölümü de onun hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığını iddia etti. Sadece benim görmeme izin verilmeyen bir ‘özel danışmanlar’ dosyası olduğunu söylediler.

Akşamüstüne doğru bedensel olduğu kadar, ruhsal anlamda da yorulmuştum. Üstüne üstlük, uzun uçak yolculuğunun neden olduğu saat farkı sersemliği de beni ciddi olarak etkilemeye başlamıştı. Boş daireme döndüğümde kendimi çok yalnız ve terk edilmiş hissediyordum. Terfiim sadece anlamsız

değil, daha da kötüsü, kendimi satmaya ne kadar hazır olduğumun bir belgesi gibi görünmeye başlamıştı bana. Kendimi umutsuzluktan bunalmış bir halde yatağın üstüne attım. Claudine beni kullanmış, sonra da bir kenara atıvermişti. İstirabıma teslim olmama kararlılığı içinde, duygularımı kapattım. Saatlerce yatakta öylece yatıp, odamın duvarlarını seyrettim.

Sonunda kendimi toparladım. Kalktım, bir bira içtim ve boş şişeyi masanın kenarında parçaladım. Sonra pencereden dışarıya baktım. Caddenin derinliklerine doğru bakarken, sanki onu bana doğru yürürken gördüm. Önce kapıya bir hamle yaptım, ardından bir kere daha bakmak için pencereye koştum. Kadın biraz yaklaşmıştı. Çekici biri olduğunu ve yürüyüşünün Claudine'ninkini anımsattığını görebiliyordum ama o değildi. Birden ümitsizliğe kapıldım ve duygularım kızgınlık ve nefretten korkuya dönüştü.

O an gözümün önünden bir görüntü geçti: Claudine bir kurşun yağmuru altında sarsılıp düşüyor, bir suikasta kurban gidiyordu. Görüntüyü kafamdan silip iki Valium aldım ve sızana kadar içtim.

Ertesi sabah, MAIN'in personel bölümünden gelen telefonla uyandım. Bölüm şefi Paul Mormino dinlenme ihtiyacımı anladığını, ancak o gün öğleden sonra yine de ofiste olmam gerektiğini söylüyordu.

“Haberler iyi,” dedi. “Kendine gelmek için en iyi yol.”

Talimata uyarak ofise gittiğimde, Bruno'nun sözüne fazlasıyla sadık olduğunu öğrendim. Sadece Howard'ın eski işine terfi etmekle kalmamış, başekonomist unvanıyla birlikte bir de zam almıştım. Keyfim az da olsa yerine gelmeye başlamıştı.

Öğleden sonra izin alıp elimde bir kutu birayla Charles Nehri boyunca dolaşmaya çıktım. Orada oturup bir yandan yelkenlileri seyredip, bir yandan da uçuş yorgunluğum ve dehşetli bir baş ağrısıyla uğraşırken, Claudine'nin oradaki işini bitirip bir sonraki görevine başladığına karar verdim. Gizliliğin önemini her zaman vurgulamıştı. Beni arayacaktı. Mormino haklıydı. Uçuş yorgunluğum (ve endişelerim) dağılıverdi.

Sonraki haftalarda Claudine ile ilgili tüm düşünceleri bir kenara bırakıp, Endonezya ekonomisi hakkındaki raporumu yazmak ve Howard'ın yük tahminlerini gözden geçirip düzeltmekle uğraştım. Sonunda patronlarımla istediği gibi bir sonuca vardım: Elektrik talebindeki artış, yeni sistemin tamamlanmasından sonraki 12 yıl boyunca yılda ortalama %19 olacak, sonraki 8 yıl boyunca %17'ye düşecek ve 25 yıllık tahmin süresinin geri kalanında da sabit %15 olacaktır.

Bulgularımı uluslararası kredi kuruluşlarıyla yaptığımız resmi toplantılarda sundum. Uzmanlar beni kapsamlı olarak ve acımasızca sorguladı. Duygularım, artık, (hazırlık okulunda olduğu gibi) isyan etmek yerine beni kusursuz olmaya yönelten bir dik kafalılığa dönüşmüştü. Yine de Claudine'nin anısı hep yakınımdaydı. Kendine Asya Kalkınma Bankası'nda isim yapmaya çalışan genç ve küstah bir ekonomist, tüm bir öğleden sonrayı beni aralıksız sorguya çekmekle geçirince, aylarca önce Beacon Sokağı'ndaki dairesinde otururken Claudine'nin vermiş olduğu öğüdü hatırladım.

“25 yıl ilerisini kim görebilir ki!” diye vurgulamıştı. “Senin tahminin de en azından onlarınki kadar geçerli olacaktır. Kendine güven, her şey demektir.”

Gelişen ülkelerdeki yaşam hakkında, çalışmalarımı sorgulayan (ve bazıları benim iki katım yaşında olan) o centilmenlerin çoğundan daha fazla bilgi ve tecrübeye sahip olduğumu da düşünerek, kendimin de bir uzman olduğuna karar verdim. Amazon'da yaşamış, Cava'nın kimsenin gitmek

istemediği yerlerinde dolaşmışım. Yöneticilere ekonometrinin ince noktalarını öğretmeye yönelik birkaç kurs almışım ve Dünya Bankası Başkanı, Ford Motor Şirketi eski başkanı ve John Kennedy'nin savunma bakanı Robert McNamara'nın da çok hoşuna giden, istatistikten anlayan, ekonometriye tapan o yeni harika çocuk tiplerinden biri olduğuma inanıyordum. Ününü rakamlar, olasılık teorisi, matematiksel modeller ve (galiba) ancak çok büyük bir egonun ürünü olabilecek bir kabadayılığın üzerine kurmuş bir adamdı o.

Hem McNamara'ya, hem de patronum Bruno'ya benzemeye çalıştım. Konuşma tarzımı birinci kişiye, elimdeki evrak çantamı sallayarak kasıntıyla yürüyüşümü de ötekine benzettim. Şimdi bakıyorum da, küstahlığıma şaşmamak elde değil. Gerçekte çok kısıtlı bir deneyime sahiptim ama eğitim ve bilgedeki eksikliğimi cüretimle telafi ediyordum.

Bu tavır işe yaradı da. Sonunda, uzmanlar raporlarıma onay damgalarını bastı.

Sonraki aylarda Tahran, Karakas, Guatemala, Londra, Viyana ve Washington'da toplantılara katıldım. İran Şahı, çeşitli ülkelerin eski başkanları ve Robert McNamara'nın kendisi de dahil olmak üzere birçok ünlü kişiyle tanıştım. Orası da hazırlık okulu gibi bir erkekler dünyasıydı. Yeni unvanımın ve son zamanlarda uluslararası borç kuruluşları karşısında aldığım başarılarımın, diğer insanların bana olan yaklaşımlarını nasıl etkilediğini gördükçe hayrete kapılıyordum. Tüm bu ilgi başlangıçta başımı döndürdü. Kendimi sihirli değneğini bir ülkenin üzerinde sallayarak, onu bir anda ışığa boğacak ve her tarafından sanayi kuruluşlarının ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir sihirbaz gibi görmeye başlamışım.

Sonra ayaklarım yere bastı.

Hem kendimin, hem de birlikte çalıştığım insanların asıl niyetlerini sorgulamaya başladım. Öyle görünüyordu ki, gösterişli bir unvan ya da bir doktora derecesi, Cakarta'daki bir lağım çukurunun hemen yanında yaşayan cüzamlının derdini anlamakta fazla yardımcı olmuyordu insana. İstatistiklerle oynama becerisinin de kişinin ileriye görmesini sağlamadığından emindim artık. Dünyayı biçimlendiren kararları verenleri daha iyi tanıdıkça, yetenek ve hedefleri hakkında daha kuşkucu olmaya başladım. Toplantı masalarının etrafındaki yüzlere bakarken öfkemi gizlemekte zorlanmaya başlamışım.

Ama zaman içerisinde bu perspektif de değişti. O insanların çoğunun doğru olanı yaptığına inandığını anlamaya başladım. Charlie gibi onlar da, komünizmin ve terörizmin (kendilerinin ve seleflerinin vermiş olduğu kararlara karşı doğmuş olağan tepkiler yerine) şer güçleri olduğuna, dünyayı kapitalizme döndürmek konusunda ülkelerine, çocuklarına ve Tanrı'ya karşı bir görev edindiklerine inanıyordu. Güçlü olanın hayatta kalması gerektiği prensibini de benimsemişlerdi; mukavvadan yapılmış salaş bir kulübe yerine ayrıcalıklı bir sınıfa mensup olarak doğma şansına sahip olmuşlarsa, o zaman aynı mirası çocuklarına devretmeyi bir yükümlülük olarak görüyorlardı.

Bu insanları, gerçek bir komployla dünyaya egemen olma amacı güden bir kardeşlik grubu olarak görme konusunda bocalıyordum. Yine de, zaman içerisinde onları İç Savaş öncesinde Güney'deki büyük toprak sahiplerine benzetmeye başladım. Kötü amaçlarla gizli yerlerde buluşan kapalı bir grup olmak yerine, ortak inançlar ve paylaşılan kişisel çıkarlar etrafında bir araya gelmiş insanlardı. Büyük çiftlik sahipleri de hizmetçiler ve köleler arasında büyümüştü ve o *dinsizlere* sahip çıkıp, kendi din ve yaşam tarzlarını onlara kabul ettirmenin hakları, hatta görevleri olduğuna inanarak eğitilmişlerdi. Kölelik, her ne kadar onlara da felsefi olarak itici geliyor olsa da, Thomas Jefferson

gibi onlar da bu kavramı, (çökmesi halinde sosyal ve ekonomik kaosa neden olacak) bir gereklilik olarak görebiliyordu. Benim artık *şirketokrasi* olarak düşündüğüm çağdaş oligarşilerin liderleri de işte bu kalıba uyuyordu.

Savaşlardan ve seri silah üretiminden, akarsulara barajlarla set çekilmesinden, yerel ortamların ve kültürlerin yok edilmesinden kimlerin yarar sağladığını merak ediyordum. Yüzbinlerce insanın yiyecek yokluğundan, kirli sudan ya da tedavi edilebilir hastalıklardan ölmesinden kimlerin *çıkar sağlayabileceğini* incelemeye başladım. Yavaş yavaş, uzun vadede kimsenin yararına olmasa da, kısa vadede ben ve patronlarım gibi piramidin tepesinde olanların bunlardan en azından maddi açıdan çıkarı olduğunu görüyordum.

Bu birçok soruyu da beraberinde getirdi: Bu gidiş neden devam ediyordu? O kadar uzun bir zaman nasıl süregelebilmmişti? Acaba cevap şu eski 'Hak güçlüdür' deyişinde, yani sistemi güçlü olanların sürdürdüğünde mi yatıyordu?

Bu birçok soruyu da beraberinde getirdi: Bu gidiş neden devam ediyordu? O kadar uzun bir zaman nasıl süregelebilmmişti? Acaba cevap şu eski 'Hak güçlüdür' deyişinde, yani sistemi güçlü olanların sürdürdüğünde mi yatıyordu?

Bu durumun devam etmesine sadece gücün izin verdiğini söylemek yetersiz görünüyordu. Güçlünün haklı olduğu önergesi birçok şeyi açıklasa da, daha elle tutulur sebepler olması gerektiğini hissediyordum. İşletme fakültesinde kısıtlı kaynaklar, insanın devamlı büyüme ihtiyacı ve köle işçi ilkesi hakkında ders veren Kuzey Hindistanlı ekonomi profesörünü anımsadım. Bu profesöre göre, tüm başarılı kapitalist sistemler, en tepede, aşağıya doğru inen katmanları kontrol eden bir avuç insanın ve en altta da ekonomik anlamda gerçek birer köle olarak adlandırılacak devasa bir işçi ordusunu kapsayan, katı komuta zincirlerine sahip hiyerarşiler içerirdi. Sonuçta sistemi destekleme nedenimizin, şirketokrasinin bizi, *Tanrı 'nın o kapitalist piramidin en tepesine birkaç adamımızı yerleştirmemize ve sistemimizi tüm dünyaya yaymamıza izin verdiği konusunda ikna etmesi olduğuna inanmaya başladım.*

Bunu ilk yapan bizler değildik elbette. Liste kadim Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Asya imparatorluklarıyla başlayıp, İran, Yunan ve Roma medeniyetlerine, oradan da Haçlı seferlerine, Kolomb sonrası çağın Avrupalı imparatorluk mimarlarına kadar uzanır. Aynı emperyalist anlayış birçok savaşın, yozlaşmanın, açlığın ve soykırımın sebebi olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Ve her zaman imparatorlukların vatandaşlarının vicdan ve mutluluklarında ciddi anlamda ters etkiler yaratmış, sosyal bunalıma katkıda bulunarak insanlık tarihindeki en zengin kültürlerin en fazla intihar, uyuşturucu kullanımı ve şiddet oranlarıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Sorular üzerinde uzun uzadıya düşünmeme rağmen, bütün bunlarda kendi rolümün ne olduğunu dikkate almaktan kaçındım. Kendimi bir ET olarak değil, baş ekonomist olarak düşünmeye çalıştım. Unvanım kulağa çok resmi geliyordu ve eğer bir onaya ihtiyacım varsa bordrolarıma bakabilirdim: Tümü de özel bir şirket olan MAIN'e aitti. NSA veya başka bir hükümet kuruluşundan bir dolar bile almamıştım. Ve böylece ikna oldum. Hemen hemen yani.

Bir öğleden sonra Bruno beni odasına çağırdı. Koltuğumun arkasına geçip elini omzuma koydu ve "Harika bir iş yaptın," dedi. "Seni ne kadar takdir ettiğimizi göstermek için, hayatının fırsatını

veriyoruz; iki misli yaşında olanların bile çok ender olarak ele geçirdikleri bir şey bu.”

10-Panama'nın Başkanı ve Kahramanı

Panama'nın Tocumen Uluslararası Havaalanı'na 1972 yılının bir Nisan akşamı geç saatlerde, tropik sağanak altında indim. O günlerde yaygın olduğu gibi, diğer yöneticilerle bir taksi paylaştık ve İspanyolca konuştuğum için şoförün yanına ben oturdum. Boş gözlerle camdan dışarıya bakıyordum. Yağmurun içinde farların aydınlattığı bir ilan panosunda, çıkık alınlı, gözleri ışıltılı yanan yakışıklı bir adamın portresini gördüm. Geniş kenarlı şapkasının bir yanı pervasız bir şekilde yukarıya kaldırılmıştı. Modern Panama'nın kahramanı Omar Torrijos'u tanıdım.

Her zaman olduğu gibi o seyahate çıkmadan önce de Boston Halk Kütüphanesinin referans bölümünü ziyaret ederek hazırlanmıştım. Torrijos'un halk arasındaki popülerliğinin, Panama'nın kendini idare etme hakkının yanı sıra ülkesinin Panama Kanalı üzerindeki egemenlik talebinin sıkı bir savunucusu olmasından kaynaklandığını biliyordum. Ülkesinin, onun önderliği altında utanç verici geçmişindeki tuzaklara bir daha düşmemesi konusunda kararlıydı.

Süveyş Kanalı'nın yapımını yönetmiş olan Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps, Atlantik ve Pasifik okyanuslarını birbirine bağlamak için Orta Amerika'da bir kanal yapmaya karar verdiğinde, Panama, Kolombiya'nın bir parçası idi. Fransızlar, 1881 yılından başlayarak birbiri ardına felaketlere maruz kalan devasa bir proje üstlenmişlerdi. Sonunda proje, 1889'da mali olarak çöktü. Ama Theodore Roosevelt'in bir rüyasına esin kaynağı olacaktı. 20. yüzyılın ilk yıllarında ABD, Kolombiya'dan kanalın geçmesi planlanan kara parçasını, bir Kuzey Amerika konsorsiyumuna devretmesini sağlayacak bir anlaşma imzalamasını talep etti. Kolombiya reddetti.

Başkan Roosevelt, 1903 yılında Amerikan savaş gemisi *Nashville*'yi bölgeye gönderdi. Karaya çıkan Amerikan askerleri popüler bir yerli milis komutanını yakalayıp öldürdü ve Panama'nın bağımsızlığını ilan etti. Başa kukla bir hükümet getirildi ve böylece ilk Kanal Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, gelecekteki suyunun her iki tarafında bir Amerikan bölgesi oluşturuyor, Amerikan askeri müdahalesini yasallaştırıyor ve Washington'a yeni oluşmuş bu *bağımsız* ülke üzerinde mutlak bir kontrol sağlıyordu.

Ama garip olan şu ki, anlaşma ABD Dışişleri Bakanı John Hay ile ilk proje ekibinin bir elemanı olan Fransız mühendis Philippe Bunau-Varilla arasında imzalanmıştı; imza koyanlar arasında tek bir Panamalı bile yoktu. Yani Panama, bir Amerikalı ve bir Fransız arasında yapılan anlaşmayla, Amerika'ya hizmet etmek üzere Kolombiya'dan ayrılmak zorunda bırakılmıştı. Geriye dönüp bakıldığında, bu aslında öngörülür bir başlangıçtı. [26]

Yarım yüzyıldan uzun bir süre Panama, Washington ile güçlü bağları olan bir zengin aileler oligarşisi tarafından yönetildi. Bunlar ülkelerinin Amerikan çıkarlarına hizmet etmesini garanti altına almak için gerekli gördükleri her türlü tedbiri alan muhafazakâr diktatörlerdi. Washington ile işbirliğine giren çoğu Latin Amerikan diktatörünün yaptığı gibi, Panama'nın yöneticileri de Amerikan çıkarlarını, sosyalizm kokan tüm halkçı akımları bastırmak olarak yorumladılar. Aynı zamanda, komünizm karşıtı eylemlerinde CIA ve NSA'yı yarıküre genelinde desteklediler ve Rockefeller'in Standard Oil'i ile (sonradan George H. W. Bush tarafından satın alınacak olan) United Fruit gibi büyük Amerikan şirketlerine yardım ettiler. Öyle görünüyor ki, bu hükümetlerin hiç biri Amerikan çıkarlarına büyük çiftliklerde ve şirketlerde yoksulluk içinde yaşayarak köle gibi çalışan insanların yaşamını iyileştirmekle hizmet edebileceğini düşünmüyordu.

Panama'nın egemen aileleri, verdikleri bu destekler için yeterince ödüllendirildi; Amerikan askeri güçleri Panama'nın bağımsızlık ilanıyla 1968 yılı arasında bu insanlar namına ülkeye on kereden fazla müdahalede bulundu. Ancak o yıl, yani ben Barış Gönüllüsü olarak Ekvador'dayken, Panama tarihinin gidişatı birden değişti. Son diktatör Arnulfo Arias bir darbe sonucu devrildi ve aktif olarak darbenin içinde yer almadığı halde Omar Torrijos devlet başkanı olarak ortaya çıktı. [27]

Torrijos ülkesinin orta ve alt sınıflarının değer verdiği, saygı duyduğu biriydi. Annesiyle babasının öğretmenlik yaptığı bir taşra kenti olan Santiago'da büyümüştü. 1960'larda fakir halk arasında giderek destek bulan Panama'nın en önemli askeri birliği konumundaki Milli Muhafızlar'da basamakları hızlı bir şekilde tırmanmıştı. Torrijos *evsiz barksız takımına kulak vermekle* de tanınmıştı; gecekondu mahallelerinin sokaklarında dolaşır, politikacıların girmeye cesaret edemediği kenar semtlerde toplantılar yapar, işsizlerin iş bulmalarına yardım eder ve sık sık kendi sınırlı mali kaynaklarını hastalık ya da başka bir felaketle karşılaşmış ailelere bağışlardı. [28]

Hayata olan sevgisi ve insanlara gösterdiği sevecenlik, Panama sınırlarını bile aşmıştı. Ülkesini zulümden kaçan, Şili'nin Pinochet'sine karşı solcu muhaliflerden, Castro karşıtı sağcı gerillalara kadar her türlü politik görüşe sahip insanlar için sığınak haline getirmeye niyetliydi. Birçok insan onu bir barış elçisi olarak görüyor, bu da yarıkürede ona övgü ve saygınlık kazandırıyor. Aynı zamanda kendini Honduras, Guatemala, El Salvador, Nikaragua, Küba, Kolombiya, Peru, Arjantin, Şili ve Paraguay gibi birçok Latin Amerika ülkesinin parçalanmasına neden olan çeşitli hiziplerin arasındaki farklılıkları gidermeye adanmış bir lider olarak da ün yapmıştı. İki milyon nüfuslu küçük ülkesi, sosyal reform için bir model ve Sovyet Rusya'nın parçalanmasını planlayan işçi liderlerinden, Libya'nın Muammer Kaddafi'si gibi Müslüman militanlara kadar birçok çeşitli dünya lideri için bir esin kaynağı işlevi görüyordu. [29]

Panama'daki ilk gecemde bir trafik ışığında durmuş, gürültüyle çalışan sileceklerin arasından dışarıyı seyrederken, o ilan panosundan bana gülerek bakan o yakışıklı, karizmatik ve cesur adamdan etkilenmişim. Boston Halk Kütüphanesi'nde geçirdiğim saatlerden inançlarının arkasında duran bir insan olduğunu biliyordum. Panama, tarihinde ilk kez Washington'un ya da herhangi başka birinin kuklası değildi. Torrijos hiçbir zaman Moskova ya da Pekin'in önüne sürdüğü yeme kanmamıştı; sosyal reforma ve fakir olarak doğanlara yardıma inanırdı ama komünizm taraftarı değildi. Castro'nun aksine Torrijos, ABD'den bağımsızlığını, onun düşmanlarıyla işbirliğine girmeden kazanmaya kararlıydı.

Boston Halk Kütüphanesi'nin raflarındaki eski bir dergide, Torrijos'u Amerika kıtalarının tarihini değiştirecek, uzun vadede ABD egemenliğine doğru gidişi tersine döndürecek insan olarak öven bir makaleye rastlamışım. Yazarın çıkış noktası *Bariz Kader* (Manifest Destiny) idi. Şöyle ki 1840'larda Amerikalılar arasında popüler olan ve Kuzey Amerika'nın fethinin Tanrı tarafından buyrulduğu; yani, Kızılderililer'in, ormanların ve buffaloların imhasının, bataklıkların kurutulmasının ve nehir yataklarının değiştirilmesinin, iş gücü ve doğal kaynakların sürekli olarak sömürülmesine dayalı bir ekonominin insan iradesi değil, Tanrı'nın emri olduğuna ilişkin doktrini temel alıyordu.

O makale beni ülkemin dünyaya karşı tavrı hakkında düşünmeye zorladı. İlk defa 1823'te Başkan James Monroe tarafından dile getirilen Monroe Doktrini, 1850'lerde ve 1860'larda *Bariz Kader*'i bir adım daha ileri götürerek, ABD'nin tüm yarıküre üzerindeki politikalarını desteklemeyi reddeden

herhangi bir Orta veya Güney Amerika ülkesini istila etmek de dahil olmak üzere, özel haklara sahip olduğunu iddia etmek için kullanılmıştı. Teddy Roosevelt de ABD'nin Dominik Cumhuriyetine ve Venezuela'ya olan müdahalelerini haklı göstermek için ve Panama'nın Kolombiya'dan *kurtarılışı* sırasında Monroe Doktrini'ne atıfta bulunmuştu. Onu izleyen bir dizi ABD başkanı, özellikle Taft, Wilson ve Franklin Roosevelt, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Washington'un Pan-Amerikan faaliyetlerini yaymak için Monroe Doktrini'ne dayandı. Son olarak, 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD, başta Vietnam ve Endonezya olmak üzere, bu doktrini tüm dünya ülkelerinde gerçekleştirmek için komünizm tehdidini kullandı.^[30]

Şimdiyse öyle görünüyordu ki bir adam Washington'un yolu üzerinde duruyordu. İlk olmadığını biliyordum, ondan önce Castro ve Allende gibi liderler de vardı ama sadece Torrijos, bunu komünist ideolojinin dışında ve hareketinin bir devrim olduğunu iddia etmeden yapıyordu. O sadece, Panama vatandaşlarının yaşadıkları toprak ve onu ikiye bölen bir su yolu üzerinde egemenlik hakları olduğunu ve bu hakların en azından ABD'nin sahip olduğu kadar geçerli ve ilahi birer armağan olduğunu söylüyordu.

Torrijos her ikisi de Kanal Bölgesi'nde bulunan Amerikalılar Okulu^[31] ile ABD Güney Komutanlığı'nın tropikal savaş eğitim merkezine de karşı çıkıyordu. ABD silahlı kuvvetleri yıllarca, Latin Amerikalı diktatör ve başkanlarına, oğullarını bu okula, askeri liderlerini de Kuzey Amerika dışındaki bu en büyük ve en donanımlı tesislere göndermesini telkin etmişti. Gönderilenler orada komünizme karşı savaşmak ve kendi varlıkları yanında, petrol şirketleriyle diğer özel şirketlerin de varlıklarını korumak için öğrendikleri askeri taktiklerin yanı sıra sorgulama ve gizli operasyon becerileri de edinmişti. Aynı zamanda, ABD'nin üst düzey yetkilileriyle kaynaşma imkânı da bulmuşlardı. Sistemden yarar sağlayan birkaç zengin dışında, tüm Latin Amerikalılar bu tesislerden nefret ediyordu. Birçok ülkeyi totaliter rejimlere dönüştüren muhafazakâr ölüm mangaları ve işkenceciler için eğitim sağladıkları biliniyordu. Torrijos, Panama içerisinde yabancı eğitim merkezleri istemediğini ve Kanal Bölgesi'ni de ülke sınırları içinde saydığını açıkça ortaya koymuştu.^[32]

Yakışıklı generali ilan panosunda görüp, altındaki 'Omar'ın ideali özgürlüktür; bir ideali yok edecek füze henüz icat edilmemiştir!' deyişini okuyunca ürperdim. İçimden bir his, Panama'nın 20. yüzyıldaki öyküsünün henüz bitmediğini ve Torrijos'un önünde güç, hatta trajik zamanlar olduğunu söylüyordu.

Tropik yağmur arabasının ön camını dövmeye devam ederken, trafik ışığı yeşile döndü ve şoför kornaya bastı.

Kendi durumumu düşündüm. Panama'ya MAIN'in ilk gerçekten kapsamlı ana kalkınma planını içeren anlaşmayı yapmak üzere gönderilmiştim. Bu plan Dünya Bankası, Inter- Amerikan Kalkınma Bankası ve USAID'in o minik ama çok önemli ülkenin enerji, ulaşım ve tarım sektörlerine milyarlarca dolarlık yatırım yapması için gerekçe oluşturacaktı. Tüm bunlar elbette birer bahane, Panama'yı sonsuza dek borçlu duruma düşürüp kukla statüsüne geri döndürmek için araçtı.

Taksi hareket ederken içimi bir suçluluk duygusu kapladı ama bunu hemen bastırdım. Bana neydi ki? Cava'da geri dönüşü olmayan bir yola girmiş, ruhumu satmışım; şimdi de hayatımın fırsatını

yaratıp tek hamlede zengin, ünlü ve güçlü olabilirdim.

11-Kanal Bölgesi'ndeki Korsanlar

Ertesi gün Panama hükümeti bana etrafı gezdirmesi için birini gönderdi. Adamın adı Fidel idi ve görür görmez ona kanım kaynamıştı. İnce yapılı, uzun boyluydu ve ülkesiyle açıkça gurur duyuyordu. Büyük-büyük-büyükbabası İspanya'ya karşı yapılan bağımsızlık savaşında Bolivar'ın yanında savaşmıştı. Ona Tom Paine ile akraba olduğumuzu söyledim ve *Sağduyu*'yu İspanyolca olarak okuduğunu öğrenince şaşırdım. İngilizce biliyordu ama ülkesinin dilini gayet iyi konuştuğumu öğrenince çok duygulandı.

“İnsanlarınızın çoğu burada yıllarca yaşadığı halde, dilimizi öğrenmek için hiçbir gayret göstermez,” dedi.

Fidel beni ‘Yeni Panama’ dediği, şehrin zengin ve oldukça etkileyici bir bölgesine götürdü. Cam ve çelikten yapılmış modern binaların yanından geçerken, Panama'da, Rio Grande'nin güneyindeki diğer tüm ülkelerden daha fazla uluslararası banka olduğunu söyledi. “Bize çoğu zaman Amerikalılar'ın İsviçre'si derler,” dedi. “Müşterilerimize çok az soru sorarız.”

Akşamüstü güneş Pasifik sularına doğra inerken, körfez boyunca uzanan bir caddeye çıktık. Bir dizi gemi açıkta demirlemiş halde bekliyordu. Fidel'e Kanal ile ilgili bir sorun olup olmadığını sordum.

“Her zaman böyledir,” dedi gülerek. “Dizi dizi sıralarını beklerler. Bunların yarısı Japonya'dan gelir ya da oraya gider. Amerikan gemilerinden bile fazladır sayıları.”

Bunu bilmediğimi itiraf ettim.

“Şaşırmadım,” diye cevap verdi. “Kuzey Amerikalılar dünyanın geri kalanı hakkında fazla şey bilmez.”

Üstlerine bugenviller sarılmış tarihi kalıntıların bulunduğu güzel bir parkta durduk. Bir levha, buranın şehri yağmacı İngiliz korsanlarından korumak için yapılmış bir kale olduğunu söylüyordu. Akşam pikniği yapmaya hazırlanan bir aile vardı parkta: Anne, baba, erkek ve kız çocuklar ve çocukların büyükbabası olduğunu tahmin ettiğim yaşlıca bir adam. Birden o beş kişiyi saran dinginliğe özlem duydum. Yanlarından geçerken çift güldü ve el sallayıp bizi İngilizce selamladı. Turist olup olmadıklarını sorunca güldüler.

Adam bize doğru geldi. “Ben Kanal Bölgesi'nde üçüncü nesilim,” diye gururla açıkladı. “Büyükbabama kanal yapıldıktan üç yıl sonra gelmiş buraya. Katırlardan, yani gemileri havuzlarda çeken traktörlerden birini kullanıyormuş.” Çocuklara masayı kurmakta yardım etmekle meşgul yaşlı adamı işaret etti. “Babam bir mühendisti, ben de onun yolundan gittim.”

Kadın, kayınpederine ve çocuklara yardım etmeye dönmüştü ve arkalarında güneş, mavi sulara dalıyordu. Bir Monet tablosunu çağrıştıran, huzur verici güzellikte bir manzaraydı. Adama ABD vatandaşı olup olmadıklarını sordum.

Şaşıracak baktı bana. “Elbette öyleyiz. Kanal Bölgesi ABD toprağıdır.”

O sırada oğlan koşarak gelip babasına yemeğin hazır olduğunu söyledi.

“Oğlunuz dördüncü nesil mi olacak?”

Adam ellerini dua yapar gibi birleştirerek gökyüzüne doğru kaldırdı. “O şansa sahip olması için her gün Tanrı'ya dua ediyorum. Burada yaşamak harika.” Sonra ellerini indirip doğrudan Fidel'e

baktı. “Umarım onu 50 yıl daha elimizde tutabiliriz. Torrijos denen şu despot ortalığı çok karıştırıyor. Tehlikeli bir adam.”

Bir şey beni dürttü ve ona İspanyolca olarak, “*Adios*” dedim. “Umarım siz ve aileniz burada iyi vakit geçirip, Panama’nın kültürü hakkında bir şeyler öğrenirsiniz.”

Şaşırarak baktı adam bana. “Onların dilini bilmiyorum,” dedi. Sonra da hızla dönüp ailesinin yerleştiği piknik masasına yöneldi.

Fidel yanıma geldi, kolunu omzuma atarak hafifçe sıktı ve “Teşekkür ederim,” dedi.

Şehre geri dönerken, bizi gecekondulu mahallesi olarak adlandırdığı bir bölgeden geçirdi. “En kötüsü değil,” dedi. “Ama olayı anlamana yardımcı olur.”

Tahta barakalar ve durgun su dolu hendekler, sokakların kenarına dizilmişti; yıkılacakmış gibi duran evler derede batırılmış çürük sandallara benziyordu. Arabanın içine çürümüşlük ve lağım kokuları dolarken, karınları şişmiş çocuklar yanımız sıra koşuyordu. Yavaşladığımız zaman etrafıma toplanıp, bağırarak para dilendiler. Tüm bunlar bana Cakarta’yı anımsatıyordu.

Duvarların çoğu sokak yazılarıyla kaplıydı. İçlerinde çiftlerin adlarının yazılı olduğu bildik kalpler de vardı. Ama çoğu ABD hakkında nefret ifade eden sloganlardı: ‘Evine git, gringo!’, ‘Kanalımızın içine etmekten vazgeçin!’, ‘Köle tüccarı Sam Amca!’, ‘Nixon’a Panama’nın Vietnam olmadığını söyleyin!’ İçime en çok işleyeni şöyle diyordu: ‘Özgürlük uğruna ölüm, İsa’ya giden yoldur.’ Yazıların aralarına Omar Torrijos’un posterleri serpiştirilmişti.

“Şimdi sıra diğer tarafta,” dedi Fidel. “Benim resmi evraklarım var, sen de ABD vatandaşıydın. Öyleyse gidebiliriz.” Eflatun bir gökyüzü altında bizi Kanal Bölgesi’ne götürdü.

Hazırlıklı olduğumu düşünsem de, göreceğim için yeterli değildi. Çevredeki zenginlik inanılmazdı: Büyük beyaz binalar, bakımlı bahçeler, lüks evler, golf sahaları, dükkânlar, tiyatrolar.

“Gerçekler,” dedi Fidel. “Buradaki her şey ABD’nin malıdır. Tüm işyerleri, süpermarketler, berberler, güzellik salonları, lokantalar, hepsi Panama yasalarından ve vergilerinden muaftır. Tam yedi tane on sekiz delikli golf sahası, etrafa uygun şekilde serpiştirilmiş ABD postaneleri, ABD mahkemeleri, ABD okulları. Burası gerçekten ülke içinde bir ülke.”

“Ne küstahlık!”

Bana bakışından Fidel’in hızlı bir değerlendirme yaptığını anladım. “Evet,” diye onayladı. “Bunu tanımlamak için oldukça uygun kelime seçtin. Orada...” Şehri gösterdi. “Kişi başına gelir yılda bin doların altında ve işsizlik de %30 civarında. Elbette ki, az önce gittiğimiz küçük gecekondulu bölgesinde kimse bin dolara yaklaşan paralar kazanmadığı gibi, işi olan da çok azdır.”

“Peki, ne yapıyor bunun için?”

Dönüp bana bakarken gözlerindeki öfke üzüntüye dönüştü. “Ne yapabiliriz?” Başımı salladı. “Bilmiyorum. Ama şunu söyleyeceğim: Torrijos bir şeyler yapmaya çalışıyor. Sanırım bu onun sonu olacak ama gerçekten de elinden geleni ardına koymuyor. İnsanları için savaşarak ölecek biri o.”

Kanal Bölgesi’nden çıkarken Fidel güldü. “Dans etmeyi sever misin?” Cevap vermemi beklemeden ekledi. “Önce yemek yiyelim, sonra sana Panama’nın değişik bir yüzünü daha göstereceğim.”

12-Askerler ve Fahişeler

Lezzetli bir biftek ve soğuk biradan sonra, restorandan çıkıp, arabayla karanlık bir sokağa girdik. Fidel o bölgede hiçbir zaman yürümeme konusunda beni uyardı. “Buraya gelersen, giriş kapısına kadar taksiden inme.” Bir yeri göstererek, “Buradan ötesi, bu çitin ilerisi Kanal Bölgesi’dir,” dedi.

Arabalarla dolu geniş bir araziye gelince, yer bulup arabayı park etti. İhtiyar bir adam sekerek bize doğru geldi. Fidel inip onun sırtını sıvazladı. Sonra da arabasının çamurluğunu okşadı. “Ona iyi bak; o benim kadını.” Adama bir miktar para uzattı.

Kısa bir yürüyüş sonrası park yerinden çıktığımızda birden kendimizi yanıp sönen neon lambalarıyla dolu bir sokakta bulduk. Birbirlerine sopalar doğrultup, ateş eden silah sesleri çıkartan iki küçük oğlan çocuğu koşarak yanımızdan geçerken biri Fidel’in bacaklarına çarptı.

Çocuk durdu ve geri çekildi. “Özür dilerim efendim,” dedi İspanyolca soluk soluğa.

Fidel her iki elini de oğlanın omuzlarına koydu. “Bir şey olmadı delikanlı. Ama söyle bana, sen ve arkadaşın neye ateş ediyordunuz öyle?”

O sırada diğer çocuk da yanımıza geldi ve korumak ister gibi kolunu öbürünün beline doladı. “Bu benim kardeşim,” diye açıkladı. “Üzgünüz.”

“Tamam, tamam,” dedi Fidel gülümseyerek. “Bana bir zarar vermedi. Sadece ona neye ateş ettiğinizi soruyordum. Bu oyunu çocukken ben de oynardım.”

Kardeşler birbirine baktı, sonra daha büyük olanı güldü. “Kanal Bölgesi’ndeki gringo general o. Annemizin ırzına geçmeye kalktı, ben de onu ait olduğu yere sepetliyorum.”

Fidel yan gözle bana baktı. “Nereye aitmiş?”

“Evine. Birleşik Devletler’e.”

“Annen burada mı çalışıyor?”

“İşte orada.” Oğlan gururla sokağın ilerisindeki bir neon panoyu gösterdi. “Barmenlik yapıyor.”

“Hadi gidin.” Fidel ikisine de biraz para verdi. “Ama dikkatli olun ve aydınlık yerlerde durun.”

“Tabii, efendim. Teşekkür ederiz!” Koşarak uzaklaştılar.

Yürürken Fidel, Panamalı kadınların fahişelik yapmasının yasadışı olduğunu söyledi. “Barmenlik yapıp dans edebilirler ama vücutlarını satamazlar. O yabancılara mahsustur.”

Bara girince bizi gürültülü, popüler Amerikan şarkıları karşıladı. Kulaklarım ve gözlerim ortama biraz alışınca, kapının yanında duran iriyarı iki Amerikan askerini gördüm. Üniformalarının kolundaki bantlar askeri polis olduklarını gösteriyordu.

Fidel beni bara doğru götürürken, gözüm sahneye ilişti. Başları hariç tamamen çıplak üç genç kadın dans ediyordu. Biri gemici şapkası, diğeri yeşil bir bere, üçüncüsü ise bir kovboy şapkası takmıştı başına. Vücutları çok güzeldi ve gülüyorlardı. Sanki bir dans yarışmasında birbirleriyle oyun oynuyorlardı. Müzik, dans etme tarzları, sahne... Mekan, Boston’da bir disko da olabilirdi. Tabii ki çıplak olmaları haricinde.

Gençlerden oluşan ve İngilizce konuşan bir grubun arasından geçtik. Tişört ve blucin giymiş olmalarına rağmen, asker tıraşları Kanal Bölgesi’ndeki askeri üstengeldiklerini belli ediyordu. Fidel

bir garson kadının omzuna dokundu. Kadın döndü ve bir sevinç çılgılığı atarak kollarını onun boynuna doladı. Gruptaki gençler bunu dikkatle izlerken, onaylamayan bakışlarla birbirlerine baktı. *Bariz Kader*'in o Panamalı kadını da içerdiğini düşünüp düşünmediklerini merak ettim. Garson kız bizi bir köşeye götürdü; küçük bir masa ve iki sandalye ayarladı.

Otururken Fidel yan masadaki iki kişiyle İspanyolca selamlaştı. Bunlar askerlerin aksine renkli kısa kollu gömlek ve buruşuk, bol pantolon giymişti. Garson kadın iki Balboa bira getirip dönerken Fidel poposuna hafifçe vurdu. Kadın da gülerek ona bir öpücük yolladı. Etrafıma bakındım ve bardaki genç adamların artık bizi izlemediğini görünce rahatladım; sahnede dans eden kızları seyrediyorlardı.

Müşterilerin çoğu İngilizce konuşan askerlerdi ama yanımızdaki iki kişi gibi Panamalı olduğu her halinden belli olan başkaları da vardı. Saç tıraşları, tişört ve blucin giymemiş olmaları onları belli ediyordu. Bazıları masalarda oturuyordu, diğerleriye duvarlara yaslanmıştı. Koyun sürüsünü bekleyen köpekler gibi dikkatli ve hazırda duruyorlardı.

Kadınlar durmadan masaları dolaşıyordu. Sürekli hareket halindeydiler; kucaktan kucağa geçiyor, garsonlara bağıyor, dans ediyor, sallanıyor, şarkı söylüyor ve sırayla sahneye çıkıyorlardı. Dar etekler, tişörtler, blucinler ve yüksek topuklu ayakkabılar giymişlerdi. Birinin üzerinde Kraliçe Victoria dönemine ait bir elbiseyle tül vardı. Bir diğeri bikini giymişti. Orada sadece en güzel olanlarının başarıya ulaşabileceği açıktı. Panama'ya gelenlerin sayısı karşısında şaşırılmış bir halde, onları buraya gelmeye iten çaresizlikleri düşündüm.

“Hepsi başka ülkelerden mi?” diye bağırdım Fidel'e, müziğin sesini bastırabilmek için.

Başıyla onayladı. “Sadece...” Garson kadınları gösterdi. “Onlar Panamalı.”

“Hangi ülkeler?”

“Honduras, El Salvador, Nikaragua ve Guatemala.”

“Komşularımız yani.”

“Tam değil. En yakın komşularımız Kosta Rika ve Kolombiya'dır.”

Bizi masaya yönlendiren garson kadın gelip Fidel'in dizine oturdu, o da yavaşça sırtını ovdu.

“Clarissa,” dedi, başıyla sahneyi işaret ederek. “Lütfen Kuzey Amerikalı arkadaşşıma onların ülkelerini neden terk ettiğini anlat.” Üç yeni kız diğerlerinden şapkaları alırken, işi devredenler aşağıya atlayıp giyinmeye başladı. Müzik bir salsaya döndü ve yeni gelenler bir yandan dans ederken, bir yandan da müziğin ritmine uyarak giysilerini çıkartmaya koyuldu.

Clarissa elini uzattı ve “Sizinle tanıştığımıza sevindim,” dedi. Sonra kalkıp boş şişelerimize uzandı. “Fidel'in sorusuna cevap kısaca şu: Kızlar buraya zulümden kaçmak için gelir. Size birer Balboa daha getireyim.”

Kız gittikten sonra Fidel'e döndüm. “Yapma canım! Onlar Amerikan dolarları için burada.”

“Doğru. Ama neden çoğu faşist diktatörlerin hüküm sürdüğü ülkelerden geliyor?”

Sahneye göz attım. Üç kız, gemici şapkasını kıkırdayarak, top gibi birbirlerine atıyordu. Fidel'in gözlerinin içine baktım. “Şaka yapmıyorsun, değil mi?”

“Hayır,” dedi ciddi bir tavırla, “Keşke öyle olsaydı. Bu kızların çoğu ailesini - babasını, ağabeyini, kocasını, erkek arkadaşını - kaybettikten sonra işkence ve ölümlerle yan yana büyümüştür.

Dans etmek ve fahişelik onlara o kadar da kötü görünmez. Burada çok para kazanıp, başka bir yerde hayata yeniden başlayabilirler; küçük bir dükkân, bir kahvehane açabilirler.”

Bana yakınlarındaki bir şamata sözünü kesti. Garson kızlardan birinin, bir askere yumruk atmaya çalıştığını gördüm. Asker elini yakalayarak bileğini bükmeye başlayınca, kız bir çığlık atarak dizlerinin üstüne çöktü. Asker gülerken bir şeyler söyleyince arkadaşları da güldü. Kız serbest kalan eliyle askere vurmaya çalıştı, o da bileğini biraz daha bükte. Kızın yüzü acıyla buruştu.

Askeri polisler kapının yanında durmuş, olan biteni sakın bir şekilde seyrediyordu. Fidel ayağa fırlayıp bara doğru hareketlendi ama yan masadaki adamlardan biri elini uzatıp onu durdurdu. “*Tranquilo, hermano,*” dedi. “Sakin ol, kardeşim. Enrique kontrolü ele aldı.”

Sahnenin yanındaki loş bölgeden çıkan uzun boylu, zayıf bir Panamalı, kedi gibi çevik hareketlerle bir anda askerin tepesinde bitiverdi. Bir eliyle adamın boğazını sararken, diğeriyle bir bardak suyu yüzüne çarptı. Kurtulan garson kız hemen uzaklaştı. Duvara dayanmış duran Panamalıların bir kısmı, etrafında koruyucu çember oluştururken, uzun boylu bar fedaisi, askeri bara dayayıp, duyamadığım bir şeyler söyledi.

Sonra da sesini yükselterek oradaki herkesin duyabileceği bir şekilde, İngilizce ve tane tane konuştu. “Garsonlara el süremezsiniz, diğerlerine de paralarını ödemededen önce dokunamazsınız.”

İki askeri polis, sonunda harekete geçip Panamalı gruba yaklaştı. Biri, “Tamam Enrique,” dedi. “Bundan sonrasını biz hallederiz.”

Fedai, askeri bırakmadan önce boynunu bir defa daha sıktı. Diğeri başını arkaya atıp acıyla bağırdı.

“Beni anlıyor musun?” diye sordu Enrique. Zayıf bir inleme duyuldu. “İyi,” dedi Enrique ve adamı askeri polislerle doğru itti. “Çıkarın onu buradan.”

13-General İle Sohbet

Daveti hiç beklemiyordum. 1972 yılındaki ziyaretim sırasında bir sabah Panama'nın kamuya ait elektrik şirketi Instituto de Recursos Hidraulicosy Electrificación'da bana verilen ofiste oturmuş, bazı istatistikleri gözden geçirirken bir adam açık kapımın çerçevesine kibarca vurdu. Sayılardan başımı kaldırılabileme şansı doğmasına sevinerek onu içeri davet ettim. General'in şoförü olduğunu ve beni onun bungalovlarından birine götürmek için geldiğini söyledi.

Bir saat sonra General Omar Torrijos'un karşısında oturuyordum. Üzerinde tipik Panamalı tarzı günlük bir kıyafet vardı: Haki renkli bol bir pantolon, önden düğmeli kısa kollu ve yeşil desenli açık mavi bir gömlek. Uzun boylu, atletik yapılı ve yakışıklıydı. Taşıdığı sorumluluklar düşünülürse, şaşılacak derecede rahat görünüyordu. Siyah saçları geniş alınına dökülmüştü.

Endonezya, Guatemala ve İran'a yapmış olduğum seyahatlerle ilgili sorular sordu. Bu üç ülke onu büyülüyordu. Ama en çok İran hükümdarı Şah Muhammed Rıza Pehlevi ilgisini çekiyordu. Şah, 1941 yılında, babasının onu Hitler ile işbirliği yapmakla suçlayan İngiliz ve Ruslar tarafından devrilmesinden sonra tahta çıkmıştı. [33]

"Düşünebiliyor musunuz?" diye sordu Torrijos. "Kendi babanızı deviren bir darbenin parçası olmak ne demektir?"

Panama'nın devlet başkanı, o uzak ülkenin tarihi hakkında oldukça bilgiliydi. 1951 yılında Şah'ın talihinin nasıl döndüğü ve kendi başbakanı Muhammed Musaddık'ın onu nasıl sürgüne zorladığı üzerine konuştuk. Başbakana komünist damgasını vurup Şah'ı yeniden tahta oturtmak için müdahale edenin CIA olduğunu bütün dünya gibi Torrijos da biliyordu. Ancak Claudine'nin benimle paylaştığı kısımlardan, yani Kermit Roosevelt'in parlak manevraları ve bunların emperyalizmde yeni bir devrin başlangıcını ve küresel imparatorluk yangınına ateşleyen kibrit olduğundan habersizdi. (Ya da en azından bana söz etmedi.)

"Şah yeniden tahta geçtikten sonra," diye devam etti Torrijos. "Sanayi sektörünü kalkındırmak ve İran'ı modern çağa getirmek amacıyla bir dizi radikal program başlatmıştı."

İran hakkında nasıl o kadar bilgili olduğunu sordum.

"Meraklıyım," dedi. "Şah'ın politikalarını, kendi babasını devirip bir CIA kuklası olma yönünde gösterdiği hevesi falan desteklediğimi söyleyemem ama ülkesi için iyi bir şeyler yapıyor gibi görünüyor. Belki ondan bir şeyler öğrenebilirim. Eğer hayatta kalırsa elbette."

"Sizce kalmayacak mı?"

"Güçlü düşmanları var."

"Ve dünyanın en iyi muhafızlarına sahip."

Torrijos alaycı bir tavırla baktı bana. "Gizli polisi SAVAK, acımasız katillerden kurulmuş olmakla ünlü. Dost kazanmak için hiç de iyi bir yol değil bu. Bence uzun süre dayanamaz." Duralayıp gözlerini devirdi. "Muhafızlar mı? Bende de birkaç tane var." Elini kapıya doğru salladı. "Eğer ülkeniz benden kurtulmaya karar verirse hayatımı onların koruyabileceğine inanıyor musunuz?"

Ona bunu gerçekten bir olasılık olarak görüp görmediğini sordum. Kaşlarını kaldırıp bana öyle bir baktı ki, öyle bir soru sorduğum için kendimi aptal gibi hissettim.

“Bizim Kanalımız var. Arbenz ve United Fruit Company’den çok daha büyük bir konu bu.”

Guatemala hakkında araştırma yapmış olduğumdan, Torrijos’un ne demek istediğini anlamıştım. United Fruit şirketi, Panama Kanalı’nın o ülkedeki politik karşıtı idi. 1800’lerin sonlarında kurulan United Fruit, kısa zamanda Orta Amerika’daki en nüfuzlu güçlerden biri haline gelmişti. 1950’lerin başlarında reform yanlısı Jacobo Arbenz tüm yarıkürede demokratik sürecin bir modeli olarak alkışlanan bir seçimle başkan seçildiğinde, Guatemalalılar’ın %3’ünden azı, toprağın %70’ine sahipti. Fakir halka yardım ve açlıktan kurtulacakları sözü veren Arbenz, seçildikten sonra kapsamlı bir toprak reformu gerçekleştirmişti.

“Latin Amerika’nın tüm yoksul ve orta sınıfları Arbenz’i alkışladı,” dedi Torrijos. “Şahsen benim de kahramanlarımdan biriydi. Ama nefesimizi tutmuş bekliyorduk. Guatemala’daki en büyük ve en baskıcı toprak sahiplerinden olan United Fruit’in, onun politikalarına karşı olduğunu biliyorduk. Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Jamaika, Nikaragua, Santo Domingo ve burada Panama’da da büyük çiftlik ve toprakları vardı. Arbenz’in bizlere de örnek olup, kafalarımıza fikirler sokmasına izin veremezlerdi.”

Gerisini biliyordum: United Fruit, Amerikan kamuoyunu ve kongresini, Arbenz’in bir Rus komplosunun parçası olduğuna ve Guatemala’nın da Sovyet uydusu olduğuna inandırmaya yönelik büyük bir halkla ilişkiler kampanyası başlatmıştı. CIA, 1954’te bir darbe tezgâhladı; Amerikan pilotları Guatemala kentini bombaladı ve demokratik yollarla seçilmiş olan Arbenz devrilerek, yerine acımasız bir muhafazakâr diktatör olan Albay Carlos Castillo Armas geldi. Her şeyini United Fruit’e borçlu olan yeni hükümet, teşekkür olarak toprak reformu sürecini tersine çevirdi, yabancı yatırımcılara ödenen faiz ve temettülere uygulanan vergiyi iptal etti, gizli oylamayı kaldırdı ve binlerce rejim aleyhtarını hapse attı. Castillo aleyhine konuşma cesaretini gösteren herkes cezalandırıldı. Tarihçiler yüzyılın geri kalan kısmında Guatemala’nın başına bela olan şiddet ve terörü, United Fruit, CIA ve diktatör albayın emrindeki Guatemala ordusu arasındaki açık ittifaka bağlar. ^[34]

“Arbenz suikasta kurban gitti,” diye devam etti Torrijos. “Hem siyasi, hem de kişiliğe dönük bir suikast.” Duralayıp kaşlarını çattı. “İnsanlarınız o CIA zırvalarını nasıl yutabildi? Ben onun kadar kolay gitmeyeceğim. Buradaki askerler benim adamlarım. Siyasi suikast işe yaramaz.” Güldü. “Beni CIA’nın bizzat öldürmesi gerekecek!”

Düşüncelerimize dalıp birkaç dakika sessizlik içinde oturduk. Sonra ilk konuşan Torrijos oldu.

“United Fruit’in sahibinin kim olduğunu biliyor musunuz?” diye sordu.

“Zapata Oil,” dedim. “Birleşmiş Milletler’deki elçimiz George Bush’un şirketi.”

“İhtiraslı bir adam.” Öne doğru eğilip sesini alçalttı. “Ve şimdi de onun Bechtel’deki adamlarıyla karşı karşıyayım.”

Buna şaşırımdım. Dünyanın en güçlü mühendislik şirketi olan Bechtel, büyük projelerde sık sık MAIN’in iş ortağı olmuştu. Ama Panama’nın master planı konusunda başlıca rakiplerimizden biri olduğunu varsaymıştım. “Ne demek istiyorsunuz?” diye sordum.

“Bir süredir deniz seviyesinde, havuzsuz yeni bir kanal yapmayı düşünüyoruz. Daha büyük gemilere hizmet edebilecek bir geçiş. Japonlar buna finansman sağlamaya hevesli olabilir.”

“Ama Kanal’ın en büyük müşterisi onlar.”

“Aynen öyle. Ama parayı sağlarlarsa, inşaatı da kendileri yapacak.”

Nihayet anlamıştım. “O zaman da Bechtel açıkta kalır.”

“Yakın tarihin en büyük inşaat işi.” Torrijos duraksadı. “Bechtel’in başkanı, Nixon yönetiminin hazine bakanı olan George Shultz. Adamın elinde tuttuğu gücü düşünün artık. Ayrıca herkesçe bilinen parlamaya yatkın bir yanı da var. Bechtel şirketi Nixon, Ford ve Bush’un yordakçılılarıyla dolu. Ayrıca bana Bechtel ailesinin Cumhuriyetçi Parti’nin iplerini elinde tuttuğu da söylendi.”

Konuşmanın gidişatı beni oldukça rahatsız etmeye başlamıştı. Torrijos’un nefret ettiği sistemi ayakta tutanlardan biri de bendim ve onun bunu bildiğinden emindim. ABD’nin mühendislik ve inşaat firmalarına iş vermesi karşılığında, uluslararası kredi kabul etmesi için onu ikna etme görevim kocaman bir duvara toslamışa benziyordu. Açık konuşmaya karar verdim.

“Beni buraya neden çağırdınız, General?”

Saatine bakıp gülümsedi. “Evet, işimize bakma zamanı geldi. Panama’nın sizin yardımınıza ihtiyacı var. Benim de öyle.”

Şaşırmıştım. “Benim yardımım mı? Sizin için ne yapabilirim?”

“Kanal’ı geri alacağız. Ama bu yeterli değil.” Koltuğuna iyice yerleşti. “Aynı zamanda bir model de oluşturmalıyız. Yoksullarımızı düşündüğümüzü kanıtlamalı ve bağımsızlığımızı kazanma konusundaki kararlılığımızın Rusya, Çin ya da Küba tarafından dikte edilmediğini hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermeliyiz. Dünyaya, Panama’nın makul bir ülke olduğunu ve ABD’nin *karşısında* değil ama yoksulların *yanında* olduğunu ispat etmeliyiz.”

Bacak bacak üstüne attı. “Bunu yapmak için yarıkürede benzeri olmayan bir ekonomik temel oluşturmamız gerekiyor. Elektrik... Ama yoksullarımızın en yoksuluna erişen ve sübvansede edilen elektrik. Ulaşım ve iletişim için de aynısı. Ve özellikle de tarım için. Bunu yapmak için para gerekiyor: Sizin paranız, Dünya Bankası ve Inter-Amerikan Kalkınma Bankası.”

Bir kez daha öne doğru eğilip gözlerime baktı. “Şirketinizin daha fazla iş istediğini ve bunu da genellikle projelerin boyutlarını şişirerek, daha geniş otoyollar, daha büyük santraller, daha derin limanlar önererek elde ettiğini anlıyorum. Ama bu defa farklı olacak. Bana halkım için en iyi olanı ver, ben de sana istediğin kadar iş vereyim.”

Bu hiç beklemediğim öneri karşısında şaşırdığım gibi, heyecanlanmıştım da. Kesinlikle MAIN’de öğrendiğim her şeye tersti. Başkan şüphesiz ki dış yardım oyununun bir kandırmaca olduğunu biliyordu; bilmek zorundaydı zaten. Bu, sırf onu zengin etmek ve Panama’yı borç yüküyle zincirleyerek sonsuza dek ABD ve şirketokrasiye borçlu kılmak için var olan bir düzendi. Latin Amerika’yı *Bariz Kader*’in güzergâhı üstünde tutmak ve sonsuza dek Washington ile Wall Street’e boyun eğmesini sağlamak üzere tasarlanmıştı. Torrijos, sistemin iktidardaki tüm insanların rüşvete açık olduğu varsayımı üzerine kurulu olduğunu biliyordu. Dahası bunu kişisel çıkarları için kullanmama kararının bir tehdit ve zincirleme reaksiyon başlatacak, ileride tüm yapıyı devirebilecek yeni bir domino taşı dizilişi olarak algılanacağını farkında olduğundan da emindim.

Karşımda oturan ve Kanal’dan kaynaklanan çok özel ve benzeri olmayan bir güce sahip olduğunu ve bunun da konumunu özellikle nazik bir duruma soktuğunu kesinlikle bilen adama baktım. Dikkatli

olması gerekiyordu. Kendini şimdiden az gelişmiş ülkelerin liderleri arasında özel bir kişi olarak kabul ettirmişti. Eğer kahramanı Arbenz gibi bir şeyler yapmaya kararlıysa, dünya bu hamleyi bekliyor olacaktı. Sistem buna nasıl bir tepki gösterecekti? Daha doğrusu, ABD yönetimi nasıl bir tepki verecekti? Latin Amerika tarihinin her sayfası ölü kahramanlarla doluydu.

Hepsinin ötesinde, kendi davranışlarımı haklı çıkartmak için uydurduğum tüm savlara meydan okuyan bir adama baktığımı da biliyordum. Kuşkusuz onun da kişisel kusurları vardı. Ama yaptıkları korsanlığı yasallaştırmak için İngiliz hükümdarlarından aldıkları yazıların arkasına sığınan o kabadayı maceraperestler, örneğin Henry Morgan ya da Francis Drake gibi bir korsan değildi. İlan panosundaki o resim alışılmış bir siyasi kandırmaca değildi. ‘Omar’ın ideali özgürlüktür; bir ideali yok edecek füze henüz icat edilmemiştir!’ Tom Paine de buna benzer şeyler yazmamış mıydı?

Konunun bu yönü merakımı uyandırmıştı. Belki idealler ölmezdi ama ya onların arkasındaki insanlar? Che, Arbenz, Allende... Sonuncusu hâlâ hayatta olan tek isimdi ama ne kadar yaşayacaktı? Ve akla bir soru daha geliyordu: Eğer Torrijos da şehitler arasına katılırsa benim tepkim ne olurdu?

Oradan ayrılırken MAIN’in master sözleşmesini alacağı, benim de Torrijos’un istediklerinin yapılmasını sağlayacağım konusunda anlaşmıştık.

14-Ekonomi Tarihinde Yeni ve Karanlık Bir Döneme Girerken

Baş ekonomist sıfatıyla, MAIN'in sadece bir bölümünden ve dünya üzerinde yürüttüğümüz araştırmalardan sorumlu olmakla kalmayıp, aynı zamanda güncel ekonomik eğilimlere ve teorilere de aşina olmam bekleniyordu benden. 1970'lerin başları da uluslararası ekonomide önemli değişiklikler zamanıydı.

1960'larda bir grup ülke, temelde büyük rafineri şirketlerinin gücüne karşılık olarak, petrol üreten ülkeler karteli OPEC'i kurmuştu. İran bunda önemli bir etkendi. Şah her ne kadar pozisyonunu ve büyük olasılıkla hayatını Musaddık ile olan mücadelesi sırasında ABD'nin el altından müdahalesine borçlu olsa da, durumun (belki sırf o nedenden dolayı) her an aleyhine dönebileceğinin çok net olarak bilincindeydi. Diğer petrol zengini ülkelerin devlet başkanları da bu bilinci ve ona eşlik eden paranoyayı paylaşıyorlardı. Aynı zamanda, 'Yedi Kız Kardeş' olarak bilinen uluslararası büyük petrol şirketlerinin fahiş miktarda kâr etmek amacı ile petrol fiyatlarını (ve dolayısıyla üretici ülkelere ödedikleri ücretleri) düşük tutmak için işbirliği yaptığının da bilincindeydiler. OPEC işte buna misilleme olarak kurulmuştu.

Tüm bunlar OPEC'in 1970'lerin başlarında, sanayi devlerini dizlerinin üzerine çökertmesiyle kritik bir noktaya geldi. ABD'de benzin istasyonlarındaki uzun kuyruklarla sembolize olan ve 1973 petrol ambargosuyla sonuçlanan bir dizi koordine eylem, neredeyse Büyük Bunalım ile kıyaslanabilecek bir ekonomik felakete yol açacak boyuttaydı. Gelişmiş dünyanın ekonomisine indirilmiş, çok az insanın anlayabileceği büyüklükte bir sistemik şok idi.

Petrol krizi ABD için daha kötü bir zamanda gelemezdi. Korku ve kendine beslediği şüpheyle dolu, utanç verici Vietnam Savaşı ve istifa etmek üzere olan bir başkandan dolayı sersemlemiş bir ülkeydi. Nixon'un sorunları Güneydoğu Asya ve Watergate ile sınırlı değildi. Geriye dönüp bakınca, dünya siyaseti ve ekonomisinde yeni bir çağın eşiği olarak nitelendirilecek bir zamanda işbaşına geldiği görülebilir. O günlerde OPEC ülkeleri de dahil olmak üzere 'ufaklıklar' avantajlı durumda görünüyordu.

Dünyada olup bitenler beni büyütüyordu. Geçimimi sağlayan şirketokrasi idi ama yine de patronlarımla burnunun sürtülmesinden gizlice zevk alıyordum. Sanırım bu suçluluk duygumun azalmasına yardımcı oluyordu. Thomas Paine'nin bir kenarda durmuş, OPEC'i alkışlayan gölgesini görüyordum.

O gelişmeler yaşanırken hiçbirimiz ambargonun tüm etkilerinin farkında değildik. Elbette teorilerimiz vardı ama bugün çok açık olarak görüleni o zaman anlayamamıştık. Şimdi baktığımızda, petrol krizi sonrası ekonomik büyüme hızlarının 1950'lerde ve 1960'lardakilerin yarısı kadar olduğunu ve bunların çok daha büyük enflasyonist baskı karşısında gerçekleştiğini biliyoruz. Gerçekleşen büyüme de yapısal olarak değişik olup, çok az istihdam yarattığından işsizlik fırlamıştı. Üstüne üstlük, uluslararası para sistemi de yara aldı: İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasından bu yana yürürlükte olan sabit kur ağı fiilen çöktü.

O sıralarda bunları konuşmak için arkadaşlarla sık sık yemeklerde, barlarda bir araya geliyorduk. O insanların bir kısmı benim için çalışıyordu. Ekibimin çoğu, en azından geleneksel standartlara göre serbest düşünen, çok akıllı genç erkek ve kadınlardan oluşuyordu. Diğerleri Boston'daki beyin takımlarında yönetici ya da yerel üniversitelerde profesördü; aralarında bir eyalet milletvekilinin asistanı da vardı. Bunlar resmi olmayan, *bazen* sadece iki kişinin, bazen bir düzine insanın katıldığı

toplantılardı. Oturumlar her zaman heyecanlı ve sert olurdu.

Şimdi o tartışmaları düşündüğümde, genelde hissettiğim üstünlük duygusundan dolayı utanıyorum. Paylaşamayacağım şeyler biliyordum. Arkadaşlarım bazen niteliklerini sergilerlerdi. Beacon Hill ya da Washington'daki ilişkiler, profesörlük ve doktoralar falan... Ve ben de onlara büyük bir danışmanlık şirketinin bütün dünyayı birinci sınıf uçuşlarla dolaşan baş ekonomisti olarak cevap verirdim. Yine de Torrijos gibi kişilerle yaptığım özel toplantıları ya da ülkeleri kontrol altına almak için kullandığımız yöntemler hakkında bildiklerimi tartışamazdım. Bu benim için hem dile getirilemeyen bir kibir, hem de bir rahatsızlık kaynağıydı.

Ufaklıkların gücü hakkında konuştuğumuz zamanlar, kendime hâkim olmak için çaba harcamak zorunda kalıyordum. Arkadaşlarımın hiçbirinin bilmesine imkân olmayanı biliyordum: Şirketokrasi, onun ET çetesi ve geri planda bekleyen çakallar. Bunlar, ufaklıkların kontrolü ele geçirmelerine asla izin vermeyecekti.

Bunun için Arbenz ve Musaddık örneklerine veya daha yakın zamana, Şili'nin demokratik olarak seçilmiş başkanı Salvador Allende'nin 1973'te CIA tarafından devrilmesine bakmam yeterliydi. Aslında küresel imparatorluğun boğucu egemenliğinin OPEC'e rağmen (ya da o zamanlar şüphelenip çok sonraları emin olduğum gibi OPEC'in de yardımıyla) güçlenmekte olduğunu seziyordum.

Tartışmalarımız genellikle 1970'lerin başlarıyla 1930'lar arasındaki benzerlikler üzerinde yoğunlaşırdı. Bu ikincisi, uluslararası ekonomi ve bu kavramın araştırılması, analizi ve algılanış şeklinde önemli bir dönüm noktasını teşkil ediyordu. O 10 yıl, Keynesyen ekonomiye ve hükümetin piyasaları idare etmekte, sağlık, işsizlik sigortası ve benzer sosyal yardım hizmetlerini sağlamakta önemli rol oynaması gerektiği inancına kapıyı açmıştı. Piyasaların kendi kendilerini düzenledikleri ve devletin müdahalesinin en az seviyede olması gerektiği gibi eski varsayımlardan uzaklaşıyorduk.

Büyük Bunalım, Yeni Anlaşma ^[35] ile birlikte ekonomik denetimi, hükümetin finansal müdahalesini ve finansal politikaların geniş çaplı uygulanmalarını destekleyen politikaları getirdi. Ek olarak, hem Bunalım ve hem de İkinci Dünya Savaşı, Dünya Bankası, IMF ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi organizasyonların yaratılmasına yol açtı. 1960'lar, o dönemde ve neoklasik anlayıştan Keynesyen ekonomiye geçişte anahtar konumundaydı. Tüm bunlar Kennedy ve Johnson yönetimleri altında olurken, belki de en önemli etken tek bir kişi idi: Robert McNamara.

McNamara tartışma gruplarımızı (elbetteki isim olarak) sık ziyaret eden biriydi. Hepimiz onun inanılmaz yükselişini biliyorduk: 1949'da Ford Motor Şirketi'nde Planlama ve Finansal Analiz Müdürlüğü'nden, 1960'da (aile dışından seçilen ilk yönetici olarak), şirket başkanlığına, kısa süre sonra da Kennedy'nin savunma bakanlığına.

McNamara, hükümet ettiği sürece, Keynesyen bir yaklaşımın şiddetli bir savunucusu olarak, Vietnam'daki asker miktarını, ödeneklerin dağıtımını ve diğer stratejileri belirlemek için matematiksel modeller ve istatistikî yaklaşımlar kullandı.

'Girişimci liderlik' konusundaki yaklaşımı sadece hükümet yöneticilerinin değil, aynı zamanda şirket yöneticilerinin de bir özelliği haline geldi. Bu, ülkenin en iyi işletme okullarındaki yöneticilik eğitiminde yeni bir felsefî yaklaşıma da temel oluşturdu ve sonunda, küresel imparatorluğa doğru gidişe önderlik edecek yeni bir yönetici tipinin yetişmesine yol açtı. ^[36]

Masanın etrafında oturmuş dünyadaki gelişmeleri tartışırken, ilgimizi özellikle McNamara'nın savunma bakanlığı görevinden ayrıldıktan hemen sonra kabul ettiği Dünya Bankası Başkanı konumu çekiyordu. Arkadaşlarımın çoğu onun o zamanlar popüler olarak askeri-endüstriyel birlik şeklinde bilineni sembolize ettiği üzerine odaklanıyordu. Büyük bir şirkette, bir hükümette ve şimdi de dünyanın en güçlü bankasında en üst pozisyonda bulunmuştu. Kuvvetler ayrılığı prensibinin o kadar açık şekilde ihlali, çoğunu dehşete düşürüyordu; aramızda buna hiç şaşırmayan tek kişi herhalde bendim.

Robert McNamara'nın tarihe en büyük ve en kötü katkısının, Dünya Bankası'nı küresel imparatorluğun o ana kadar görülmemiş derecede baskın bir aracı haline getirmesi olduğunu şimdi görebiliyorum. Aynı zamanda bir örnek de oluşturmuştu. Onun şirketokrasinin önemli bileşenleri arasındaki farklılıkları giderme becerisi, halefleri tarafından daha da ileriye götürülecekti. Örneğin George Shultz, Nixon'un kabinesinde maliye bakanı ve Ekonomik Politika Konseyi başkanı olmuş, Bechtel'e başkanlık yapmış ve sonra da Reagan kabinesinde dışişleri bakanlığında bulunmuştur. Caspar Weinberger, Bechtel'de başkan yardımcılığı ve genel danışmanlık yaptıktan sonra Reagan kabinesinde savunma bakanı olmuştur. Başkan Johnson'un CIA direktörü olan Richard Helms, daha sonra Nixon'un İran büyükelçisi olmuştur. Richard Cheney, George H. W. Bush kabinesinin savunma bakanı, Halliburton'un başkanı ve George W. Bush'un başkan yardımcısıdır. Hatta bir ABD başkanı, George H. W. Bush, Zapata Petroleum'un kurucusu olarak başlamış, Nixon ve Ford yönetimlerinde ABD'nin Birleşmiş Milletler elçisi olarak görev yapmış ve Ford'un CIA direktörü olmuştur.

Geriye dönüp baktığım zaman o günlerin masumiyetine şaşmamam mümkün değil. Birçok yönden hâlâ eski yaklaşımlarla imparatorluk kurmaya çalışıyorduk. Kermit Roosevelt bir İranlı demokrasi devirip, yerine despot bir kral getirerek bize daha iyi bir yol göstermişti. Biz ET'ler, Endonezya ve Ekvador gibi yerlerde hedeflerimizin çoğunu gerçekleştiriyorduk ama Vietnam eski yöntemlere ne kadar çabuk dönebileceğimizin çarpıcı bir örneği idi.

Bu durumu OPEC'in lider konumundaki üyesi olan Suudi Arabistan değiştirecekti.

15-Suudi Arabistan Para Aklama Tezgâhı

Suudi Arabistanlı bir diplomat, 1974 yılında bana ülkesinin başkenti Riyad'ın fotoğraflarını göstermişti. Bunların arasında bir hükümet binasının dışına yığılmış çöpler arasında dolaşan bir keçi sürüsünün resmi de vardı. Keçiler hakkındaki soruma diplomatın verdiği cevap beni çok şaşırtmıştı. Bana, keçilerin şehrin ana çöp toplama sistemi olduklarını söylemişti.

“Kendine saygı duyan hiçbir Suudi çöp toplamaz,” dedi. “O işi hayvanlara bırakırız.”

Keçiler! Dünyanın en büyük petrol krallığının başkentinde! İnanılır gibi değildi.

O zamanlar petrol krizine çözüm bulmayı denemek üzere yeni görevlendirilen bir grup danışmandan biriydim. O keçiler özellikle ülkenin son 300 yıllık gelişim çizgisi göz önüne alındığında, çözümün nasıl oluşabileceğini anlamam konusunda bana yol gösterdi.

Suudi Arabistan'ın tarihi şiddet ve dini fanatizmle doludur. Yerli bir savaşçı olan Muhammed ibn Suud, 18. yüzyılda aşırı muhafazakâr Vahabi tarikatından gelen kökten dincilerle güç birliğine gitti. Bu sağlam bir ittifaktı ve sonraki 200 yıl boyunca Suud ailesiyle Vahabi müttelikleri, İslam'ın en kutsal şehirleri Mekke ve Medine de dahil olmak üzere Arap yarımadasının çoğunu fethetti.

Suudi toplumu, kurucularının katı kuralcı idealizmini yansıttığından, Kuran'a kesin itaat şart olup, sıkı şekilde denetlenirdi. Dini polis günde beş defa namaz kılma şartına uyulmasını sağlardı. Kadınların baştan ayağa örtünmesi gerekirdi. Suçlular çok sert cezalandırılırdı; halka açık idamlar ve taşlamalar yaygındı. Riyad'ı ilk ziyaretim sırasında şoförüm fotoğraf makinemi, evrak çantamı ve hatta cüzdanımı pazaryerinin yakınında park ettiği, kilitli olmayan arabanın içinde ve açıkta bırakabileceğimi söyleyince çok şaşırmıştım.

“Burada kimse hırsızlık yapmayı düşünmez,” dedi, “Hırsızların elleri kesilir.”

Aynı günün ilerleyen saatlerinde Chop Meydanı'na ^[37] gidip kafa kesilerek yapılacak bir idamı seyretmek isteyip istemediğimi sordu bana. Vahabiliğin kurallara bizim aşırı olarak nitelendireceğimiz bağlılığı sokakları hırsızlardan temiz tutuyor, yasalara karşı gelenler içinse en sert fiziksel cezaları şart koşuyordu. Teklifi reddettim.

Suudiler'in dine, politika ve ekonominin önemli bir parçası olarak bakışı, Batı'yı sarsan petrol ambargosuna da katkıda bulundu. Mısır ile Suriye, 6 Ekim 1973 günü, en kutsal Yahudi bayramı olan Yom Kippur'da İsrail'e karşı eşzamanlı bir saldırı başlattı. Bu, Arap-İsrail savaşlarının dördüncüsü ve en yıkıcısı, aynı zamanda dünya üzerinde diğerlerine kıyasla en büyük etki yaratacak olan Ekim Savaşı'nın da başlangıcıydı. Mısır Başkanı Enver Sedat, Suudi Arabistan Kralı Faysal'a, İsrail ile suç ortaklığı yaptığına inandığı ABD'ye misilleme olarak, kendisinin 'petrol silahı' olarak adlandırdığı gücü kullanması konusunda baskı yaptı. 16 Ekim'de İran ve Suudi Arabistan'ın da katıldığı beş Körfez ülkesi, petrolün liste fiyatına %70 zam yaptıklarını duyurdu.

Arap petrol bakanları diğer seçenekleri de değerlendirmek üzere Kuveyt'te toplandı. Irak delegesi, şiddetle ABD'nin hedef alınmasını istiyordu. Diğer delegeleri Arap dünyasındaki Amerikan şirketlerini millileştirmeye, ABD ve İsrail ile dostluk ilişkileri olan tüm diğer ülkelere topyekûn petrol ambargosu uygulamaya ve Amerikan bankalarındaki tüm Arap paralarını çekmeye çağırdı. Bankalardaki Arap paralarının ciddi boyutlarda olduğuna ve öyle bir eylemin 1929'dakinden çok da farklı olmayan bir paniğe neden olabileceğine işaret etti.

Diğer Arap bakanlar bu kadar radikal bir planı kabul etmeye çekindi ama 17 Ekim'de üretimde %5'lik bir kısıntıyla başlayıp, politik hedefleri gerçekleşene kadar her ay ilave %5'lik kesintiyi öngören daha sınırlı bir ambargoyu yürürlüğe koymaya karar verdiler. İsrail yanlısı tutumundan dolayı ABD'nin cezalandırılması gerektiği ve en sert ambargonun bu ülkeye karşı uygulanması konusunda da anlaşıldılar. Hatta toplantıya katılan ülkelerin bir kısmı %5 yerine %10'luk bir kısıntı yapacaklarını ilan etti.

Başkan Nixon, 19 Ekim'de Temsilciler Meclisi'nden İsrail için 2.2 milyar dolarlık bir yardım çıkartılmasını istedi. Ertesi gün Suudi Arabistan ve diğer Arap üreticiler, ABD'ye yapılan petrol sevkiyatına tam ambargo koydu.^[38]

Petrol ambargosu 18 Mart 1974'te sona erdi. Ambargonun süresi kısa ama etkisi son derece büyüktü. Suudi petrolünün satış fiyatı 1 Ocak 1970'de varil başına 1.39 dolarken 1 Ocak 1974'te 8.32 dolara fırlamıştı.^[39] Politikacılar ve sonraki yönetimler 1970'li yılların ilk yarısında alınan dersleri hiçbir zaman unutmuyacaktı. Uzun vadede ise o birkaç ayın travması şirketokrasinin güçlenmesine yaradı: Üç direği (büyük şirketler, uluslararası bankalar ve hükümet) birbirine o zamana kadar hiç olmadığı şekilde sıkı bağlandı. Bu kalıcı bir bağ olacaktı.

Ambargo aynı zamanda tutum ve politikalarda da ciddi değişimlere neden oldu ve Wall Street ile Washington'u böyle bir ambargonun bir daha hiçbir şekilde hoş görülemeyeceği konusunda kararlı hale getirdi. Her zaman zaten öncelikli olan petrol kaynaklarımızın korunması, 1973'ten sonra bir saplantı haline geldi. Ambargo, Suudi Arabistan'ı dünya politika sahnesinde bir oyuncu statüsüne çıkartarak, Washington'u krallığın kendi ekonomimize olan stratejik önemini kabul etmeye zorladı. ABD ayrıca, şirketokrasi liderlerini petrodolarları Amerika'ya geri getirmenin yollarını aramaya ve Suudi Arabistan yönetiminin ülkenin büyüyen servetini yönetmek için gerekli idari ve kurumsal altyapıdan yoksun olduğu gerçeği üzerinde düşünmeye itti.

Fiyat artışlarının neden olduğu ek petrol geliri, Suudi Arabistan açısından hem iyi, hem de kötü idi. Hazineyi milyarlarca dolarla doldurdu ama aynı zamanda Vahabiler'in katı dini inançlarının bir kısmının zayıflamasına da neden oldu. Zengin Suudiler dünyayı dolaştı. Avrupa ve ABD'deki okullara ve üniversitelere gittiler. Gösterişli arabalar alıp, evlerini Batı tarzı eşyalarla döşediler. Sonuçta tutucu dini inançlar, yerlerini yeni tip bir materyalizme bıraktı ki, gelecekte doğacak petrol krizine yönelik korkulara bir çözüm getiren de bu materyalizm oldu.

Ambargonun sona ermesinden neredeyse hemen sonra Washington, Suudiler ile müzakerelere başlayarak onlara petrodolarlar ve en önemlisi, bir daha petrol ambargosu olmayacağına dair güvence karşılığında, teknik destek, askeri teçhizat, eğitim ve ülkelerini 20. yüzyıla taşımak için fırsat önerdi. Müzakereler olağandışı bir kuruluşun yaratılmasına neden oldu: Birleşik Devletler-Suudi Arabistan Ortak Ekonomik Komisyonu (JECOR) olarak bilinen bu kuruluş, geleneksel dış yardım programlarının tam tersi olan yepyeni bir kavramı içeriyordu: Suudi Arabistan'ı imar edecek Amerikan şirketlerine iş verilmesi için Suudi parasını kullanmak.

Her ne kadar genel yönetim ve finansal sorumluluk ABD Hazine Bakanlığı'na devredilmiş olsa da, bu komisyon son derece bağımsızdı. Sonunda 25 yıldan fazla bir süre içinde, meclis kontrolünün neredeyse tamamen dışında kalarak milyarlarca dolar harcayacaktı. Hazine'nin rolü vardı ama ABD sermayesi kullanılmadığı için Kongre'nin bu konuda hiçbir yetkisi yoktu. JECOR'u derinlemesine

inceleyen David Holden ile Richard Johns, şöyle anlatıyorlar:

‘ABD tarafından gelişmekte olan bir ülkeyle imzalanmış bu tip en geniş kapsamlı anlaşmaydı. ABD’nin Krallık içine derinlemesine nüfuz etmesini sağlayarak, karşılıklı bağımlılık kavramını güçlendirecek potansiyele sahipti.’^[40]

Hazine Bakanlığı MAIN’i danışman olarak işin en başlarında devreye soktu. Bana işimin kritik olacağı, yaptığım ve öğrendiğim her şeyi yüksek derecede gizli olarak kabul etmem gerektiği söylendi. Benim bakış açımdan da gizli bir operasyon gibi görünüyordu. O zamanlar MAIN’in o süreçteki öncü danışman olduğunu zannediyordum ama daha sonraları deneyimine başvurulmuş birkaç danışman şirketten biri olduğumuzun farkına vardım.

Her şey çok büyük bir gizlilik içerisinde yürütüldüğünden, Hazine’nin diğer danışmanlarla yaptığı görüşmelerin içeriği hakkında bilgim olmadı. O nedenle de örnek oluşturacak bu anlaşma içindeki rolümün öneminden emin değilim. Ama anlaşmanın ET’ler için yeni standartlar oluşturduğunu ve imparatorluğun çıkarlarının korunması için geleneksel yöntemlere yaratıcı seçenekler sunduğunu biliyorum. Ayrıca benim çalışmalarımın sonunda ortaya çıkan senaryoların çoğunun nihayetinde uygulandığını, MAIN’in Suudi Arabistan’daki ilk büyük (ve son derece kârlı) sözleşmelerinden birini yaptığını da biliyorum. O yıl oldukça büyük bir prim aldığım da bildiğim başka bir şey.

Görevim, altyapı için büyük miktarlarda paralar harcandığı takdirde, Suudi Arabistan’da neler olabileceğine dair tahminler oluşturmak ve o paranın sarf edilmesi için senaryolar üretmekti. Kısacası, Suudi Arabistan ekonomisine (ABD mühendislik ve inşaat şirketlerini de dahil edecek şartlar altında) yüzlerce milyon dolar harcatmayı haklı çıkartmak için yaratıcılığımı sonuna kadar kullanmam istenmişti benden. Bunu ekibimle paylaşmadan tek başıma yapmam söylendi ve çalıştığım servisin birkaç kat yukarısındaki küçük bir toplantı odasına hapsedildim. İşimin hem milli güvenlikle ilgili olduğu, hem de muhtemelen MAIN için çok kazançlı sonuçlar vereceği konusunda uyarılmıştım.

Tabii ki buradaki birincil hedefin her zamanki gibi (bir ülkeyi ödeyemeyeceği borç yükü altına sokmak türünden) olmadığını, onun yerine petrodollarların büyük kısmının ABD’ye geri dönmesini sağlamanın yollarını bulmak olduğunu anlamıştım. Süreç içinde Suudi Arabistan oltaya takılacak, ekonomisi gittikçe bizimkisiyle iç içe ve ona bağımlı hale gelecek ve tahminen daha da batılılaşarak bizim sistemimize karşı daha anlayışlı ve entegre hale gelecekti.

İşe başlayınca Riyad sokaklarında dolaşan o keçilerin sembolik birer anahtar olduğunu farkettim; dünya etrafında turlayan Suudiler’in zayıf noktası olan o keçiler, modern dünyaya adım atmaya can atan çöl krallığına daha yakışan bir şeylerle değiştirilmeliydi. Bunun yanı sıra OPEC ekonomistlerinin, petrol zengini ülkelerin petrolleri karşılığında daha fazla katma değerli mallar edinmesi gerektiğini vurguladığını da biliyordum. Ekonomistler bu ülkelere sadece ham petrol ihraç etmek yerine, kendi endüstrilerini geliştirmelerini ve petrolü, ham petrolünkünden daha yüksek getiri sağlayacak olan petrol bazlı ürünler üretmek için kullanmalarını öneriyordu.

Bu iki şeyin farkında olmam, herkesin kazançlı çıkacağından kuşku duymadığım bir stratejinin kapılarını açtı. Tabii ki keçiler sadece bir giriş noktasıydı. Petrol gelirleri ile keçilerin yerine dünyanın en modern çöp toplama ve yok etme sistemini koyarken, ABD şirketlerinin iş almasını sağlayabilir ve Suudiler de bu en son teknolojiyle gurur duyabilirdi.

Keçileri, krallığın birçok sektörüne uygulanabilecek, hem kraliyet ailesinin, hem ABD Hazine

Bakanlığı'nın, hem de MAIN'deki patronlarımla görüşümde başarıya gidecek bir formülün unsuru gibi düşünmeye başladım. Ham petrolü ihraç edilebilir mamul ürüne çevirmeye odaklı bir endüstriyel sektör yaratmak için para tahsis edilecekti. Çölün ortasında büyük petrokimya tesisleri ve onların etrafında da devasa sanayi siteleri yükselecekti. Öyle bir plan doğal olarak, binlerce megavatlık elektrik üretim kapasitesinin, enerji nakil ve dağıtım hatlarının, otoyolların, boru hatlarının, iletişim ağlarının, ulaşım sistemlerinin, yeni havaalanlarının, gelişmiş limanların, bunlara yönelik hizmet endüstrisinin ve tüm çarkların dönmesi için elzem olan altyapının inşasını da gerektirecekti.

Bu planın dünyanın geri kalan kısmında da işlerin nasıl yapılacağına dair bir model oluşturacağı hakkında hepimizin yüksek beklentileri vardı. Dünya gezgini Suudiler, bizden övgüyle söz edecek, birçok ülke liderini başardığımız mucizelere tanıklık etmeleri için Suudi Arabistan'a davet edecekti ki, o liderler sonra kendi ülkeleri için benzer planlar yapmalarına yardım etmemiz için bize gelecek ve biz de onları finanse etmek üzere Dünya Bankası kredileri ya da başka borç yükleme yöntemleri ayarlayacaktık. Küresel imparatorluk için iyi bir hizmet olacaktı bu çalışma.

Bu fikirlerin üzerinden geçtikçe, aklıma keçiler ve şoförümün söyledikleri geliyordu: "Kendine saygı duyan hiçbir Suudi, çöp toplamaz." O nakaratı çok değişik bağlamlarda tekrar tekrar duymuştum. Suudiler'in kendi insanlarını endüstriyel tesislerde işçi ya da projelerden birinin inşasında, yani o tür sıradan işler için kullanmaya hiç niyetli olmadığı ortadaydı. Her şeyden önce nüfusları çok azdı. Ayrıca Suudi Kraliyet Sarayı, vatandaşlarına bir işçinin elde edebileceğinden daha yüksek bir eğitim seviyesi ve hayat tarzı sağlamak üzere bir taahhütte bulunmuştu. Suudiler başkalarını yönetebilirdi, fabrika ya da inşaat işçisi olmaya ne niyetleri vardı, ne de hevesleri. Dolayısıyla, işçiliğin ucuz ve insanların işe ihtiyacı olduğu başka ülkelerden işgücü ithal etmek gerekecekti. Bu insanlar mümkünse Mısır, Filistin, Pakistan ve Yemen gibi diğer Ortadoğu ve İslam ülkelerinden gelmeliydi.

Benim açımdansa öyle bir çözüm bayındırlık fırsatları için daha büyük olanaklar yaratabilirdi; tüm o işçiler için devasa konut siteleri, alışveriş merkezleri, hastaneler, itfaiye ve polis merkezleri, su ve kanalizasyon arıtma tesisleri, ilave enerji, iletişim ve ulaşım ağları inşa etmek gerekecekti. Sonuç olarak, bir zamanlar sadece çöl olan yerlerde, modern şehirler yaratılacaktı. Ayrıca karşımızda tuz arıtma tesisleri, mikrodalga sistemleri, sağlık kompleksleri, bilgisayar teknolojileri gibi yeni alanlardaki gelişmeleri araştırmak ve denemek için iyi bir fırsat vardı.

Suudi Arabistan, bir planlamacının gerçeğe dönüşen rüyası, mühendislik ya da inşaat işleriyle ilişkili biri içinse gerçekleşmesi imkânsız bir fantezi gibiydi. Tarihte benzerine rastlanmadık bir ekonomik olanak sunuluyordu: Neredeyse sınırsız parasal kaynaklara sahip ve modern dünyaya çok çabuk ve olabildiğince gösterişli giriş yapmak isteyen az gelişmiş bir ülke.

O işten çok zevk aldığımı itiraf etmeliyim. Ne Suudi Arabistan'da, ne Boston Halk Kütüphanesinde, ne de başka herhangi bir yerde o bağlamdaki ekonometrik modellerin kullanımını haklı çıkaracak ele gelir veriler vardı. Aslında, işin büyüklüğüne bakıldığında (tüm bir ülkenin o ana kadar görülmemiş bir boyutta, toptan ve birdenbire değişimi açısından) tarihsel veriler olsa bile, bir anlam ifade etmeyeceği apaçık ortadaydı.

Zaten kimse de, en azından oyunun bu kadar başlarında öyle nicel analizler beklemiyordu. Ben de hayal gücümü çalıştırıp, krallık için görkemli bir gelecek öngören raporlar yazdım. Bir megavat elektrik, bir kilometre yol ya da bir işçi için yeterli olacak su, kanalizasyon, ev, yiyecek ve sosyal

hizmetler gibi şeylerin yaklaşık maliyetlerini tahmin etmek için kullanabileceğim pratik rakamlarım vardı. Benden o tahminleri daha hassas hale getirmem ya da bunlardan kesin sonuçlar çıkarmam beklenmiyordu. İşim, en basit tarifıyla, neyin mümkün olabileceği hakkında bir dizi plan (belki daha doğru deyişle ‘hayal’) tanımlayıp, bunların maliyetleriyle ilgili kaba tahminler çıkartmaktı.

Gerçek hedeflerse daima aklımdaydı: ABD şirketlerine yapılacak ödemeleri azami düzeye yükseltip, Suudi Arabistan’ı giderek ABD’ye daha bağımlı hale getirmek. Bu ikisinin birbiriyle ne kadar ilgili olduğunu fark etmem fazla uzun sürmedi; yeni geliştirilecek projelerin hemen hepsinin sürekli güncelleme ve bakıma ihtiyacı olacaktı ve o kadar yüksek teknolojiyle gerçekleştirileceklerdi ki, bakım ve modernizasyon ihtiyaçlarını ancak o projeleri geliştiren firmalar karşılayabilecekti. Nitekim işim ilerledikçe, hayal ettiğim her proje için iki liste oluşturmaya başladım: Bir tanesi ilk aşamada yapabileceğimiz tasarım ve inşaat bağlantıları, diğeryse uzun vadeli bakım ve yönetim anlaşmaları.

MAIN, Bechtel, Brown&Root, Halliburton, Stone& Webster ve daha birçok ABD mühendis ve müteahhidi on yıllar boyunca iyi kâr edecekti.

Sadece ekonomik olanın dışında, çok daha değişik bir şekilde de olsa, Suudi Arabistan’ı bize bağımlı kılacak bir yol daha vardı. Bu petrol krallığının modernizasyonu, olumsuz tepkileri de tetikleyecekti. Örneğin, muhafazakâr Müslümanlar çok kızacak, İsrail ve diğer komşu ülkeler kendilerini tehdit altında hissedeceklerdi. Bu ülkenin ekonomik gelişimi, başka bir endüstrinin de gelişimini tetikleyeceğe benziyordu: Arap Yarımadası’nın korunması. ABD silahlı kuvvetleri ve savunma sanayi yanında, bu tip faaliyetlerle uğraşan özel şirketleri de cömert kontratlar ve yine uzun vadeli bakım ve yönetim anlaşmaları bekliyordu. Onların varlığı da, havaalanları, füze rampaları, askeri üsler ve bu tesislerle ilgili tüm altyapıyı da içeren yeni bir mühendislik ve inşaat projeleri safhasını da beraberinde getirecekti.

Raporlarımı ofis içi postası ile mühürlü zarflarda ‘Hazine Bakanlığı Proje Yöneticisi’ne gönderiyordum. Bazen grup üyelerinden bir-iki kişi ile karşılaştığım oluyordu ki, bunlar MAIN’in genel müdür yardımcıları ve patronlarımdı. Hâlâ araştırma ve geliştirme safhasında olan ve henüz JECOR’un parçası olmayan bu projenin resmi bir adı olmadığı için, ondan sadece ve alçak sesle, SAMA diye bahsediyorduk. Görünürde, bu Suudi Arabistan Para Aklama Tezgâhı (*Saudi Arabian Money-laundering Affair*) demekti ama aynı zamanda şakayla karışık bir kelime oyunuydu; krallığın merkez bankasının adı Suudi Arabistan Para Ajansı (*Saudi Arabian Monetary Agency*) veya SAMA idi.

Bazen bir Hazine temsilcisi de bize katılırdı. Bu toplantılarda çok az soru sorardım. Çoğunlukla sadece işimi tarif eder, sorularına yanıt verir ve benden ne istenirse yapmaya gayret etmeyi kabul ederdim. Müdür yardımcıları ve Hazine temsilcileri, özellikle benim uzun vadeli bakım ve yönetim anlaşmaları ile ilgili fikirlerimden etkilenmişlerdi. Hatta müdür yardımcılarında biri, ondan sonra Krallığa atfen sık sık kullandığımız, “Güneş emekliliğimiz üzerinde batana kadar sağabileceğimiz inek” deyimini yaratmıştı. Bu deyim, benim zihnime nedense hep inek yerine keçinin görüntüsünü getirmiştir.

Bu toplantılar esnasında, rakiplerimizin çoğunun benzer işlerle uğraştıklarını ve hepimizin de, ortaya koyduğumuz çabalardan dolayı sonunda cömert kontratlar ile ödüllendirilmeyi beklediğimizin farkına vardım. MAIN’in ve diğer şirketlerin, kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez mantığıyla, bu ön

çalışmaların faturasını üstlendiklerini varsayıyordum. Bunun nedenlerinden biri de, günlük personel zaman çizelgem üzerinde zamanımı fatura ettiğim numaranın ortak ve idari bir genel gider hesabı olması idi. Bu yaklaşım, çoğu projenin araştırma, geliştirme ve teklif hazırlama safhalarında tipik olarak kullanılırdı. Evet, bu defa ilk yatırım miktarı normalin çok üstünde idi ama o müdür yardımcıları, miktarın geri ödeneceğinden son derece emin görünüyordular.

Rakiplerimizin de bu işin içinde olduklarını bilmemize rağmen hepimiz, herkese yetecek kadar iş olduğunu varsayıyorduk. Dağıtılacak ödüllerin, yaptığımız işin Hazine tarafından kabul edilme düzeyini yansıtacağını ve sonunda hayata geçecek planları öneren danışmanların, en iyi kontratları alacaklarını bilecek kadar da bu işin içerisindeydim. Tasarla-ve- yap safhasına ulaşacak senaryolar üretmeyi, kişisel bir meydan okuma olarak alıyordum. MAIN içinde yıldızım hızla yükseliyordu. SAMA'daki anahtar oyuncularından biri olmak, eğer başarılı olursak, bu yükselişin hızlanmasını garantilerdi.

Toplantılarda, SAMA ve tüm JECOR operasyonunun bir örnek oluşturacağı olasılığını da açıkça konuşuyorduk. Uluslararası bankalar aracılığı ile borç almaya ihtiyacı olmayan ülkelerde kârlı işler yaratmak için yepyeni bir yaklaşımdı bu. Böyle ülkelere örnek olarak akla hemen İran ile Irak geliyordu. Üstelik insan doğasını da göz önüne alarak, bu ülkelerin liderlerinin de muhtemelen Suudi Arabistan'ı taklit etmek isteyeceklerini düşünüyorduk. İlk başta o kadar olumsuz görünen 1973 petrol ambargosunun, son kertede mühendislik ve inşaat firmalarına birçok beklenmeyen armağan sunacağını ve küresel imparatorluğa giden yolu kolaylaştıracağı kesin gibi görünüyordu.

Yaklaşık sekiz ay boyunca ama hiçbir zaman yoğun birkaç günü aşmayan bir şekilde, özel konferans salonuma veya Boston Common Parkı'na bakan apartman daireme kapanarak, bu hayal ışığında çalıştım. Personelim başka görevleri vardı ve düzenli olarak onları kontrol etsem de, çoğunlukla başlarının çaresine bakıyorlardı. Zaman geçtikçe işimizin etrafındaki gizlilik perdesi de aralandı. Gittikçe daha fazla kişi, ortalıkta Suudi Arabistan ile ilgili bir şeylerin döndüğünün farkına varmaya başladı. Heyecan arttı, dedikodular başladı. Müdür yardımcıları ve Hazine temsilcileri de, sanırım biraz da bu dâhiyane plan hakkındaki detaylar ortaya çıkıp, kendileri de daha fazla bilgiye sahip oldukça, daha açık olmaya başladılar.

Gelişmekte olan bu plan uyarınca, Washington, Suudi Arabistan'ın, petrol arzını ve fiyatlarını dalgalandırabilse de, her zaman ABD ve onun müttefiklerinin kabul edebilecekleri bir düzeyde tutacağını garanti etmesini istiyordu. Eğer İran, Irak, Endonezya veya Venezuela gibi diğer ülkeler, bir ambargo tehdidinde bulunursa, geniş petrol rezervlerine sahip Suudi Arabistan araya girip boşluğu dolduracaktı. Bunu bilmek bile, uzun vadede, diğer ülkeleri bir ambargo düşüncesinden uzakta tutmaya yetecekti. Bu garanti karşılığında Washington da Suud Hanedanı'na çok cazip bir teklifle gelecekti: ABD, tam ve tartışmasız bir biçimde politik ve gerekirse askeri destek sağlama garantisi verecek, böylece hanedanın ülkenin hakimi olarak varlığını sürdürmesini sağlayacaktı.

Coğrafi konumu, askeri kuvvetlerinin yokluğu, İran, Irak, Suriye ve İsrail gibi komşuları karşısında genel olarak zayıf konumu düşünüldüğünde, bu Suud Hanedanı'nın reddedemeyeceği bir teklifti. Bu yüzden de, doğal olarak, Washington bu avantajını bir kritik şart daha kabul ettirmek için kullandı: ET'lerin dünyadaki rollerini yeniden tanımlayan ve ileride, başta Irak olmak üzere, diğer ülkelerde de uygulamaya çalışacağımız bir model haline gelen bir şart. Geriye dönüp bakınca, bazen Suudi Arabistan'ın bu şartı nasıl olup da kabul ettiğini anlamakta zorluk çekiyorum. Tabii ki, geri kalan

Arap dünyasının çoğu, OPEC ve diğer Müslüman ülkeler, anlaşmanın şartlarını ve kraliyet ailesinin Washington'un taleplerine nasıl boyun eğdiğini öğrenince dehşete düşmüştü.

Şart şuydu: Suudi Arabistan petrodollarlarını ABD devlet tahvili almak için kullanacak, karşılığında ise bu tahvillerden elde edilecek faiz geliri ABD Hazine Bakanlığı'na Suudi Arabistan'ın bir Ortaçağ toplumu olmaktan çıkıp, modern ve sanayileşmiş dünyaya adım atmasını sağlamaya yönelik kullanılacaktı. Başka bir deyişle, krallığın petrol gelirinin milyarlarca dolara varan bileşik faizi, benim (ve muhtemelen bazı rakiplerimin) Suudi Arabistan'ı modern bir endüstriyel güce çevirmek için kurmuş olduğumuz hayalleri gerçekleştirmeleri için ABD firmalarına ödenecekti. Kendi hazine bakanlığımız bizi, Suudi parası ile tüm Arap Yarımadası'nda altyapı projeleri ve hatta komple şehirler yapmak üzere işe alacaktı.

Her ne kadar Suudiler, bu projelerin genel yapısı hakkında söz söyleme haklarını saklı tutsalar da, gerçek şuydu ki, seçkin (ve çoğu Müslüman'ın gözünde kâfir olan) bir grup yabancı, Arap Yarımadası'nın gelecekteki görünümünü ve ekonomik yapısını belirliyor olacaktı. Üstelik bu da, muhafazakâr Vahabi prensipleri üzerine kurulu ve birkaç yüzyıldır da bu prensiplere göre yönetilen bir krallıkta olacaktı. Onlar açısından oldukça büyük bir iyi niyet gösterisi gibi görünüyordu ama bu koşullarda ve Washington tarafından öne sürülen politik ve askeri baskılar sonucu, Suud ailesi çok fazla seçeneği olmadığına karar vermiş olmalıydı.

Bizim açımızdan, inanılmaz kâr olasılıkları, sınırsız gibi görünüyordu. Şaşırtıcı bir örnek oluşturma potansiyeline sahip, şeker gibi bir anlaşmaydı bu. Ve anlaşmayı daha da tatlı kılan, herkesin, özellikle de defterlerini ve sırlarını başkaları ile paylaşmayı hiç istemeyen Bechtel ve MAIN gibi özel şirketlerin nefret ettiği bir süreç olan meclis onayı alınmasına gerek olmamasıydı. Ortadoğu Enstitüsü'nde yardımcı araştırmacı olan eski gazeteci Thomas W. Lippman, bu anlaşmanın önemli noktalarını çok etkili bir şekilde şöyle özetliyordu:

'Nakit içinde yüzen Suudiler, yüzlerce milyon doları ABD Hazinesi'ne verecekler, onlar da satıcılara veya çalışanlara ödeme yapmak gerekene kadar bu parayı tutacaklardı. Bu sistem, Suudi parasının Amerikan ekonomisine geri dönmesini garanti ediyordu. Anlaşma, aynı zamanda, komisyon yöneticilerinin Suudiler ile birlikte yararlı olduğuna karar verdikleri herhangi bir projeyi de, meclis onayına gerek kalmadan yapmalarını sağlıyordu.'^[41]

Bu tarihi taahhüdün parametrelerini saptamak, kimsenin tahmin edemeyeceği kadar kısa bir sürede gerçekleştirildi. Ama ondan sonra bunu uygulamak için bir yol bulmak zorundaydık. Süreci başlatmak için, hükümetin en üst kademelerinde görevli biri, son derece gizli bir görevle, Suudi Arabistan'a gönderildi. Hiçbir zaman emin olamadım ama sanırım o kişi Henry Kissinger idi.

Elçi her kim ise ilk görevi kraliyet ailesine, Musaddık, İngiliz petrol çıkarlarını kapı dışarı ettiği zaman, komşu İran'da neler olduğunu hatırlatmak oldu. Sonra, Suudiler'in önüne geri çeviremeyecekleri kadar cazip bir plan koyup, onlara, aslında çok fazla seçenekleri olmadığını gösterdi. Suudiler'in, ya teklifimizi kabul edip onları destekleyip korumamızı garantileyerek, hükümdarlıklarını sağlama almak ya da reddedip Musaddık'ın yolundan gitmek arasında bir seçim yapmak zorunda olduklarını çok açık bir şekilde anladıklarına hiç şüphe yok. Elçi, Washington'a döndüğünde, beraberinde kraliyet ailesinin anlaşmayı kabul ettiği mesajını da getirmişti.

Sadece küçük bir engel vardı. Suudi hükümeti içindeki anahtar oyuncularını ikna etmemiz

gerekecekti. Bize söylendiği kadarıyla, bu aile içi bir mesele idi. Her ne kadar Suudi Arabistan bir demokrasi olmasa da, yine de öyle görünüyordu ki Suud Hanedanı içinde bir fikir birliğine gerek duyuluyordu.

1975 yılında, o anahtar oyunculardan birini ikna etmek üzere atanmışım. Her ne kadar gerçek bir veliaht prens olduğunu hiçbir zaman belirleyemediysem de, onu her zaman Prens W olarak düşündüm. İşim, onu Suudi Arabistan Para Aklama Tezgâhı'nın ülkesi kadar kendisinin de yararına olacağı konusunda ikna etmek idi.

Bu, ilk anda görüldüğü kadar kolay değildi. Kendisinin iyi bir Vahabi olduğunu söyleyen Prens W, ülkesinin Batı'nın ticari anlayışını taklit ettiğini görmek istemediği konusunda ısrarcıydı. Aynı zamanda, yapmayı önerdiğimiz şeyin sinsi doğasını anladığını da iddia ediyordu. Bizim, bin yıl önceki Haçlılar ile aynı hedefleri güttüğümüzü söylüyordu: Arap dünyasının Hıristiyanlaştırılması. Aslında, bu konuda kısmen de olsa haklıydı. Bence, Haçlılar ile bizim aramızdaki fark sadece bir derece meselesiydi. Avrupa'nın Ortaçağ Katolikleri, Müslümanlar'ı Araf tan kurtarmaya çalıştıklarını iddia ediyorlardı; biz ise Suudiler'in modernleşmelerine yardım etmek istediğimizi iddia ediyorduk. Gerçekte, sanırım Haçlılar da, şirketokrasi gibi, öncelikle imparatorluklarını genişletme peşindeydiler.

Dini inançlar bir yana, Prens W'nun bir zaafı vardı; güzel sarışınlar. Bugün artık haksız bir klişe haline gelmiş bir şeyden söz etmek gülünç geliyor ve Prens W'nun tanıdığım birçok Suudi arasında bu eğilime sahip ya da en azından bunu görmeme izin veren yegâne kişi olduğunu da söylemeliyim. Yine de, bu tarihi anlaşmanın yapılandırılmasında bir rol oynadığı gibi, görevimi tamamlamak için neler yapabileceğimi de gösterdi.

16-Pezevenklik ve Usame bin Ladin’i Finanse Etmek

Prens W, en baştan Boston’a beni ziyaret etmeye geldiği zamanlarda, hoşuna gidecek bir hanım tarafından ağırlanmayı ve bunun basit bir eşlik hizmeti ile de sınırlı kalmamasını beklediğini belirtmişti. Ama kesinlikle, kendisinin veya ailesinden birinin sokakta veya bir kokteylde karşılaşılabileceği profesyonel bir telekız da istemiyordu. Prens W ile buluşmalarımızın gizli olması, bu isteklerini yerine getirmemi kolaylaştırdı.

‘Sally’, Boston’da yaşayan, sarışın, mavi gözlü, güzel bir kadındı. United Havayollarında pilot olan, hem işi gereği hem de işi dışında çok fazla seyahat eden kocası, sadakatsizliğini gizlemek için herhangi bir çaba göstermiyordu. Sally’nin de kocasının eylemlerine karşı şövalye ruhlu bir yaklaşımı vardı: Kocasının maaşı, Boston’daki lüks apartman dairesi ve o günlerde bir pilot eşine sağlanan olanaklar işine geliyordu. On yıl önce, serbest sekse alışık bir hippie olduğu için, gizli bir gelir kaynağı da cazip gelmişti. Prens W’ya bir şans tanımaya razı oldu. Ama bir şartla: İlişkilerinin geleceğini, tümüyle Prens’in ona karşı olan tutum ve davranışları belirleyecekti.

Şansıma, her ikisi de diğerinin beklentilerini karşıladı.

Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahı’nın bir alt servisi olan Prens W ile Sally ilişkisi, benim için ayrı bir dizi sorun yarattı. MAIN, ortaklarının yasa dışı işlere bulaşmalarını kesinlikle yasaklardı. Massachusetts’de yasa dışı bir faaliyet sayılan bir şey yapıp, seks satın aldığımdan (yani pezevenklik), esas sorunum, Sally’nin hizmetlerinin karşılığını ödemenin bir yolunu bulmaktı. Bereket versin, muhasebe servisi şirket harcamalarında bana oldukça özgürlük tanıyordu. Bol bahşiş veren biri olduğumdan, Boston’un en lüks lokantalarındaki bazı garsonları, bana boş makbuz vermeleri konusunda ikna etmeyi başardım; makbuzları bilgisayarların değil, insanların yazdığı bir çağda yaşıyorduk.

Zaman ilerledikçe Prens W daha cüretkâr olmaya başladı. Sonunda Sally’nin Suudi Arabistan’a gidip, oradaki villasında kendisiyle birlikte yaşamasını ayarlamamı istedi. Bu, o günler için alışılmamış bir istek değildi; belli Avrupa ülkeleri ile Ortadoğu arasında aktif bir genç kadın ticareti vardı. Bu kadınlarla belirli süreli bir kontrat yapılıyor, bu süre sonunda da, oldukça yüklü banka hesaplarıyla evlerine dönüyorlardı. CIA operasyon bölümünde 20 yıllık memur ve Ortadoğu uzmanı Robert Baer olayı şöyle özetliyordu: “1970’lerin başlarında petrodolarlar akmaya başlayınca, girişimci Lübnanlılar ülkeye prensler için kaçak olarak kadın sokmaya başladı... Kraliyet ailesinde de hiç kimse bir çek defterini dengelemeyi bilmediği için, Lübnanlılar karun kadar zengin oldu.”^[42]

Bu duruma aşına olmakla kalmayıp, böyle kontratları ayarlayabilecek insanlar bile tanıyordum. Ancak, benim için iki büyük sorun vardı: Sally ve ödeme. Sally’nin Boston’dan ayrılıp, Ortadoğu’daki bir çöl malikânesine taşınma gibi bir niyeti olmadığına emindim. Ayrıca, boş lokanta makbuzlarının da böyle bir masraf için yeterli olmayacağı oldukça açıktı.

Prens W, yeni metresinin parasını kendisinin ödemeye hazır olduğunu söyleyerek, ikinci sorunu halletti; benim sadece düzenlemeleri yapmam gerekecekti. Bir de, Suudi Arabistanlı Sally’nin, ABD’de ona eşlik eden kişiyle aynı olması gerekmediğini söyleyince iyice rahatladım. Londra ve Amsterdam’da Lübnanlı tanıdıkları olan birkaç arkadaşımı aradım. Birkaç hafta içinde, bir başka Sally kontratı imzalamıştı.

Prens W karmaşık bir insandı. Sally fiziksel bir ihtiyacı karşılamıştı ve benim de bu konuda

Prens'e yardım edebilmiş olmam onun güvenini kazanmamı sağlamıştı. Ancak, bu onu hiçbir şekilde SAMA'nın ülkesi için önermek isteyeceği bir strateji olduğu konusunda ikna etmemişti. Bunu sağlamak için çok çalışmak zorunda kaldım. Saatler boyunca, ona istatistikler gösterip, Endonezya öncesi birkaç ay boyunca Claudine ile yaptığım eğitim sırasında Kuveyt için geliştirmiş olduğum ekonometrik modeller de dahil, başka ülkeler için yaptığımız çalışmalarını incelemesine yardım ettim. Sonunda pes etti.

Başka ET'lerle, diğer anahtar Suudi oyuncular arasında geçenlerin ayrıntıları hakkında bilgim yok. Bütün bildiğim, sonunda tüm paketin kraliyet ailesince onaylandığı idi. Bu işteki rolünden dolayı, MAIN, ABD Hazine Bakanlığı'nca yönetilen çok kârlı bir kontratla ödüllendirilmişti. Ülkenin karmaşık ve modası geçmiş elektrik sisteminin tam bir keşfini yapıp, ABD standartlarına uygun bir yenisini tasarlamakla görevlendirilmişti.

Her zamanki gibi, ülkenin her bölgesi için ekonomik ve elektrik yük tahminlerini yapacak ilk ekibi göndermek benim işimdi. Uluslararası projelerde deneyimli üç adamım Riyad'a gitmek için hazırlık yaparken, hukuk servisinden, kontrat gereğince önümüzdeki birkaç hafta içerisinde Riyad'da tam donanımlı bir ofis kurmak zorunda olduğumuz haberi geldi. Görünüşe göre, bu madde bir aydan fazla bir zamandır kimsenin gözüne çarpmamıştı. Hazine ile olan anlaşmamız da, tüm donanımın ABD veya Suudi Arabistan'da üretilmiş olmasını şart koşuyordu. Suudi Arabistan'da bu tip cihazları yapan fabrikalar olmadığına göre, her şey Amerika'dan gönderilecek demektir. Ama araştırınca gördük ki, Arap Yarımadası'ndaki limanlara girmek için tankerler uzun kuyruklar oluşturmuştu. İstedığımız malzemeyi oraya göndermek aylar alabilirdi,

MAIN'in böyle değerli bir kontratı birkaç oda dolusu ofis mobilyası yüzünden kaybetmeye hiç niyeti yoktu. Tüm ortakların katıldığı bir toplantıda, saatlerce beyin fırtınası yaptık. Bulduğumuz çözüm, bir Boeing 747 kirayıp, Boston civarındaki mağazalardan alacağımız malzemeyi de doldurup, Suudi Arabistan'a göndermekti. Bu uçağın United Havayollarına ait olup; pilotun da, karısı Suud Hanedanı'nı ikna etmekte gayet kritik bir rol oynayan kişi olmasının ne kadar uygun düşeceğini düşündüğümü hatırlıyorum.

ABD ile Suudi Arabistan arasındaki anlaşma, Krallığı neredeyse bir gecede değiştirmişti. Keçiler, Waste Management Inc. tarafından 200 milyon dolarlık bir kontrat gereğince sağlanan 200 adet parlak sarı Amerikan çöp arabası ile değiştirilmişti.^[43] Benzer şekilde, tarım ve enerjiden, eğitim ve iletişime kadar Suudi ekonomisinin her sektörü modernize edilmişti. Thomas Lippman'ın 2003'te dediği gibi:

'Amerikalılar, göçmen çadırları ve çamurdan çiftçi evlerinden oluşan uçsuz bucaksız ve kasvetli bir toprak parçasını, köşedeki Starbucks ve yeni kamu binalarında kullanılan tekerlekli sandalye rampalarına kadar kendi görüntülerinde yeniden biçimlendirdiler. Suudi Arabistan bugün bir otoyollar, bilgisayarlar, zengin Amerikan banliyölerinde bulunan aynı süslü dükkânlarla dolu klimalı alışveriş merkezleri, zarif oteller, hamburgerciler, uydu yayınları, modern hastaneler, gökdelenler ve dönme dolaplı lunaparklar ülkesidir.'^[44]

1974 yılında yaptığımız planlar, petrol zengini ülkelerle ileride yapılacak anlaşmalar için bir standart oluşturmuştu. Bir anlamda SAMA/JECOR uygulaması Kermit Roosevelt'in İran'da oluşturduğu düzeyin bir üstüydü. Yeni kuşak askerlerin, küresel imparatorluk için kullandığı politik-

ekonomik silahlara, yeni bir karmaşıklık düzeyi getirmişti.

Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahı ve Ortak Komisyon da uluslararası hukuk için yeni örnekler oluşturmuştu. Bu, İdi Amin olayında çok belirgindi. Kötülüğü ile ünlü Uganda diktatörü 1979'da sürgüne gönderildiği zaman, Suudi Arabistan ona sığınma hakkı tanımış, 100 ile 300 bin arasında kişinin ölümünden sorumlu despot, Suud Hanedanı tarafından sağlanan arabalar ve hizmetçilerle lüks bir hayat sürmeye başlamıştı. ABD, sessizce itiraz etmiş ama Suudiler ile olan anlaşmaya zarar vermemek için çok da ısrarcı olmamıştı. İdi Amin, son yıllarını balık tutarak ve sahilde yürüyerek geçirdi. 2003 yılında, Cidde'de böbrek yetmezliğinden öldüğünde seksen yaşındaydı. [45]

Daha görünmez ve sonuçta daha zarar verici olan, Suudi Arabistan'ın uluslararası terörizmi finanse etmede oynamasına izin verilen roldü. ABD'nin, 1980'lerde, Usame bin Ladin'in Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü Afgan savaşını, Suud ailesinin finanse etmesini istemesi, gizli bir şey olmadığı gibi, Riyad ile Washington, beraberce, mücahitlere yaklaşık 3.5 milyar dolar vermişti. [46] Ancak, ABD ve Suudi ortaklığı bundan çok daha ileriye gitmişti.

2003 yılının sonunda, *U.S. News & World Report* dergisi 'Suudi Bağlantısı' adlı kapsamlı bir araştırma yürüttü. Dergi binlerce sayfa mahkeme tutanağını, ABD ve yabancı haber alma raporlarını ve başka belgeleri inceleyip, düzinelerce hükümet yetkilisi, terörizm ve Ortadoğu uzmanıyla mülakatlar yaptı. Bulguları arasında şunlar da vardı:

Kanıtlar tartışılacak türden değildi: Amerika'nın eskiden beri müttefiki ve dünyanın en büyük petrol üreticisi olan Suudi Arabistan, üst düzey bir Hazine Bakanlığı yetkilisinin dediği gibi, bir şekilde terörist finansının 'merkez üssü' haline gelmişti...

1980'lerin sonlarından başlayarak -İran devrimi ile Afganistan'daki Sovyet savaşını içeren çifte şoklardan sonra- Suudi Arabistan'ın güya resmi hayırseverliği, hızla büyüyen cihat hareketi için temel para kaynağı haline geldi. Bu para, 20 kadar ülkede, yarı askeri eğitim kampları işletmek, silah satın almak ve yeni üyeler bulmak için kullanıldı...

Deneyimli haber alma yetkililerine göre, Suudi cömertliği, ABD yetkililerinin başlarını diğer yöne çevirmelerini sağladı. Kontrat, bağış ve maaş halinde milyarlarca dolar, Suudiler ile iş yapan eski ABD yetkililerine gitmiştir: Büyükelçilere, CIA istasyon şeflerine, hatta kabine üyelerine...

Elektronik olarak dinlenen konuşmalar, kraliyet ailesi üyelerinin sadece El Kaide'ye değil, diğer terörist gruplara da destek olduklarını ortaya çıkardı. [47]

Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a 2001 yılında yapılan saldırılardan sonra, Washington ve Riyad arasındaki gizli ilişkiler hakkında başka kanıtlar da ortaya çıktı. *Vanity Fair* dergisi Ekim 2003'te, 'Suudileri Kurtarmak' başlıklı ayrıntılı raporunda daha önce kamuya açıklanmamış bilgileri açıkladı. Bush ailesi, Suudi Hanedanı ve bin Ladin ailesi arasındaki ilişkiler hakkında ortaya çıkan öykü beni hiç şaşırtmadı. Bu ilişkilerin, en azından, 1974'te başlayan Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahı'na, George H. W. Bush'un ABD'nin Birleşmiş Milletler elçisi olduğu zamana (1971'den 1973'e) ve sonra da CIA başkanı olduğu döneme (1976'dan 1977'e) kadar gittiğini biliyordum. Beni asıl şaşırtan, gerçeğin sonunda basında çıkmış olması idi. *Vanity Fair* şu sonuca varıyordu:

Dünyanın en güçlü iki hanedanı olan Bush ailesi ile Suud Hanedanı'nın, 20 yıldan uzun bir süredir

yakın kişisel, iş ve politik bağlantıları olmuştur...

Özel sektörde Suudiler, George W. Bush'un da hissedarı olduğu, sallanan petrol şirketi Harken'i desteklediler. Daha da yakın zamanda, eski başkan George H. W. Bush ve dostu eski dışişleri bakan James A. Baker III, muhtemelen dünyanın en büyük özel sermaye şirketi olan Carlyle Group adına verilen yardım toplama yemeklerinde, Suudlar'dan önce göz önüne çıkmışlardır. Bugün, eski başkan Bush, hissedarları arasında, terörist destek gruplarıyla bağlantıları olmakla itham edilen bir Suudi'nin de bulunduğu bu firmada üst düzey danışman olarak görev yapmaya devam etmektedir...

11 Eylül'den sadece günler sonra, bin Ladin ailesi üyeleri dahil, bazı zengin Suudiler özel jetlerle ABD dışına çıkartıldılar. Kimse bu uçuşların yetkilendirilmesini üstlenmiyordu ve yolcular da sorgulanmadı. Tüm bunları Bush ailesinin Suudiler ile olan uzun süreli ilişkileri mi sağladı?^[48]

BÖLÜM III - 1975-1981

17-Panama Kanalı Müzakereleri ve Graham Greene

Suudi Arabistan, birçok kişinin kariyerini yaptığı yerdir. Benimki zaten yoluna girmişti ama çöl krallığındaki başarılarım da kuşkusuz yeni kapıların açılmasını sağlamıştır. 1977'ye geldiğimizde, Boston ofisimizde üslenmiş 20 kadar profesyonel ile MAIN'in diğer bölümlerinde ve dünya üzerine serpilmiş ofislerimizde çalışan danışmanları içeren küçük bir imparatorluk oluşturmuştum. Firmanın yüz yıllık tarihindeki en genç ortağıydım. Baş ekonomist sıfatına ek olarak, Ekonomik ve Bölgesel Planlama müdürü de olmuştum. Harvard'da ve başka yerlerde konuşmalar yapıyor ve gazetelere güncel konularla ilgili yazılar gönderiyordum.^[49] Yelkenli yatım Boston Rıhtımı'nda, Devrim Savaşı'ndan hemen sonra Berberi korsanlarını bastırmasıyla ünlü tarihi savaş gemisi *Constitution Old Ironsides*'in yanında demirliydi. Gayet iyi bir maaşım ve kırkımdan çok önce beni milyonerlik seviyesine çıkartacak gibi görünen hisse senetlerim vardı. Doğru, evliliğim dağılmıştı ama değişik kıtalarda güzel ve büyüleyici kadınlarla vakit geçiriyordum.

Bruno, tahmin yapmaya yenilikçi bir yaklaşım getiren bir fikir ileri sürdü: Yüzyılın başlarında bir Rus matematikçisinin makalelerine dayanan bir ekonometrik model. Bu model, bir ekonominin belirli sektörlerinin büyüyeceğine ait tahminlere öznel olasılık değerleri atamayı içeriyordu. Büyük borç miktarlarını elde edebilmek için, göstermeyi istediğimiz şişirilmiş büyüme oranlarını haklı çıkartmak için ideal bir araç gibi görünüyordu. Bruno, bu kavram ile ne yapılabileceğine bir bakmamı istedi.

Bölümüne MIT'den genç bir matematikçiyi, Doktor Nadipuram Prasad'ı getirip ona bir bütçe verdim. Altı ay içerisinde, ekonometrik modelleme için Markov yönetimini geliştirdi. Birlikte, Markov'u, altyapı yatırımının ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini tahmin için devrimci bir model olarak sunan bir dizi teknik makale yazdık.

Tam istediğimiz şeydi: Hiçbir zaman ödeyemeyecekleri borçların altına girmelerine yardımcı olarak, aslında ülkelere iyilik yaptığımızı bilimsel olarak "ispat eden" bir araç. Üstelik sadece parası ve vakti bol olan çok deneyimli ve bilgili bir ekonometrist, Markov'un inceliklerini kavrayabilir veya sonuçlarını sorgulayabilirdi. Birçok saygın kurum tarafından yayınlanan makaleleri biz de değişik ülkelerde konferans ve üniversitelerde bilimsel olarak sunduk. Makaleler -ve biz- tüm sektörde meşhur olduk.^[50]

Diğer yandan Omar Torrijos ve ben gizli anlaşmamıza sadık kaldık. Çalışmalarımızın dürüst olmasını ve önerilerimizin yoksulları da göz önüne almasını garanti ettim. Panama hakkındaki tahminlerimin her zamanki şişme standartlara uymadığı ve hatta sosyalizm koktuğu hakkında şikâyetler duysam da, gerçek şuydu ki MAIN, Torrijos hükümetinden kontrat üstüne kontrat kazanıyordu. Bu kontratlar bir ilki de kapsıyordu: Daha geleneksel altyapı sektörlerinin yanında tarımı da içeren yenilikçi ana planlar sağlamak. Torrijos ile Jimmy Carter, Kanal Anlaşması'nı yeniden müzakere etmeye oturduklarında, ben de kenardan izliyordum.

Kanal müzakereleri tüm dünyada büyük ilgi ve tutku uyandırdı. İnsanlar, ABD'nin, dünyanın geri kalanında çoğunluğun doğru olduğuna inandığı şeyi mi -Panamalılar'ın kontrolü ele geçirmelerine izin vermek- yapacağını, yoksa onun yerine Vietnam bozgununun ardından oldukça sarsılıp yara alan *Bariz Kader*'in küresel uyarlamasını yeniden geri getirmeye mi çalışacağımızı görmek için bekliyorlardı. Çoğuna göre, ABD başkanlığına tam zamanında mantıklı ve müşfik bir kişi seçilmiş gibi

görünüyordu. Ancak, Washington'un muhafazakâr kaleleri ve dindar sağ kesimin kürsüleri öfke ile çınlıyordu. Milli savunmamızın bu kalesinden, ABD yaratıcılığının bu sembolünden. Güney Amerika'nın kaderini ABD ticari çıkarlarının kaprislerine bağlayan bu suyolundan nasıl vazgeçebilirdik?

Panama'ya yolculuklarım sırasında, Continental Otel'de kalmaya alışmıştım. Ancak, beşinci ziyaretimde, Continental'da çok gürültülü bir tamirat olduğu için, sokağın karşı tarafındaki Panama Otel'e geçtim. İlk başta, bu rahatsızlığa içerlemiştim; Continental benim için evimden uzaktaki evimdi. Ama şimdi, bambu koltukları ve tahta pervaneli tavan vantilatörleriyle içinde oturduğum geniş lobi bende alışkanlık yaratmaya başlamıştı bile. *Kazablanka* filminin seti olabilir ve her an Humphrey Bogart'ın içeriye girebileceğini düşünmeye başlamıştım. Graham Greene'nin Panama hakkında bir makalesini okuduğum *New York Kitap Kritiklerini* masanın üzerine koyup o vantilatörlere baktım ve yaklaşık iki yıl önceki bir akşamı anımsadım.

"Ford, bir daha seçilemeyecek kadar zayıf bir başkan," diye öngörmüştü Omar Torrijos, 1975 yılında bir grup etkin Panamalı'ya hitap ederken. Tavan'daki pervanelerin serinlettiği eski ve zarif kulübe davet edilen birkaç yabancıdan biriydim. "Bu Kanal meselesini hızlandırmaya karar vermemin nedeni de bu. Onu geri kazanmak için kapsamlı bir politik savaş başlatmanın tam zamanı."

Bu konuşma beni heyecanlandırmıştı. Otel odama geri döndüğümde, sonradan *Boston Globe*'ye postaladığım bir mektup karaladım. Boston'a geri döndüğümdeyse, bir editör beni arayıp, bu konuda bir yazı yazmamı istedi. 'Koloniziliğin 1975 Panaması'nda Yeri Yoktur' başlıklı yazım, gazetenin 19 Eylül 1975 sayısında neredeyse yarım sayfa olarak yayınlandı.

Yazı, Kanal'ı Panama'ya geçirmek için üç ana sebep öne sürüyordu. Birincisi: 'Mevcut durum adil değildir; herhangi bir karar için iyi bir sebep.' İkincisi: 'Mevcut anlaşma, Panamalıları'a daha fazla kontrol verilmesine kıyasla, çok daha ciddi güvenlik riskleri yaratmaktadır.' Okyanuslararası Kanal Komisyonu (*Interoceanic Canal Commission*) tarafından yapılan ve General Torrijos'un kendisinin de açıkça vurguladığı gibi, 'Gatun Barajı'nın bir yanına, belki de tek bir kişi tarafından konulacak bir bomba, trafiği iki yıl durdurabilir,' sonucuna varan bir çalışmaya atıfta bulundum. Ve üçüncüsü: 'Mevcut durum, zaten sorunlu olan ABD-Latin Amerika ilişkileri için ciddi sorunlar yaratıyor.'

Yazıyı şöyle bitirdim:

Kanal'ın devamlı ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamanın en iyi yolu, Panamalıları'nın onun kontrolünü ve sorumluluğunu almalarına yardımcı olmaktır. Bunu yaparsak, 200 yıl önce kendimizi adadığımız, toplumların kendi kaderlerini tayin etme hakkına olan bağlılığımızı gösterecek bir eylemi başlatmış olmaktan gurur duyabiliriz...

Sömürgecilik, yüzyılın başlarında da (1900'lerde), 1775'de olduğu gibi, moda idi. Böyle bir anlaşmanın onaylanması, belki o günlerin şartlarında anlaşılabilir. Bugün ise hiçbir tutar tarafı yoktur. Sömürgeciliğin, 1975'de bir yeri olamaz. 200. yılımızı kutlayan bizler bunu anlamalı ve ona göre davranmalıyız. ^[51]

O yazıyı yazmak, özellikle de yakın zamanda MAIN'e ortak yapılmış olduğum göz önüne alındığında, benim açımdan cüretkâr bir hareketti. Ortakların medyadan ve özellikle New England'ın en saygın gazetesinde, politik hiciv yazıları yazmaktan uzak durmaları beklenirdi. Ofis postasından, makalenin kopyalarına iliştilmiş şekilde, bir sürü tatsız, çoğunlukla isimsiz notlar

aldım. Bir tanesinin üzerindeki el yazısının, Charlie Illingworth'e ait olduğundan eminim. İlk proje yöneticim, on yıldan daha uzun bir süredir (benim beş yılıma kıyasla) MAIN'de idi ve hâlâ bir ortak değildi. Notun üzerinde gayet belirgin bir kurukafa ve kemik sembolü ile basit bir mesaj vardı: 'Bu komünist, gerçekten de şirketimizin bir ortağı mı?'

Bruno beni ofisine çağırdı: "Bu konu, başını biraz ağrıtabilecek gibi. MAIN oldukça muhafazakâr bir yerdir. Ama akıllı olduğumu düşündüğümü de bilmeni isterim. Torrijos buna bayılacak; umarım ona da bir kopya göndermişsindir. İyi. Bu ofiste, Torrijos'un bir sosyalist olduğunu düşünenlerin, işler gelmeye devam ettikçe hiçbir şey umurlarında değil."

Bruno her zamanki gibi haklı çıkmıştı. 1977 yılına gelmiştik ve Carter, Beyaz Saray'da idi. Kanal müzakereleri ciddi bir biçimde sürüyordu. MAIN'in rakiplerinden çoğu yanlış tarafı tutmuş ve Panama'dan atılmışlar ama bizim işimiz katlanmıştı. Ve ben de, Graham Greene'nin *New York Kitap Kritikleri* 'nde çıkan bir yazısını okumayı henüz bitirmiş, Panama Oteli'nin lobisinde oturuyordum.

Greene'nin *Beş Cepheli Ülke* isimli makalesi, Panama Milli Muhafız kıtasındaki üst düzey subaylar arasındaki yolsuzluklar hakkında bir tartışmayı da içeren, gözü pek bir yazı idi. Yazar, generalin kendisinin de, yanındakilerden birçoğuna, daha iyi konutlar gibi özel haklar verdiğini kabul ettiğine dikkat çekiyordu. Çünkü 'Eğer onları ben memnun etmezsem, CIA edecek,' diyordu. Açık olan şeydu ki, ABD haber alma örgütü, Başkan Carter'in isteklerini baltalamaya kararlı olup, bunun için gerekirse anlaşma müzakerelerini sabote etmeleri için Panama'nın askeri erkânına rüşvet vermeye hazırdu. ^[52] Çakalların, Torrijos'un etrafında dönmeye başladıklarını düşünmeden edemedim.

TIME veya *Newsweek* dergilerinden birinin 'Kişiler' bölümünde, Torrijos ile Greene'nin birlikte otururken çekilmiş bir fotoğrafını görmüştüm. Fotoğrafın altındaki yazı, yazarın özel bir misafir ve iyi bir dost olduğunu söylüyordu. Generalin, görünüşe göre güvendiği bu yazarın, böyle bir eleştiri yazması hakkında nasıl hissettiğini merak ettim.

Graham Greene'nin makalesi aklıma, 1972 yılınca bir kahve masasında, Torrijos'un karşısında oturduğum o günle ilgili bir soru getiriyordu. O zaman, bu dış yardım oyununun ülkesini borç yükü ile zincirlerken, kendisini zengin etmek için var olan bir düzen, olduğunu, Torrijos'un bildiğini varsaymıştım. Bu sürecin, iktidardaki tüm insanların rüşvete açık oldukları varsayımı üzerine kurulu olduğunu ve bir kişisel çıkar beklentisi içinde olmayıp, onun yerine dış yardımı gerçekten insanların yararı için kullanma kararının ileride tüm sistemin devrilmesine neden olabilecek bir tehdit olarak algılanacağını bildiğine emindim. Dünya bu adamı gözlüyordu; eylemlerinin Panama'nın çok ötesine uzanan sonuçları vardı ve bu yüzden hafife alınamazdı.

Panama'ya verilen kredilerin ödenmesi imkânsız borçlara dönüşmek yerine fakirlere yardım için kullanılmasına şirketokrasinin nasıl bir tepki göstereceğini merak etmiştim. Şimdi de Torrijos'un o gün yaptığımız anlaşmadan pişman olup olmadığını merak ediyordum. Bu arada, o anlaşmalar hakkında kendimin de nasıl hissettiğimden pek emin değildim. ET rolünden geri adım atmıştım. Kendi oyunum yerine, onunkini oynamış, daha fazla kontrata Karşılık, dürüst olma konusundaki ısrarını kabul etmiştim. Salt ekonomik açıdan bakınca, MAIN için çok akıllıca bir karar olmuştu. Yine de, Claudine'nin bana telkin ettikleriyle tutarlı değildi; küresel imparatorluğa yardımcı olmuyordu. Acaba şimdi, çakalların salıverilmelerine mi neden olmuştu?

O gün Torrijos'un bungalovundan çıkarken, Latin Amerika tarihinin ölü kahramanlarla dolu

olduğunu düşündüğümü hatırladım. Tanınmış kimseleri yozlaştırmak üzerine kurulu bir sistem, yozlaşmayı reddeden kişilere sıcak bakmaz.

Birden gözlerime inanamadım. Lobide tanıdık biri yürüyordu. O kadar şaşırmıştım ki, önce onun Humphrey Bogart olduğunu zannettim ama Bogart öleli çok oluyordu. Sonra, önümden salınarak geçen kişinin modern İngiliz edebiyatının büyük isimlerinden, *Gurur ve İhtişam*, *Komedyenler*, *Havana'daki Adamımız* ve yanımdaki masaya az önce bıraktığım makalenin yazarı olduğunu fark ettim. Graham Greene bir an için tereddüt etti, etrafına bakındı ve çay salonuna yöneldi.

Arkasından bağırarak veya koşarak istediysen de kendimi tuttum. İçimden bir ses, yalnızlığa ihtiyacı olduğunu ve beni istemeyeceğini söyledi. *New York Kitap Kritikleri*'ni elime aldım ve biraz sonra kendimi çay salonunun kapısının önünde bulunca şaşırdım.

Sabah erken saatte kahvaltımı yapmış olduğumdan, şef garson bana tuhaf bir bakış fırlattı. Etrafıma bakındım. Graham Greene, duvar dibindeki bir masada tek başına oturuyordu. Yanındaki masayı işaret ettim. "Bir kahvaltı daha almak için oraya oturabilir miyim?" dedim şef garsona.

Her zaman iyi bahşiş vermişimdir. Şef anlayışlı bir şekilde gülümseyerek beni masaya götürdü.

Yazar gazetesine dalmıştı. Kahve ile bir ballı çörek ısmarladım. Greene'nin Panama, Torrijos ve Kanal meselesi hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istiyordum. Ama böyle bir konuşmayı nasıl başlatabileceğim hakkında da en ufak bir fikrim yoktu. O sırada, bardağından bir yudum almak için başım kaldırdı.

"Afedersiniz," dedim.

Dik dik baktı. (Ya da bana Öyle geldi.) "Evet?"

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim. Ama siz Graham Greene'siniz, değil mi?"

"Doğrusu öyleyim." Sıcak bir şekilde güldü. "Panama'da çoğu kişi beni tanımaz."

En sevdiğim yazar olduğunu söyledikten sonra, MAIN'deki işim ve Torrijos ile görüşmelerim dahil olmak üzere hayatımın kısa bir özetini verdim.

Bana ABD'nin Panama'dan çıkmasıyla ilgili bir makale yazan o danışman olup olmadığını sordu. "Yanlış hatırlamıyorsam, *Boston Globe*'de yayınlanmıştı."

Afallamıştım.

"Konumunuz göz önüne alınırsa, oldukça cesur bir hareket," dedi. "Bana katılmaz mısınız?"

Masasına geçip, onunla bir buçuk saat kadar oturdum. Konuştukça Torrijos'a ne kadar yakınlaşmış olduğunu fark ettim. Generalden bazen oğlundan bahseden bir baba gibi söz ediyordu.

"General benden ülkesi hakkında bir kitap yazmamı istedi," dedi. "Ben de yazıyorum. Roman olmayacak. Yani benim tarzımın biraz dışında."

Ona niye genellikle belgesel yerine, roman tarzında yazdığını sordum.

"Roman daha güvenli," dedi. "Konularım zaten genellikle tartışmalı. Vietnam. Haiti. Meksika Devrimi... Yayıncıların çoğu bu konular hakkında belgesel yayınlamaya çekinir." Masanın üzerindeki *New York Kitap Kritiklerini* işaret etti. "Bu tip sözcükler çok zarar verebilir." Sonra güldü. "Hem roman yazmayı seviyorum. Bana daha fazla özgürlük sağlıyor." Bana baktı. "Önemli olan, bir şeyler

ifade eden konular hakkında yazmaktır. Sizin Kanal hakkındaki *Globe* makaleniz gibi.”

Torrijos’a karşı olan hayranlığı çok belirgindi. Öyle görünüyordu ki, Panama’nın devlet başkanı, bir yazarı da en az fakirleri ve kimsesizleri etkilediği kadar etkileyebiliyordu. Aynı derecede belirgin olan bir başka husus da şuydu: Greene dostunun hayatı hakkında endişeliydi.

“Çok büyük bir iş,” dedi heyecanla, “Kuzeyin Devi’ne meydan okumak.” Üzüntüyle başını salladı. “Hayatı için endişeleniyorum.”

Gitme vakti gelmişti.

“Fransa uçağımı kaçırmamalıyım,” dedi, yavaşça kalkıp elimi sıkarken. Gözlerimin içine baktı. “Siz neden bir kitap yazmıyorsunuz?” Cesaret verici bir şekilde başını salladı. “Bu sizin içinizde var. Ama unutmayın, önemli olan şeyler hakkında olsun.” Arkasını dönerek uzaklaştı. Sonra durdu ve salona doğru birkaç adım attı. “Endişelenme,” dedi. “General başarılı olacak. Kanal’ı geri alacak.”

Torrijos gerçekten de kanalı geri aldı.

Aynı yıl, 1977’de, Başkan Carter ile hem Kanal Bölgesi’ni hem de Kanal’ın kendisini Panama kontrolüne devreden yeni anlaşmaları imzaladı. Sonra da, Beyaz Saray’ın, bu anlaşmaları onaylaması için meclisin ikna edilmesi gerekti. Bunu uzun ve çetin bir mücadele izledi. Son sayımda, Kanal Anlaşması bir oy farkla onaylandı. Muhafazakârlar intikam yeminleri ettiler.

Graham Greene’nin belgesel kitabı *Generalî Tanımak* yıllar sonra yayınlandığında ‘Dostum Omar Torrijos’un, Nikaragua, El Salvador ve Panama’daki dostlarına,’^[53] diye başlıyordu.

18-İran'da Şahların Şahı

1975 ve 1978 arasında İran'ı sık sık ziyaret ettim. Bazen, Latin Amerika veya Endonezya ile Tahran arasında gidip geliyordum. Şeyhin Şah (resmi unvanı), çalıştığımız diğer ülkelere göre çok daha farklı bir durum ortaya koymuştu.

Suudi Arabistan gibi, İran da petrol açısından zengin bir ülke olduğundan, iddialı projelerini finanse etmek için borç almaya ihtiyacı yoktu. Ancak, İran'ın Suudi Arabistan'dan temel farkı, nüfusunun büyük çoğunluğunun Ortadoğulu ve Müslüman olmasına karşılık Arap olmayışı idi. Ek olarak, ülkenin hem içerde, hem de komşuları ile olan ilişkilerinde, politik kargaşa dolu bir tarihi vardı. Dolayısıyla, orada değişik bir yaklaşımda bulduk: Washington ve iş dünyası el ele verip, Şah'ı bir kalkınma sembolüne dönüştürmek için işbirliği yaptılar.

Tüm dünyaya, ABD'nin (ticari ve politik çıkarları doğrultusunda) demokratik bir dostu için neler yapabileceğini göstermek için büyük bir çabaya giriştik. Açık bir şekilde -antidemokratik unvanı ya da demokratik olarak seçilmiş başbakanına karşı- o kadar da açık olmayan CIA kökenli darbe gerçeği bir yana, Washington ve Avrupalı ortakları, Şah'ın hükümetini, güçlü bir Amerikan karşıtı akımın kendisini göstermeye başladığı Irak, Libya, Çin, Kore ve diğer ülkelerdekilere bir alternatif olarak sunmakta kararlıydılar.

Görünüşte Şah, yoksulların ilerici bir arkadaşı idi. 1962 yılında, büyük özel arazilerin parçalanıp köylü sahiplerine devredilmelerini emretti. Bir sonraki sene, geniş bir yelpazede sosyoekonomik reformlar içeren Beyaz Devrim'i başlattı. OPEC'in gücü 1970'lerde büyüdükçe, Şah da giderek daha itibarlı bir dünya lideri olmaya başladı. İran, aynı zamanda, Müslüman Ortadoğu'nun en kuvvetli askeri güçlerinden birini geliştirdi. ^[54]

MAIN, kuzeyde Hazar Denizi kıyısındaki turistik alanlardan, güneyde Hürmüz Boğazı'na bakan askeri tesislere kadar, ülkenin her tarafındaki projelerin içindeydi. Çalışmalarımızın odak noktası, eskiden olduğu gibi, bölgesel gelişme potansiyellerini tahmin edip, sonra da bu tahminleri gerçekleştirecek endüstriyel ve ticari büyümeyi beslemek için gerekli olan enerjiyi sağlayacak elektrik üretim, ulaşım ve dağıtım sistemlerini tasarlamaktı.

Zaman içinde, İran'ın önemli bölgelerinin çoğunu ziyaret ettim. Kirman'dan Bender Abbas'a çöl dağlarında eski kervan yollarını izledim. Eski kralların efsanevi sarayı ve eski dünyanın harikalarından biri olan Persepolis'in kalıntılarını gezdim. Şiraz, İsfahan ve Persepolis yakınlarında, Şah'ın taç giydiği muhteşem çadır kent gibi, ülkenin en ünlü ve görülmeye değer yerlerini dolaşım. Bu arada, bu ülke ve insanları için de içimde gerçek bir sevgi doğdu.

Yüzeyde İran, Hıristiyan-Müslüman işbirliğine model olacak bir örnek gibi görünüyordu. Ancak, sakin görünüşlerin ardında derin kızgınlıkların yatabileceğini kısa zamanda öğrendim.

1977'de bir gece geç vakit, oteldeki odama döndüğümde, kapımın altından atılmış bir not buldum. Emin adında bir adam tarafından yazıldığını fark edince şaşırdım. Onunla hiç karşılaşmamıştık ama bir hükümet toplantısı sırasında, bana onun ünlü bir radikal bölücü olduğu anlatılmıştı. Düzgün bir el yazısı ile yazılmış bir İngilizce ile beni belirtilen lokantada kendisiyle buluşmaya davet ediyordu. Ancak, bir de uyarı vardı: Sadece, İran'ın, "benim pozisyonumdaki" çoğu insanın hiçbir zaman görmediği bir yanını keşfetmekle ilgileniyorsam gelmeliydim. Emin'in benim gerçek konumumun ne olduğunu bilip bilmediğini düşündüm. Büyük bir risk aldığımın farkındaydım ama bu gizemli kişiyle

tanişmanın cazibesine de karşı geleliyordum.

Taksi beni, arkasındaki binayı görmemi engelleyecek kadar yüksek bir duvarın içindeki minik bir kapının önünde bıraktı. Uzun siyah bir tuvalet giymiş çok güzel bir İranlı kadın beni içeriye alıp, alçak tavanından sarkan süslü yağ lambalarının aydınlattığı bir koridordan geçirdi. Koridorun sonunda, bir elmas gibi, parıltısıyla insanı kör eden bir odaya girdik. Gözlerim nihayet alıştığında, duvarların yarı değerli taşlarla ve sedef kaplamalı olduğunu fark ettim. Lokantanın içi çok ince işlenmiş bronz avizelerdeki uzun beyaz mumlarla aydınlatılmıştı.

Usta bir elden çıktığı belli lacivert takım elbise giymiş, uzun boylu ve uzun siyah saçlı bir adam yaklaşıp elimi sıktı. İngiliz okullarında okumuş bir İranlı olduğunu anlatan bir aksanla kendisini Emin olarak tanıttı. İlk dikkatimi çeken, bir bölücü radikale hiç de benzemediği idi. Beni, çiftlerin sessizlik içinde yemek yedikleri masaların yanından geçirip, diğerlerinden ayrılmış bir köşeye götürdü ve burada rahatlıkla konuşabileceğimizi söyledi. Bu lokantanın gizli buluşmalara ev sahipliği yaptığı hakkında bir izlenime kapıldım. Bizimkisi, büyük olasılıkla, o akşamın tek romantik olmayan buluşmasıydı.

Emin çok kibardı. Görüşmemiz sırasında, beni kötü niyetleri olan biri olarak değil de, sadece bir ekonomik danışman olarak gördüğü ortaya çıktı. Bir Barış Gönüllüsü olduğumu bildiğini, ona, ülkesini tanımak ve insanlarla kaynaşmak için her fırsatı değerlendirdiğim söylendiği için beni seçtiğini anlattı.

“Mesleğinizdeki diğer insanların çoğuna göre çok gençsiniz,” dedi. “Tarihimiz ve mevcut sorunlarımızla gerçekten ilgilisiniz. Siz bizim ümidimizsiniz.”

Hem Emin’in görüntüsü, hem de lokantada başkalarının da olmasıyla birlikte oradaki atmosfer de bana bir ölçüde rahatlık verdi. Cava’da Rasy ya da Panama’da Fidel gibi insanların bana dostça yaklaşmalarına alışmışım ve bunu hem bir övgü hem de bir fırsat olarak kabul ediyordum. Ziyaret ettiğim yerler beni hep büyülediği için, diğer Amerikalılar’dan farklı göründüğümü biliyordum. Kültürlerine gözünüzü, kulağınızı ve kalbinizi açarsanız, insanların size çok çabuk ısındıklarını keşfetmişim.

Emin bana Yeşeren Çöl projesini bilip bilmediğimi sor du.^[55] “Şah, çöllerimizin bir zamanlar verimli ovalar ve zengin ormanlar olduğuna inanıyor. En azından, öyle olduğunu iddia ediyor. Teorisine göre, Büyük İskender zamanında, bu topraklardan beraberlerinde milyonlarca keçi ve koyun olan büyük ordular geçmiş. Hayvanlar tüm otları ve diğer bitkileri yemiş. Bu bitkilerin yok olması bir kuraklığa yol açmış ve sonuçta tüm bölge çöle dönüşmüş. Şah’a göre, şimdi tek yapmamız gereken, milyonlarca ağaç dikmek. Ondandır da -hop!- yağmurlar geri gelecek ve çöl yeniden yeşerecek. Tabii, bu arada milyonlarca dolar harcamamız gerekecek.” Küçümser bir şekilde gülümsedi. “Ve sizinkisi gibi şirketler çok büyük kârlar edecekler.”

“Bu teoriye pek inanmıyorsunuz gibi geliyor bana.”

“Çöl bir semboldür. Onu yeşertmek tarımdan çok daha fazlasını içerir.”

Garsonlar, çok güzel sunulmuş İran yemekleriyle dolu tepsilerle geldiler. İznimi aldıktan sonra, Emin değişik tepsilerden birkaç çeşit seçti. Sonra bana geri döndü.

“Cesaretimi mazur görürseniz, Bay Perkins, size bir soru:

Kendi yerli insanların -Kızılderililer'in- kültürlerini yok eden nedir?"

Bunda, açgözlülük ve daha iyi silahlar da dahil, birçok etkenin rolü olduğunu söyledim.

"Evet. Doğru. Bunların tümü. Ama hepsinden daha fazla, çevrenin yok edilmesine indirgenemez mi?" Sonra bana, ormanlar ve yaban öküzü gibi hayvanların yok edilip, insanların kendileri için ayrılan arazilere götürüldükten sonra, kültürü oluşturan temellerin çöktüğünü anlattı.

"İşte burada da aynısı oluyor," dedi. "Çöl bizim ortamımızdır. Yeşeren Çöl projesi bizim temel yapımızın yok olması tehdidini getiriyor. Bunun olmasına nasıl izin veririz?"

Ona, bildiğim kadarıyla, bu projenin ardındaki fikrin kendi insanlarına ait olduğunu söyledim. Alaycı bir gülümsemeyle, bu fikrin ABD hükümeti tarafından Şah'ın kafasına sokulduğunu ve Şah'ın bu hükümetin sadece bir kuklası olduğunu söyledi.

"Gerçek bir İranlı böyle bir şeye asla izin vermez," dedi Emin. Sonra da, insanları -Bedeviler- ile çöl arasındaki ilişki hakkında uzun bir söyleve girişti. Birçok şehirlileşmiş İranlı'nın tatillerini çölde geçirdikleri gerçeğini vurguladı. Bütün aileyi alacak büyüklükte çadırlar kurup bir hafta veya daha uzun bir süre içinde yaşıyorlardı.

"Ben -insanlarım- çölün bir parçasıyız. Şah'ın, o demir yumruğu ile yönettiğini iddia ettiği insanlar çölden değiller. Çöl biziz."

Sonra bana, çöldeki deneyimleriyle ilgili öyküler anlattı. Gece bittiği zaman, beni o büyük duvardaki minik kapıya kadar geçirdi. Taksim dışarda bekliyordu. Emin elimi sıktı ve onunla geçirdiğim zaman için bana teşekkür etti. Genç yaşımı ve açık sözlülüğümü bir daha dile getirdi ve böyle bir konumda olmamın kendisine gelecek için ümit verdiğini ekledi.

"Sizin gibi biriyle vakit geçirmiş olmaktan dolayı son derece memnunum." Elim tutmaya devam ediyordu. "Sizden sadece bir iyilik daha isteyeceğim. Bunu laf olsun diye istemiyorum. Ama bu akşam beraber geçirdiğimiz zamandan sonra, sizin için de anlamlı olacağını bildiğim için söylüyorum. Bundan kazanacağımız çok şey olacak."

"Sizin için yapabileceğim nedir?"

"Sizi çok yakın bir arkadaşıyla, Şahların Şahı hakkında çok şey söyleyebilecek biriyle tanıştırmak istiyorum. Sizi şaşırtabilir. Ama sizi temin ederim, onunla buluşmakla vaktinizi boşa harcamış olmayacaksınız."

19-Istirap İçindeki Bir Adamın İtirafları

Birkaç gün sonra, Emin beni arabayla Tahran'ın dışına çıkardı. Tozlu ve yoksul bir gecekondu mahallesinden ve eski bir deve yolundan geçip, çölün kıyısına geldik. Güneş arkamızda batarken arabayı palmiyelerle çevrili, çamurdan yapılmış bir grup küçük kulübenin yanında durdurdu.

“Marko Polo'dan yüzlerce yıl geriye giden çok eski bir vaha,” diye açıkladı. Önümden, kulübelerden birine doğru yürüdü. “İçerideki adamın, sizin en saygın üniversitelerinizin birinden doktora derecesi vardır. Biraz sonra göreceğiniz nedenlerden ötürü, isimsiz kalması gerekiyor. Ona ‘Doktor’ diyebilirsiniz.”

AhŐap kapıya vurduğu zaman içeriden boğuk bir yanıt geldi. Emin kapıyı itip, içeriye girmem için işaret etti. Sadece köşedeki alçak bir sehpanın üzerinde bulunan bir yağ lambasıyla aydınlanan, penceresiz küçük bir odaydı. Gözlerim alıştığı zaman toprak zeminin İran halılarıyla kaplı olduğunu gördüm. Sonra bir adamın bulanık silueti belirmeye başladı. Lambanın önünde, yüz hatlarını gizleyecek bir şekilde oturmuŐtu. Sadece, battaniyelere sarılmış ve başının etrafına bir şeyler sarmıŐ olduğunu seçebiliyordum. Sehpa dışında odadaki tek eşya olan bir tekerlekli sandalyede oturuyordu. Emin, halının üzerine oturmamı işaret etti. Gidip adamı yumuşak bir şekilde kucaklarken, kulağına birkaç kelime fısıldadı, sonra da dönüp yanıma oturdu.

“Size Bay Perkins'den bahsetmiştim,” dedi. “Her ikimiz de sizi ziyaret etme fırsatını bulduğumuz için onur duyuyoruz, efendim.”

“Bay Perkins. Hoş geldiniz.” Alçak ve boğuk bir sesle ve neredeyse aksansız bir şekilde İngilizce konuşuyordu. Daha iyi duyabilmek için öne doğru eğildim. “Önünüzde iflas etmiş bir adam görüyorsunuz,” dedi. “Her zaman böyle değildim. Bir zamanlar ben de sizin gibi güçlüydüm.Şah'ın yakın ve güvenilir bir danıŐmanıydım.” Uzun bir duraklama oldu. “ŐahlarınŐahu, Kralların Kralı.” Ses tonu, kırgından öte üzüntülü gibi geldi.

“Dünya liderlerinin ođunuŐahsen tanıyordum. Eisenhower, Nixon, de Gaulle. Hepsi de bu ülkenin kapitalist cepheye geçmesinde yardımcı olmam konusunda bana güveniyordu.Şah, öksürük de olabilecek ama bana gülüŐ gibi gelen bir ses çıkardı. “Ve ben deŐah'a güveniyordum. Dediklerine inanıyordum. İran'ın verdiği sözü yerine getireceğinden ve İŐlam dünyasını yeni bir çağa götüreceğinden emindim.Şah'ın, benim yerine getirmek için doğduğumuza inandığımız görevi yerine getirmesi, hepimizin kaderi gibi görünüyordu.”

Battaniye yığını kıpırdadı; tekerlekli sandalye vızlar gibi bir ses çıkartıp, hafifçe döndü. Artık adamın yüzünün profilini görebiliyordum; tıraŐsız sakalı ve (o anda fark ettim) profilin düzlüğu. Burnu yoktu! Bir anda ürperdiğimi hissedip, nefesimi tuttum.

“ok hoş bir manzara değil, değil mi, Bay Perkins? Ne yazık ki aydınlıkta göremiyorsunuz. Gerçekten grotesk bir manzara.” Yine, boğuk bir gülme sesi geldi. “Ama sizin de anlayacağınız gibi, isimsiz olarak kalmalıyım. Tabii ki, eğer uğraŐırsanız kim olduğumu bulabilirsiniz ama o zaman da ölmüŐ olduğumu öğrenebilirsiniz. Ben resmi olarak artık yokum. Ama denemeyeceğinize eminim. Benim kim olduğumu bilmemeniz, siz ve aileniz için daha hayırlı.Şah'ın ve SAVAK'ın kolu uzundur.”

Sandalye vızlayarak eski konumuna döndü. Sanki o profili görmemem, yapılan vahşeti ortadan kaldırıyordu. Rahatladığımı hissettim. O zamanlar, bazı İŐlam kültürlerinde var olan bu adeti

bilmiyordum. Toplumun veya onun liderlerinin şeref veya haysiyetlerine leke düşürdüklerine inanılan bireyler, burunları kesilerek cezalandırılıyorlardı. Böylece, bu adamın yüzünün de açıkça gösterdiği gibi, hayat boyu damgalanıyorlardı.

“Bay Perkins, eminim sizi neden buraya davet ettiğimizi merak ediyorsunuzdur.” Tekerlekli sandalyedeki adam, cevabımı beklemeden devam etti. “Gerçek şu ki, kendine Şahların Şahı diyen bu adam, aslında şeytanın ta kendisidir. Babası sizin CIA’nız tarafından ve ne yazık ki benim de yardımımla, Nazi işbirlikçisi olduğu iddiası ile tahttan indirildi. Sonra da Musaddık rezaleti oldu. Bugünse Şah’ımız, kötülük konusunda, Hitler’i bile geride bırakma yolunda ilerliyor. Bunu da hükümetinizin bilgisi ve desteği ile yapıyor.”

“Neden?” diye sordum.

“Çok basit. O sizin Ortadoğu’daki tek gerçek müttefikiniz ve endüstri dünyası da petrol eksenini, yani Ortadoğu etrafında döner. Ha, tabii bir de İsrail var. Ama o da aslında sizin için bir artı olmaktan çok ayak bağı oluyor. Üstelik orada petrol de yok. Politikacılarımız Yahudi oylarını yatıştırıp, kampanyalarını finanse etmek için onların parasını almak zorundalar. Onun için, korkarım, İsrail’e muhtaçsınız. Ancak, anahtar İran’dır. Sizin Yahudiler’den bile daha güçlü olan petrol şirketlerinizin bize ihtiyacı var. Şah’ımıza ihtiyacınız var ya da öyle olduğunu sanıyorsunuz; tıpkı Güney Vietnam’ın ahlaksız liderlerine ihtiyacınız olduğunu sandığınız gibi.”

“Aksini mi söylüyorsunuz? İran, Vietnam’ın eşdeğeri mi?”

“Potansiyel olarak çok daha kötü. Aslında bu Şah, çok da uzun bir süre dayanamaz. İslam dünyası ondan nefret ediyor. Sadece Araplar da değil, her taraftaki Müslümanlar; Endonezya, ABD’deki Müslümanlar ama en çok da kendi İran halkı.”

Bir çarpma sesi geldi ve sandalyesinin yanına vurduğunu fark ettim. “O kötü biri! Biz İranlılar ondan nefret ediyoruz.” Sonra bir sessizlik oldu. Sanki tüm bunlar onu yorup, takatsiz bırakmış gibiydi. Sadece derin nefes alışlarımı duyabiliyordum.

“Doktor, mollalara çok yakındır,” dedi Emin sakin ve alçak bir sesle. “Buradaki dini gruplar arasında büyük bir dalgalanma var ve bu, Şah’ın kapitalizminden çıkar sağlayan ticari kesimdeki bir avuç insan hariç tüm ülkeye yayılmış durumda.”

“Söylediklerinize inanıyorum,” dedim. “Ama buraya yapmış olduğum dört ziyaret sırasında böyle bir şeye tanık olmadığımı da söylemek zorundayım. Konuştuğum herkes Şah’ı seviyor ve ekonomideki yükselişten memnun gibi görünüyor.”

“Farsça bilmiyorsunuz,” dedi Emin. “Sadece bu işten en çok çıkarı olanlar tarafından söylenenleri duyuyorsunuz. ABD’de veya İngiltere’de okumuş olanlar, sonunda Şah için çalışırlar. Doktor bir istisnadır.”

Bir süre söyleyeceklerini tartar gibi durakladı. “Basınınız için de aynı şey geçerli. Onlar da sadece Şah’ın yakınları ve onun çevresindeki birkaç kişiyle konuşuyor. Tabii basınınızın büyük bir bölümü de petrol tarafından yönetiliyor. Onlar da duymak istediklerini duyup, reklam verenlerinin okumak istediklerini yazıyorlar.”

“Tüm bunları size niye anlatıyoruz, Bay Perkins?” Doktor’un sesi, sanki konuşmak için gösterdiği gayret ve duygular, bu buluşma için toplayabildiği enerjiyi tüketmiş gibi, daha da boğuklaşmıştı.

“Çünkü, sizi buradan gitmeniz ve şirketinizi de ülkemizden uzak durmak konusunda ikna etmeniz için inandırmaya çalışıyoruz. Burada çok para kazanacağınızı zannetseniz bile, bunun bir hayal olduğu konusunda sizi uyarmak istiyoruz. Bu hükümet uzun süre dayanmayacak.” Elini yine sandalyesine vurdu. “Ve onun yerine gelecek olan, size ve sizin gibilere acımayacaktır.”

“Paramızı alamayacağımızı mı söylüyorsunuz?”

Doktor bir öksürük nöbetine tutuldu. Emin, yanına gidip, sırtını ovdu. Doktorun öksürmesi geçince, onunla Farsça bir şeyler konuştu ve sonra da sandalyesine geri döndü.

“Bu görüşmeyi bitirmek zorundayız,” dedi Emin. “Sorunuzun cevabı olarak da, evet, paranızı alamayacaksınız. Tüm işi yapacaksınız ama paranızı alma zamanı geldiğinde Şah gitmiş olacak.”

Dönüş yolunda Emin’e, onun ve Doktor’un neden MAIN’i öngördükleri bu finansal felaketten kurtarmak istediklerini sordum.

“Aslında, şirketinizin iflas ettiğini görmek bizi mutlu ederdi. Ama onun yerine, İran’dan gitmenizi tercih ederiz. Sizininki gibi tek bir şirketin bile gitmesi, bir akımı başlatabilir. Umudumuz o. Burada bir kan gölü istemiyoruz. Ama Şah mutlaka gitmeli ve bunu kolaylaştıracak her şeyi denemeye hazırız. Onun için de, henüz vakit varken, Bay Zambotti’nizi buradan çıkmaya ikna etmeniz için Allah’a dua ediyoruz.”

“Neden ben?”

“Akşam yemeğimiz sırasında, Yeşeren Çöl projesinden konuşurken, gerçeğe açık olduğunuzu anlamıştım. Hakkınızdaki istihbaratımızın doğru olduğunu, yani iki dünya arasında, ortada kalmış biri olduğunuzu biliyordum.”

Benim hakkımda gerçekten ne kadar şey bildiğini merak etmeden duramadım.

20-Bir Kralın Düşüşü

1978 yılında bir akşam, Tahran InterContinental Oteli'nin lobisindeki lüks barda yalnız başıma otururken, omzumda bir el hissettim. Dönüp baktığımda, karşımda takım elbiseli iri yapılı bir İranlı duruyordu.

“John Perkins! Beni hatırlıyor musun?”

Eski futbol oyuncusu hayli kilo almıştı ama o sesi tanımamak mümkün değildi. On yıldan uzun süredir görmediğim, Middlebury'den arkadaşım Ferhat karşımdaydı. Kucaklaşıp oturduk. Kısa süre içinde, benim ve işim hakkında her şeyi bildiği ortaya çıktı ve kendi işi hakkında konuşmak istemediği de.

“Sadede gelelim,” dedi ikinci biralarımızı ısmarlarken. “Yarın Roma'ya uçuyorum. Ailem orada oturuyor. Aynı uçağa senin için de bir bilet aldım. Burada işler sarpa sarıyor. Acele çıkmam lazım.” Bir uçak bileti uzattı. Söylediklerini ciddiye aldım.

Roma'da, Ferhat'ın ailesiyle bir akşam yemeği yedik. Babası, bir zamanlar Şah'ın hayatını kurtarmak için bir suikastçı mermisinin önüne kendini atan İranlı emekli general, eski patronu hakkındaki hayal kırıklığından söz ederek, son yıllarda Şah'ın gerçek yüzünü, küstahlığını ve açgözlülüğünü gösterdiğinden söz etti. Ortadoğu'da hüküm süren nefretten Amerikan politikalarını (özellikle de ABD'nin İsrail'i, yozlaşmış liderleri ve zorba hükümetleri desteklemesini) sorumlu tutan General, Şah'ın da birkaç ay içerisinde gideceğini tahmin ediyordu.

“Biliyorsunuz,” dedi. “Bu isyanın tohumlarını 1950'lerin başlarında, Mussadık'ı devirdiğiniz zaman siz attınız. O zaman benim gibi, siz de bunun çok akıllıca olduğunu düşünmüştünüz. Ama şimdi, başınıza (başımıza) bela oluyor.”^[56]

Dedikleri beni şaşkına çevirmişti. Emin ve Doktor'dan da benzer şeyler duymuştum ama bunları bir de bu adamdan işitmek olaya yeni bir boyut kazandırıyor. Gerçi artık herkes İslami kökten dinci bir grubun varlığından haberdardı ama kendimizi, Şah'ın, halkın çoğunluğunun gözünde fazlasıyla popüler ve dolayısıyla politik olarak dokunulmaz olduğu konusunda ikna etmiştik. Ama General ısrar ediyordu.

“Sözlerime dikkat edin,” dedi ciddi bir şekilde. “Şah'ın düşüşü sadece bir başlangıç olacak. Bu, İslam dünyasının nereye gittiğinin bir göstergesidir. Öfkemiz çok uzun zamandır için için yanmakta. Yakında patlayacak.”

Yemek boyunca Ayetullah Humeyni hakkında çok şey dinledim. Ferhat ve babası, onun fanatik Şii yanını desteklemediklerini açıkça belirttiler. Ama Şah'a karşı kazanmış olduğu başarılarından etkilendiklerini de gizlemediler. İsmi ‘Tanrıdan ilham almış’ anlamına gelen bu kişinin, 1902'de Tahran yakınlarındaki bir kasabada, koyu Şii bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğini söylediler.

Humeyni, her ne kadar 1950'lerin başlarındaki Musaddık-Şah mücadelesine karışmamaya özellikle dikkat ettiyse de, 1960'larda faal olarak Şah'a karşı çıkmış ve aşırı eleştirilerinden dolayı önce Türkiye'ye, ardından da Irak'taki kutsal Şii şehri Necef'e sürülmüş ve burada muhalefetin resmi lideri konumuna gelmişti. Buradan, mektuplar, yazılar ve teyp bantları göndermek suretiyle İran halkını direnmeye, Şah'ı devirmeye ve dine dayalı bir devlet yapısı oluşturmaya teşvik etmişti.

Ferhat ve ailesiyle yediğimiz o akşam yemeğinden iki gün sonra, İran'dan bombalama ve

ayaklanma haberleri geldi. Ayetullah Humeyni ile mollalar, yakında kontrolü ele geçirmelerini sağlayacak saldırıya başlamışlardı. Ondan sonra, olaylar hızla gelişti. Ferhat'ın babasının sözünü ettiği öfke, şiddetli bir İslami ayaklanma şeklinde patladı. Şah, Ocak 1979'da ülkesini terk edip Mısır'a kaçtı, sonra da kanser teşhisi ile New York'taki bir hastaneye yattı.

Ayetullah Humeyni'nin destekçileri, onun geri dönmesini talep ettiler. Kasım 1979'da, militan bir İslami grup, Tahran'daki ABD Elçiliği'ni ele geçirip, 52 Amerikalıyı 444 gün rehin tuttu. [57] Başkan Carter, rehinelere serbest bırakılmaları için pazarlık yapmaya çalıştı. Bu işe yaramayınca, 1980'in Nisan ayında bir askeri kurtarma harekâtını onayladı. Tam bir felakete dönüşen bu harekât aynı zamanda Carter'in başkanlık tabutuna son çiviye çakan çekiç oldu.

ABD ticari ve politik gruplarınca uygulanan büyük baskılar, kanser hastası Şah'ı ABD'den ayrılmak zorunda bıraktı. Tahran'dan kaçtığı günden beri, sığınacak yer bulmakta zorlanıyordu; tüm eski dostları ona sırt çevirmişti. Ama General Torrijos her zamanki şefkatini gösterip, Şah'ın politikalarını hiç desteklememesine rağmen, ona Panama'da sığınma hakkı teklif etti. Bu ülkeye gelen Şah, bir süre önce yeni Panama Kanal Anlaşması müzakerelerinin yürütüldüğü yere yerleşti.

Mollalar ABD elçiliğindeki rehinelere karşılık, Şah'ın geri verilmesini talep ettiler. Washington'da Kanal Anlaşması'na karşı çıkanlar da Torrijos'u yolsuzluk ve Şah ile işbirliği yaparak Amerikan vatandaşlarının hayatını tehlikeye atmakla suçlayıp, Şah'ın, Ayetullah Humeyni'ye teslim edilmesini istediler. Ne gariptir ki, bu kişilerin çoğu, daha birkaç hafta öncesine kadar Şah'ın en sadık destekçileri arasındaydı. Sonunda Mısır'a dönmek zorunda kalan bir zamanların Şehin Şah'ı orada kanserden öldü.

Doktor'un tahminleri doğu çıkmıştı. Rakiplerinin çoğu gibi, MAIN de İran'da milyonlarca dolar kaybetti. Carter yeniden başkan seçilemedi; rehinelere kurtarma, mollaları devirme, İran'a yeniden demokrasi getirme ve Panama Kanalı meselesini düzeltme sözleri veren Reagan-Bush yönetimi başa geçti.

Benim için, alınması gereken dersler çok açık ve netti. İran, ABD'nin dünyadaki rolü gerçeğini reddetmeye çalışan bir ülke olduğunu, şüphe götürmez bir şekilde ortaya koymuştu. Şah ve ona karşı kabaran nefret dalgası hakkında bu kadar yanlış bilgilendirilmiş olmamızı anlamak mümkün değildi. MAIN gibi, ülkede ofisi ve personeli olan firmalarda çalışan bizler bile, durumdan haberdar olamamıştık. NSA ve CIA'nın, 1972'deki buluşmamız sırasında bile Torrijos tarafınca bilinenleri gördüklerinden ama kendi haber alma birimlerimizin hepimizi kasıtlı olarak yanlış yönlendirdiklerinden emindim.

21-Kolombiya: Latin Amerika'nın Kilit Taşı

Suudi Arabistan, İran ve Panama, çekici oldukları kadar rahatsız edici örnekler olmakla birlikte, aynı zamanda kuralın istisnası olarak da öne çıkıyorlardı. İlk ikisi, büyük petrol rezervleri ve sonuncusu da kanalından dolayı alışılmışın dışındaydılar. Kolombiya'nın durumu ise daha tipik idi ve MAIN, oradaki muazzam bir hidroelektrik projesinin tasarım ve ana mühendislik firmasıydı.

Pan-Amerikan ilişkilerinin tarihi üzerine kitap yazan Kolombiyalı bir profesör, bir zamanlar bana, Teddy Roosevelt'in, ülkesinin önemini anladığını söylemişti. Dedğine göre, eski bir Rough Rider^[58] olan ABD Başkanı bir haritayı göstererek, Kolombiya'yı "Güney Amerika kemerinin kilit taşı" olarak tanımlamıştı. Bu öyküyü hiçbir zaman doğrulamadım ama gerçekten de, haritaya bakıldığında Kolombiya, kıtanın tam üstündeki konumuyla, sanki kıtanın geri kalanını yerinde tutuyormuş gibi görünür. Tüm güney ülkelerini Panama Boynu'na ve dolayısıyla Orta ve Kuzey Amerika'ya bağlar.

Roosevelt, Kolombiya'yı gerçekten bu şekilde tanımladı mı bilmiyorum ama ülkenin kilit niteliğini anlayan birçok başkandan biriydi. ABD, yaklaşık 200 yıldan beri Kolombiya'yı bir kilit taşı ya da daha doğrusu, ticari ve politik açıdan güney yarımküreye bir giriş kapısı olarak görmekteydi.

Ülke, aynı zamanda doğal güzelliklerle de bezenmişti: Hem Atlantik hem de Pasifik kıyılarında palmiye dizili muhteşem plajlar, görkemli dağlar, Kuzey Amerika'nın batısındaki büyük ovalara rakip olabilecek pampalar ve biyolojik çeşitlilik açısından zengin, büyük yağmur ormanları. İnsanlarının da, yerel Taironas ırkından Afrika, Asya, Avrupa ve Ortadoğu'ya kadar uzanan çeşitli etnik kökenlerin fiziksel, kültürel ve sanatsal niteliklerini birleştiren kendilerine has bir özelliği vardı.

Latin Amerikan tarih ve kültüründe önemli bir rol oynayan Kolombiya, sömürge döneminde Peru'nun kuzeyi ile Kosta Rika'nın güneyi arasında kalan tüm İspanyol topraklarının genel valisinin mekânıydı. Altın yüklü büyük kalyonlar, paha biçilmez hazineleri, Şili ve Arjantin kıyılarında İspanya'daki limanlara götürmek için, Kolombiya'nın kıyı şehri Cartagena'dan yelken açarlardı. Bağımsızlık savaşlarının birçok önemli olayı Kolombiya'da geçmiştir; örneğin, Simon Bolivar komutasındaki güçler, İspanya Kralı taraftarlarını 1819'da Boyaca Savaşı'nda yenmişlerdi.

Kolombiya, günümüzde Latin Amerika'nın en yetenekli yazar, artist, filozof ve diğer entelektüellerinin bazılarıyla birlikte, finansal olarak tutarlı ve göreceli olarak demokratik hükümetleri ile ün salmıştır. Aynı zamanda, Başkan Kennedy'nin Latin Amerika'daki ülke inşası programları için de bir model olmuştur. Guatemala'nın aksine, CIA yapımı olmayan ve Nikaragua'nın aksine, hem sağcı diktatörlere, hem de komünistlere alternatif olacak seçilmiş bir hükümete sahip olmuştur. Son olarak, güçlü Brezilya ve Arjantin dahil başka birçok ülkenin aksine, Kolombiya, ABD'ye güvensizlik göstermemiştir. Uyuşturucu kartelleri lekesine rağmen, Kolombiya'nın güvenilir müttefik imajı devam etmiştir.^[59]

Ne var ki Kolombiya tarihinin ihtişamı nefret ve şiddetle gölgelenmiştir. İspanya genel valisinin mekânı, aynı zamanda Engizisyon'un da evi idi. Muhteşem kaleler, malikâneler ve şehirler, Hintli ve Afrikalı kölelerin kemikleri üzerine inşa edilmişti. Altın kalyonlarından taşınan hazineler -kolay nakletmek için eritilmiş kutsal nesnelere ve sanat şaheserleri- eski halkların kalplerinden sökülüştü. Vakur kültürler istilacıların kılıçları ve hastalıklarla yok olmuştu. Yakın geçmişte, 1945'de yapılan

tartışmalı bir başkanlık seçimi siyasi partiler arasında derin bir bölünmeye yol açmış ve 200 binden fazla insanın yaşamını yitirdiği *La Violencia*'ya ^[60] (1948-1957) neden olmuştur.

Tüm çelişki ve ironiye rağmen, gerek Washington gerekse Wall Street, tarihsel olarak, Kolombiya'yı, Pan-Amerikan ticari ve siyasi çıkarlarının korunması için vazgeçilmez bir konumda görmüştür. Bunun, Kolombiya'nın kritik coğrafik konumuna ek olarak, yarımküredeki liderlerin ilham ve rehberlik için başkent Bogota'yı takip ediyor olmalarının dışında, ülkenin hem kahve, muz, tekstil, mücevherat, çiçek, yağ ve kokain gibi ABD'de satılan birçok ürünün kaynağı, hem de bizim ürettiğimiz mal ve hizmetlerin alıcısı olması da dahil birçok nedeni vardır.

20. yüzyılın sonlarında Kolombiya'ya sattığımız en önemli hizmetlerden biri de mühendislik ve inşaat sektöründe uzmanlık idi. Kolombiya, çalıştığım birçok yere benziyordu. Ülkeyi yüklü miktarda borç altına sokacak projeler üretilip, sonra da bu projelerden elde edilen geliri ve kendi doğal kaynaklarını kullanarak bu borcu ödeme kapasitesinin olduğunu göstermek kolaydı. Dolayısıyla, enerji dağıtım ağları, otoyollar ve iletişim sistemlerine yapılacak büyük yatırımlar, Kolombiya'nın engin gaz ve petrol kaynaklarını barındıran ama gelişmemiş Amazon bölgelerini açmasını sağlayacak; bu projeler de borcun ve faizin geri ödenmesi için gerekli geliri yaratacaktı.

Teori buydu. Ama dünya çapındaki gerçek emellerimizle tutarlı olan gerçek ise küresel imparatorluğun çıkarları için Bogota'yı boyunduruk altına almaktı. Benim işim ise diğer birçok yerde olduğu gibi, büyük miktarda kredi için ortamı hazırlamaktı. Kolombiya'nın bir Torrijos'a sahip olma şansı yoktu; dolayısıyla şişirilmiş ekonomik ve elektrik yükü tahminleri üretmekten başka yapabileceğim bir şey olmadığı sonucuna vardım.

İşimle ilgili olarak ara sıra duyduğum suçluluk hissi dışında, Kolombiya benim için kişisel bir barınak haline geldi. Ann ile birlikte 1970'lerin başlarında orada birkaç ay geçirmiş, hatta Karayip sahilindeki dağlarda küçük bir kahve çiftliği için bir peşinat bile ödemiştik. Sanırım o dönemde birlikte geçirdiğimiz zaman, önceki yıllarda birbirimizde açtığımız yaraları iyileştirmeye en yaklaştığımız anlardı. Ama sonunda, yaralar çok derine gittiği için, ülke ile gerçek tanışıklığım ancak evliliğimizin sona ermesinden sonra gerçekleşebildi.

MAIN'e 1970'lerde bir dizi hidroelektrik tesis ile ormanın derinliklerinden dağların tepelerindeki şehirlere enerji nakil hatları da dahil olmak üzere, birçok altyapı projesi geliştirme ihalesi verilmişti. Benim de bir sahil şehri olan Barranquilla'da bir ofisim vardı ve hayatımda güçlü bir değişim nedeni olacak o güzel Kolombiyalı kadınla 1997 senesinde orada tanıştım.

Paula'nın (çoğu yabancıların bir Kolombiyalı'da beklemediği) uzun sarı saçları ve harikulade yeşil gözleri vardı. Anne ve babası kuzey İtalya'dan gelmişlerdi; o da, soyu gereği, moda tasarımcısı olmuştu. Sonra da bir adım daha ileri gitmiş, tasarımlarının giysilere dönüştüğü küçük bir imalathane kurmuştu. Tasarımları, ülkesinde olduğu kadar, Panama ve Venezuela'daki lüks butiklerde satılıyordu. Çok sevecen bir kişiliği vardı; biten evliliğimin ardından geçirdiğim bunalımları atlatmamda ve kadınlara karşı oldukça olumsuzlaşan tavırlarımdan bir kısmının üstesinden gelmemde bana yardımcı oldu. Aynı zamanda, işimde verdiğim kararların sonuçları hakkında da bana çok şey öğretti.

Daha önce de söylediğim gibi, yaşam, kontrolümüz dışında gelişen bir dizi rastlantıdan oluşur. Benim durumumda, bunların arasında, kırsal New Hampshire'de sadece erkeklerin devam ettiği bir

okulda öğretmenlik yapan bir babanın oğlu olarak yetişmiş olmak, Ann ve onun Frank amcası ile tanışmış olmak, Vietnam Savaşı ve Einar Greve ile tanışmış olmak da vardı. Ancak, bu rastlantılarla karşılaştığımız zaman seçim yapmak durumunda kalırız. Nasıl karşılık verdiğimiz, rastlantılar karşısındaki eylemlerimiz belirleyici olur. Örneğin, o okulda başarılı olmak, Ann ile evlenmek, Barış Gönüllüleri'ne girmek ve bir ekonomik tetikçi olmaya karar vermek. Bu kararların tümü beni hayatta şu anda bulunduğum konuma getirmişti.

Bir diğer rastlantı da Paula idi ve onun üzerimdeki etkisi, beni hayatımın akışını değiştirecek eylemlerde bulunmaya itecekti. Onu tanıyana kadar, hep sistemin bir parçası olmuştum. Sık sık, kendimi, yaptıklarımı sorgularken bulmuş, bazen de suçluluk duymuştum. Ama her zaman sistem içinde kalmamı haklı çıkartacak bir bahane bulmuştum. Belki de Paula tam zamanında karşıma çıkmıştı. Zaten bir şeyler yapacaktım; Suudi Arabistan, İran ve Panama'daki deneyimlerim beni harekete geçmeye zorlayacaktı. Ama nasıl ki bir kadın, yani Claudine, ET'lerin saflarına katılmaya beni ikna etmekte etkili olmuşsa, bir diğeri, Paula da, o sıralarda tam ihtiyacım olan şeydi. Kendimi sorgulamamı ve o rolü oynamaya devam ettiğim sürece, hiçbir zaman mutlu olamayacağımı görmemi sağladı.

22-Amerikan Cumhuriyetine Karşı Küresel İmparatorluk

“Açık konuşacağım,” dedi Paula bir gün, kahvede otururken. “Kızılderililer ve üzerine baraj yaptığın nehir boyunca yaşayan tüm çiftçiler, senden nefret ediyor. Şehirde yaşayan ve doğrudan etkilenmeyen insanlar bile, şantiyenize saldıran gerillalara karşı sempati duyuyor. Hükümetiniz bu insanlara komünist, terörist ve uyuşturucu kaçakçısı diyor ama gerçek şu ki onlar sadece, aileleri senin şirketinin yok etmekte olduğu topraklar üzerinde yaşayan insanlar.”

Ona Manuel Torres'den yeni bahsetmiştim. Manuel, bir MAIN mühendisi ve kısa bir süre önce hidroelektrik santral şantiyemizde gerillalar tarafından saldırıya uğrayan adamlardan biriydi. Bir Kolombiya vatandaşıydı ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nın o şantiyeye Amerikan vatandaşlarını göndermemizi yasaklayan kararından dolayı işe alınmıştı. Biz buna, “Kolombiyalılar Harcanabilir” doktrini diyorduk ve benim nefret etmeye başladığım bir görüşü sembolize ediyordu. Bu tip politikalara karşı olan duygularım, kendimle yaşamamı gittikçe zorlaştırmaya başlamıştı.

“Manuel'in dediğine göre, adamlar AK-47'leriyle havaya ve ayaklarına doğru ateş etmişler,” dedim Paula'ya. “Anlatırken sakın gibi duruyordu. Ama neredeyse isteri nöbeti geçirecek gibi olduğunu biliyorum. Kimseye zarar vermemişler.

Sadece onlara o mektubu verip sandallarına bindirip nehirden aşağıya yollamışlar.”

“Aman Tanrım!” diye bağırdı Paula. “Zavallı adam çok korkmuş olmalı.”

“Tabii ki öyle. Manuel'e adamların -Kolombiya'nın en kötü şöhretli gerilla grupları- FARC veya M-19'a mı ait olduklarını düşündüğünü sordum.”

“Ve?”

“İkisi de değil,” dedi. Ama mektupta yazanlara inandığını da ekledi.

Paula, getirmiş olduğum gazeteyi alarak, mektubu yüksek sesle okudu.

“Her gün, sadece hayatta kalabilmek için çalışan bizler, atalarımızın kanları üzerine yemin ederiz ki, nehirlerimizin üzerinde barajlar yapılmasına hiçbir zaman izin vermeyeceğiz. Bizler basit Kızılderililer ve Mestizo'larız.^[61] Topraklarımızın sular altında kalmasına seyirci kalmaktansa ölmeyi tercih ederiz. Kolombiyalı kardeşlerimizi uyarıyoruz: İnşaat şirketleri için çalışmaktan vazgeçin.”

Gazeteyi masanın üzerine bıraktı. “Ona ne dedin?”

Bir an için duraksadım. “Bir seçeneğim yoktu. Resmi şirket politikasına uymak zorundaydım. Ona, bunun bir çiftçinin yazacağı bir mektuba benzeyip benzemediğini sordum.”

Oturmuş, sabırla bana bakıyordu.

“Omzunu silkmekle yetindi.” Göz göze geldik. “Ah, Paula, bu rolü oynamaktan nefret ediyorum.”

“Sonra ne yaptın?” diye ısrar etti.

“Onu sindirmek için yumruğumu masaya indirdim. AK-47'li çiftçilerin ona mantıklı gelip gelmediklerini sordum. Sonra da AK-47'yi kimin icat ettiğini bilip bilmediğini sordum.”

“Biliyor muymuş?”

“Evet ama cevabını zor duyabildim. ‘Bir Rus,’ dedi. Tabii, haklı olduğunu, mucitin Kızıl Ordu'da

madalya almış Kalaşnikov adında bir komünist olduğunu söyledim. O notu yazanların komünistler olduğunu anlamasını sağladım.”

“Buna inanıyor musun?” diye sordu.

Bir an durdum. Bu soruya, dürüst olarak nasıl cevap verebilirdim? İran’ı ve Emin’in beni iki dünya arasında, ortada bir yerde kalmış bir kişi olarak tanımlamasını anımsadım. Bir anlamda, gerillalar saldırdığı zaman o kampta olmuş olmayı ya da gerillalardan biri olmayı istedim. Birden benliğimi garip bir duygu kapladı; Emin’i, Doktoru ve Kolombiyalı asileri kıskanmak gibi. Onlar, idealleri olan insanlardı. Gerçek dünyaları seçmişlerdi, arada bir yerde ne idüğü, kime ait olduğu belirsiz toprak parçalarını değil.

“Yapacak bir işim var,” dedim sonunda.

Nazikçe güldü.

“Nefret ediyorum,” diye devam ettim. Yıllar boyunca görüntüleri sürekli olarak gözümün önüne gelen insanları düşündüm: Tom Paine ve diğer Devrim Savaşı kahramanları, korsanlar ve öncüler. Onlar sınırlarda duruyorlardı, ortada değil. Fikirlerinin yanında durmuşlar ve sonuçlarını kabullenmişlerdi. “Her gün işimden biraz daha nefret ediyorum.”

Elimi tuttu. “İşinden mi?”

Gözlerimiz birbirine kenetlendi. Ne dediğini anlamıştım. “Kendimden.”

Elimi sıkıp, hafifçe başını salladı. Bunu söylemek bile beni birden rahatlatmıştı.

“Ne yapacaksın, John?”

Verecek bir cevabım yoktu. Rahatlama duygusu savunmaya dönüşmüştü. Bilinen bahaneleri sıraladım: İyi bir şeyler yapmaya çalışıyordum, sistemi içeriden değiştirmek için yollar arıyordum ve -eski kurtarıcım- eğer ben gidersem, yerime daha kötü biri gelecekti. Ama bana bakışından, bunların hiçbirini yutmadığını görebiliyordum. Daha da kötüsü, kendimin de yutmadığının farkındaydım. Beni, temel gerçeği anlamaya zorlamıştı: Suç işimde değil, bende idi.

“Peki sen?” diye sordum, sonunda. “Sen neye inanıyorsun?”

Bir iç geçirip elimi bırakırken “Konuyu değiştirmeye mi çalışıyorsun?” diye sordu. Başımı salladım.

“Tamam,” diye onayladı. “Ama bir şartla. Bu konuya başka bir gün geri döneceğiz.” Eline bir kaşık alıp inceler gibi yaptı. “Gerillaların bazılarının Rusya ve Çin’de eğitildiklerini biliyorum.” Kahvesini karıştırdı, sonra da kaşığı yaladı. “Başka ne yapabilirler? Modern silahları ve sizin okullarınızdan çıkmış askerlerle savaşmayı öğrenmek zorundalar. Bazen, malzeme almaya para bulmak için kokain satıyorlar. Başka nasıl silah alabilirler? Çok zor şartlarla karşı karşıyalar. Sizin Dünya Bankanız kendilerini savunmak için onlara yardım etmiyor. Aslında, onları bu duruma getiren o.”

Kahvesinden bir yudum aldı. “Davalarında haklı olduklarına inanıyorum. Elektrik sadece birkaç kişiye, Kolombiya’nın en zenginlerine yararlı olacak, binlercesi ise sizin o barajınız yüzünden zehirlenen su ve balıklardan dolayı ölecek.”

Bize -bana- karşı çıkan insanlar hakkında bu kadar sevecen bir şekilde konuştuğunu duymak

ürpermeme neden oldu. Kollarımı ovuşturduğumu fark ettim.

“Gerillalar hakkında bu kadar çok şeyi nasıl biliyorsun?” Daha kelimeler ağzımdan çıkarken, içimden bir his cevabı bilmek istemediğimi söyledi.

“Onların bir kısmı ile aynı okula gittim,” dedi. Duraksadı, fincanını itti. “Erkek kardeşim onların arasına katıldı.”

İşte ortaya çıkmıştı. İçim boşalmış gibi hissettim. Onun hakkında her şeyi bildiğimi sanıyordum ama bu... Gözümün önünden, eve gelip karısını yatakta başka bir adamla bulan bir adamın hayali geçti.

“Peki, neden şimdiye kadar bir şey söylemedin?”

“Gereksiz gözüktü. Neden söyleyecektim ki? Gurur duyulacak bir şey değil.” Durdu. “Onu iki yıldan beri görmedim. Çok dikkatli olmak zorunda.”

“Hayatta olduğunu nasıl biliyorsun?”

“Bilmiyorum. Ama kısa bir süre önce hükümet, onun adını arananlar listesine koydu. Bu iyiye işaret.”

Yargılayıcı olma ya da savunmaya geçme dürtüsüne engel olmaya çalışıyordum. Kışkırdığımı fark etmeyeceğini ümit ettim. “Nasıl oldu da onlardan birine dönüştü?” diye sordum.

Şansıma, gözlerini kahve fincanına dikmişti. “Bir petrol şirketinin -sanırım Occidental idi- binasının önünde gösteri yaparken. Birkaç düzine arkadaşıyla birlikte, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir yerli kabilenin toprakları üzerindeki sondaj çalışmalarını protesto ediyorlardı. Üzerlerine saldıran askerler tarafından dövülüp, hapse atıldılar. Dikkatini çekerim, yaptıkları yasa dışı hiçbir şey yoktu, sadece o binanın önünde durup, pankart sallayıp, şarkı söylüyorlardı.” Yanındaki pencereden dışarıya baktı. “Onu neredeyse altı ay hapiste tuttular. Orada olanları bize hiç anlatmadı ama çıktığı zaman değişik bir insandı.”

Bu, Paula ile yapacağımız benzer birçok konuşmanın ilkiydi ve şimdi biliyorum ki bu konuşmalar ileride olacaklar için ortam hazırlıyordu. Kalbim parçalanıyordu ama hâlâ cüzdanim ve 10 sene önce, 1968’de, NSA’nın profilimi çıkartırken belirlediği diğer zaaf larım tarafından yönetiliyordum. Paula bunu görmeye ve korsanlarla diğer asilere olan tutkumun ardındaki daha derin duygularıyla yüzleşmeye beni zorlayarak, kurtuluşa giden yola girmeme yardım etti.

Kendi kişisel ikilemlerimin yanı sıra Kolombiya’da geçirdiğim süre, eski Amerikan Cumhuriyeti ile yeni Küresel İmparatorluk arasındaki ayrımı anlamam için de bana yardımcı oldu. Cumhuriyet, dünyaya umut sunmuştu. Maddi olmaktan öte, ahlakî ve felsefî bir temeli vardı. Herkese eşitlik ve adalet kavramları üzerine kurulmuştu. Ama gerçekçi de olabiliyordu; sadece ütöpik değil, aynı zamanda yaşayan, nefes alan, yüce gönüllü alicenap bir varlıktı. Ezilmişleri bağrına basıp, onları himaye edebiliyordu. Bir esin kaynağı ve aynı zamanda yabana atılamayacak bir güçtü; gerektiği zaman, İkinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi, ilkelerini savunmak için harekete geçebiliyordu. Cumhuriyet’i tehdit eden büyük şirketler, bankalar ve bürokrasi gibi kurumlar, dünyada köklü değişiklikler gerçekleştirmek için de kullanılabilirlikti. Bu tip kurumlar, eğer isteseler, hastalıklara, açlığa ve hatta savaşımlara son vermek için gerekli iletişim ağlarına ve ulaşım sistemlerine sahipti.

Küresel İmparatorluk ise Cumhuriyet’in can düşmanı idi. Bencil, çıkarıcı, açgözlü ve maddiyatçı,

merkantilist^[62] bir sistemdi. Kendisinden önceki imparatorluklar gibi, kollarını sadece kaynak biriktirmek ve görünen her şeyi toplayıp, doymak bilmeyen ağzına tıkmak için açıyordu. Yöneticilerinin daha fazla güç ve zenginlik kazanmaları için gerekli gördüğü her yolu kullanıyordu.

Tabii, bu ayrımı anlamak için çabalarken, kendi rolüm hakkında da daha net bir fikir sahibi oldum. Claudine beni uyarılmıştı; MAIN'in önerdiği işi kabul edersem benden beklenenlerin ne olacağını dürüstçe anlatmıştı. Yine de, bunun altında yatanları anlamam için, Endonezya, Panama, İran ve Kolombiya gibi ülkelerde çalışmam gerekmişti. Ve bir de, Paula gibi bir kadının sabrı, sevgisi ve kişisel öyküleri.

Amerikan Cumhuriyeti'ne sadıktım ama bu yeni ve ince emperyalizm oyunları ile yapmaya çalıştığımız, Vietnam'da askeri olarak başarmaya çalıştığımızın finansal eşdeğeri idi. Eğer Güneydoğu Asya bize orduların sınırları olduğunu anlattıysa, ekonomistlerin yanıtı daha iyi bir plan yapmak olmuş ve yabancı yardım kuruluşları ile onlara hizmet eden (daha doğrusu onlar tarafından hizmet edilen) özel müteahhitler de bu planı uygulamakta ustalaşmışlardı.

Gittiğim her ülkede, ABD şirketleri için çalışan erkek ve kadınların -her ne kadar resmen ET ağının bir parçası olmasalar da- komplo teorilerinde öngörülenlerden çok daha zararlı bir şeyin içinde nasıl yer aldıklarını gördüm. MAIN'de çalışan birçok mühendis gibi, eylemlerinin sonuçlarından habersiz olan bu insanlar, şirketleri için ayakkabı ve otomotiv parçaları imal eden imalathane ve fabrikaların, yoksulları Ortaçağ'daki derebeylikleri ya da güneydeki plantasyonları anımsatan bir esarete daha da gömmek yerine, onlara yardım ettiğine inanıyorlardı. Daha önceki sömürü örneklerinde olduğu gibi, modern serfler veya köleler de Avrupa'nın kovuklarında, Afrika ormanlarında ya da Amerika'nın vahşi sınır bölgelerinde yaşayan talihsiz kişilerden daha iyi durumda olduklarına inandırılmışlardı.

MAIN'de devam etmem veya işi bırakıp gitmem hakkındaki mücadele açık bir meydan savaşı haline gelmişti. Vicdanımın bırakıp gitmek istediği konusunda şüphe yoktu ama işadami kimliğim olarak algıladığım o diğer taraf, o kadar emin değildi. Bir yandan da, kendi imparatorluğum büyümeye devam ediyordu; çeşitli portföyerime ve egoma, işçiler, ülkeler ve hisse senetleri ekleyip duruyordum. Paranın ve hayat tarzının baştan çıkarıcılığına ve gücün getirdiği adrenaline ek olarak, sık sık Claudine'nin, bir kere girersem, bir daha asla çıkamayacağıma dair yaptığı uyarıyı hatırlıyordum.

Paula buna dudak büktü. "O ne bilir ki?"

Claudine'nin birçok şey hakkında haklı olduğunu hatırlattım.

"O uzun zaman önceydi. Hayatlar değişir. Hem, ne fark eder ki? Kendinden memnun değilsin. Claudine veya bir başkası, olayları daha da kötüleştirmek için ne yapabilir ki?"

Bu, Paula'nın sık sık kullandığı bir savdı ve sonunda ben de kabul ettim. Ona ve kendime, tüm o para, macera, şan ve şöhretin artık kargaşa, suçluluk duygusu ve strese değmediğini itiraf ettim. Bir MAIN ortağı olarak gittikçe zenginleşiyordum ve biraz daha kalırsam temelli olarak kapana kısılacığımı biliyordum.

Bir gün, Cartagena'daki, sayısız korsan saldırısına göğüs germiş eski İspanyol kalesinin yanındaki plajda gezinirken, Paula o ana kadar aklıma gelmeyen bir yaklaşım önerdi. "Bildiklerin hakkında hiçbir zaman bir şey söylemezsen ne olur?" diye sordu.

“Yani... sessiz mi kalayım?”

“Aynen öyle. Onlara peşinden gelmeleri için bir neden verme. Hatta seni yalnız bırakmaları, suyu bulandırmamaları için elinden geleni yap.”

Çok mantıklı bir fikirdi. Bunu niye daha önceden düşünemedim diye de merak ettim. Kitap yazarak ya da herhangi başka bir şekilde gerçekleri açıklamak gibi bir niyetim yoktu.

Bir Haçlı olmayacaktım; onun yerine, hayattan zevk almaya çalışan, keyif için seyahat eden, sade bir insan olacaktım; belki de, Paula gibi biriyle bir aile bile kurabilirdim. Bu işten artık sıkılmışım, sadece çıkmak istiyordum.

“Claudine’nin sana öğrettiği her şey bir kandırmaca,” diye ekledi Paula. “Hayatın bir yalan.” Küçümser bir şekilde güldü. “Son zamanlarda özgeçmişine hiç göz attın mı?”

Atmadığımı itiraf ettim.

“Bir bak,” diye öğütledi. “Geçen gün İspanyolca kopyasını okudum. İngilizce olanına benziyorsa, eminim çok ilginç bulacaksın.”

23-Yanıltan Özgeçmiş

Ben Kolombiya'da iken, Jake Dauber'in MAIN'in başkanlığından istifa ettiği haberi geldi. Beklenildiği gibi, Yönetim Kurulu Başkanı ve CEO Mac Hall, Dauber'in yerine Bruno'yu getirdi. Boston ve Barranquilla arasındaki telefon hatları o gün çıldırdı. Herkesin beklentisi kısa bir süre içinde benim de terfi ettirileceğim idi; ne de olsa, Bruno'nun en güvendiği adamlarından birisiydim.

Bu değişiklikler ve söylentiler, benim de kendi durumumu gözden geçirmem için ek bir bahane oldu. Hâlâ Kolombiya'da iken Paula'nın önerisine uyup, özgeçmişimin İspanyolca çevirisini okudum. Ve hayretler içinde kaldım. Boston'a dönünce hem İngilizce aslını hem de şirket dergisi *MAINLINES*'in Kasım 1978 sayısını çıkarttım; o sayıdaki 'Uzmanlar MAIN Müşterilerine Yeni Hizmetler Sunuyor' başlıklı makale benden söz ediyordu.

Bir zamanlar o özgeçmişten ve makaleden büyük gurur duymuştum ama şimdi onlara Paula'nın gözüyle bakınca, sadece artan bir kızgınlık ve üzüntü hissediyordum. Bu belgelerde ifade edilenler bilinçli bir aldatmaca hatta yalandı. Bu belgelerin, içinde yaşadığımız zamanı ve küresel imparatorluğa doğru gidişimizi simgeleyen bir gerçekliği de içeren daha derin bir anlamı da vardı: Arkada yatan gerçeği maskeleyemeye yönelik, sadece görünümüne dayalı bir stratejiyi temsil ediyorlardı. Garip bir şekilde, hayatımın da öyküsünü simgeliyorlardı: Sentetik bir yüzeyin üzerine çekilmiş parlak bir cila.

Özgeçmişimde yazarların sorumluluğunun büyük bir kısmının bana ait olduğunu bilmek beni oldukça rahatsız ediyordu. Standart şirket prosedürleri uyarınca, hem temel özgeçmişimi, hem de hizmet ettiğim müşteriler ve yapılan işin türünü de içeren bir dosyayı sürekli olarak güncellemem gerekiyordu. Eğer bir pazarlama elemanı veya proje müdürü beni bir teklifin içine katmak veya özelliklerimi başka bir şekilde kullanmak isterse, bu bilgileri o andaki ihtiyacına cevap verecek şekilde vurgulayarak kullanabilirdi.

Bu kişi, örneğin, benim Ortadoğu'daki deneyimlerimi ya da Dünya Bankası'na veya diğer uluslararası etkinliklerde yaptığım sunumları öne çıkartmak isteyebilirdi. Bunu yapacağı zaman, değiştirilmiş özgeçmişimi yayınlamadan önce benim onayımı alması gerekiyordu. Ancak, diğer birçok MAIN çalışanı gibi ben de çok sık yolculuk ettiğimden, istisnalar sıkça yapılırdı. Dolayısıyla, her ne kadar belirtilen bilgiler dosyamda varsa da, Paula'nın göz atmamı önerdiği özgeçmişim ve onun İngilizce karşılığı benim için tümüyle yeniydi.

İlk bakışta, özgeçmişim yeterince masum görünüyordu. *Deneyim* başlığı altında ABD, Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'daki büyük projelerden sorumlu olmuş olduğumu söylüyor ve proje tiplerini sıralıyordu: Kalkınma planlaması, ekonomik tahminler, enerji ihtiyaç tahminleri gibi. Bu bölüm Ekvador'da Barış Gönüllüleri nezdinde yapmış olduğum çalışmaları anlatarak bitiyordu; ancak, Barış Gönüllüleri'ne hiçbir atıfta bulunmayarak, benim, tuğla yapan cahil And köylülerinin kurduğu küçük bir kooperatife yardım eden bir gönüllü olmak yerine, bir inşaat malzemeleri firmasının genel müdürü olduğum izlenimini yaratıyordu.

Bunu, uzun bir müşteri listesi takip ediyordu. Bu listede Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası'nın resmi adı), Asya Kalkınma Bankası, Kuveyt Hükümeti, İran Enerji Bakanlığı, Suudi Arabistan'daki Arap- Amerikan Petrol Şirketi (ARAMCO), Instituto de Recursos Hidráulicos y Electrificación, Perusahaan Umum Listrik Negara ve daha birçokları yer almıştı. Ama asıl dikkatimi çeken en son madde oldu: ABD Hazine Bakanlığı, Suudi Arabistan

Krallığı. Her ne kadar dosyamın bir parçası olsa da, o listenin basılabilmiş olması hayret verici idi.

Özgeçmişimi bir an için bir yana bırakarak, *MAINLINES*'deki makaleye döndüm. Yazarıyla yaptığım görüşmeyi gayet net olarak anımsıyordum; çok yetenekli ve iyi niyetli genç bir kadındı. Makaleyi yayınlamadan önce, onayım için bana vermişti. Bu kadar gururumu okşayıcı bir yazı yazdığı için ona minnet duymuş ve derhal onaylamıştım. Bir kez daha sorumluluk benimdi. Yazı şöyle başlıyordu:

‘Masaların ardındaki yüzlere bakınca, Ekonomik ve Bölgesel Planlama’nın, MAIN’deki, en yeni kurulan ve hızlı büyüyen bölümlerden biri olduğunu söylemek zor değil...

Ekonomi grubunun kurulmasında her ne kadar birçok kişinin etkisi olduysa da, bunun gerçekleşmesi, temelde bir kişinin, şu anda grubun başı olan John Perkins’in, çabaları sayesinde olmuştur.

Ocak 1971’de yük tahmin şefinin yardımcısı olarak işe alınan John, o zamanlar MAIN’de çalışan az sayıda ekonomistten biri idi. İlk görevi olarak, bir elektrik ihtiyaç çalışması yapmak üzere, 11 kişilik bir ekibin parçası olarak Endonezya’ya gönderilmişti.’

Makale, iş geçmişimin kısa bir özetini verip, nasıl “Ekvador’da üç sene geçirdiğimi” anlatıyor ve şöyle devam ediyordu:

‘John Perkins’in, o zamanlar Ekvador’un Paute şehrinde MAIN’in bir hidroelektrik projesinde çalışmakta olan Einar Greve (sonradan MAIN’den ayrılıp Tucson Gaz ve Elektrik Şirketi’nin başına geçen eski bir çalışmamız) ile tanışması bu döneme rastlar. İki arasında gelişen dostluk ve devam eden haberleşme sonucu John’a MAIN’de bir iş teklif edildi.

Yaklaşık bir sene sonra John, yük tahmin şefi oldu ve müşteriler ve Dünya Bankası gibi kuruluşlardan gelen taleplerin artmasıyla, MAIN’de daha fazla ekonomiste gereksinim olduğunu fark etti.’

Her iki belgedeki ifadelerin hiçbirisi açıkça yalan değildi. Her ikisinin de arkasındaki bilgiler dosyamdaki kayıtlarda vardı. Ama gerçeğin çarpıtılıp yumuşatılmış bir şeklini sunuyorlardı. Ve resmi belgelere tapan bir kültürde, yaptıkları çok daha kötüydü. Açık yalanlar çürütülebilir. Hâlbuki açık aldatmacalara değil de gerçek kırıntılarına dayanan ve diğer kuruluşların, uluslararası bankaların ve hükümetlerin güvenini kazanmış bir kuruluşun ürünü olan bu ikisi gibi belgeleri çürütmek imkânsızdır.

Bu durum, özgeçmişim için özellikle geçerliydi; çünkü o, makale gibi, bir dergide çıkan bir söyleşi değil, resmi bir belgeydi. Özgeçmişin altında ve o özgeçmişin parçası olacağı her teklif dosyasının ve raporun kapağında görünen MAIN ambleminin uluslararası iş dünyasında hatırı sayılır bir ağırlığı vardı. Bu, en az doktorların ve avukatların ofislerinde asılı duran, diplomalardakiler kadar güven veren bir mühürdü.

Bu belgeler beni yerkürenin her tarafına yolculuk eden ve dünyayı daha uygar ve zengin bir yer yapacak çeşitli çalışmalar yürüten çok başarılı bir ekonomist ve saygın bir danışmanlık firmasında bir bölüm müdürü olarak resmediyordu. Aldatmaca söylenilende değil, söylenilmeyendeydi. Eğer dışarıdan biri olarak öznel bir şekilde bakacak olsaydım, atlananların birçok soruyu da beraberinde getirdiğini kabul etmek zorunda kalırdım.

Örneğin, NSA tarafından işe alınmam veya Einar Greve'nin ordu ile bağlantısı ve NSA bağlantı göreviyle ilgili hiçbir şey söylenmemiştir. Tabii ki, şişirilmiş ekonomik tahminlerde bulunmam için inanılmaz derecede baskı altında olduğum ya da işimin aslında Endonezya ve Panama gibi ülkelerin hiçbir zaman ödeyemeyecekleri büyüklükte borçlar ayarlamak olduğu hakkında da bir şey yoktu. Selefim Howard Parker'in dürüstlüğüne herhangi bir övgü olmadığı gibi, benim yük tahmin şefi olma nedenimin, Howard gibi doğru olduğuna inandıklarımı söyleyip kovulmak yerine, patronlarımla istediği yanlı sonuçları vermeye razı gelişim olduğundan da söz edilmemiştir. Ama en şaşırtıcı olanı, müşteri listemin altındaki o son madde idi: ABD Hazine Bakanlığı, Suudi Arabistan Krallığı.

İnsanların o satırı nasıl yorumlayacaklarını merak ediyordum. ABD Hazine Bakanlığı ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkinin ne olduğunu pekâlâ sorabilirlerdi. Bazıları bunu belki de bir yazım hatası zannedecekti; yanlışlıkla beraber basılmış iki ayrı satır. Ama okuyanların çoğu, gerçeği, yani bu lafın çok belli bir nedenden ötürü oraya konulmuş olduğunu, asla tahmin edemeyecekti. O laf, içinde çalıştığım ortamın duayenlerinin, dünya tarihini değiştirmesine rağmen gazetelere hiç yansımaya yüzünün anlaşmasını yaratan ekibin bir parçası olduğumu anlamaları için oradaydı. Amerika'ya sürekli petrol sağlanmasını garantileyen, Suud Hanedanı'nın hükümlerini koruyan ve Usame bin Ladin'e finansal destek sağlanmasıyla Uganda'nın İdi Amin'i gibi uluslararası suçluların korunmasına yardım eden bir anlaşmanın yapılmasında katkım olmuştu. Özgeçmişimdeki o tek satır, konuyu bilenler içindi. MAIN'in başekonomistinin, söylediklerini yapabilecek biri olduğunu ifade ediyordu.

MAINLINES makalesindeki son paragraf, yazarın kişisel bir gözlemiydi ve nazik bir noktaya dokunuyordu:

'Ekonomik ve Bölgesel Planlama bölümü çok hızlı büyüdüğü halde John, işe alınan her kişinin çalışkan bir profesyonel olmasının onun şansı olduğunu düşünüyor. Söyleşimiz sırasında, çalışanlarına duyduğu ilgi ve onlara olan desteği ise takdire değer bir şekilde açıkça ortadaydı.'

İtiraf etmeliyim ki, kendimi hiçbir zaman gerçek bir ekonomist gibi düşünmemiştim. Boston Üniversitesi'nden pazarlama ağırlıklı iş idaresi üzerine bir lisans derecesi ile mezun olmuşum. Matematiğim ve istatistiğim her zaman kötüydü. Middlebury Koleji'nde Amerikan edebiyatı okumuştum; yazmak bana kolay geliyordu. Dolayısıyla, başekonomist ve Ekonomik ve Bölgesel Planlama müdürü olmamı ekonomi ya da planlama becerilerim yerine, patronlarımla ve müşterilerimin istediği tip araştırmaları ve sonuçları sunma konusundaki hevesliliğime ve kişileri yazı yolu ile ikna etmedeki doğal becerime bağlamak daha doğru olurdu. Bunlara ek olarak, çoğu lisansüstü, birkaçı da doktora dereceli çok yetenekli kişileri işe alacak kadar da akıllıydım; böylece, işimin teknik yönlerini benden çok daha fazla bilen bir kadro oluşturmuşum. O makalenin yazarının "çalışanlarına duyduğu ilgi ve onlara olan desteği ise takdire değer" demesine şaşmamak gerek.

Bu iki belgeyi ve benzer birkaçını daha masamın çekmecesinde tutup, sık sık onlara bakıyordum. Sonradan, kendimi bazen çalışanlarımla masaları arasında dolaşırken benim için çalışan bu insanlara bakarken ve hem onlara yaptıklarım, hem de zengin ile yoksul arasındaki uçurumun daha da büyümesinde hepimizin oynadığı rol hakkında suçluluk duygusu çekerken buldum. Ben ve çalışanlarımla birinci sınıf otellerde kalıp, en iyi lokantalarda yerken ve kişisel portföylerimizi her gün biraz daha büyütürken, her gün açlıktan ölenleri düşünüyordum.

Yetiştirdiğim insanların şimdi ET saflarına katılmış olduklarını düşündüm. Onları ben getirmiş, işe

almış ve eğitmişim. Ama benim girdiğim zamanki gibi olmamıştı. Dünya değişmiş, şirketokrasi ise ilerlemişti. İşimizde artık daha iyi ve daha zararlıydık. Benim için çalışan kişiler benden daha farklıydılar. Onların yaşamlarında NSA yalan makineleri ya da Claudineler olmamıştı. Küresel imparatorluğun misyonunu gerçekleştirmek için yapmaları gerekenin ne olduğunu onlara birileri anlatmamıştı. Ekonomik Tetikçi, hatta ET lafını duymamışlar, bu işten hayatları boyunca çıkamayacakları onlara söylenmemişti. Onlar işi sadece benim örneğimden, ödüllendirme ve cezalandırma sistemimden öğrenmişlerdi. Benim istediğim tip araştırmaları ve sonuçları üretmeleri gerektiğini biliyorlardı. Maaşları, Noel primleri, aslında işleri beni memnun etmelerine bağlıydı.

Ben de, yüklerini hafifletmek için aklıma gelen her şeyi yapmışım. İyimser tahminlerin, büyük kredilerin ve GSMH'yi artırıp, dünyayı daha iyi bir yer yapacak sermaye girdilerinin önemi hakkında, onları ikna etmek için yazılar yazmış, konferanslar vermiş ve mümkün olan her fırsatı değerlendirmişim. Kandırmaca ve tehdidin, daha belirsiz ve yumuşak bir beyin yıkama şekline dönüştüğü bu noktaya gelmek için, 10 yıldan az bir süre gerekmişti. Şimdi ise masalarında oturmuş, Boston'un Back Bay'ına bakan bu insanlar, küresel imparatorluğun amaçlarına hizmet etmek için dünyaya açılıyorlardı. Çok gerçek bir anlamda, Claudine'nin beni yaratmış olduğu gibi, ben de onları yaratmışım. Ama benden farklı olarak, onların olan bitenden haberleri yoktu.

Tüm bunları düşünüp, kafa yorarak uykusuz çok gece geçirdim. Paula'nın özgeçmişimi gündeme getirmesi, Pandora'nın Kutusu'nu açmıştı ve çalışanlarımın saflıklarını kıskanıyordum. Onları bilerek kandırılmış, bu sayede kendi vicdanlarına karşı korumuştum. Benim peşimi bırakmayan etik sorunlarla baş etmek zorunda değillerdi.

İş hayatında dürüstlük ile görüntü ve gerçeklik konularında da oldukça düşündüm. Herhalde, dedim kendi kendime, tarihin başlangıcından beri insanlar birbirlerini kandırmıştır. Efsaneler ve folklor, çarpıtılmış gerçekler ve dolandırıcılıklar anlatan öyküler ile doludur: Hilebaz halı tüccarları, açgözlü tefeciler ve hükümdarı giysilerinin sadece kendisine görünmez olduğu konusunda ikna etmeye hazır terziler.

Ancak, her ne kadar olayların her zaman böyle oldukları, özgeçmişimin görünümünün ve arkasındaki gerçeğin sonunda insan doğasının bir yansıması olduğu sonucuna varmayı istesem de, aslında böyle olmadığını biliyordum. Her şey değişmişti. Artık, çok yakında önemli değişiklikler yapmazsak, sadece etik olarak değil, aynı zamanda fiziki olarak da kültürümüzün sonunu getirecek yeni bir aldatmaca düzeyine ulaşmış olduğumuzu anlayabiliyordum.

Organize suç örneği, bir benzetme yapma olanağı sağlıyordu. Mafya patronları genellikle sokak serserileri olarak başlar. Ama zaman içerisinde, tepeye çıkanlar görünüm değiştirir. En iyi terzilerin ellerinden çıkma elbiseler giyer, yasal bir iş sahibi olur ve topluma yararlı birer vatandaş rolüne bürünürler. Yerel yardım kuruluşlarına bağışlarda bulunurlar ve içinde oldukları toplumun saygısını kazanırlar. Zor durumda olanlara borç para verirler. MAIN özgeçmişindeki John Perkins gibi, bu adamlar da örnek birer vatandaş görünümündedir. Ama bu görünümün altında bir kan gölü yatmaktadır. Borçlular borçlarını ödeyemeyince, tetikçiler gelip diyetlerini ister. Bu işe yaramazsa, devreye beysbol sopaları ile çakallar girer. Son çare olarak da, ortaya silahlar çıkar.

Başekonomist, Ekonomik ve Bölgesel Planlama müdürü olarak, parlak görünümümün basit bir halı tüccarı kandırmacası, alıcının da farkında olabileceği bir şey olmadığını farkındaydım. Bu, hiçbir şeyden şüphelenmeyen bir müşteriyi kandırmaya değil, dünyanın şimdiye kadar görmüş olduğu en

kurnazca ve en etkili emperyalizm biçimini desteklemeye yönelik ürkütücü bir sistemin parçasıydı. Kadromdaki herkesin bir unvanı vardı; finansal analist, sosyolog, ekonomist, başekonomist, ekonometrist, fiyatlandırma uzmanı ve benzeri. Yine de, bu unvanların hiçbiri bu insanların her birinin kendi çapında birer ET olduğunu ve küresel imparatorluğun çıkarlarına hizmet ettiğini göstermiyordu.

Bu unvanlar, bizlerin buzdağının sadece tepesi olduğumuzu söylemiyordu. Ayakkabı ve spor malzemesi pazarlayanlarından, ağır endüstri ürünleri imal edenlerine kadar, her büyük uluslararası şirketin kendi ET eşdeğerleri vardı. Bu gidişat hızla tüm dünyaya yayılıyordu. Serseriler deri ceketlerini çıkartıp, takım elbiselerini giymişler ve bir saygınlık havasına bürünmüşlerdi. New York, Chicago, San Francisco, Londra ve Tokyo'daki şirket merkezlerinden gelen kadın ve erkekler, tüm kıtalara dağılıp, namussuz politikacıları ülkelerinin şirketokrasinin egemenliği altına girmesine izin vermeleri için ikna etmeye, çaresiz insanları da emeklerini imalathanelere ve üretim hatlarına satmaya teşvik etmeye çalışıyorlardı.

Özgeçmişimin ve o makalenin kelimeleri ardındaki söylenmeyen ayrıntıların, hepimizi ahlaki açıdan iğrenç ve sonunda kendini yok etmeye yönelik bir sisteme zincirlenmiş bir halde tutmaya yönelik bir duman ve aynalar dünyası tanımladığımı anlamak rahatsız ediciydi.

Paula, satır aralarını okumaya zorlayarak, beni sonunda hayatımı değiştirecek yolda bir adım daha atmaya itmişti.

DENEYİM

John M. Perkins, Enerji ve Çevre Sistemleri Bölümü'nde, Ekonomi Servisi Müdürü'dür.

MAIN'e katıldığından bu yana, Bay Perkins, Amerika Birleşik Devletleri, Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'da önemli projelerin sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu çalışmaları arasında kalkınma planlaması, ekonomik tahminler, enerji talep tahminleri, pazarlama çalışmaları, tesis yeri incelemesi, yakıt sağlama analizi, ekonomik fizibilite çalışmaları, çevresel ve ekonomik etki çalışmaları, yatırım planlaması ve yönetim danışmanlığı bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, birçok proje kapsamında da, müşteriler, Bay Perkins ve ekibi tarafından geliştirilen tekniklerin kullanımı konusunda eğitilmiştir.

Bay Perkins, son zamanlarda, 1) enerji talebi tahminlerinde bulunup, ekonomik kalkınma ile enerji üretimi arasındaki ilişkiyi belirleme, 2) projelerin çevresel ve sosyo-ekonomik etkilerini değerlendirme ve 3) Markov ve ekonometrik modelleri ulusal ve bölgesel ekonomik planlamaya uygulama konularında bilgisayar paket programları hazırlamak için oluşturulan bir projenin yöneticiliğini de yapmaktadır. Bay Perkins, MAIN'de çalışmaya başlamadan önceki üç yıl boyunca, Ekvador'da, pazarlama çalışmaları ile bir inşaat malzemeleri şirketinin organizasyonu ve yönetimi faaliyetlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda, tüm Ekvador'da kredi ve borçlanma kooperatifleri organize etmenin fizibilitesi hakkında da çalışmalar yürütmüştür.

EĞİTİM

İş İdaresi diploması, Boston Üniversitesi

Lisansüstü çalışmalar: Modelleme, Mühendislik Ekonomisi, Ekonometri, Olasılık Yöntemleri

DİLLER

İngilizce, İspanyolca

PROFESYONEL BAĞLANTILAR

Amerikan Ekonomi Birliği, Uluslararası Kalkınma Topluluğu

YAYINLAR

“Elektrik Talep Tahminlerine Uygulanan bir Markov Yöntemi”, “Enerji Tahminlerine Makro bir Yaklaşım”, “Ekonomi ve Çevre Arasındaki Doğrudan ve Dolaylı Etkileşimleri Tanımlamak için bir Model”, “Enterkonekte Sistemlerden Elektrik Enerjisi”, “Planlamaya Uygulanmış Markov Yöntemi”

ÖZELLİKLER

Tahmin Çalışmaları, Pazarlama Çalışmaları, Fizibilite Çalışmaları, Saha Seçim Çalışmaları, Ekonomik Etki Çalışmaları, Yatırım Planlaması, Yakıt Sağlama Çalışmaları, Ekonomik Kalkınma Planlaması, Eğitim Programları, Proje Yönetimi, Paylaşım Planlaması, Yönetim Danışmanlığı

Hizmet verilen müşteriler:

Arap-Amerikan Petrol Şirketi, Suudi Arabistan, Asya Kalkınma Bankası, Boise Cascade Şirketi, Şehir Hizmetleri Şirketi, Dayton Güç & Aydınlatma Şirketi, General Elektrik Şirketi, Kuveyt Hükümeti, Instituto de Recursos Hidráulicos y Electrificación, Panama, Inter-Amerikan Kalkınma Bankası, Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, İran Enerji Bakanlığı, New York Times, New York Eyaleti Enerji Dairesi, Perusahaan Umum Listrik Negara, Endonezya, Güney Carolina Elektrik ve Gaz Şirketi, Kâğıt Hamuru ve Kâğıt Endüstrisi Teknik Birliği, Union Camp Şirketi, ABD Hazine Bakanlığı, Suudi Arabistan Krallığı.

Uzmanlar MAIN Müşterilerine Yeni Hizmetler Sunuyor

Pauline Ouellette

Masaların ardındaki yüzlere bakınca, Ekonomik ve Bölgesel Planlama'nın, MAIN'deki, en yeni kurulan ve hızlı büyüyen bölümlerden birisi olduğunu söylemek zor değil. Bugün, bu bölümde, son yedi yıl içinde işe girmiş 20 civarında uzman çalışıyor. Bu uzmanlar arasında yalnız ekonomistler değil, aynı zamanda şehir planlamacıları, demograflar, pazar uzmanları ve MAIN'in ilk sosyoloğu da bulunuyor. Ekonomi grubunun kurulmasında her ne kadar birçok kişinin etkisi olduysa da, bunun gerçekleşmesi, temelde bir kişinin, şu anda grubun başı olan John Perkins'in çabaları sayesinde olmuştur.

Ocak 1971'de yük tahmin şef yardımcısı olarak işe alınan John, o zamanlar MAIN'de çalışan az sayıda ekonomistten biriydi. İlk görevi olarak, bir elektrik ihtiyaç çalışması yapmak üzere, 11 kişilik bir ekibin parçası olarak Endonezya'ya gönderilmişti.

O günleri hatırlarken gülerek, "Orada üç ay hayatta kalıp kalamayacağımı görmek istediler," diyor. Ama, geçmiş deneyimlerinin de yardımıyla, John'un "hayatta kalma" sorunu yoktu.

Yakın bir zamanda Ekvador'da, bir inşaat malzemeleri kooperatifi ile, İnkalar'ın torunları olan Quechua Yerlileri'ne yardım ederek, üç yıl geçirmişti. "Yerliler," diyor John, "yaptıkları tuğlacılık işinde sömürül- dikleri için, bir Ekvador kuruluşu ondan, bir kooperatif oluşturmasını istemişti. O da, bir kamyon kiralamış ve yerlilerin, tuğlalarını doğrudan tüketicilere satmalarında yardımcı olmuştu. Sonuç olarak, kârlılık %60 artmıştı. Kâr, sayıları iki buçuk yılda 200 aileye ulaşan kooperatif üyeleri arasında paylaştırılıyordu."

John Perkins'in, o zamanlar Ekvador'un Paute şehrinde MAIN'in bir hidroelektrik projesinde çalışmakta olan Einar Greve (eski bir çalışanımız) ile tanışması bu döneme rastlar. İkisi arasında gelişen dostluk ve devam eden haberleşme sonucunda John'a MAIN'de bir iş teklif edildi.

Yaklaşık bir yıl sonra John yük tahmin şefi oldu ve müşterileriyle Dünya Bankası gibi kuruluşlardan gelen taleplerin artmasıyla, MAIN'de daha fazla ekonomiste gereksinim olduğunu fark etti. "MAIN her ne kadar bir mühendislik şirketi de olsa," diyor John, "müşterilerimiz bize, bundan daha fazlası olmamız gerektiğini söylüyorlardı."

Müşterilerin gereksinimlerini karşılamak için, 1973 yılında daha fazla ekonomist işe aldı ve bunun sonucunda, kendisine başekonomist unvanını getiren bölümü kurdu.

John'un son projesi, bir ay geçirdiği ve yeni döndüğü Panama'da tarımsal kalkınma ile ilgili. MAIN, ilk sosyal çalışmasını, ilk sosyoloğu Martha Hayes ile Panama'da gerçekleştirdi. Marti, bu projenin, insanların yaşamları ve kültürleri üzerindeki etkilerini saptamak için Panama'da bir buçuk ay geçirdi. Bu çalışmada, tarım ve diğer ilgili alanlardaki uzmanlar da kullanılmıştı. Ekonomik ve Bölgesel Planlama bölümü çok hızlı büyüdüğü halde, John, işe alınan her kişinin çalışkan bir profesyonel olmasının onun şansı olduğunu düşünüyor. Söyleşimiz sırasında, çalışanlarına duyduğu ilgi ve onlara olan desteği ise takdire değer bir şekilde açıkça ortadaydı.

Mainlines, Kasım 1978

24-Ekvador Başkanı Büyük Petrol Şirketlerine Karşı

Kolombiya ve Panama'daki işim, artık ikinci evim gibi olan Kolombiya'da temaslarımı sürdürürken, Ekvador'u ziyaret etmem için de birçok fırsat sunmuştu bana. Ekvador, ABD'nin politik ve ticari çıkarları için kontrol altında tutulan bir dizi diktatör ve sağcı oligarşi altında ezilmişti. Bir anlamda tipik bir muz cumhuriyeti olan bu ülkede şirketokrasi çok yol almıştı.

Ekvador'da Amazon Havzası'ndaki petrolün ciddi anlamda kullanımı 1960'ların sonlarına doğru başladı ve bir alışveriş dalgasına neden olarak, uluslararası bankaların Ekvador'u yöneten az sayıda aileyi tuzağa düşürmelerini sağladı. Petrol gelirlerinin garantisinde, ülkelerini büyük miktarlarda borç yükü altına soktular. Ülkenin her tarafında yollar ve sanayi siteleri, hidroelektrik santraller ve barajlar, enerji nakil ve dağıtım sistemleri ile diğer enerji projeleri hayata geçirildi. Bir defa daha, uluslararası mühendislik ve inşaat firmaları zengin olmuştu.

Bu And ülkesinde, yıldızı parlayan bir adam, politik yozlaşma ve şirketokrasi ile işbirliği kuralının istisnası idi. Benim de birkaç kez karşılaştığım Jaime Roldós, otuzlarında bir üniversite profesörü ve avukattı. Karizmatik bir kişiliği vardı. Bir defasında, biraz da ukalaca, ne zaman isterse Quito'ya gidip ücretsiz danışmanlık verebileceğimi söylemiştim. Bunda her ne kadar espri payı olsa da, tatil zamanlarımda severek yapacağım bir iş olduğu için söylemiştim; ondan hoşlanmışım ve kendisine de söylediğim gibi, ülkesini ziyaret etmek için bir bahaneye her zaman hazırdım. Güldü ve o da bana benzer bir teklifte bulundu; ne zaman petrol faturamla ilgili bir sorunum olursa, onu arayabileceğimi söyledi.

Roldós, bir halkçı, milliyetçi, fakirlerin haklarına ve ülke kaynaklarının mantıklı bir şekilde kullanılmasında politikacıların sorumluluğuna inanan bir insan olarak ün yapmıştı. 1978'de başkanlık kampanyasına başladığı zaman, hem kendi vatandaşlarının, hem de yabancı güçlerin petrol çıkarlarını elinde tuttuğu tüm ülkelerin vatandaşları ile dış güçlerin etkilerinden kurtulmak isteyen insanların dikkatini çekmişti. Statükoya karşı çıkmaktan korkmayan ender modern politikacılardan biriydi. Petrol şirketlerinin ve onları destekleyen sistemin üstüne gitti.

Örneğin, Amerikalı bir misyoner grup olan Summer Dil Enstitüsü'nü (*Summer Institute of Linguistics* - SIL), petrol şirketleri ile işbirliği içinde olmakla suçladı. SIL misyonerlerine Barış Gönüllüleri günlerimden aşına idim. Bu organizasyon, diğer birçok ülkeye olduğu gibi, Ekvador'a da yerel dilleri inceleme, kaydetme ve başka dillere çevirme bahanesi altında girmişti.

Petrol araştırmalarının ilk yıllarında, SIL, Amazon Havzasındaki Huaorani kabilesi ile yoğun olarak çalışırken, rahatsız edici bir bulgu ortaya çıkmıştı. Ne zaman sismologlar genel merkeze bir bölgede yüksek petrol bulunma olasılığı olduğunu bildirirse, SIL oraya gidiyor ve yerlileri o bölgeyi terk edip, bedava yemek, barınacak yer, giyecek, sağlık hizmetleri ve misyoner tarzı eğitim alacakları özel bölgelere gitmeye teşvik ediyordu. Ancak, bunun için, arazilerini petrol şirketlerine devretmek zorunda idiler.

SIL misyonerlerinin, kabileleri, evlerini terk edip özel bölgelere gitmeye ikna etmek için el altından çeşitli yöntemlere başvurdukları hakkında söylentiler çıktı. Sık tekrarlanan bir öykü de, içinde yoğun miktarda laksatif olan yiyecek bağışında bulunup, sonra da ishal salgınını tedavi etmek için ilaç verdikleri idi. SIL, tüm Huaorani bölgesine, içlerine radyo vericileri gizlenmiş yiyecek paketleri atmış, Shell'deki ordu karargâhındaki ABD askeri personeli tarafından işletilen ileri teknolojiye sahip iletişim istasyonlarındaki alıcılar da bunları sürekli dinlemişti. Ne zaman kabileden

biri, zehirli bir yılan tarafından sokulsa veya ciddi olarak hastalansa, bir SIL temsilcisi, panzehir veya gerekli ilaçlarla, çoğunlukla da bir petrol şirketi helikopterinde geliveriyordu.

Petrol araştırmalarının ilk yıllarında SIL misyoneri 5 kişi, gövdelerine Huaorani mızrakları saplanmış halde ölü olarak bulunmuştu. Sonradan, Huaorani kabilesindekiler bunu, SIL'e kendilerinden uzak durmaları için bir mesaj göndermek için yaptıklarını iddia ettiler. Mesaj dikkate alınmadı. Aslında, sonunda, tam aksi bir etkisi oldu. Öldürülenlerden birinin kız kardeşi olan Rachel Saint, tüm ABD'yi dolaşıp, "vahşileri" eğitip, medenileşmelerine yardımcı olduklarını iddia ettiği SIL ve petrol şirketleri için para ve destek sağlamak üzere televizyona çıktı.

SIL, Rockefeller yardım kuruluşlarından da yardım alıyordu. Jaime Roldós, bu Rockefeller bağlantılarının, SIL'in topraklarını çalmak ve petrol araştırmalarını desteklemek için bir paravan olduğunu kanıtladığını ileri sürdü; ailenin ileri geleni John D. Rockefeller tarafından kurulan Standard Oil, daha sonra Chevron, Exxon ve Mobil dahil olmak üzere başka büyük petrol şirketlerine bölünmüştü. [63]

Roldós bana, Torrijos'un açtığı yoldan yürüyen biri gibi görünüyordu. Her ikisi de dünyanın en büyük süper gücüne karşı durmuştu. Torrijos, Kanal'ı geri almak istemiş, Roldós'un petrol konusundaki güçlü milliyetçi tavrı ise dünyanın en etkili şirketlerini tehdit eder hale gelmişti. Torrijos gibi, Roldós da komünist değildi ama ülkesinin kendi kaderini belirleme hakkını savunuyordu. Ve analistler, büyük şirketlerin ve Washington'un Roldós'un başkan olmasına asla tahammül etmeyeceğini ve eğer seçilirse, Torrijos olayında yaptıkları gibi, sonunun Guatemala'nın Arbenz'i ya da Şili'nin Allende'sininki gibi olacağını ileri sürüyorlardı.

Bana öyle geliyordu ki bu ikisi birlikte Latin Amerikan politikasında, dünyadaki tüm ülkeleri etkileyebilecek değişikliklere temel olabilecek yeni bir oluşum başlatabilirdi. Bu adamlar birer Castro veya Kaddafi değildi. Rusya veya Çin ile ya da Allende'nin durumunda olduğu gibi uluslararası sosyalist hareket ile bir ilişkileri yoktu. Dogmatik yerine pragmatik olan popüler, zeki ve karizmatik liderlerdi. Milliyetçiydiler ama Amerikan karşıtı değillerdi. Eğer şirketokrasi üç sütun üzerine -büyük şirketler, uluslararası bankalar ve işbirlikçi hükümetler- kurulu ise Roldós ile Torrijos, bunlardan işbirlikçi hükümet sütununu kaldırma olasılığını temsil ediyordu.

Roldós platformunun büyük bir kısmını, Hidrokarbonlar Politikası olarak bilinen kavram oluşturuyordu. Bu politika, Ekvador'un en yüksek potansiyele sahip kaynağının petrol olduğu ve bu kaynağın gelecekteki tüm kullanımının nüfusun en büyük yüzdesine en fazla yararı sağlayacak şekilde olması gerektiği varsayımına dayanıyordu. Roldós, devletin yoksul ve güçsüzlere yardım görevinin sıkı bir savunucusu idi. Hidrokarbonlar Politikası'nın sosyal reform yaratmak için bir araç olarak kullanılabileceği konusunda ümit besliyordu. Ancak, diğer birçok ülkede olduğu gibi Ekvador'da da, etkin ailelerin en azından bir kısmının desteğini almadan seçilemeyeceğini, onlar olmadan seçilmeyi başarsa bile destekleri olmadan projelerinin hayata geçtiğini göremeyeceğini bildiği için ince bir çizgi üzerinde yürümek zorunda idi.

Bu kritik zamanda, Beyaz Saray'da Carter'in olmasından kişisel olarak memnundum. Texaco ve diğer petrol şirketlerinin çıkar baskılarına rağmen, Washington çoğunlukla olayların dışında duruyordu. Bunun, Cumhuriyetçi ya da Demokrat, çoğu diğer yönetim altında böyle olmayacağını biliyordum.

Diğer etkenlerden çok daha fazla, Ekvadorlular'ın Jaime Roldós'u -bir dizi diktatörün ardından demokratik olarak seçilen ilk başkanları- Quito'daki Başkanlık Sarayı'na göndermelerine bu Hidrokarbonlar Politikası'nın neden olduğuna inanıyorum. Roldós, politikasının temellerini, 10 Ağustos 1979'da başkan olarak yaptığı ilk konuşmasında, şöyle anlatmıştı:

Ülkenin enerji kaynaklarını korumak için etkili tedbirler almalıyız. Devlet, mutlaka, ihracatta çeşitliliği korumalı ve ekonomik bağımsızlığını yitirmemelidir... Kararlarımızı, sadece milli çıkarlarımız ve egemenlik hakkımızın sınırsız savunması yönlendirecektir. [\[64\]](#)

Başkanlık koltuğuna oturduktan sonra Roldós'un, artık petrol oyununda ana oyuncu konumuna gelmiş olan Texaco'ya odaklanması gerekiyordu. Bu, oldukça çetrefilli bir ilişkiydi. Petrol devi yeni başkana güvenmediği gibi, örnek olacak bir politikanın parçası olmak da istemiyordu. Böyle politikaların diğer ülkelerde model olarak kullanılabileceğinin çok fazla farkındaydı.

Roldós'un başdanışmanlarından José Carvajal'ın bir konuşması yeni yönetimin tavrını özetliyordu:

Eğer bir ortak [Texaco] risk almak istemez, araştırma için yatırım yapmak veya petrol imtiyazı bölgelerini kullanmak istemezse, diğer ortağın bu yatırımları yapmaya ve sonra tek sahip olarak yönetimi devralmaya hakkı vardır...

Yabancı şirketler ile ilişkilerimizin adil olması gerektiğine inanıyoruz. Bu mücadelede ödün vermemeliyiz; her türlü baskıya karşı hazırlıklı olmalıyız. Bu yabancılarla pazarlık ederken de korku ya da aşağılık kompleksi göstermemeliyiz. [\[65\]](#)

1980 yılbaşında bir karar verdim. Yeni bir on yılın başlangıcı idi. Ben, yirmi sekiz gün sonra otuz beşime basacaktım. O yıl içinde hayatımda önemli bir değişiklik yapacak ve gelecekte kendime Jaime Roldós ve Ornar Torrijos gibi modern kahramanları örnek alacaktım.

Ayrıca, birkaç ay önce de şaşırtıcı bir şey olmuştu. Bruno, kârlılık açısından MAIN tarihindeki en başarılı başkan olmuştu. Yine de Mac Hall, ansızın ve hiçbir uyarı vermeden onu kovmuştu.

25-İstifa Ediyorum

Mac Hall'ın, Bruno'yu kovması MAIN'de bir deprem etkisi yapmıştı. Tüm şirkette karışıklık ve itirazlara neden oldu. Evet, Bruno'nun düşmanları vardı ama onlardan bazıları bile bu gelişmeden rahatsızlık duyuyordu. Çalışanların çoğuna göre, nedenin kıskançlık olduğu açıktı. Yemek masalarında ve kahve makinesinin etrafında yapılan sohbetlerde, insanlar, Hall'ın, kendinden on beş yaş genç ve şirketi yeni kârlılık seviyelerine çıkartan bu yönetimden korktuğunu düşündüklerini söylüyorlardı.

“Hall, Bruno'nun bu kadar iyi görünmeye devam etmesine izin veremezdi,” dedi yönetimden biri. “Bruno'nun yönetimi ele alıp onu göndermesinin bir an meselesi olduğunun mutlaka farkındaydı.”

Bu savları ispat edercesine Hall, yeni başkan olarak Paul Priddy'i atadı. Paul, yıllarca MAIN'de müdür yardımcılığı yapmış, yumuşak huylu, temelden gelme bir mühendisti. Kanımca da, yönetim kurulu başkanının her dediğini yapacak ve onu şahane performansı ile tehdit etmeyecek donuk biriydi. Bu görüşüm çoğu kişi tarafından da paylaşılıyordu.

Bruno'nun gidişi benim için yıkıcı oldu. Kişisel bir rehber olduğu gibi, uluslararası çalışmalarımızda da anahtar bir kişiydi. Ayrıca, daha çok yurtiçi işlerimize odaklanmış olan Priddy'nin denizaşırı rolümüzün gerçek kapsamıyla ilgili pek bir fikri yoktu. Şirketin bundan sonra nereye gideceğini düşünüyordum. Evinden aradığım Bruno ise olaya felsefik yaklaşmayı tercih etti.

“Sen de biliyorsun John, bir nedeni olmadığını farkındaydı,” dedi Hall'ı kastederek. “Bu yüzden ben de çok iyi bir ayrılış paketinde ısrar ettim ve aldım da. Mac büyük bir oy kitlesini kontrol ettiği için, kararını verdikten sonra yapabileceğim hiçbir şey yoktu.” Bruno, müşterilerimiz arasındaki çok uluslu bankalardan gelen bazı yüksek mevki iş tekliflerini düşündüğünü söyledi.

Ona, ne yapmam gerektiğini düşündüğünü sordum.

“Gözlerini açık tut,” diye öğütledi. “Mac Hall gerçeklik ile bağını kaybetmiş. Ama bunu ona kimse söylemez; hele şimdi, bana yaptığından sonra.”

1980 Mart ayının sonlarında, bu olayın etkisi henüz geçmemişken, Virgin Adaları'nda bir yelkenli tatiline çıktım. Yanımda, kendisi de MAIN'de çalışan Mary adında genç bir kadın vardı. Tatil yerini seçerken düşünmemiştim ama şimdi biliyorum ki, yılbaşında vermiş olduğum kararı uygulamaya geçirmeme yardımcı olacak bir adım atmamda, bölgenin tarihi etken olmuştu. Bunun ilk göstergesi, bir öğleden sonra St. John Adası'nı geçip, Amerikan Virgin Adaları'nı İngiliz Virgin Adaları'ndan ayıran Sir Francis Drake Kanalı'na girerken ortaya çıktı.

Kanal, adını İspanyol altın konvoylarının baş belası olan bir İngiliz'den almıştı. Bu bana, son 10 yıl içinde, Drake ve Sir Henry Morgan gibi etraflarını soyup talan eden ama yine de yaptıklarından dolayı alkışlanan -hatta şövalyelik unvanı ile ödüllendirilen- korsanları ve diğer tarihi karakterleri düşündüğüm zamanları anımsattı. Bu insanlara saygı duyacak şekilde yetiştirildiğim halde, Endonezya, Panama, Kolombiya ve Ekvador gibi ülkeleri çıkarlarımız için kullanmanın beni niye rahatsız ettiğini kendime hep sormuştum. Aralarında Ethan Allen, Thomas Jefferson, George Washington. Daniel Boone, Davy Crockett, Lewis ve Clark gibi isimlerin de bulunduğu kahramanlarımın çoğu, Kızılderililer'i, esirleri ve kendilerine ait olmayan toprakları sömürmüştü ve ben de, suçluluk duygumu azaltmak için bu örnekleri kullanmıştım. Şimdiyse, Sir Francis Drake Kanalı'na girerken, mantığımın geçersizliğini görüyordum.

Yıllar boyu, işime geldiği için göz ardı ettiğim bazı şeyleri anımsadım. Ethan Ailen, aylarca 15 kiloluk prangalara bağlı bir halde İngiliz hapisane gemilerinde kalmış, sonra da bir İngiliz zindanına atılmıştı. 1775 Montreal Savaşı'nda, Jaime Roldós ve Omar Torrijos'un şimdi kendi insanları için istedikleri gibi bir özgürlük için savaşırken esir düşmüş bir savaş esiriydi. Thomas Jefferson, George Washington ve diğer tüm Kurucu Atalarımız hayatlarını benzer idealler uğruna tehlikeye atmıştı. İhtilalin başarıya ulaşacağı garanti değildi; kaybetmeleri durumunda birer hain olarak asılacaklarını biliyorlardı. Daniel Boone, Davy Crockett ve Lewis ile Clark da benzer zorluklara katlanmış, birçok özveride bulunmuştu.

Peki ya Drake ile Morgan? Tarihin bu bölümü hakkında bilgilerim tam değildi. Ama Protestan İngiltere'nin Katolik İspanya tarafından tehdit edildiğini hatırlıyordum. Drake ile Morgan'ın, kişisel çıkarları için değil de, İngiltere'nin egemenliğini korumak amacıyla, İspanyol İmparatorluğu'nu kalbinden, altın kalyonlarından vurmak için korsanlığa başlamış olabilecekleri olasılığını göz ardı edemezdim.

Kanal boyunca seyredip, kuzeyde Büyük Thatch ve güneyde St. John Adaları'na yaklaşırken, bu düşünceleri aklımdan çıkartamıyordum. Mary bir bira verip, müziğin sesini açtı. Ama etrafımdaki güzelliklere ve yelken açmanın getirdiği özgürlük duygusuna rağmen, kızgındım. Tüm bunları kafamdan silmeye çalışıp, biranın tadına varmaya çalıştım.

Bu duygu yakamı bırakmıyordu. Geçmişten gelen bu sesler ve onları kendi açgözlülüğümü haklı çıkartmak için kullanmış olmam beni kızdırmıştı. Hem aileme, hem de o züppe hazırlık okulu Tilton'a, tüm bu tarihi bana yutturdukları için kızgındım. Bir bira daha açtım. Bruno'ya yaptıklarından dolayı Mac Hall'ı öldürebilirdim.

O sırada pupa yelken seyrendeki bir tekne yanımızdan geçti. Yarım düzine genç erkek ve kadın; rengârenk pareolar sarınmış hippiler, ön güvertede çırılçıplak bir çift bağırıp bize el salladı. Tekneden ve genel görünülerinden, teknede yaşadıkları belli oluyordu; komünal bir topluluk, modern korsanlar, serbest, çekincesiz.

Ben de onlara el sallamaya çalıştım ama elim itaat etmiyordu. Bir kıskançlık hissi tüm benliğimi kapladı.

Mary, güvertede durmuş, pruvada gözden kayboluşlarını seyrediyordu. "O hayata ne dersin?" diye sordu.

O anda anladım. Sorun ailem, Tilton veya Mac Hall değildi. Nefret ettiğim *kendi hayatımdı*. Benim. Nefret ettiğim sorumlu kişi bendim.

Mary, sancak tarafını gösterdi ve bağırarak bir şeyler söyledi. Yanıma yaklaştı. "Leinster Koyu," dedi. "Akşam demir atacağımız yer."

Orada, St. John Adası'nda, korsan gemilerinin altın yüklü kalyonların geçmesini beklediği koyda... Biraz daha yaklaştım, sonra dümeni Mary'e verip ön tarafa gittim. O, tekneyi Watermelon Çay'ın yanından güzelim koya sokarken, ben de floku indirip katladım ve çapayı çıkarttım. Mary kıvrak bir hareketle ana yelkeni indirdi. Çapayı kenardan saldım; zincir berrak suların içine boşaldı ve tekne yavaşlayarak durdu.

Yerleştikten sonra Mary biraz yüzüp, uyumaya gitti. Ben de ona bir not bıraktım ve sandalla sahile çıkıp, eski bir şeker çiftliği harabelerinin yanından karaya çıktım. Orada, suyun yanı başında,

düşünmemeye ve kendimi tüm duygulardan arındırmaya çalışarak, uzunca bir süre oturdum. Hiç bir işe yaramadı.

Akşama doğru, oradaki bir tepeye çıkıp, bu eski çiftliğin viran duvarları üzerinden, aşağıda demirli tekemize baktım ve güneşin Karayipler'e doğru batışını seyrettim. Her şey çok sakin ve huzur verici görünüyordu. Ama etrafımdaki çiftliğin bir zamanlar büyük bir sefalet ve umutsuzluk mekânı olduğunu biliyordum; yüzlerce Afrikalı esir burada, silah zoruyla bu muhteşem malikâneyi yaparken, şeker pancarını ekip, hasat ederken ve ham şekeri romun ham maddesine dönüştüren makineleri çalıştırırken ölmüştü. Buranın sükûneti, geçmişindeki vahşeti aynen benim içimdeki öfkeyi maskeleyiği gibi maskeliyordu.

Güneş dağlık bir adanın arkasında gözden kayboldu. Ufku geniş eflatunumsu bir bant kapladı. Deniz kararmaya başladı ve ben şok edici gerçekle yüz yüze geldim: Ben de bir esir tüccarıydım; MAIN'deki işim sadece fakir ülkeleri borç yükü altında küresel imparatorluğun içine çekmek değildi. Ne abartılı tahminlerim, sadece ülkem petrole ihtiyaç duyduğu zaman diğer ülkelerden diyetini almayı garantilemek için kullanabileceği araçlardı, ne de bir ortak olarak konumum, sadece şirketin kârlılığını artırmakla alakalıydı. İşim, aynı zamanda, insanlar ve aileleriyle de ilgiliydi; üzerinde oturduğum duvarı inşa ederken ölen insanlar, kullandığım insanlar gibi.

Ben, 10 yıl boyunca, Afrika ormanlarına girip erkekleri ve kadınları onları bekleyen gemilere sürükleyen tüccarların varisi olmuştum. Benimkisi daha modern, daha ince bir yaklaşım olmuştu: Ben hiçbir zaman ölmekte olan bedenleri görmek, çürüyen etleri koklamak veya acı dolu çığlıkları duymak zorunda kalmamıştım. Ama benim yaptıklarım da en az o kadar haince idi ve ben kendimi bunlardan ayırabildiğim, bunların kişisel yönlerinden, o vücutlardan, etlerden ve çığlıklardan kendimi soyutlayabildiğim için belki de, son kertede daha büyük bir günahkârdım.

Demirli duran tekneye bir daha baktım. Mary güvertede oturmuş, herhalde bir margarita içiyor, bir tane de bana vermek için bekliyordu. O anda, günün son ışıkları altında, onu orada öyle gevşemiş, güven içinde görünce, ona ve benim için çalışan herkese yaptıklarım, onları birer ET'ye dönüştürmek için kullandığım yöntemler aklıma geldi. Onlara, Claudine'nin bana yaptıklarını yapıyordum ama onun dürüstlüğü olmadan. Zamlar ve terfilerle onları kandırıp, birer esir tüccarına dönüştürüyordum ve benim gibi onlar da sisteme zincirleniyordu. Onlar da birer esirdi.

Başımı denizden, koydan ve eflatun gökyüzünden çevirdim. Afrika'daki evlerinden kopartılmış esirler tarafından yapılmış duvarların önünde gözlerimi yumdum. Hepsini kafamdan uzaklaştırmaya çalıştım. Gözlerimi açtığım zaman, tam karşımda beyzbol sopası kadar kalın ve iki katı uzunluğunda, büyük ve yamuk yumuk bir sopayı fark ettim. Ayağa fırladım, sopayı kaptım ve taş duvarlara vurmaya başladım. Yorgunluktan bitkin düşene kadar da vurmaya devam ettim. En sonunda çimlerin üstüne yatıp, tepemden geçen bulutları seyrettim.

Bir süre sonra sandala geri döndüm. Orada, sahilde durup mavi sularda demirli tekneyi seyrettim ve ne yapmam gerektiğinin bilincine vardım. Eğer eski hayatıma, MAIN'e ve onun temsil ettiği her şeye geri dönersem, sonsuza kadar kaybolacağımı biliyordum. Zamlar, emeklilik ikramiyeleri, sigorta ve ek avantajlar, şirketteki hissem... Ne kadar uzun süre kalırsam, ayrılmam da o kadar zor olacaktı. Bir esir olmuştum. O taş duvarları dövdüğüm gibi kendimi dövmeye devam edebilir ya da kaçabilirdim.

İki gün sonra Boston'a döndüm. 1 Nisan 1980'de de Paul Priddy'nin ofisine gidip istifamı verdim.

BÖLÜM IV 1981-GÜNÜMÜZ

26-Ekvador Başkanı'nın Ölümü

MAIN'den ayrılmak kolay olmadı; Paul Priddy bana inanmayı reddediyordu. "1 Nisan şakası yapıyorsun," dedi göz kırparak.

Ciddi olduğum konusunda kendisini ikna ettim. Paula'nın, insanları kızdırabilecek veya bir ET olarak yaptıklarımı açıklayacağım şüphesi uyandırabilecek herhangi bir davranışta bulunmamam konusundaki ögüdünü de hatırlayarak, MAIN'in benim için yapmış olduğu her şeyi takdir ettiğimi vurguladım. Ama artık yollarımızı ayırma zamanının geldiğine inandığımı söyledim. Hep, dünyada MAIN aracılığıyla tanışmış olduğum insanlar hakkında yazmak istemiştim ama politik anlamda değil. *National Geographic* ve diğer dergiler için serbest olarak çalışmak ve yolculuk etmeye devam etmek istediğimi söyledim. MAIN'e olan bağlılığımı belirttim ve her fırsatta onu öveceğime söz verdim. Sonunda Paul razı oldu.

İstifamı izleyen günlerde, hemen herkes beni kararımdan vazgeçirmeye çalıştı. MAIN'in benim için ne kadar iyi bir yer olduğu söylendi, hatta aklımı kaçırmış olabileceğim bile dile getirildi. Sonunda, biraz da onları kendilerini sorgulamaya zorladığı için, kimsenin kendi isteğimle ayrıldığımı kabul etmek istemediği sonucuna vardım. Eğer ben ayrılmak istediğim için deli değilsem, o zaman onlar kaldıkları için kendi nedenlerini sorgulamak zorunda kalabilirlerdi. Beni mantıklı düşünemeyen bir insan olarak görmek, onlar için daha kolaydı.

En rahatsız edici olanıysa, kendi çalışanlarımdan tepkileriydi. Onların gözünde onları terk ediyordum ve yerimi alacak belli biri de yoktu. Ancak, kararımı vermişim. Ayağımı sürüyerek geçen bunca yıldan sonra, her şeye yeniden başlamak konusunda kararlıydım.

Ne yazık ki, olaylar o kadar basit değildi. Evet, artık bir işim yoktu ama imtiyazlı ortak olmaktan çok uzak olduğum için, hisselerimi satınca elime geçen para emekli olmam için yeterli değildi. MAIN'de birkaç sene daha kalmış olsaydım, bir zamanlar düşlediğim o kırk yaşındaki milyoner olabilirdim. Ancak, otuz beşimde o hedefe ulaşmak için önümde daha uzun bir yol vardı. Boston'da soğuk ve kasvetli bir Nisan ayı idi.

Sonra bir gün Paul Priddy arayıp, ofisine gitmem için neredeyse yalvardı. "Müşterilerimizden biri bizi bırakmakla tehdit ediyor," dedi. "Kendilerini uzman tanık olarak senin temsil etmeni istedikleri için bizi tutmuşlardı."

Bunun hakkında çok düşündüm. Paul'un karşısına oturduğum zaman, kararımı vermişim. Fiyatımı söyledim: MAIN'deki maaşımın üç katından fazla bir ücret. Beklemediğim bir şekilde, kabul etti ve bu benim yeni işimin başlangıcı oldu.

Ondan sonraki birkaç sene boyunca, özellikle yeni elektrik santralleri yapımı projelerinin kamu altyapı komisyonlarınınca onayını isteyen ABD elektrik şirketleri için yüksek ücretli bir uzman tanık olarak çalıştım. Müşterilerimden biri de New Hampshire Kamu Hizmet Şirketi idi. Görevim, yemin altında, oldukça tartışmalı Seabrook Nükleer Santrali'nin ekonomik fizibilitesini savunmaktı.

Artık Latin Amerika ile doğrudan bir ilgim olmasa da, oradaki olayları izlemeyi sürdürdüm. Bir uzman tanık olarak, duruşmalar arasında oldukça zamanım oluyordu. Paula ile temasımı devam ettirdim ve uluslararası petrol politikası sahnesinde bir anda öne çıkan Ekvador'daki Barış Gönüllüleri günlerimden kalan eski dostlukları yeniledim.

Jaime Roldós ilerliyordu. Seçim kampanyası sırasında vermiş olduğu sözleri ciddiye almış ve petrol şirketlerine karşı tam yol saldırıya geçmişti. Panama Kanalı'nın her iki yanındakilerin çoğunun görmedikleri ya da göz ardı ettikleri birçok şeyi görüyor gibiydi. Dünyayı küresel bir imparatorluk haline getirmeyi ve ülkesinin insanlarını nerede ise hizmetkârlık seviyesinde bir role indirgemeyi amaçlayan akımları anlıyordu. Onun hakkındaki gazete makalelerini okudukça, sadece kendini adamışlığı ile değil, olayların ardındaki derin anlamları algılama yeteneği ile de beni etkilemişti. Ve bu derin anlamlar dünya politikasında yeni bir çağa girmekte olduğumuz gerçeğine işaret ediyordu.

1980 Kasım ayında Carter, ABD başkanlık seçimlerinde Ronald Reagan'a karşı kaybetti. Torrijes ile imzalamış olduğu Panama Kanalı Anlaşması, İran'daki durum, özellikle de Tahran'da ABD Elçiliği'nde tutulan rehinelere ve başarısız kurtarma operasyonu, ana sebeplerdi. Ancak, ortada dönen bir şeyler daha vardı. En büyük hedefi küresel barış olan ve kendini ABD'nin petrole olan bağımlılığını azaltmaya adanmış bir başkan gitmiş, yerine ülkenin hak ettiği yerin, askeri güç ile elde edilmiş dünya piramidinin tepesi olduğuna ve nerede olurlarsa olsunlar, petrol sahalarını kontrol etmenin *Bariz Kader*'imizin bir parçası olduğuna inanan bir insan gelmişti. Beyaz Saray'ın çatılarına güneş enerjisi panelleri yerleştiren bir başkanın yerine, Oval Ofis'e gelir gelmez onları söktüren biri gelmişti.

Carter belki etkin olmayan bir politikacı olabilirdi ama Amerika için, Bağımsızlık Bildirgesi'nde tanımlanmış olanla tutarlı bir vizyonu vardı. Bugün geriye dönüp bakıldığında, Carter nerede ise saflık derecesinde eski kafalı görünüyor; bu ulusu yaratan ve büyükbabalarımızı kıyılarına çeken ideallere geri dönmek gibi bir şey. Ondaki hemen öncekilerle ve sonrakilerle kıyasladığımız zaman, bir garip gözüküyor. Dünya görüşü ET'lerinkine hiç benzemiyordu.

Diğer yanda ise Reagan, kesinlikle bir küresel imparatorluk mimarı ve bir şirketokrasi hizmetkârı idi. Seçildiği zamanlar, bir Hollywood aktörü olmasını - *mogullardan*^[66] gelen emirleri uygulayan ve emir almasını bilen biri - çok uygun bulmuştum. Onun tanımı da buydu. Büyük şirketlerin CEO ofisleri ile banka yönetim kurulları ve hükümet koridorları arasında gidip gelen adamların işlerini görecekti. Ona hizmet eder görünen ama aslında hükümeti yönlendiren Başkan Yardımcısı George H. W. Bush, İçişleri Bakanı George Shultz, Savunma Bakanı Caspar Weinberger, Richard Cheney, Richard Helms ve Robert McNamara gibi adamlara hizmet edecekti. Bu adamların istediklerini savunacaktı: Verdiği emirlere uyan bir dünyayı ve tüm kaynaklarını kontrol eden bir Amerika; Amerika tarafından yazılmış kuralları uygulayan bir ABD silahlı kuvvetleri ve küresel imparatorluğun CEO'su olarak Amerika'yı destekleyen uluslararası bir ticaret ve bankacılık sistemi.

Geleceğe baktıkça, ET'ler için çok iyi olacak bir döneme giriyoruz gibi görünüyordu. Ayrılmak için tam da bu zamanı seçmiş olmam kaderin bir cilvesi idi. Ama üzerinde düşündükçe, yaptığının doğruluğuna daha da ikna oluyordum. Zamanlamamın doğru olduğunu biliyordum.

Uzun vadede bunun ne anlam ifade ettiğine gelince, kristal bir kürem yoktu; ancak, tarihten imparatorlukların sonsuza dek sürmediklerini ve her çıkışın bir inişi olduğunu biliyordum. Benim bakış açımdan, Roldós gibi insanlar ümit veriyorlardı. Ekvador'un yeni başkanının mevcut durumun inceliklerinin çoğunu anladığına emindim. Torrijos'un bir hayranı olduğunu ve Panama Kanalı meselesindeki cesur tutumundan dolayı Carter'i alkışladığını biliyordum. Roldós'un tökezlemeyeceğine emindim. O ve Torrijos gibilerinin kararlılık ve cesaretlerinin diğer ülkelerin

liderlerine de örnek olacağını ümit ediyordum.

1981'in başlarında, Roldós yönetimi yeni Hidrokarbonlar Yasası'nı Ekvador parlamentosuna resmen sundu. Bu yasa, eğer uygulanırsa, ülkenin petrol şirketleri ile olan ilişkilerinde bir reform yaratacaktı. Birçok yönden devrimci, hatta radikal olarak nitelendiriliyordu. İşlerin yapılma şeklini değiştirmeyi amaçladığı kesindi. Etkisi Ekvador'un çok ötesine, Latin Amerika'nın büyük bir bölümüne ve tüm dünyaya yayılacaktı. [67]

Petrol şirketleri beklenen şekilde tepki verdi; tüm kartlarını oynadılar. Halkla ilişkiler personeli, Jaime Roldós'a çamur atarken, lobiciler de, tehdit ve rüşvet dolu çantalarıyla Quito ve Washington'a gittiler. Ekvador'un modern zamanlarda demokratik olarak seçilmiş olan ilk başkanını, başka bir Castro olarak göstermeye çalıştılar. Ama Roldós baskılara boyun eğmedi. Politika ile petrol - ve din - arasındaki komployu suçlayarak karşılık verdi. Summer Dil Enstitüsü'nü petrol şirketleri ile işbirliği içinde olmakla açıkça itham etti ve sonra da, çok cesurca - ve belki de düşüncesizce - enstitüyü ülkeden attı. [68]

Yasa teklifini parlamentoya göndermesinin üzerinden sadece haftalar geçmişken ve enstitü misyonerlerini henüz birkaç gün önce kapı dışarı etmişken Roldós, petrol şirketleri de dahil olmak üzere, tüm yabancı kurumları, Ekvador halkına yardımcı olacak planlar uygulamaya koymazlarsa, ülkesinden çıkmak zorunda bırakılacakları konusunda uyardı. Quito'daki olimpiik Atahualpa stadyumunda önemli bir konuşma yaptıktan sonra Ekvador'un güneyindeki küçük, bir kasabaya gitti.

Orada, 24 Mayıs 1981 'de, bir uçak kazasında öldü. [69]

Dünya şok olmuştu. Latin Amerikalılar ise hiddetten köpürüyorlardı. Güney yarımküredeki gazeteler "CIA Suikasti!" diye bağırarak manşetler attı. Washington ve petrol şirketlerinin kendisinden nefret etmeleri bir yana, birçok olay da bu iddiaları destekler görünüyordu ve başka gerçekler de ortaya çıktıkça bu şüpheler iyice güçlendi. Sonunda hiçbir şey kanıtlanamadı ama tanıklar Roldós'un, hayatına kastedildiğinden şüphelendiği için önlem aldığını, bu önlemler arasında iki uçakla yolculuk etmek olduğunu da söylüyorlardı. İddiaya göre, güvenlik görevlilerinden biri son dakikada onu diğer uçağa binmeye ikna etmişti. O uçak da havaya uçmuştu.

Dünyanın tepkisine rağmen, bu haber ABD medyasında neredeyse hiç yer almadı.

Ekvador'un başkanlığını Osvaldo Hurtado devraldı. Summer Dil Enstitüsü'nü ve onun petrol şirketi destekçilerini geri getirdi. Yıl bitmeden, Texaco ve diğer yabancı şirketler Guayaquil Körfezi'nde ve Amazon Havzası'nda petrol aramak üzere iddialı bir program başlatmıştı. [70]

Roldós'a övgüsünde, Omar Torrijos ona "kardeşim" diye seslendi. Aynı zamanda, kendi suikastı ile ilgili olarak karabasanlar gördüğünü de itiraf etti; muazzam bir ateş topu içerisinde gökten düştüğünü görüyordu. Bir kehanet gibiydi.

27-Panama: Bir Başkanın Daha Ölümü

Roldós'un ölümü beni çok sarsmıştı. Belki de şaşırılmamalıydım. Saf olmaktan çok uzaktım. Arbenz'i, Musaddık'ı, Allende'yi ve isimleri gazetelere veya tarih kitaplarına geçmeyen ama şirketokrasiye karşı geldikleri için yaşamları mahvolan, bazen de kısa kesilen başka bir sürü insan biliyordum. Yine de şok olmuştum. O kadar çalışmıştı ki.

Suudi Arabistan'daki muhteşem başarımızdan sonra, böyle amaçsızca apaçık eylemlerin artık geçmişte kaldığına karar vermiştim. Çakalların artık hayvanat bahçelerine ait olduklarını düşünüyordum. Şimdi ise hatalı olduğumu görüyordum. Roldós'un ölümünün bir kaza olmadığı hakkında en ufak bir şüphem bile yoktu. CIA tarafından organize edilen bir suikastın bütün işaretlerini taşıyordu. Bir mesaj göndermek üzere bu kadar açık bir şekilde uygulanmış olduğunu anlıyordum. Eli belindeki silahta Hollywood kovboyu imajı ile yeni Reagan yönetimi, böyle bir mesajı yerine ulaştırmak için çok ideal bir araçtı. Çakallar geri gelmişti ve Omar Torrijos ile şirketokrasi karşıtı bir Haçlı seferine karışmaya niyetlenen diğer herkesin de bilmesini istiyorlardı.

Ama Torrijos boyun eğmiyordu. Roldós gibi o da, tehditlere kulak asmayı reddediyordu. O da Summer Dil Enstitüsü'nü ülkesinden kovdu ve Reagan yönetiminin Kanal Anlaşması'nı yeniden masaya yatırma isteğini inatla reddetti.

Roldós'un ölümünden 2 ay sonra Omar Torrijos'un karabasanları gerçekleşti; o da bir uçak kazasında öldü. Tarih 31 Temmuz 1981 idi.

Latin Amerika ve dünya ayağa kalktı. Torrijos tüm dünyada tanınan biriydi; ABD'yi Panama Kanalı'nı gerçek sahiplerine geri vermeye zorlayan ve Ronald Reagan'a karşı çıkmaya devam eden bir lider olarak saygı duyulan biriydi. Bir insan hakları savunucusu, İran Şahı da dahil siyasi yelpazenin her tarafından sığınmacılara kollarını açan bir devlet başkanı ve çoğu kişinin Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterileceğinden emin olduğu sosyal adalet için karizmatik bir sestti. Şimdi ise ölmüştü. "CIA Suikasti!" bir kez daha makale ve başyazılara manşet oldu.

Graham Greene, Panama Oteli'nde tanıdığım gezisi sırasında ortaya çıkan *Generalin Tanınmak* adlı kitabına şu paragraf ile başlamıştı:

'1981 Ağustos ayında, bavulumu Panama'ya beşinci ziyaretim için hazırladığım sırada, telefonda dostum ve ev sahibim General Omar Torrijos Herrera'nın ölüm haberi geldi. Panama Dağları'ndaki Coclesito'da sahibi olduğu bir eve giderken bindiği küçük uçak düşmüştü ve kurtulan olmamıştı. Birkaç gün sonra koruma görevlisi, eski Panama Üniversitesi Marksist felsefe profesörü, matematik profesörü ve şair Çavuş Chuchu, yani José de Jesús Martínez, bana "O uçakta bir bomba vardı. O uçakta bir bomba olduğunu biliyorum ama nasıl bildiğimi sana telefonda söyleyemem," diyordu.^[71]

Her yerde insanlar, yoksul ve güçsüzlerin savunucusu olarak ün yapan bu adamın ölümüne ağlayıp, Washington'un CIA'nın eylemleri hakkında soruşturma açması için haykırmaya başladılar. Ancak öyle bir şey olmayacaktı. Torrijos'dan nefret eden çok güçlü insanlar vardı. Başkan Reagan, Başkan Yardımcısı Bush, Savunma Bakanı Weinberger ile Genelkurmay Başkanı ve birçok güçlü kuruluşun CEO'ları ondan açıkça nefret ediyordu. Askeri kuvvet komutanları, özellikle Torrijos-Carter Anlaşmasında yer alan ve onları Amerikalılar Okulu'nu ve ABD Güney Komutanlığı'nın tropik savaş merkezini kapatmaya zorlayan şartlardan dolayı çok kızgındı. Dolayısıyla, komutanların ciddi bir

sorunu vardı. Ya bu yeni anlaşmanın etrafından dolaşmak için bir yol bulacaklar ya da bu tesislere ev sahipliği yapmayı kabul edecek başka bir ülke keşfedeceklerdi ki bu 20. yüzyılın son yıllarında gerçekleşmesi pek muhtemel olmayan bir olasılıktı. Tabii bir çözüm yolu daha vardı: Torrijos'dan kurtulup anlaşmayı halefiyle yenilemek.

Torrijos'un kurumsal düşmanları arasında çok uluslu büyük şirketler de bulunuyordu. Çoğunun ABD politikacıları ile bağlantıları vardı ve Latin Amerikan iş gücünün yanı sıra petrol, kereste, kalay, bakır, boksit ve tarım arazileri gibi doğal kaynaklarından yararlanmaktaydılar. Aralarında imalat sektöründen iletişime, denizcilik ve ulaştırma sektörlerindeki çok uluslu firmalara kadar mühendislik ve diğer teknoloji ağırlıklı birçok şirket bulunuyordu.

Bechtel Grup, özel şirketlerle ABD hükümeti arasındaki sıcak ilişkiye çok güzel bir örnek oluşturuyordu. Bechtel'i iyi tanırdım. MAIN'de iken sık sık bu şirket ile yakın ilişkilerde bulunmuştum ve başmimarı da yakın bir dostum olmuştu. Bechtel, ABD'nin en etkili mühendislik ve inşaat şirketi idi. Başkanı ve üst düzey yöneticileri arasında George Shultz ve Japonlar'ın mevcut Panama Kanalı'nı yeni ve daha verimli bir başka kanal ile değiştirmeye yönelik bir planım utanmadan desteklemiş olan ve Torrijos'dan nefret eden Caspar Weinberger de vardı.^[72] Böyle bir plan sadece kanalın mülkiyetini ABD'den Panama'ya geçirmekle kalmayacak, aynı zamanda Bechtel'i de yüzyılın en heyecan verici ve kazançlı mühendislik projesine katılmaktan alıkoyacaktı.

Torrijos bu adamlara karşı çıkarken, bunu nezaket, cazibe ve harika bir espri anlayışı ile yapmıştı. Şimdi ise ölmüştü ve yerine onun espri anlayışına, karizmasına ve zekâsına sahip olmayan ve çoğu kişinin, dünyadaki Reaganlar'a, Bushlar'a ve Bechteller'e karşı durma şansı olmadığı Manuel Noriega gelmişti.

Bu trajedi beni derinden etkilemişti. Saatlerce Torrijos ile yaptığım konuşmalar üzerinde düşündüm. Bir gece geç vakitlerde, uzun bir süre, bir dergideki resmine bakarak oturdum ve Panama'daki ilk gecemi, yağmur altında bindiğim taksiyi ve önünde durduğumuz o devasa ilan panosundaki resmini hatırladım. 'Omar'ın ideali özgürlüktür; bir ideali yok edecek füze, henüz icat edilmemiştir!' O fırtınalı gecede olduğu gibi, o sözleri hatırlamak içimin yeniden ürpermesine neden oldu.

O zamanlar Torrijos'un Panama Kanalı'nı gerçek sahiplerine geri vermek için Carter ile işbirliği yapmasının ve bu zaferin yanı sıra Latin Amerikan sosyalistleri ile diktatörler arasındaki farklılıkları giderme çabalarının, Reagan-Bush yönetimini, ona suikast düzenleyecek kadar kızdıracağını bilemezdim.^[73] Başka bir karanlık gecede, Twin Otter uçağı ile yaptığı olağan bir uçuş sırasında öldürüleceğini ya da ABD dışında tüm dünyanın Torrijos'un elli iki yaşında ölümünün bir dizi CIA suikastından biri daha olduğu hakkında en ufak bir şüpheleri olmayacağını da tahmin edemezdim.

Torrijos yaşasaydı, şüphesiz, birçok Orta ve Güney Amerika ülkesinin başına bela olan, artan şiddet olaylarını bastırmaya çalışacaktı. Geçmiş eylemlerine bakarsak, uluslararası petrol şirketlerinin Ekvador, Kolombiya ve Peru'nun Amazon bölgelerinde neden oldukları yıkımı azaltmak için bir anlaşma zemini arayacağını varsayabiliriz. Bu çabaların bir sonucu da, Washington'un terörist ve uyuşturucu savaşları diye adlandırdığı ama Torrijos'un, ailelerini ve evlerini korumak isteyen çaresiz insanların eylemleri olarak nitelendireceği korkunç anlaşmazlığın giderilmesi olacaktır. En önemlisi de, eminim o Amerika kıtaları, Afrika ve Asya'daki yeni kuşak liderler için bir

rol modeli olurdu ki bu da CIA, NSA ve ET'lerin asla izin veremeyecekleri bir durumdu.

28-Enerji Şirketim, Enron ve Bush

Torrijos öldüğü zaman, Paula'yı görmeyeli aylar olmuştu. Aralarında MAIN'deyken tanıştığım ve babası Bechtel'in başmimarı olan genç çevre planlamacısı Winifred Grant'ın da olduğu başka kadınlarla çıkıyordum. Paula da Kolombiyalı bir gazeteci ile beraberdi. Romantik ilişkimizi bitirmeye ama arkadaş olarak kalmaya karar vermiştik.

Uzman tanıklık işindeki durumum, özellikle de Seabrook Nükleer Santrali'ni savunmayışıma paralel olarak, çok iyi değildi. Zaman zaman, para için yine kendimi satıp, eski rolüme bürünmüşüm gibi geliyordu. Winifred bu dönemde bana çok yardımcı oldu. Sıkı bir çevreci olmasına rağmen, artan miktarlarda elektrik üretme ihtiyacının pratik nedenlerinin farkındaydı. San Francisco'daki East Bay'ın Berkeley bölgesinde büyümüş ve Kaliforniya Üniversitesi Berkeley kampüsünden mezun olmuştu. Hayat hakkındaki görüşleri Ann ve katı kuralcı aileminkilerle çelişen serbest düşünceli biriydi.

İlişkimiz gelişti. Winifred, MAIN'den izin aldı ve birlikte benim tekneyle Atlantik sahilinden aşağı, Florida'ya doğru yelken açtık. Acelemiz yoktu, sık sık değişik limanlarda tekneyi bırakıp, uzman tanık olarak ifade vermek için uçuyordum. Sonunda Florida'da West Palm Beach'e gelip bir daire kiraladık. Evlendik ve 17 Mayıs 1982'de kızımız Jessica doğdu. Otuz altı yaşımıdaydım ve eğitim aldığımız doğal doğum sınıfındaki diğer erkeklerden oldukça yaşlıydım.

Seabrook işinin bir bölümü de, New Hampshire Kamu Hizmet Komisyonu'nu nükleer santrallerin eyalette elektrik üretimi için en iyi ve en ekonomik seçim olduğuna ikna etmek idi. Ne var ki konuyu inceledikçe kendi savlarımın geçerliliği hakkındaki şüphelerim de artmaya başladı. Konu hakkındaki yayınlar, yeni araştırmalar yapıldıkça durmadan değişiyor ve ortaya çıkan kanıtlar da giderek birçok alternatif enerji kaynağının nükleer güçten teknik olarak daha üstün ve daha ekonomik olduğunu gösteriyordu.

Nükleer gücün emniyetli olduğu hakkındaki eski teori de artık geçerliliğini yitirmeye başlamıştı. Yedekleme sistemlerinin güvenilirliği, operatörlerin eğitimi, insanların hata yapma eğilimleri, cihazların yorulması ve nükleer atıkların ortadan kaldırılmaları konusundaki yetersizlik hakkında ortaya ciddi sorular atılıyordu. Şahsen, bir mahkemede ve yemin altında almam beklenen - almam için para ödenen - tavırla ilgili olarak rahatsızlık duymaya başladım. Aynı zamanda, yeni çıkan teknolojilerin bazılarının gerçekten de çevreye yardımcı olacak elektrik üretim yöntemleri sunduklarına da ikna olmaya başlamıştım. Bu, özellikle, daha önceden çöp olarak nitelendirilen maddelerden elektrik üretimi alanında doğruyd.

Bir gün, New Hampshire kamu hizmeti şirketindeki patronlarıma, artık onlar lehine tanıklık yapamayacağını bildirdim. Çok kazançlı bu mesleği bırakmaya ve yeni teknolojilerin bazılarını tasarım masasından alıp, teorileri pratiğe dönüştürecek bir şirket kurmaya karar vermiştim. Bu girişimdeki belirsizliklere ve hayatında ilk defa bir aile kuruyor olmasına rağmen, Winifred bana yüzde yüz destek oldu.

1982'de, Jessica'nın doğumundan birkaç ay sonra Bağımsız Güç Sistemleri (IPS) şirketini kurdum. Şirketin misyonu, çevreye yararlı elektrik santralleri geliştirmek ve diğer firmalara da aynı şekilde davranmaları yönünde model oluşturmaktı. Riski yüksek bir işti ve rakiplerimizin çoğu sonunda iflas ettiler. Ancak, "rastlantılar" imdadımıza yetişti. Gerçekten de, çoğu zaman birilerinin yardım için devreye girdiğine, eski hizmetlerim ve devam eden suskunluğumdan dolayı ödüllendirildiğime

emindim.

Bruno Zambotti, Amerikalararası Kalkınma Bankası'nda (Inter-American Development Bank) üst düzey bir pozisyonda işe girmişti. IPS'nin yönetim kurulunda da yer alıp, yeni şirketin finansmanında yardımcı olmayı kabul etti. Bankers Trust, ESI Energy, Prudential Insurance Company, Chadbourne ve Parke (eski ABD senatörü, başkan adayı ve İçişleri Bakanı Ed Muskie'nin de ortağı olduğu büyük bir Wall Street avukatlık firması) ve Riley Stoker Şirketi (Ashland petrol şirketinin sahibi olduğu, karmaşık ve gelişmiş elektrik santrali boylerleri tasarlayan ve imal eden bir mühendislik firması) bize destek verdi. Hatta IPS'yi bir vergiden muaf tutarak, rakiplerine karşı belirgin bir üstünlük sağlamasına neden olan Temsilciler Meclisi'nin bile desteğini aldık.

IPS ve Bechtel 1986'da (aynı anda ama birbirlerinden bağımsız olarak) asit yağmuruna neden olmadan atık kömür yakmak için çok gelişmiş ve modern teknolojiler kullanan santrallerin yapımına başladılar. 80'lerin sonuna doğru bu iki santral, üretim şirketlerinin uzun zamandır iddia ettiklerinin aksine, birçok atık maddenin elektriğe dönüştürülebileceğini ve kömürün asit yağmuruna neden olmadan yakılabileceğini kesin olarak ispatlayarak, elektrik üretim sektöründe bir çığır açmışlar ve yeni hava kirliliği yasaları çıkartılmasına yardımcı olmuşlardı. Bizim santralimiz aynı zamanda, böyle yeni ve gelişmiş teknolojilerin, küçük ve bağımsız bir şirket tarafından da, Wall Street ve diğer bilinen yollar vasıtasıyla, finanse edilebileceğini ortaya koymuştu.^[74] Ek bir yarar olarak, IPS santrali atık ısıyı, soğutma havuzları veya soğutma bacaları yerine, bir buçuk hektarlık bir hidrofonik seraya gönderiyordu.

IPS başkam olarak konumum, enerji sektörünün derinlerine erişme olanağı vermişti. Bu işin içindeki en etkili insanlarla çalıştım: Avukatlar, lobiciler, yatırım bankacıları ve büyük şirketlerin üst düzey yöneticileri. Aynı zamanda, Bechtel'de 30 yıldan fazla bir süre çalışmış, başmimar konumuna yükselmiş ve şimdi de, 1970'lerin başındaki Suudi Arabistan Para Aklama Tezgâhı sırasında yapmış olduğum işlerin doğrudan bir sonucu olarak, Suudi Arabistan'da bir şehrin kurulmasından sorumlu bir kayınpederim olma avantajına da sahiptim. Winifred, Bechtel'in San Francisco merkezinin yanında büyümüşü ve şirket ailesinin de bir üyesiydi; Berkeley'den mezun olduktan sonraki ilk işi de Bechtel'de olmuştu.

Enerji sektörü büyük çapta bir yeniden yapılanma yaşıyordu. Büyük mühendislik firmaları, o ana kadar yerel tekel olmalarının avantajlarını kullanan üretim firmalarını ele geçirmek (ya da en azından onlarla rekabete girmek) için birbiriyle yarışlıyordu. Günün anahtar kelimesi 'serbestleştirme' idi ve kurallar akşamdan sabaha değişiyordu. Ortalık mahkemelerin ve parlamentonun aklını karıştıran bir ortamdan yararlanmak isteyen hırslı insanlar için fırsatlarla doluydu. Sektörün duayenleri buna 'Enerjinin Vahşi Batısı' çağı adını verdiler.

Bu süreçten zarar görenlerden biri de MAIN oldu. Bruno'nun öngördüğü gibi Mac Hall, gerçeklikle bağını kaybetmişti ve bunu ona söylemeye kimse cesaret edemiyordu. Paul Priddy hiçbir zaman kontrolü eline geçiremedi ve MAIN yönetimi sadece sektörü kasıp kavuran değişikliklerden yararlanmayı başaramamakla kalmadı, bir dizi de ölümcül hata yaptı. Bruno'nun yaptığı rekor kârlardan sadece birkaç yıl sonra ET rolünü bırakan MAIN finansal darboğaza girdi. Ortaklar, MAIN'i kartlarını doğru oynamış olan büyük mühendislik ve inşaat şirketlerinden birine sattı.

Ben 1980 senesinde beher hissemi neredeyse 30 dolardan satmışken, diğer ortaklar yaklaşık 4 yıl sonra bunun yarısından azına razı olmak zorunda kaldı. Böylece yüz yıllık gururlu bir hizmet süreci

utanç içinde sonuçlanmış oldu. Şirketin bu hale düşmesinden üzüntü duymakla birlikte, o zaman vermiş olduğum ayrılma kararımın doğruluğu da ortaya çıkmıştı. MAIN adı yeni sahiplerince bir süre daha kullanıldı, sonra o da bırakıldı. Tüm dünya ülkelerinde bir zamanlar o kadar ağırlığı olan şirket logosu da unutuldu gitti.

MAIN enerji sektöründeki değişen atmosfere yeterince ayak uyduramayan şirketlere bir örnekti. Yelpazenin öbür ucunda ise biz içeridekilerin büyüleyici bulduğu bir firma vardı: Enron. Sektördeki en hızlı büyüyen firmalardan biri olan ve birdenbire ortaya çıkan Enron, hemen devasa anlaşmalara imza atmaya başlamıştı. İş toplantılarının çoğunda, katılımcılar sandalyelerine yerleşip, kendilerine birer bardak kahve koyup, evraklarını düzenlerken birkaç dakikalığına sohbet ederlerdi. O günlerde bu sohbet konusu genellikle Enron üzerinde odaklanıyordu. Firma dışındaki hiç kimse Enron'un bu mucizeleri nasıl gerçekleştirebildiğini anlayamıyordu. İçeridekiler ise sadece bizlere gülüp sessizliklerini koruyorlardı. Bazen ısrar edilince, yönetimde yeni yaklaşımlardan, 'yaratıcı finans'dan ve dünya başkentlerindeki güç odaklarını iyi tanıyan yöneticilerle çalışma konusundaki becerilerinden bahsediyorlardı.

Bütün bunlar bana, eski ET tekniklerinin yeni bir şekli gibi geliyordu. Küresel imparatorluk hızla ilerliyordu.

Petrol ve uluslararası ortamla ilgilenenlerimiz için ise sık konuşulan bir konu daha vardı: Başkan yardımcısının oğlu George W. Bush. Bush'un ilk enerji şirketi Arbusto^[75] sonunda 1984'te Spectrum 7 ile birleşerek kurtarılan başarısız bir şirketti. Ardından, Spectrum 7 kendini iflasın eşiğinde buldu ve 1986'da Harken Enerji şirketi tarafından satın alındı; G. W. Bush, yıllık 120 bin dolar maaşla, yönetim kurulu üyesi ve danışman olarak kaldı.^[76]

Hepimiz, ABD başkan yardımcısı olan bir babanın bu görevlendirme kararında etkili olduğunu varsaydık; genç Bush'un bir petrol yöneticisi olarak başarı sicili böyle bir görevi kesinlikle hak etmiyordu. Harken'in, bu fırsatı, tarihinde ilk defa uluslararası ortama açılmak ve Ortadoğu'da aktif olarak petrol yatırımları aramak için kullanması da rastlantı olamazdı. *Vanity Fair* dergisi şöyle diyordu: "Bush'un yönetim kuruluna girmesinin ardından Harken'e harika şeyler olmaya başladı; yeni yatırımlar, sürpriz finansman kaynakları, beklenmeyen arama ruhsatları."^[77]

1989'da Amoco, Bahreyn hükümeti ile denizde petrol arama hakları için pazarlık yapmaktaydı. Bu sırada Başkan Yardımcısı Bush, başkan seçildi. Bahreyn'e yeni atanan ABD Büyükelçisi Charles Hostler'i bilgilendirmek üzere görevlendirilmiş bir İçişleri Bakanlığı danışmanı olan Michael Ameen kısa bir süre içinde, Bahreyn hükümetiyle Harken arasında görüşme ayarladı. Birdenbire Amoco gitmiş, yerine Harken gelmişti. Her ne kadar Harken, daha önce Güneydoğu Amerika dışında bir yerde ve hiçbir zaman denizde petrol aramamış olsa da, Arap dünyasında duyulmamış bir şekilde, Bahreyn'de hem de tek başına, toprak altı arama haklarını kazandı. Birkaç hafta içerisinde Harken'in hisseleri %20'den fazla değer kazanarak, hisse başına 4.50 dolardan, 5.50 dolara çıktı.^[78]

Sektörde kaşarlanmış insanlar bile Bahreyn'de olanlardan şaşkına dönmüştü. Enerji sektöründe uzman ve aynı zamanda Cumhuriyetçi Parti destekçisi bir avukat arkadaşım "G. W'nun, sonradan babasının ödemek zorunda kalacağı bir şeyler peşinde olmadığını umarım," dediğinde, Wall Street'in yanında, Dünya Ticaret Merkezi'nin tepesindeki bir barda kokteyllerimizin tadını çıkartıyorduk.

EndiŒe içindeydi. ‘‘Gerçekten değer mi diye merak ediyorum,’’ diye devam etti, baŒını hüzünle sallayarak. ‘‘Oğlunun kariyeri, başkanlığı riske atmaya değer mi?’’

MeslektaŒlarımdan daha az ŒaŒırmıŒtım ama sanırım özel bir bakıŒ açısına sahiptim. Kuveyt, Suudi Arabistan, Mısır ve İnan hükümetleri için alıŒmıŒtım, Ortadoğu politikalarına yabancı değildim. Bush’un da tıpkı Enron yöneticileri gibi, ben ve ET meslektaŒlarım tarafından yaratılan ağın bir parçası olduğunu biliyordum; onlar feodal lordlar, büyük toprak ve çiftlik sahipleriydi. [\[79\]](#)

29-Rüşvet Alıyorum

Yaşamımın bu döneminde, dünya ekonomisinde gerçekten de yeni bir çağa girmiş olduğumuzu fark ettim. Bir zamanlar modellerimden biri olan Robert McNamara'nın, Savunma Bakanı ve Dünya Bankası başkanı olduğu dönemlerde başlatmış olduğu olaylar zinciri, korkularımın ötesinde çığırından çıkmıştı. McNamara'nın ekonomiye Keynesyenvari yaklaşımı ve savunduğu saldırgan liderlik tarzı her tarafa yayılmıştı. ET kavramı, çok çeşitli firmalardaki her tür yöneticiyi de içine alacak şekilde genişlemişti. NSA tarafından işe alınmış ya da profillenmiş olmayabilirlerdi ama benzer şeyler yapıyorlardı.

Şimdiki tek fark ise şirket yöneticisi ET'lerin uluslararası bankalardan fon kullanmakla uğraşmamaları idi. Eski takım (yani benim takımım) gelişmeyi sürdürse de, bu yeni şekil daha da tehditkâr bir görünüm almıştı. 1980'lerde orta yönetim katmanlarından yükselen genç erkek ve kadınlar için sonuca giden her yol mubahtı: Daha fazla kâr. Küresel imparatorluk sadece kârlılığı artırmak için bir yoldu.

Benim de içinde olduğum enerji sektörü bu yeni yönelimlerin tipik bir örneği idi. 1978'de parlamentodan geçen Kamu Hizmetleri Tazim Politikası Yasası (PURPA) bir dizi düzenlemeden sonra 1982'de yasalaştı. Parlamento bu yasayı ilk başta benimki gibi küçük ve bağımsız şirketleri elektrik üretiminde alternatif yakıtlar ve diğer yenilikçi yaklaşımlar geliştirmek için teşvik edici bir unsur olarak düşünmüştü. Yasayla büyük üreticilerin küçük üreticilerden adil ve uygun fiyatlarla enerji almaları şart koşulmuştu. Bu strateji Carter'in ABD'nin petrole (sadece ithal edilen değil, genelinde petrole) olan bağımlılığını azaltma isteğinin bir sonucuydu. Yasanın amacı açıkça, alternatif enerji kaynaklarını olduğu kadar, ABD'nin girişimci ruhunu temsil eden küçük şirketlerin de gelişmelerini teşvik etmek idi. Ancak, gerçek çok değişik bir şekilde kendini gösterdi.

1980'lerde ve 1990'ların başlarında, vurgu, girişimcilikten serbestleştirmeye doğru kaydı. Diğer küçük bağımsızların birçoğunun büyük mühendislik ve inşaat firmalarınca ve kamu hizmeti şirketleri tarafından yutulmalarını izledim. Bu sonrakiler, yasada, hem denetlenen hizmet sağlayıcılarını hem de denetim dışı bağımsız enerji üretim şirketlerini bünyelerinde barındırabilen holdingler kurmalarına olanak sağlayan gedikler buldular. Birçoğu, başlattıkları saldırgan programlar aracılığıyla bağımsızları iflasa zorlayıp, sonra da onları satın aldı. Diğerleri ise basitçe, sıfırdan başlayıp, bağımsızlara benzeyen kendi eşdeğerlerini geliştirdiler.

Petrole olan bağımlılığı azaltma fikri ise unutuldu gitti. Reagan'ın petrol şirketlerine minnet borcu vardı; Bush ise servetini bir petrolcü olarak yapmıştı. Ve bu ikisinin de yönetimlerinde kilit oyuncuların ve bakanların çoğu, ya petrol endüstrisinin ya da ona sıkı sıkıya bağlı olan mühendislik ve inşaat şirketlerinin birer parçasıydı. Üstelik son çözümlemede, birçok Demokrat da onlar üzerinden kazanç sağlayıp, borçlu duruma düşmüştü.

IPS çevreye yararlı enerji konusundaki vizyonunu sürdürdü. Kendimizi orijinal PURPA hedeflerine adamıştık ve şanslı bir hayat sürüyorduk. Sadece ayakta kalmakla kalmayıp, gelişen *az* sayıda bağımsızdan da biriydik. Bunun nedeninin, şirketokrasiye verdiğim geçmiş hizmetlerim olduğu konusunda hiçbir şüphem yoktu.

Enerji sektöründe olanlar, tüm dünyayı etkilemekte olan eğilimi de sembolize ediyordu. Sosyal yardım, çevre ve diğer yaşam kalitesi konuları hakkındaki endişeler, açgözlülük karşısında ikinci plana atıldı. Bu süreç içerisinde, özel kuruluşları teşvik etmek yoğun bir şekilde vurgulandı. İlk

başlarda, bu, kapitalizmin komünizme üstün olduğu ve onu önleyeceği fikri de dahil olmak üzere, teorik platformlarda savunuldu. Ancak, zaman içerisinde, bu mazerete de gerek kalmadı. Proje sahiplerinin, hükümetler yerine zengin yatırımcılar olmalarının, doğal olarak, daha iyi bir şey olduğu *a priori* kabul edildi. Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da, o zamana kadar hükümetlerce yönetilmiş olan su ve kanalizasyon sistemleri, iletişim ağları, enerji sistemleri ve diğer hizmetlerin serbestleştirme ve özelleştirilmelerinin savunuculuğunu yaparak, bu kavramı sahiplendiler.

Sonuçta, ET kavramını daha büyük bir topluluğa genişletip, önceden sadece seçkin bir kulübe kabul edilmiş olan bizlere ayrılmış olan görevlere, geniş bir yelpazeye dağılmış firmalardan yöneticileri göndermek kolay oldu. Bu yöneticiler tüm dünyaya dağıldılar. En ucuz iş gücü havuzlarını, en erişilebilir kaynakları ve en büyük pazarları araştırdılar. Yaklaşımlarında acımasızdılar. Kendilerinden önce giden ET'ler gibi (benim Endonezya, Panama ve Kolombiya'daki vicdan muhasebemde olduğu gibi) suçlarını mazur gösterecek yollar buldular. Ve bizler gibi, onlar da toplumları ve ülkeleri ağlarına düşürdüler. Zenginlik ve ülkelerin kendilerini borç batağından kurtarmaları için bir yol olarak özel sektörü kullanma sözleri verdiler. Okullar ve otoyollar yaptılar, telefonlar, televizyonlar ve sağlık hizmetleri bağışladılar. Sonunda başka yerlerde daha ucuz işçiler ve daha erişilebilir kaynaklar bulunca da, çekip gittiler. Umut besledikleri bir toplumu terk ettikleri zaman sonuçlar çoğunlukla yıkıcı oluyordu ama görünürde bunu, bir anlık bir tereddüt yaşamadan ve vicdanları sızlamadan yapıyorlardı.

Tüm bunların psikolojilerini nasıl etkilediğini, bende olduğu gibi, kendilerini sorguladıkları bir an olup olmadığını merak ediyordum. Hiç, pis bir kanalın yanında durup, ihtiyar bir adam tuvaletini yaparken, yıkanmaya çalışan genç bir kadını seyretmişler miydi? Zor soruları soracak Howard Parkerler kalmamış mıydı?

IPS'deki başarılarımın ve aile yaşamımın keyfini çıkartsam da, yoğun depresyon anlarıma engel olamıyordum. Artık genç bir kız babasıydım ve miras alacağı gelecek beni ürkütüyordu. Oynamış olduğum rol yüzünden suçluluk hissi içindeydim.

Aynı zamanda, geriye bakıp, çok rahatsız edici tarihi bir yönelimi de görebiliyordum. Modern uluslararası finans sistemi, İkinci Dünya Savaşı sonuna doğru, birçok ülke liderinin katıldığı ve New Hampshire'deki Bretton Woods'da -benim evimde- yapılan bir toplantıda yaratılmıştı. Yıkılmış bir Avrupa'yı yeniden yapılandırmak amacı ile kurulan Dünya Bankası ve IMF olağanüstü başarı sağlamıştı. Sistem hızla genişlemiş ve kısa zamanda ABD'nin belli başlı tüm müttefiklerince onaylanarak, baskı rejimlerine karşı her derde deva bir çözüm olarak alkışlanmıştı. Bizi komünizmin şeytani pençelerinden kurtaracağına emindik.

Ama tüm bunların bizi nereye götüreceğini merak etmeden de duramıyordum. 1980'lerin sonlarına doğru, Sovyetler Birliği'nin ve dünya komünist hareketinin çöküşüyle birlikte, asıl hedefin komünizmi engellemek olmadığı ortaya çıktı; aynı şekilde, kökleri kapitalizmde olan küresel imparatorluğun önünün açık olacağı da belliydi. Dünyanın Durumu (State of the World) platformu başkanı Jim Ganison'un dediği gibi:

Toptan ele alındığında, dünyanın bir bütün olarak entegrasyonu, özellikle de ekonomik küreselleşme ("serbest pazar" kapitalizminin uyduruk özellikleri açısından bakıldığında) kendi başına gerçek bir "imparatorluk" olmaktadır... Dünya üzerindeki hiçbir ülke, küreselleşmenin güçlü cazibesine karşı koyamamıştır. Çok azı, Dünya Bankası'nın "yapısal ayarlamaları" ile

“şartlarından”, Uluslararası Para Fonu’ndan ve Dünya Ticaret Örgütü’nün arabuluculuğundan kaçmayı başarabilmiştir. Bütün yetersizliklerine rağmen ekonomik küreselleşmenin ne anlama geldiğini, kuralların neler olduğuna ve kimin ödüllendirilip, kimin cezalandırılacağını hâlâ bu uluslararası finans kuruluşları belirlemektedir. Dengesiz bile olsa, dünyanın tüm milli ekonomilerinin tek bir küresel serbest pazar sistemi içinde entegre olduğunu, kendi yaşam sürecimiz içerisinde görme olasılığımız var. ^[80]

Bu konular hakkında düşündükçe, her şeyi anlatan bir kitabı, *Bir Ekonomik Tetikçinin Vicdanını*, yazmanın zamanı geldiğine karar verdim. Ama bunu gizli tutmak için bir çaba da harcamadım. Bugün bile, yalnız başına yazabilen bir yazar değilim. Yaptığım işi tartışma gereği duyuyorum. Diğer insanlardan esinlenirim ve onlardan geçmişteki olayları hatırlayıp, bunları bir perspektif içine koymak konusunda yardım isterim. Tepkilerini almak için, üzerinde çalıştığım bölümleri arkadaşlarıma okumak isterim. Bunun risklerinin farkındayım ama yine de yazmak için başka bir yol bilmiyorum. Dolayısıyla, MAIN’de geçirdiğim süre ile ilgili bir kitap yazmakta olduğum bir sır değildi.

1987’de bir öğleden sonra, eski MAIN ortaklarından biri beni arayıp, Stone&Webster Mühendislik Şirketi’nde (SWEC) çok kazançlı bir danışmanlık işi teklif etti. SWEC o zamanlar dünyanın ileri gelen mühendislik ve inşaat firmalarından biri olup, enerji sektörünün değişen ortamında kendine bir yer edinmeye çalışıyordu. Kontratımda benim, IPS’de olduğu gibi enerji geliştirme dalında, şirketin yeni bir alt kuruluşuna rapor vereceğim belirtiliyordu. Herhangi bir uluslararası veya ET tipi projede yer almamın istenilmeyeceğini öğrenmek beni rahatlattı.

Aslında pek fazla bir şey yapmam da beklenmiyordu. Başarılı olmuş bir bağımsız enerji firması kurup yönetmiş az sayıda insandan biriydim ve sektörde çok iyi bir ünüm vardı. SWEC’in birincil olarak istediği, özgeçmişimi kullanıp, adımları danışmanları listesine yazmaktı ki bunda yasa dışı herhangi bir taraf olmayıp, standart endüstri yöntemleriyle de uyumlu idi. Teklif bana özellikle çekici gelmişti; çünkü bazı nedenlerden dolayı, IPS’yi satmayı düşünüyordum. SWEC saflarına katılıp şahane bir ücret alma fikri gayet iyi görünüyordu.

İşe alındığım gün, SWEC’in CEO’su beni yemeğe davet etti. Şundan bundan konuşurken, bir tarafımın, karmaşık bir enerji firmasını yönetme sorumluluğunu, bir tesisin yapımı sırasında yüzden fazla insanın sorumluluğunu taşımayı ve elektrik santralleri inşa edip işletmekle ilgili tüm risklerle uğraşmayı geride bırakıp, danışmanlık işine geri dönmeye hevesli olduğunu fark ettim. Bana teklif edeceğini bildiğim hatırı sayılır ücreti nasıl harcayacağımı düşünmüştüm bile. Diğer yandan, onu, kâr amacı olmayan bir kuruluş yaratmak için kullanmaya karar vermişim.

Tatlılarımızı yerken CEO, yayınlanmış tek kitabım olan *Stresten Arınmış Alışkanlık*, konusunu açtı. Hakkında çok iyi şeyler duyduğunu söyledi. Sonra da, gözlerimin içine bakarak, “Başka kitap yazmaya niyetiniz var mı?” diye sordu.

Midemde bir düğüm hissettim. Birdenbire, tüm bunların ne anlama geldiğini anlamıştım. Hiç tereddütsüz, “Hayır,” dedim. “Şu anda başka bir kitap yayınlamayı düşünmüyorum.”

“Bunu duyduğuma sevindim,” dedi. “Bu şirkette gizliliğe önem veririz. Aynen MAIN’deki gibi.”

“Bunu anlıyorum.”

Gülerek sandalyesinde geriye yaslandı, rahatlamış görünüyordu. “Tabii, son kitabınız gibi stresle

baş etme ve onun gibi şeylerden bahseden kitaplar, son derece uygun. Bazen bir adamın kariyerine yardımcı bile olurlar. SWEC'in bir danışmanı olarak, bu tip şeyleri yayınlamakta serbestsiniz." Bir tepki beklercesine bana baktı.

"Bunu bilmek iyi."

"Evet, son derece uygun. Ancak, söylemeye gerek yok ama bu şirketin isminden kitaplarınızda asla bahsetmeyeceksiniz ve buradaki işimizin doğası ile veya MAIN'de yapmış olduklarınızla ilgili hiçbir şey yazmayacaksınız. Politik konulardan veya uluslararası bankalarla olan ilişkilerimiz ve kalkınma projeleri ile ilgili hiçbir şeyden söz etmeyeceksiniz." Bana baktı. "Basit bir gizlilik meselesi."

"Söylemeye gerek yok," diye onu rahatlattım. Bir an için, kalbimin durduğunu sandım. Endonezya'da Howard Parker'in yanında, Fidel ile birlikte arabayla Panama Şehri'nin içinden geçerken ve Paula ile Kolombiya'da bir kahvede otururken hissetmiş olduklarıma benzer, eski bir his geri geldi. Kendimi -yine- satıyordum. Bu yasal açıdan bir rüşvet değildi; bu şirketin adımyı bordrosunda göstermek, önerilerim için bana başvurmak ve zaman zaman bir toplantıda boy göstermem için bana para ödemesi son derece olağan ve yasaldı, ama işe alınmamın ardındaki gerçek nedeni anlamıştım.

Bana, üst düzey bir yöneticinin maaşına eşdeğer bir yıllık ücret teklif etti.

O gün, daha sonra, şaşkın bir vaziyette bir havaalanında oturmuş, beni Florida'ya geri götürecek uçağı bekliyordum. Kendimi bir fahişe gibi hissediyordum. Daha da kötüsü, kızıma, aileme ve ülkeme ihanet ettiğimi düşünüyordum. Ama "*Zaten başka çarem yoktu,*" dedim kendime. Rüşveti kabul etmesem, ardından tehditlerin geleceğini biliyordum.

30-Amerika Birleşik Devletleri Panama'yı İşgal Ediyor

Torrijos ölmüştü. Ama Panama kalbimde hâlâ özel bir yer işgal etmeye devam ediyordu. Güney Florida'da yaşarken, Orta Amerika'daki güncel olaylar hakkında bilgi edinebileceğim birçok kaynağa erişimim vardı. Onun merhametli kişiliği ve güçlü karakterine sahip olmayan kişiler tarafından sahiplenilmiş olsa da, Torrijos'un mirası yaşıyordu. Panama'nın, ABD'yi Kanal Anlaşması'nın şartlarına uymaya zorlamadaki kararlılığı gibi, bu yarımkürede var olan farklılıkları giderme çabaları da onun ölümünden sonra sürdü.

Torrijos'un halefi Manuel Noriega, ilk başta akıl hocasının yolundan gitmeye kararlı gibi görünmüştü. Noriega ile şahsen hiç karşılaşmamıştım. Ama görünüşe göre, başlangıçta Latin Amerika'nın yoksul ve ezilmişlerinin haklarını korumaya çalıştı. En önemli projelerinden biri, finansmanı ve yapımı Japonlar tarafından sağlanacak bir kanalın yapılması işinin araştırılmaya devam edilmesiydi. Tahmin edileceği gibi, bu konuda gerek Washington ve gerekse özel Amerikan şirketlerinin ciddi engellemeleriyle karşılaştı. Noriega'nın dediği gibi:

İçişleri Bakam George Shultz, çok uluslu inşaat firması Bechtel'in eski bir yöneticisiydi; Savunma Bakanı Caspar Weinberger ise bir zamanlar Bechtel'in müdür yardımcısı. Bechtel, tabii ki, kanal inşaatının getireceği milyarlarca doları kazanmak istiyordu. Reagan ve Bush yönetimleri, Japonya'nın muhtemel bir kanal inşaatı projesinde başı çekmesi olasılığından korkuyorlardı; güvenlik hakkında yersiz bir endişe de yok değildi ama bu aynı zamanda da ticari bir rekabet sorunu idi. ABD inşaat firmaları milyarlarca dolar kaybedebilirdi. [81]

Ama Noriega bir Torrijos değildi. Eski patronunun karizması veya dürüstlüğü onda yoktu. Zaman içerisinde, rüşvet almak ve uyuşturucu ticaretine bulaşmak konusunda tatsız bir ün sahibi oldu; hatta siyasi rakibi Hugo Spadafora'nın suikastini organize etmiş olmasından bile şüphelenildi.

Noriega, ününü, Panama Savunma Kuvvetleri'nin, CIA ile irtibat görevini yürüten askeri istihbarat birimi olan G-2 grubunun başındaki albay olarak yapmıştı. Bu görevi yürütürken, CIA Direktörü William J. Casey ile yakın ilişkiler geliştirdi. CIA de, bu bağlantıyı, Karayipler ile Orta ve Güney Amerika'daki planlarını yürütmek için kullandı. Örneğin, Reagan yönetimi, ABD'nin 1983'te Grenada'yı istilasını hakkında Castro'ya bir ön uyarı yapmak istediğinde, Casey, bu mesajı iletmesi için Noriega'ya başvurmuştu. Albay, aynı zamanda, CIA'nin Kolombiyalı uyuşturucu kartellerine sızmasına da yardımcı olmuştu.

1984'e gelindiğinde Noriega, generalliğe ve Panama Savunma Kuvvetleri'nin komutanlığına terfi etmişti. Casey'in, o sene Panama Şehri'ne geldiğinde, havaalanında, onu karşılayan yerel CIA şefine, "Nerede benim evladım? Nerede Noriega?" diye sorduğu rivayet edilir. General de Washington'u ziyaret ettiğinde, Casey ile onun evinde buluşuyordu. Seneler sonra Noriega, Casey ile yakın ilişkisinin, kendisini dokunulmaz hissetmesine neden olduğunu itiraf edecekti. CIA'nin, G-2 gibi, ülkesinde hükümetin en güçlü kuruluşu olduğuna inanıyordu. ABD'nin Kanal Bölgesi'ndeki askeri üsleri ve Panama Kanalı Anlaşması hakkındaki görüşlerine rağmen Casey'in kendisini koruyacağından emindi. [82]

Böylece, Torrijos adalet ve eşitlik konusunda uluslararası bir sembol iken, Noriega bir rüşvet ve yozlaşma sembolü haline geldi. Bu konudaki kötü ünü, 12 Haziran 1986'da, *New York Times*'in 'Panama Liderinin Uyuşturucu Ticareti ve Kara Para Aklama İşinde Olduğu İddia Ediliyor' başlıklı

bir haberi manşetten yayınlamasıyla perçinlendi. Pulitzer Ödülü sahibi bir gazeteci tarafından kaleme alınan bu haber, generalin birçok Latin Amerikan şirketinin gizli ve yasa dışı ortağı olduğunu; hem ABD hem de Küba adına çift taraflı casusluk yaptığını; G-2'nin, onun emri ile gerçekten de Hugo Spadafora'nın başını kestğini ve Noriega'nın, şahsen, 'Panama'daki en önemli uyuşturucu ticaretini' yönettiğini öne sürüyordu. Bu haberle birlikte, generalin çok kötü bir tanımı yapılmıştı ve ertesi gün yayınlanan devam yazısında da ek ayrıntılar vardı. [83]

Diğer sorunlarının yanı sıra Noriega'nın bir de imaj sorunu olan bir Amerikan başkanı (gazetecilerin George H. W. Bush'un 'kişiliksizlik faktörü' olarak adlandırdığı) derdi vardı. [84] Hele, Noriega, Amerikalılar Okulu'na 15 yıllık bir uzatma tanımayı inatla reddedince, bu daha da özel bir önem kazandı. General'in anıları ilginç bir bakış açısı sağlıyor:

Torrijos'un mirasını ne kadar azim ve gururla sürdürsek de, ABD bunların hiçbirinin olmasını istemiyordu. Orta Amerika'da [kendilerinin] artan savaş hazırlıkları nedeniyle, okula hâlâ ihtiyaçları olduğunu ileri sürerek, tesisler için bir uzatma ya da yeniden görüşme talep ettiler. Ama Amerikalılar Okulu bizim için bir utanç kaynağı idi. Ölüm mangaları ve baskıcı sağcı militanlar için bir eğitim tesisini topraklarımız üzerinde istemiyorduk. [85]

Gerçi dünya buna hazırlıklı olmalıydı ama 20 Aralık 1989'da, ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bir şehire yapılmış en büyük hava saldırısıyla Panama'ya saldırınca, dünya şaşkına uğradı. [86] Bu, sivil bir topluma yapılan anlamsız bir saldırıydı. Panama ve Panamalıları, ABD için de herhangi başka bir devlet için de kesinlikle bir tehdit oluşturmuyordu. Tüm dünya siyasileri, hükümetleri ve basın, bu tek taraflı Amerikan eylemini uluslararası hukukun açık bir ihlali olarak lanetlediler.

Bu askeri operasyon, bir kitle katliamı veya başka bir insanlık suçu işleyen bir ülkeye -örneğin, Pinochet Şili'sine ya da Stroessner'in Paraguay'ı, Somosa'nın Nikaragua'sı, D'Aubuisson'un El Salvador'u ya da Saddam'ın Irak'ına- karşı gerçekleştirilmiş olsaydı, dünya anlayabilirdi. Ama Panama böyle bir şey yapmamıştı; sadece, bir avuç güçlü politikacıyla yöneticinin isteklerine karşı gelmek cüretinde bulunmuştu. Kanal Anlaşması'nın şartlarına uyulmasında ısrar etmiş, sosyal reformcularla konuşmuş ve Japon finansmanı ile inşaat firmalarını kullanarak yeni bir kanal yapımı olanağını araştırmıştı. Sonra da, bunların sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıştı. Noriega'nın dediği gibi:

Şunu açıkça belirtmek isterim: 1986'da ABD tarafından başlatılan ve 1989'da Panama'nın işgali ile sona eren zayıflatma kampanyası, ABD'nin, Panama Kanalı'nın gelecekte Japonya tarafından desteklenen bağımsız bir Panama tarafından kontrol edilebileceği ihtimalini içeren tüm senaryoları bertaraf etmek istemesinin sonucudur. Bu arada, Shultz ve Weinberger de, kamu yararına çalışan kişiler maskesi altında -insanların, onların temsil ettiği güçlü ekonomik çıkarlar hakkındaki bilgisizliklerinin de verdiği rahatlıkla- beni alaşağı etmek için bir propaganda kampanyası hazırlıyorlardı. [87]

Washington'un bu saldırı için öne sürdüğü mazeret tek bir adama dayanıyordu. ABD'nin genç kadın ve erkeklerini hayatları ve vicdanları pahasına, sayısız çocuk da dâhil olmak üzere masum insanları öldürmeye ve Panama Şehri'nin büyük bir bölümünü ateşe vermeye göndermesinin ardındaki tek

neden Noriega idi. Noriega, insanlık düşmanı kötü bir kişi ve uyuşturucu tüccarı bir canavar olarak tanıtılmış ve böylece yönetime, 2 milyon vatandaşı olan -ve rastlantıya bakın ki, dünyadaki en değerli toprak parçalarının birinin üzerinde oturan- bir ülkeyi işgal etme bahanesi sağlamıştı.

Bu işgal, beni, birkaç gün sürecek bir depresyona sokacak kadar rahatsız etmişti. Noriega'nın korumaları olduğunu biliyordum, yine de, çakalların, Roldós ve Torrijos'a yaptıkları gibi, onu da öldürebileceklerini düşünmekten kendimi alamıyordum. Sanırım, korumalarının çoğu ABD askeri personeli tarafından eğitildiği için, büyük bir olasılıkla başlarını çevirmeleri ya da bir suikast düzenlemek üzere kolaylıkla satın alınmış olabilirlerdi.

Dolayısıyla, işgal hakkında düşünüp okudukça, bunun, ABD politikasında, eski imparatorluk kurma yöntemlerine dönüşü simgelediğine ve Bush yönetiminin, amaçlarına ulaşmak yolunda güç kullanmaktan çekinmeyeceğini dünyaya göstererek, Reagan yönetiminden bir adım ileri gitmeye kararlı olduğuna ikna oluyordum. Öyle görünüyordu ki, Panama'daki amaç, Torrijos'un mirasını ABD'ye yakın bir kukla yönetim ile değiştirmenin yanı sıra Irak gibi ülkeleri de korkutup boyun eğmeye zorlamaktı.

New York Times Magazine yardımcı editörü ve birçok kitabın da yazarı David Harris'in ilginç bir gözlemi vardı.

2001'de yazdığı *Ay'ı Vurmak* adlı kitabında şöyle diyordu: Dünyanın her köşesinde Amerikalılar'ın çatıştığı binlerce lider, kral, diktatör ve cunta arasından, General Manuel Antonio Noriega, Amerikalılar'ın bu şekilde peşinden gittiği tek isimdir. 225 yıllık resmi varlığı sırasında, ABD sadece bir defa başka bir ülkeyi işgal edip, liderini -kendi toprakları içinde- Amerikan yasalarına karşı gelmiş olmasından dolayı yargılanması ve hüküm giymesini için ABD'ye götürmüştür. [88]

Bombardıman sonrası, ABD kendini birdenbire nazik bir durumla karşı karşıya buldu. Bir süre için sanki her şey ters tepecekmiş gibi göründü. Bush yönetimi kişiliksizlik söylentilerini bastırmış olabilir ama şimdi de yasallık sorunu ve terörist bir eylem içinde yakalanmış bir zorba görünümünde olmakla karşı karşıya idi. ABD ordusunun, askerler ölümleri yakıp gömerlerken, medya mensuplarını, Kızılhaç'ı ve diğer yabancı gözlemcileri, ağır bombardımana maruz kalmış olan bölgelere girmekten üç gün süreyle yasakladığı ortaya çıktı. Basın, yasa dışı ve diğer uygunsuz davranışlar hakkında ne kadar kanıtın yok edildiği ve sağlık hizmetlerinin zamanında ulaşmamış olmasından dolayı kaç kişinin öldüğü konusunda sorular sordu. Ama bu sorular hiçbir zaman yanıtlanmadı.

İstila hakkındaki gerçeklerin çoğunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz, katliamın gerçek boyutlarını da. Savunma Bakanı Richard Cheney, 500 ile 600 arasında ölü olduğunu iddia etti. Ama bağımsız insan hakları grupları bu rakamın 3 bin ile 5 bin arasında değiştiğini tahmin ediyordu; 25 bin kişi de evsiz kalmıştı. [89] Noriega tutuklandı, Miami'ye götürüldü ve 40 yıl hapse mahkûm edildi; o zamanlar, ABD'de resmen savaş mahkûmu statüsünde olan tek kişiydi. [90]

Dünya, uluslararası hukukun bu açık ihlali ve savunmasız insanların dünyadaki en kuvvetli askeri güç tarafından gereksiz katli karşısında ayağa kalktı. Ama ABD'de çok az insan bu isyanın ve Washington'un işlemiş olduğu suçların farkındaydı. Basında çıkan haberler de son derece kısıtlıydı. Bunda birkaç etkenin katkısı vardı: Hükümet politikası, yayıncılar ve televizyon yöneticilerine Beyaz

Saray'dan edilen telefonlar, kişiliksizlik faktörünün kendi sorunları haline gelmesinden korktukları için karşı çıkmaya çekinen milletvekilleri ve toplumun tarafsızlıktan çok kahramanlara ihtiyacı olduğunu düşünen gazeteciler.

Bir istisna, Panama'nın işgalinde bulunan ve yıllarca onu analiz etmeye devam eden *Newsday* editörü ve Associated Press muhabiri Peter Eisner idi. 1997'de yayınlanan *Amerika'nın Mahkûmu Manuel Noriega 'nın Anıları* adlı kitabında Eisner şöyle yazmıştı:

Noriega ile savaşmak adına gerçekleştirilen katliam, yıkım ve adaletsizlik (ve bu olayı çevreleyen yalanlar) ABD'nin temel demokrasi prensiplerine bir tehdit oluşturmaktaydı... Askerlere Panama'da öldürmeleri emredilmişti ve kendilerine, bir ülkeyi zalim ve ahlaksız bir diktatörün pençesinden kurtarmaları gerektiği söylenince de öyle yaptılar; onlar bir kere harekete geçtikten sonra da, ülkelerinin (ABD) insanları uygun adım peşlerinden geldiler. ^[91]

Noriega ile Miami'deki hapisane hücrelerinde yaptığı söyleşiler de dâhil, uzun bir araştırma sonunda, Eisner diyor ki:

Kilit noktalarda, kanıtların, Noriega'ya yönlendirilen suçlamaları ortaya koyduğunu düşünmüyorum. Yabancı bir askeri lider veya egemen bir ülkenin başkanı olarak, eylemlerinin Panama'nın işgalini haklı kıldığını ya da ABD'nin ulusal güvenliğine bir tehdit oluşturduğunu da düşünmüyorum. ^[92]

Sonuç olarak Eisner diyor ki:

Siyasi durum analizim ve Panama hakkında işgal öncesinde, işgal sırasında ve işgal sonrasındaki gördüklerim beni, ABD'nin Panama'yı işgalinin, gücün abartılı bir şekilde kötüye kullanımı olduğu sonucuna getirmiştir. Temel olarak, bu işgal, kabul edilemez bir kan dökme pahasına, küstah Amerikan siyasetçilerinin ve onların Panama'daki müttefiklerinin amaçlarına hizmet etmiştir. ^[93]

Panama'nın Kolombiya'dan kopartılmasından Torrijos'un iş başına gelmesine kadar geçen süre içerisinde, ABD'nin kuklaları olarak hizmet eden Arias ailesi ve Torrijos-öncesi oligarşi, yeniden yönetime getirildiler. Yeni Kanal Anlaşması belirsiz bir hale geldi. Temel olarak, resmi belgelerin dediklerinin aksine, Washington bir kez daha bu suyunun kontrolünü ele geçirdi.

Bu olaylar ve MAIN'de çalışırken yaşamış olduklarım üzerinde düşünürken, durup durup aynı soruları sorduğumu fark ettim: Milyonlarca insanı etkileyen tarihi önemdeki kararlar da dâhil, kaç karar, doğru olanı yapmak isteği yerine, kişisel nedenlerini öne çıkartan insanlar tarafından alınıyordu? Üst düzey kaç hükümet görevlimiz ulusa sadakat yerine açgözlülükleri tarafından yönlendiriliyordu? Kaç savaş, bir başkanın, seçmenlerinin onu kişiliksiz olarak görmelerini istemediği için çıkmıştı?

SWEC'in başkanına vermiş olduğum söze rağmen, Panama işgali hakkındaki rahatsızlığım ve bir şey yapamama duygum beni, kitabımla ilgili çalışmalarımı sürdürmeye itti. Ama şimdi, Torrijos üzerine odaklanmaya karar vermiştim. Onun öyküsünü, dünyamızı kirleten birçok adaletsizliği ortaya çıkartmanın ve kendimi suçtan arındırmanın bir yolu olarak görüyordum. Bu defa, dostlarımın ve meslektaşlarımın önerilerini almak yerine, yaptığım şey hakkında sessiz kalmaya kararlıydım.

Kitap üzerinde çalıştıkça, biz ET'lerin dünyaya verdiği zararların boyutu hakkında hayrete düştüm.

Öne çıkan birkaç ülke üzerinde yoğunlaşmaya çalıştım. Ama benim çalıştığım ve sonra da daha kötü duruma düşen yerlerin listesi hayret vericiydi. Aynı zamanda, kendi ahlaksızlığımın boyutları da beni dehşete düşürmüştü. Kendimi defalarca sorgulamıştım ama bu işin içindeyken günlük faaliyetlerime, daha büyük resmi görmemi engelleyecek derecede odaklanmış olduğumu fark ettim.

Endonezya'da iken, Howard Parker ile tartıştıklarımız ya da Rasy'nin genç Endonezyalı arkadaşlarının öne sürdüğü konular hakkında endişe duymuştum. Panama'da çalışırken, Fidel'in beni götürdüğü gecekondu mahalleleri, Kanal Bölgesi ve o diskotekte gördüklerimin bana düşündürdüklerinden çok etkilenmiştim. İran'da, Emin ve Doktor ile olan görüşmelerim beni çok rahatsız etmişti. Şimdi ise bu kitabı yazma süreci bana özet bir bakış sağlamıştı. Büyük resmi görmeyip, eylemlerimin gerçek anlamlarını kaçırmamın ne kadar kolay olabildiğini anlıyordum.

Tüm bu olayların doğası ne kadar da basit ve açık görünüyordu ve ne kadar da tehlikeli. Bu, bende, bir asker görüntüsünü çağırıyordu. Başlangıçta, saftır. Başka insanları öldürmenin etik tarafını sorgulayabilir ama çoğunlukla, kendi korkusu ile yüzleşmek, kendi varlığını sürdürmeye odaklanmak zorundadır. İlk düşmanını öldürdükten sonra, karmakarışık hislere kapılır. Öldürdüğü adamın ailesini merak edip, pişmanlık duyabilir. Ama zaman geçip de, daha fazla savaşta yer alıp, daha fazla insan öldürdükçe kaşarlanır. O artık profesyonel bir askere dönüşmüştür.

Ben de profesyonel bir asker olmuştum. Bu gerçeği kabullenmek, suçların işlenip imparatorlukların kurulması sürecinin daha iyi anlaşılmasının da kapısını araladı. Artık, bu kadar insanın hunharca eylemleri nasıl gerçekleştirmiş olduğunu anlayabiliyordum. Örneğin, iyi aile babası İranlılar'ın nasıl olup da Şah'ın acımasız gizli polisi için çalışabildiklerini, iyi Almanların nasıl olup da Hitler'in emirlerine uyabildiklerini, iyi Amerikalılar'ın nasıl olup da Panama Şehri'ni bombalayabildiklerini.

Bir ET olarak, NSA'dan veya herhangi bir hükümet kuruluşundan doğrudan bir kuruş bile almamıştım. Maaşım MAIN tarafından ödeniyordu. Özel bir kuruluştaki çalışan sade bir vatandaşım. Bunu anlamak, gelişmekte olan ET ve kurum yöneticisi rolünün ne olduğunu daha açıkça görmemi sağladı. Dünya sahnesinde yepyeni bir asker türü doğmaktaydı ve bu insanlar kendi eylemlerine duygusuzlaşıyordu. Şöyle yazdım:

Bugün, erkekler ve kadınlar, Tayland, Filipinler, Botswana, Bolivya ve diğer tüm ülkelere, umutsuzca iş arayan insanları bulmak için gidiyor. Buralara, sadece sefil durumdaki bu insanlardan (çocukları az beslenen, hatta açlıktan ölmekte olan insanlar, gecekonducularda yaşayıp, daha iyi bir hayat için tüm ümitlerini yitirmiş insanlar, bir gün sonrasını rüyalarında bile görmeyi bırakmış insanlar) yararlanmak amacıyla gidiyorlar.

Bu erkekler ve kadınlar, Manhattan veya San Francisco veya Chicago'daki lüks ofislerini bırakıp, lüks jetler içinde kıtaları ve okyanusları aşyp, birinci sınıf otellerde kalıp, ülkenin sunabileceği en iyi lokantalarda yemek yerler. Sonra da, çaresiz insan bulmaya çıkarlar.

Bugün, esir tüccarları hâlâ var. Ama artık, Charleston, Cartagena ve Havana'nın mezatlarında en yüksek parayı getirecek en iyi malları bulmak için Afrika ormanlarının derinliklerine dalmaya ihtiyaçları yok. Basit olarak, çaresiz insanları işe alıp, istedikleri pazarlarda satabilecekleri ceketleri, blucinleri, tenis ayakkabılarını, otomobil ve bilgisayar parçalarını ve daha binlerce malı yapabilecek bir fabrika kuruyorlar. Veya fabrikaya kendileri sahip olmayı bile istemeyebilirler; onun yerine, tüm pis işlerini yapması için yerli bir işadamını tutarlar.

Bu erkekler ve kadınlar kendilerini düzgün insanlar olarak görür. Evlerine döndüklerinde, yanlarında çocuklarına göstermek için gezdikleri şirin yerlerin ve eski harabelerin fotoğrafları vardır. Birbirlerini tebrik ettikleri seminerlere katılıp, burada, uzak diyarlardaki gümrükçülerin gariplikleri ile ilgili öneri ve tavsiye kırıntılarını iletirler. Patronları, yaptıklarının tamamen yasal olduğu konusunda onları rahatlatmak için avukatlar tutar. Bu çaresiz insanlara aslında yardım etmekte olduklarına onları ikna etmeleri için, emirlerinde bir psikoterapist ve insan kaynakları uzmanları vardır.

Eski esir tüccarları, tümüyle insan sınıfına girmeyen bir türle muhatap olduklarını ve onlara Hıristiyanlaşma fırsatı verdiklerini düşünürlerdi. Aynı zamanda, esirlerin, kendi toplumlarının varlığının devamı için gerekli olduklarını ve ekonominin temel taşıını oluşturduklarını da anlamışlardı. Modern esir tüccarı ise çaresiz insanların günde bir dolar kazanmalarının hiçbir şey kazanmamalarından daha iyi olduğunu ve üstelik büyük dünya ekonomisine entegre olma fırsatını yakaladıklarını düşünür. Aynı zamanda, bu çaresiz insanların, şirketinin varlığının devamı için de gerekli olduğunu ve kendi yaşam tarzının temel taşıını oluşturduğunu da bilir. Hiçbir zaman durup, kendisinin, yaşam tarzının ve bunların arkasındaki ekonomik sistemin dünyaya yapmakta olduklarının sonuçlarını ve bunların çocuklarının geleceğini sonunda nasıl etkileyebileceğini düşünmez.

31-Irak'ta Bir ET Başarısızlığı

1980'lerdeki IPS başkanı ve 1980'lerin sonları ile 1990'lardaki SWEC danışmanı konumum, bana, Irak hakkında çoğu insanın sahip olmadığı bilgiye erişim imkanı verdi. Gerçekten de, 1980'lerde Amerikalılar bu ülke hakkında çok az şey bilirdi. Irak onların radar ekranlarında değildi, o kadar. Ben ise orada olanları merakla izliyordum.

Dünya Bankası, USAID, IMF ve diğer uluslararası finans kurumlarında çalışan eski arkadaşlarla ve kayınpederim de dâhil, Bechtel, Halliburton ve diğer büyük mühendislik ve inşaat firmalarındaki insanlarla temasımı sürdürdüm. IPS alt- yüklenicileri ile diğer bağımsız enerji firmalarında çalışan mühendislerin çoğu, aynı zamanda Ortadoğu'daki projelerin de içindeydi. ET'lerin Irak'ta hararetle çalıştıklarının farkındaydım.

Reagan ve Bush yönetimleri, Irak'ı, bir başka Suudi Arabistan haline getirmeye kararlıydı. Saddam Hüseyin'in, Suud Hanedanı'nın yolundan gitmek için birçok geçerli nedeni vardı. Bunun için, Suudiler'in Para Aklama Tezgahı'ndan elde ettikleri kazançları görmesi yeterdi. O anlaşma yapıldığından beri, Suud çöllerinden modern şehirler yükselmiş, Riyad'ın çöp toplayıcı keçileri yerlerini parıltılı kamyonlara bırakmıştı ve şimdi de, Suudiler, dünyadaki en gelişmiş teknolojilerden yararlanıyorlardı: Modern tuz arındırma tesisleri, atık su arıtma sistemleri, iletişim ağları ve enerji dağıtım ağları.

Saddam Hüseyin şüphesiz ki, konu uluslararası hukuk olduğunda Suudiler'in özel muamele gördüğünün de farkındaydı. Washington'daki iyi dostları, dünyanın büyük bir kısmı tarafından terörist derecesinde radikal olarak nitelendirilen fanatik grupların finansmanı ve uluslararası kaçakların barındırılması da dâhil, birçok Suud eylemini görmezden geliyordu. Gerçekten de, ABD, Usame bin Ladin'in Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü Afgan savaşı için Suudi Arabistan'dan açıkça finansal destek istemiş ve almıştı. Reagan ve Bush yönetimleri, bu anlamda, Suudiler'i cesaretlendirmekle kalmamış, başka birçok ülkeye de aynısını yapmaları ya da en azından, başlarını diğer yöne çevirmeleri için baskı uygulamıştı.

1980'lerde Bağdat'daki ET varlığı çok güçlüydü. Saddam'ın sonunda gerçeği göreceğine emindiler ve ben de bu varsayımı destekliyordum. Sonunda, eğer Irak, Washington ile Suudi Arabistan arasında yapılabilecek bir anlaşmaya varırsa, Saddam, ülkesinin yönetimi ile ilgili olarak istediğini alabilir, hatta dünyanın o bölgesindeki etki alanını bile genişletebilirdi.

Saddam'ın patolojik bir despot olması, kitle katliamları nedeniyle ellerine kan bulaşmış olması, acımasız davranış ve eylemlerinin Adolf Hitler'inkileri çağrıştırıyor olması önemli değildi. ABD, bu tip insanlara bundan önce de birçok defa hoşgörü göstermiş, hatta onları desteklemişti. Petrodolarlar, kesintisiz petrol sağlama sözü ve tahvillerin faizinin tüm Irak'ın altyapı sistemlerini iyileştirmek, yeni şehirler yaratmak ve çölleri birer vahaya dönüştürmek için Amerikan şirketlerini tutmakta kullanılmasını sağlayacak bir anlaşma karşılığında, ona Amerikan devlet tahvili vermeye çoktan razıydık. Diğer birçok ülkede yaptığımız gibi, ona tanklar ve savaş uçakları satmaya ve bu teknolojiler gelişmiş silahların yapımında kullanılabilecek bile olsa, onun için kimyasal tesisler ve nükleer santraller yapmaya gönüllü olabilirdik.

Irak bizim için, ilk bakışta görüldüğünden çok daha fazla önemliydi. Yaygın kanının aksine, Irak sadece petrol demek değildi. Aynı zamanda, su ve jeopolitik de demektir. Irak, hem Dicle, hem de Fırat nehirlerinin geçtiği iki ülkeden biri olduğu için gittikçe kritik hale gelen su rezervlerinin en

önemli kaynaklarını kontrol etmektedir. 1980'lerde, suyun gerek politik, gerekse ekonomik olarak önemi enerji ve mühendislik sektöründeki bizler için belirgin bir hal almaya başlamıştı. Özelleştirme yarışında bağımsız küçük enerji firmalarına göz diken büyük şirketlerin çoğu, şimdi Afrika, Latin Amerika ve Ortadoğu'daki su sistemlerini özelleştirme peşinde koşuyordu.

Petrol ve suya ek olarak, Irak son derece stratejik bir mevkide bulunmaktadır. İran, Kuveyt, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve Türkiye ile sınırlı olup, Basra Körfezi'nde de kıyısı vardır. Hem İsrail, hem de eski Sovyetler Birliği'nden roketle kolaylıkla vurulabilecek uzaklıktadır.

Askeri stratejistler modern Irak'ı, Fransız ve Kızılderi Savaşları ile Amerikan İhtilali sırasındaki Hudson Nehri vadisiyle eşdeğer tutarlar. 18.yüzyılda, Fransızlar, İngilizler ve Amerikalılar, Hudson Nehri vadisini kontrol edenin kıtayı da kontrol edeceğini bilirdi. Bugün ise Mezopotamya'yı kontrol edenin, Ortadoğu'yu kontrol edecek anahtarı da elinde tuttuğu, herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Ama hepsinden önemlisi, Irak, Amerikan teknolojisi ve mühendislik becerileri açısından devasa bir pazar idi. Dünyanın en büyük (bazı tahminlere göre Suudi Arabistan'da bulunanlardan bile daha büyük) petrol sahalarından birine sahip olduğu gerçeği, çok büyük altyapı ve endüstrileşme programlarını finanse edecek durumda olduğunu garanti ediyordu. Tüm büyük oyuncular; mühendislik ve inşaat firmaları, bilgisayar sistemleri sağlayıcıları, uçak, füze ve tank yapımcıları, ilaç ve kimyasal madde şirketleri... Hepsi Irak'a odaklanmıştı.

Ancak 1980'lerin sonlarına doğru, Saddam'ın ET senaryosunu yutmadığı ortaya çıkmıştı. Bu da, birinci Bush yönetimi için büyük bir sıkıntı ve utanç kaynağıydı. Panama gibi, Irak da George H. W. Bush'un kişiliksiz imajına katkıda bulunmuştu. Bush bir çıkış yolu ararken Saddam, onun ekmeğine yağ sürerek, 1990 Ağustos ayında petrol zengini Kuveyt şeyhliğini istila etti. Bush, kendisinin de Panama'yı yasa dışı ve tek taraflı olarak işgalinin üzerinden bir seneden az bir süre geçmiş olmasına rağmen, Saddam'ı uluslararası hukuku ihlal etmekle suçlayarak karşılık verdi.

Başkanın, sonunda tam bir askeri saldırı emri vermesi kimseyi şaşırtmadı. Uluslararası bir gücün parçası olarak 500 bin Amerikan askeri gönderildi. 1991'in ilk aylarında askeri ve sivil Irak hedeflerine karşı bir hava saldırısı düzenlendi. Bunu, teçhizat yönünden yetersiz ve ümitsiz derecede zayıf Irak ordusunu bozguna uğratan, 100 saatlik bir kara saldırısı takip etti. Kuveyt kurtulmuştu. Gerçek bir despot azarlanmış ama adalete teslim edilmemişti. Amerikan halkının gözünde Bush'un popülarite yüzdesi 90'a fırladı.

Irak operasyonu sırasında Boston'da toplantılara katılıyordum; SWEC için gerçekten bir şeyler yapmam istendiği ender zamanlardan biriydi bu. Bush'un kararına verilen coşkulu desteği gayet net olarak anımsıyorum. Doğal olarak, Stone&Webster çalışanları da heyecanlıydı. Ama sadece katil bir diktatöre karşı çıktığımız için değil. Onlar için, Irak'taki bir Amerikan zaferi, yüksek kâr ve terfiler ile zamlar için bir imkân demektir.

Bu heyecan, sadece bizim gibi, savaştan doğrudan yararlanacak sektörlerde çalışan insanlarla sınırlı değildi. Sanki ülkenin her tarafındaki insanların, ABD'nin kendisini askeri olarak yeniden kanıtlamasına şiddetle ihtiyaçları vardı. Sanırım bu tavrın ardında Reagan'ın Carter'i yenilgiye uğrattığı, İran'daki rehinelerin serbest kaldığı ve Reagan'ın Panama Anlaşması'nı yeniden masaya yatırma niyetini açıkladığı zaman oluşan felsefi değişim de dâhil olmak üzere birçok neden vardı. Bush'un Panama'yı işgali zaten yanmakta olan ateşi körüklemişti.

Ancak, milliyetçi söylevlerin ve eyleme çağrılarının arkasında, ABD ticari çıkarlarının ve dolayısıyla, Amerikan şirketleri için çalışan çoğu insanın, dünyaya bakış açıları ile ilgili çok daha ince bir değişimin yer aldığı kanısındayım. Küresel imparatorluğa doğru gidiş, ülkenin çoğunluğunun da katkıda bulunduğu bir gerçeklik haline gelmişti. Küreselleşme ve özelleştirme fikirleri ciddi bir şekilde benliklerimize işlemeye başlamıştı.

Son çözümde, bu, sadece ABD ile ilgili değildi. Küresel imparatorluk tam da adı gibi olmuştu; tüm sınırları aşıyordu. Önceden Amerikan şirketleri olarak nitelediklerimiz, artık yasal olarak bile gerçekten uluslararası olmuştu. Çoğu birden fazla ülkede faaliyet gösteriyordu. İşlerini yürütürken kullanacakları kural ve yönetmelikleri istedikleri gibi seçme şansına sahiptiler ve bir sürü küreselleştirici ticaret anlaşması ve kurumu bunu daha da kolay bir hale getiriyordu. ‘Demokrasi’, ‘sosyalizm’ ve ‘kapitalizm’ gibi kelimelerin artık modası geçmeye başlamıştı. Şirketokrasi bir gerçek olmuştu ve giderek dünya ekonomisi ve politikasında kendini en büyük etken olarak öne çıkartıyordu.

Garip bir şekilde, Kasım 1990’da IPS’yi sattığım zaman, ben de şirketokrasiye boyun eğdim. Ortaklarım ve kendim için kazançlı bir anlaşmaydı ama satmamızın asıl nedeni, Ashland Oil şirketinin bize çok fazla baskı yapmasıydı. Deneylerimden, onlarla savaşmanın birçok yönden bize çok pahalıya mal olacağını, satmanın ise bizleri zengin edeceğini biliyordum. Ancak, bir petrol firmasının alternatif enerji şirketimin sahibi olması da bana ironik gelmişti; bir tarafım kendini bir hain gibi hissediyordu.

SWEC zamanımın çok azını alıyordu. Zaman zaman, toplantılar için Boston’a gitmem ya da bir teklifin hazırlanmasında yardımcı olmam isteniyordu. Bazen Rio de Janeiro gibi yerlere, oradaki önemli kişilerle sohbet etmeye gönderiliyordum. Bir keresinde de, özel bir jetle Guatemala’ya uçtum. Sık sık proje yöneticilerini arayıp, onlara benim de bordroda olduğumu ve yardıma hazır olduğumu hatırlatıyordum. Bu kadar az bir iş karşılığında, o kadar çok para almak vicdanımı rahatsız ediyordu. İyi bildiğim bir işti ve yararlı bir katkıda bulunmak istiyordum. Ama kimsenin böyle bir şeye niyeti yoktu.

Ortada bir insan olmak beni çok rahatsız ediyordu. Varlığımı haklı gösterecek ve geçmişimin tüm eksilerini, artıya dönüştürebilecek bir şeyler yapmak istiyordum. Gizliden gizliye ve çok düzensiz olarak, *Bir Ekonomik Tetikçinin Vicdanı* üzerinde çalışmayı sürdürdüm. Ama yine de, onun bir gün yayınlanacağını düşünerek kendimi hiç kandırmadım.

1991 yılında, çevre korumacılığı ve yerel tedavi teknikleri hakkındaki bilgilerini paylaşmaya hevesli Shuarlar ile vakit geçirip, onlardan bir şeyler öğrenmeleri için küçük grupları Amazon’a götürmeye başladım. Sonraki birkaç sene boyunca, bu geziler için talep hızla artarak, Rüya Değişimi Koalisyonu (Dream Change Coalition) adında, kâr amacı gütmeyen bir şirketin kurulmasına neden oldu. Kendini, sanayileşmiş ülkelerdeki insanların dünyaya ve dünyayla olan ilişkilerine bakışlarını değiştirmeye adanmış olan Rüya Değişimi, tüm dünyada kendine sadık bir izleyici kitlesi oluşturdu ve birçok ülkede, insanları benzer misyona sahip kuruluşlar yaratmaya yöneltti. *TIME* dergisi onu, web sitesi Dünya Günü’nün (Earth Day) ideallerini ve hedeflerini en iyi yansıtan 13 kuruluşun biri olarak seçti. ^[94]

1990’lı yıllar boyunca, yeni kuruluşların oluşumuna yardımcı olarak ve bazılarının yönetim kurullarında yer alarak, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar dünyasının içine daha fazla girdim. Koalisyon’daki hevesli insanların çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bu oluşumların çoğu, Latin

Amerika'daki yerli halk - Amazon'da Shuar ve Achuar kabilelerini, And Dağlarında Quechua insanlarını ve Guatemala'daki Mayalar- ile birlikte çalışmayı ve Amerikalılar ile Avrupalıları bu kültürler hakkında eğitmeyi içeriyordu. SWEC, bu hayırsever çalışmaları onaylıyordu; çünkü *Birleşik Yol*'da kendi taahhütleri ile de tutarlıydı. Bu arada, yerel öğretilere odaklanmaya ve ET faaliyetlerime değinmekten uzak durmaya hep dikkat ederek, başka kitaplar da yazdım. Can sıkıntımı geçirmenin yanı sıra bu önlemler, Latin Amerika ve benim için önemli politik konularla ilişkiyi sürdürmeme yardımcı oluyordu.

Ama bu yazma ve kâr amacı gütmeyen faaliyetlerimin bir denge sağladığına, geçmiş eylemlerimin yanlışlarını düzeltmekte olduğuma kendimi ne kadar inandırmaya çalışsam da, bu giderek daha zorlaşıyordu. Yüreğimde, kızıma karşı olan sorumluluklarımdan kaçtığımı biliyordum. Jessica, milyonlarca çocuğun hiçbir zaman ödeyemeyeceği bir borç yükü ile doğduğu bir dünya mirasını devralıyordu. Ve ben, bunun sorumluluğunu kabullenmek zorundaydım.

Kitaplarım, özellikle de *Dünya, Onu Düşlediğin Gibidir*, giderek daha popüler oluyordu. Onun başarısı, seminerler düzenleyip konferanslar vermem için gelen taleplerin giderek artmasına neden oldu. Bazen, Boston veya New York ya da Milano'da bir dinleyici kitlesinin önünde dururken, bunun ironisi dikkatimi çekerdi. Eğer dünya onu düşlediğin gibi ise neden böyle bir dünya düşlemiştim? Böyle bir karabasanı gerçekleştirmekte bu kadar aktif bir rol oynamayı nasıl becermişim?

1997 yılında, Karayipler'deki St. John Adası'nda bir tatil köyünde bir hafta sürecek Omega Enstitüsü seminerleri için anlaşma yapmıştım. Oraya gece geç saatlerde vardım. Ertesi sabah uyanıp odanın önündeki küçük balkona çıktığımda, kendimi 17 sene önce MAIN'den ayrılmaya karar verdiğim küçük koya bakarken buldum. Duygulanmıştım. Bir sandalyeye çöktüm.

Hafta boyunca, serbest zamanımın çoğunu o balkonda, Leinster Koyu'na bakarak ve duygularımı anlamaya çalışarak geçirdim. Ayrılmış olmama rağmen, bir sonraki adımı atmadığının ve ortada bir yerde durma kararımın bana çok pahalıya mal olmaya başladığının bilincine vardım. Hafta bittiğinde, etrafımdaki dünyanın düşlemek istediğim dünya olmadığı ve aynen öğrencilerime söylediğim şeyi yapmam, yani düşlerimi, hayatta gerçekten istediklerimi yansıtacak şekilde değiştirmem gerektiği sonucuna varmıştım.

Eve döndüğüm zaman, kurumsal danışmanlık işimden ayrıldım. Beni işe alan SWEC başkam artık emekli olmuştu. Onun yerinde yeni bir adam vardı. Benden daha genç ve görünürde öykümü anlatmamda sakınca görmeyen biri. Bir masraf azaltma programı başlatmıştı ve bana artık o saçma ücreti ödemek zorunda kalmayacağını öğrenmek onu memnun etti.

Böylece, uzun süredir üzerinde çalışmakta olduğum kitabı bitirmeye karar verdim; sadece bu kararı vermek bile şahane bir rahatlama hissine neden oldu. Bu fikrimi, çoğu kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda olup, yerel kültürler ve yağmur ormanlarının korunması ile uğraşan yakın arkadaşlarımla paylaştım.

Beklemediğim bir şekilde, bundan rahatsız oldular. Bu konuda konuşmamın eğitim çalışmalarına zarar vereceğinden ve desteklediğim kâr amacı gütmeyen kurumları risk altına sokacağından endişe duyuyorlardı. Çoğumuz, Amazon kabilelerine, topraklarını petrol şirketlerinden korumaları için yardım ediyorduk; şimdi gerçeği söylemek, bu konudaki inanılabilirliğime zarar verip, tüm hareketi engelleyebilirdi. Bazıları desteklerini çekmekle bile tehdit ettiler.

Böylece, bir kez daha, yazmaya ara verdim. Onun yerine, insanları Amazon'un derinliklerine götürmeye ve onlara modern dünyanın çoğunlukla dokunmadığı bir mekânı ve bir kabileyi göstermeye odaklandım. 11 Eylül 2001'de de oradaydım.

32-Kişisel Olarak, Benim İçin 11 Eylül ve Sonrası

10 Eylül 2001'de *Shuarlar'ın Ruhü* adlı kitabımın katılımcı yazarı Shakaim Chumpi ile Ekvador Amazonu'nda bir nehirde seyahat ediyordum. On altı Kuzey Amerikalı'yı, Shakaim'in yağmur ormanlarının derinliklerindeki kabilesine götürüyorduk. Ziyaretçiler bu kabilenin insanları hakkında bilgi sahibi olmak ve değerli yağmur ormanlarını korumada onlara yardım etmek için gelmişti.

Shakaim yakın tarihteki Ekvador-Peru çatışmasında asker olarak savaşmıştı. Büyük petrol tüketicisi ülkelerdeki insanların çoğu bu savaşı hiç duymamıştı ama öncelikle onlara petrol sağlamak için yapılan bir savaştı bu. Her ne kadar, iki ülke arasındaki sınır yıllardan beri tartışma konusu olsa da, bir çözüm arayışı ancak son zamanlarda acil bir hale gelmişti. Bunun nedeni de petrol şirketlerinin, petrol açısından zengin belli yörelerde ayrıcalık kazanmak için hangi ülke ile pazarlığa oturmaları gerekeceğini bilmek istemeleriydi. Sınırların tanımlanma zamanı gelmişti.

Shuar kabilesi insanları, Ekvador'un ilk savunma hattını oluşturmaktaydı. Sık sık kendilerinden sayıca ve teçhizat bakımından üstün güçleri yenerek, iyi birer savaşçı olduklarını göstermişlerdi. Savaşın ardındaki politik nedenlere ya da sonucunun kapılan petrol şirketlerine açacağına ilişkin hiçbir şey bilmiyorlardı. Savaştlar; çünkü uzun bir savaşçı geçmişleri vardı ve yabancı askerlerin topraklarına girmelerine izin vermeye de hiç niyetleri yoktu.

Üstümüzde çığlık çığlığa uçan papağanları seyrederek nehirde kürek çekerken, Shakaim'e ateşkesin hâlâ devam edip etmediğini sordum.

“Evet,” dedi. “Ama korkarım sana şimdi de sizinle savaşmaya hazırlandığımızı söylemek zorundayım.” Bununla şahsen beni veya gruptaki diğer insanları kast etmediğini de ekledi. “Sizler bizim dostlarımızsınız,” diyerek beni rahatlattı. Petrol şirketlerimizi ve bu şirketleri korumak için ormana girecek askeri güçleri kastettiğini de ekledi.

“Huaorani kabilesine neler yaptıklarını gördük. Ormanlarını mahvettiler, nehirleri kirlettiler ve çocuklar dâhil birçok inşam öldürdüler. Bugün, Huaoraniler bir toplum olarak neredeyse yok olmuş gibiler. Bize de aynısının olmasına izin vermeyeceğiz. Perulular'a yaptığımız gibi, petrol şirketlerinin de bölgemize girmelerine izin vermeyeceğiz. Hepimiz, son adamımıza kadar savaşmaya yemin ettik.”^[95]

O gece tüm grup, sazlarla örülü bir damın altında, toprağa çakılmış bambu levhalardan yapılmış şahane bir Shuar evinin ortasındaki bir ateşin etrafında oturduk. Onlara, Shakaim ile aramızda geçen konuşmayı anlattım. Hepimiz, dünyada başka kaç kişinin petrol şirketlerimiz ve ülkemiz hakkında benzer şekilde düşündüğünü merak ediyorduk. Shuarlar gibi, kaç ulus daha hayatlarına girip kültürlerini ve topraklarını mahvedeceğimizden dehşete düşüyordu? Kaç tanesi bizden nefret ediyordu?

Ertesi sabah, radyomuzun bulunduğu küçük ofise gittim. Pilotların birkaç gün içerisinde gelip bizi almalarını ayarlamak istiyordum. Onlarla konuşurken, bir çığlık duydum.

“Aman Tanrım!” diye bağırdı radyonun öbür ucundaki adam. “New York saldırı altında!” Geri planda müzik yayını yapmakta olan radyonun sesini açtı. Ondaki sonraki yarım saat boyunca, ABD'de gelişmekte olan olayları dakika dakika naklen dinledik. Diğer herkes gibi, sonsuza dek unutmayacağım bir andı.

Florida'daki evime döndüğüm zaman, Dünya Ticaret Merkezi kulelerinin eski yeri olan Sıfır Noktası'nı (Ground Zero) ziyaret etmek zorunda olduğumu biliyordum. Bu yüzden New York'a bir uçuş ayarladım. Şehrin dışındaki otelime öğleden sonra giriş yaptım. Mevsime pek uymayan, yumuşak ve güneşli bir Kasım günü idi. Hevesle Central Park'ın içinden yürüdüm, sonra da şehrin, bir zamanlar çokça vakit geçirmiş olduğum bir bölgesine, Wall Street yakınlarında şimdi Sıfır Noktası olarak bilinen alana doğru yöneldim.

Yaklaştıkça, merakım yerini bir dehşet duygusuna bıraktı. Görüntüler ve kokular korkunçtu. O inanılmaz yıkım; o bir zamanlar muhteşem binaların bükülmüş ve erimiş iskeletleri; enkaz; duman, kararmış yıkıntılar ve yanık etin keskin kokusu. Hepsini televizyonda görmüştüm ama şimdi orada olmak başkaydı.

Bunun için hazırlıklı değildim. Özellikle de insanları görmek; iki ay geçmişti ve hâlâ ortalıkta dolaşıyorlardı; yakınlarda yaşayan veya çalışanlar, kurtulanlar. Mısırlı bir adam küçük ayakkabı tamir dükkânının önünde geziniyor, bir yandan da başını inanmakta zorlanırcasına sallıyordu.

“Alışamıyorum,” diye mırıldandı. “Birçok müşteri, birçok dost kaybettim. Yeğenim orada öldü.” Mavi gökyüzünü işaret etti. “Sanırım onu atlarken gördüm. Bilmiyorum... El ele tutuşup, sanki uçabilirlermiş gibi kollarını sallayarak atlayan o kadar çok insan vardı ki.”

İnsanların birbirleriyle konuşma tarzları da şaşırtıcıydı. New York şehrinde. Ve dilin ötesinde bir şeydi. Gözleri birbirlerini buluyordu. Ciddi olmakla birlikte, birbirlerine şefkat dolu bakışlar, bir milyon kelimedenden fazla şeyler söyleyen yarı gülümsemeyle bakıyorlardı.

Ama bir şey daha, orası hakkında bir duygu daha vardı. İlk başta çıkartamadım; sonra fark ettim: Işık. Aşağı Manhattan, IPS için sermaye bulmaya şehrin bu taraflarına geldiğim, yatırım bankacılarımla Dünyaya Bakan Pencereler'de akşam yemeği sırasında stratejik planlar yaptığımız günlerde karanlık bir kanyon idi. Işık görmek isterseniz çok yukarıya, Dünya Ticaret Merkezi'nin tepesine çıkmak zorundaydınız. Şimdi ise burada, sokak seviyesinde idi. Kanyon yarılıp açılmıştı ve sokakta, enkazın yanında duran bizler, güneş ışığı ile ısınıyorduk. Gökyüzünün görüntüsünün, ışığın, insanlara kalplerini açmalarında yardımcı olup olmadıklarını düşünmeden edemedim. Böyle düşünmek bile kendimi suçlu hissetmeme neden oldu.

Trinity Kilisesi'nin köşesini dönüp, Wall Street'den aşağı doğru yürümeye başladım: Gölgeler içindeki, bildiğimiz New York'a geri dönüş. Gökyüzü yok, ışık yok. İnsanlar, birbirlerinin farkında olmadan, aceleyle kaldırımında yürüyorlar. Bir polis, bozulup yolda kalmış bir arabaya bağıyor.

Önüme çıkan ilk merdivenlere, 14 Numara'nın önüne oturdum. Bir yerlerdeki dev pervanelerin ya da bir hava üfleyicisinin gürültüsü diğer sesleri bastırıyordu. New York Borsası binasının büyük taş duvarından geliyor gibi görünüyordu. İnsanları izledim. Sokakta, bir aşağıya bir yukarıya, ofislerinden çıkmış, evlerine giderken ya da iş konuşmak için bir lokanta veya bara giderken, birbirlerine sürtünerek gidip geliyorlardı. Birkaçı yan yana yürüyor, birbirleriyle konuşuyordu. Ama çoğunluğu yalnız ve sessizdi. Göz teması sağlamaya çalıştım; olmadı.

Bir araba alarmının cayırtısı dikkatimi sokağın ilerisine çekti. Bir adam ofisinden çıkıp, bir anahtarı arabaya doğru tuttu; alarm sustu. Orada, sessizce, uzunca bir süre oturdum. Bir süre sonra, cebimden istatistiklerle dolu, güzelce katlanmış bir kâğıt çıkarttım.

Sonra onu gördüm. Yere bakarak, ayaklarını sürüye sürüye yürüyordu. İnce, gri bir sakalı vardı ve

Wall Street’de, böyle ılık bir öğleden sonrasında, özellikle uygunsuz görünen kirli bir pardesü giymişti. Bir Afganlı olduğunu anlamıştım.

Bana baktı. Sonra, kısa süren bir tereddüt anının ardından, merdivenleri çıkmaya başladı. Başını eğerek kibarca selam verdi ve aramızda bir veya iki metre bırakarak, yanıma oturdu. Dümdüz ileriye bakmasından, konuşmayı benim başlatmam gerekeceğini fark ettim.

“Hoş bir öğleden sonrası.”

“Güzel.” Belirgin bir aksam vardı. “Böyle zamanlarda güneş ışığı isteriz.”

“Dünya Ticaret Merkezi nedeniyle mi demek istiyorsun?”

Başını eğdi.

“Afganistan’dan mısın?”

Gözlerini açarak bana baktı. “O kadar belli mi?”

“Oldukça fazla seyahat ettim. Yakın bir zamanda da, Kaşmir e ve Himalayalar’a gittim.”

“Kaşmir.” Sakalını çekiştirdi. “Savaş.”

“Evet. Hindistan ve Pakistan. Hindular ve Müslümanlar. İnsanı din hakkında düşünmeye yöneliyor değil mi?”

Gözleri benimkileri buldu. Koyu kahverengi, neredeyse siyahtılar. Bana bilgece ve hüzünlü gibi göründü¹ ır. New York Borsası binasına doğru döndü. Uzun ve boğumlu bir parmakla binayı gösterdi.

“Veya belki de,” dedim. “Tüm bunlar din değil de, ekonomi ile ilgili.”

“Asker miydin?”

Küçük bir kahkaha atmaktan kendimi alamadım. “Hayır. Bir ekonomik danışman.” Üzerinde istatistikler yazılı kâğıdı ona uzattım. “Benim silahlarım bunlardı.”

Uzanıp kâğıdı aldı. “Sayılar.”

“Dünya istatistikleri.”

Listeyi inceledi, sonra gülümsedi. “Okuma bilmiyorum.” Kâğıdı bana geri verdi.

“Sayılar bize, her gün 24 bin insanın açlıktan öldüğünü söylüyor.”

Hafiften bir ıslık çaldı, sonra bunun hakkında biraz düşünüp, iç geçirdi. “Neredeyse onlardan biri oluyordum. Kandahar yakınlarında küçük bir nar çiftliğim vardı. Ruslar gelince, mücahitler ağaçların arkasına ve su hendeklerine saklandılar.” Ellerini kaldırıp, onları bir tüfek gibi tuttu. “Tuzak.” Ellerini indirdi. “Tüm ağaçlarım ve hendeklerim mahvoldu.”

“Ondan sonra, ne yaptın?”

Başıyla elimdeki listeyi işaret etti. “Dilencileri de gösteriyor mu?”

Göstermiyordu. Ama hatırlıyor gibiydim. “Dünyada 80 milyon kadar, sanırım.”

“Biri de bendim.” Başını salladı, düşünceye dalmış gibiydi. Konuşmaya başlamadan önce, birkaç dakika sessizlik içinde oturduk. “Dilencilik yapmak hoşuma gitmedi. Çocuğum öldü. Ben de afyon yetiştirdim.”

“Afyon?”

Omzunu silkti. “Ağaç yok, su yok. Ailemizi beslemek için tek yol.”

Boğazımda bir yumruyla birlikte, içimi sıkan, suçlulukla karışık bir üzüntü hissettim. “Biz afyon yetiştirmeye kötü deriz. Ama en zengin insanlarımızın çoğu servetlerini uyuşturucu ticaretine borçludur.”

Bana bakan gözleri sanki ruhumu deliyor gibiydi. “Bir askersin,” dedi bu basit gerçeği onaylarcasına başını sallarken. Sonra yavaşça ayağa kalktı ve sallanarak, merdivenlerden aşağı indi. Kalmasını istiyordum ama bir şey söyleyecek gücü de kendimde bulamadım. Bende ayağa kalkıp ardından gittim. Merdivenlerin sonunda bir tabela beni durdurdu. Üstünde, önünde oturduğum binanın bir resmi vardı. En tepede, bu tabelanın New York Heritage Trails tarafından buraya konulduğunu söylüyordu. Şöyle diyordu:

Wall ve Broad sokaklarının köşesinde, Venedik’de San Marko Meydanı’ndaki çan kulesinin üzerine bindirilmiş Halikarnas Mozolesi; 14 Wall Street’in ardındaki tasarım fikri budur. Zamanında, dünyanın en yüksek banka binası olan 165 metre yüksekliğindeki gökdelen, başlangıçta ülkenin en varlıklı finansal kurumlarından Bankers Trust’un genel müdürlüğüne ev sahipliği yapmıştı.

Orada huşu içinde durup, binaya baktım. Geçen yüzyılın başından hemen sonra, Wall Street 14 Numara, Dünya Ticaret Merkezi’nin sonradan üstleneceği rolü oynamış, güç ve ekonomik üstünlüğün sembolü olmuştu. Enerji şirketimi finanse etmek için anlaştığım kurumlardan biri olan Bankers Trust’i da barındırmıştı. Devraldığım mirasın önemli bir parçası, ihtiyar Afganlının çok doğru bir şekilde ifade ettiği gibi bir askerin devraldığı mirasın parçasıydı.

O gün onunla, orada konuşmam garip bir rastlantı gibi görünüyordu bana *Rastlantı*. Bu sözcük beni durdurdu. Rastlantılara tepkilerimizin hayatlarımızı nasıl biçimlendirdiklerini düşündüm. Buna nasıl bir tepki göstermeliydim?

Yürümeye devam ederek, gözlerimle kalabalığı taradım ama onu göremedim. Bir sonraki binada, mavi plastikle kaplanmış kocaman bir heykel vardı. Binanın taş yüzündeki bir oyma, burasının, 30 Nisan 1789’da George Washington’un Birleşik Devletler’in ilk başkanı olarak yemin ettiği Federal Hall, 26 Wall Street olduğunu açıklıyordu. Burası tam olarak, tüm insanların yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama hakkını koruma sorumluluğunun verildiği ilk kişinin yemin ederek işe başladığı nokta idi. Sıfır Noktası’na, Wall Street’e bu denli yakın.

Adanın etrafım dönüp Pine Sokağı’na saptım. Orada David Rockefeller’in kurduğu, tohumu petrol paraları olan ve meyvelerini benim gibi insanların topladığı Chase Bankası’nın dünya merkeziyle yüz yüze geldim. ET’lere hizmet eden ve küresel imparatorluğu desteklemekte en ustalardan olan bu banka, birçok yönden şirketokrasinin de sembolü idi.

Dünya Ticaret Merkezi’nin, 1960 senesinde David Rockefeller tarafından başlatılan bir proje olduğunu ve yapının son yıllarda bir *yük* olarak nitelendirildiğini okuduğumu hatırladım. Finansal garabet olarak bir şöhreti vardı; modern fiber optik ve internet teknolojileriyle uyumsuzdu. Üstelik verimsiz ve pahalı bir asansör sistemine sahipti. O iki kule bir zamanlar *David* ve *Nelson* olarak adlandırılmıştı. Şimdiyse *yük* gitmişti.

Yavaş yavaş, isteksiz bir şekilde, yürümeye devam ettim. Öğleden sonrasının ılıklığına rağmen

içime bir ürperti geldi. Garip bir tedirginlik, garip bir duygu içerisinde olduğumu fark ettim. Yürüyüşümü hızlandırıp, nereden kaynaklandığını bulamadığım bu duyguyu üzerimden atmaya çalıştım. Sonunda kendimi yine, o dumanı tüten deliğe, bükülmüş metale, yerdeki o büyük yara izine bakarken buldum. Yıkımdan kurtulmuş bir binanın duvarına yaslanıp, çukurun içine baktım. Yıkılmakta olan kuleden dışarı fırlayan insanları ve onlara yardım etmek için içeriye giren itfaiyecileri düşündüm. Yukarıdan atlayan insanları, onların hissettiği ümitsizliği düşünmeye çalıştım. Ama bunların hiçbirini gözümün önüne getiremedim. Onun yerine Usame bin Ladin'i ABD hükümetiyle anlaşma yapmış bir danışmanlık şirketi için çalışan bir adamdan, para ve milyonlarca dolarlık silah alırken gördüm. Sonra kendimi ekranı boş bir bilgisayarın önünde otururken gördüm.

Bakışlarımı Sıfır Noktası'ndan, yangından kurtulan ve artık normale dönmeye başlayan New York sokaklarına çevirdim. Bugün o sokaklarda yürüyen insanların, tüm bunlar hakkında (sadece yıkılan kuleler değil, aynı zamanda mahvolan nar çiftlikleri ve her gün açlıktan ölen 24 bin insanla da ilgili olarak) ne düşündüğünü merak ediyordum. Kendilerini işlerinden ve benzin içen arabalarından ve faiz ödemelerinden kopartıp, çocuklarına bırakmakta oldukları dünyaya kendi katkılarını düşünmeye bir süre ayırıp ayırmadıklarını ya da böyle şeyleri hiç düşünüp düşünmediklerini merak ediyordum. Afganistan (ABD silahlı kuvvetler çadırları ve tanklarıyla dolu televizyondaki Afganistan değil, o ihtiyar adamın Afganistan'ı) hakkında ne bildiklerini merak ediyordum. Ve her gün ölen o 24 bin kişinin neler düşündüğünü merak ediyordum.

Ve sonra kendimi yine boş bir bilgisayar ekranının önünde otururken gördüm.

Dikkatimi Sıfır Noktası'na çevirdim. Şu anda kesin olan bir şey vardı: Ülkem intikam peşindeydi ve Afganistan gibi ülkeler üzerine odaklanıyordu. Ben de, insanların şirketlerimiz, askerlerimiz, politikamız ve küresel imparatorluğa gidişimizden nefret edilen dünyadaki diğer tüm yerleri düşünüyordum.

Merak ediyordum, Panama, Ekvador, Endonezya, İran, Guatemala ve Afrika'nın çoğuna ne olacaktı?

Kendimi yaslanmakta olduğum duvardan itip, uzaklaşmaya başladım. Kısa boylu bir adam bir gazeteyi havada sallıyor ve İspanyolca bağıırıyordu. Durdum.

“Venezuela ihtilalin eşiğinde!” diye bağıırıyordu, trafiğin, kornaların ve kalabalığın sesini bastırarak.

Gazeteyi alıp, bir süre orada, ana haberi inceleyerek durdum. Venezuela'nın demokratik bir şekilde seçilmiş ve ABD karşıtı başkanı Hugo Chávez ile ABD politikalarının Latin Amerika'da uyandırdığı nefret duygusuyla ilgiliydi.

Evet, Venezuela'ya ne olacaktı?

33-Venezuela: Saddam İmdada Yetiştiriyor

Venezuela'yı yıllarca gözlemiştim. Petrol sayesinde sefaletten zenginliğe yükselen ülkelerin klasik bir örneği idi. Aynı zamanda, petrol zenginliğinin tetiklediği kargaşanın, zengin ile yoksul arasındaki dengesizliğin ve şirketokrasi tarafından arsızca kullanılan bir ülkenin de örneği idi. Benim gibi eski tarz ET'lerin, yeni tarz kurumsal ET'ler ile bulunduğu yerlerin bir sembolü haline gelmişti.

O gün, Sıfır Noktası'nda, gazetede okuduğum olaylar, Venezuela'nın yoksul ve hiçbir şeyi olmayan kesiminin, Hugo Chávez'i ezici bir farkla başkanlığa seçtiği 1988 seçimlerinin doğrudan bir sonucuydu. [96] Chávez, kimi radikal önlemleri derhal hayata geçirmişti. Mahkemelerin ve diğer kurumların kontrolünü eline almış ve parlamentoyu feshetmişti. ABD'yi, 'utanmaz emperyalizminden' dolayı suçlamış, küreselleşmeye güçlü bir şekilde karşı çıkmış ve sadece adı bile Jaime Roldós'un, uçağı düşmeden kısa bir süre önce Ekvador'da yaptığını hatırlatan bir Hidrokarbonlar Yasası'nı yürürlüğe koymuştu. Yasa, yabancı petrol şirketlerinden alınan işletme payını iki katına çıkarıyordu. Chávez sonra da, bir kamu kurumu olan petrol şirketi Petróleos de Venezuela'nın geleneksel bağımsızlığına karşı çıkararak, üst düzey yönetimine kendisine sadık kişileri getirmişti. [97]

Venezuela petrolü dünya ekonomileri için hayati öneme sahiptir. Ülke, 2002 yılında dünyanın dördüncü büyük petrol ihracatçısı ve ABD'nin üçüncü sağlayıcısı idi. [98] Petróleos de Venezuela, 40 bin çalışanı ve yıllık 50 milyar dolarlık satışıyla, ülke ihracatının %80'ini sağlamakta olup, tartışmasız bir şekilde Venezuela ekonomisindeki en önemli kurumdur. [99] Chávez, bu endüstriye el koyarak, dünya sahnesine önemli bir oyuncu olarak girmeyi başarmıştı.

Birçok Venezuelalı, bunu kader ve 80 yıl önce başlayan bir sürecin tamamlanması olarak gördü. 14 Aralık 1922'de, Maracaibo yakınlarında büyük bir petrol patlaması olmuştu. Bunu izleyen üç gün boyunca, günde 100 bin varil ham petrol havaya fişkırmış ve bu jeolojik olay tek başına Venezuela'yı sonsuza kadar değiştirmişti. 1930'a gelindiğinde ülke, dünyanın en büyük petrol ihracatçısı idi. Venezuelalılar, petrole tüm sorunlarının bir çözümü olarak bakıyorlardı.

Sonraki 40 yıl içindeki petrol gelirleri Venezuela'yı dünyanın en fakir ülkelerinden biri olmaktan çıkarıp, Latin Amerika'daki en zengin ülkelere biri olmasını sağladı. Ülkenin tüm yaşamsal istatistikleri iyileşti: Sağlık hizmetleri, eğitim, istihdam, yaşam süresi ve bebek ölümü yüzdesi. Şirketler çok iyi iş yapmaya başladılar.

1973 OPEC petrol ambargosu sırasında, petrol fiyatları tavana vurunca, Venezuela'nın da milli bütçesi dörde katlandı. ET'ler işbaşı yaptı. Uluslararası bankalar ülkeye, büyük altyapı yatırımları ve endüstriyel projelerle, kıtadaki en yüksek gökdelenlerin yapımı için çok miktarda kredi sağladı. Sonra, 1980'lerde, kurumsal ET'ler geldiler. Yeni çıkmakta olan dişlerini bilemeleri için bulunmaz bir fırsattı. Oldukça büyümüş olan Venezuela orta sınıfı, çok geniş bir ürün yelpazesi için taze bir pazar oluşturmaktaydı ama yine de, imalathane ve fabrikalara iş gücü sağlayacak çok geniş fakir bir kesim hâlâ vardı.

Sonra petrol fiyatları dibe vurdu ve Venezuela borçlarını ödeyemez duruma geldi. Bunun üzerine 1989'da, IMF çok sert tasarruf önlemleri dayatarak, şirketokrasiyi çeşitli yollarla desteklemesi için Karakas'a baskı yaptı. Venezuelalılar buna çok sert tepki gösterdiler; çıkan olaylarda 2 binden fazla insan öldü. Petrolün dipsiz bir destek kaynağı olarak imajı paramparça oldu. 1978 ve 2003 yılları

arasında, Venezuela’da kişi başına düşen gelirden %40’ın üzerinde bir düşüş yaşandı.

Yoksulluk arttıkça, öfke de yoğunlaştı. Orta sınıf ve yoksullar arasında kutuplaşma oluştu. Ekonomileri petrol üretimine dayalı ülkelerde sıkça olduğu gibi, demografik yapıda radikal değişiklikler meydana geldi. Batmakta olan ekonomi, etkisini orta sınıf üzerinde gösterdi ve birçok kişi yoksulluk seviyesine düştü.

Yeni demografik durum, Chávez (ve Washington ile çatışma) için gerekli ortamı hazırladı. Yeni başkan iktidara gelir gelmez, Bush yönetimini kızdıracak önlemler aldı. 11 Eylül saldırılarından hemen önce, Washington seçeneklerini değerlendirmekteydi. ET’ler başarısız olmuştu; çakalları gönderme vakti gelmiş olabilir miydi?

Derken 11 Eylül tüm öncelikleri değiştirdi. Başkan Bush ve danışmanları, ABD’nin Afganistan’daki eylemlerine ve Irak’ın işgaline dünya kamuoyunun desteğini sağlamaya odaklandılar. Tüm bunlara ek olarak, Amerikan ekonomisi de bir gerileme döneminin ortasındaydı. Venezuela arka plana atıldı. Ancak, Bush ile Chávez’in bir ara kapışacakları belliydi. Irak ve diğer Ortadoğu petrol kaynakları tehdit altında iken, Washington uzun bir süre Venezuela’yı göz ardı etmeyi göze alamazdı.

Sıfır Noktası ve Wall Street civarında dolaşmak, ihtiyar Afganlı ile karşılaşmak ve Chávez’in Venezuelası hakkında okumak beni, yıllardır uzak durmaya çalıştığım bir noktaya getirdi ve son 30 yılda yaptıklarımın sonuçlarına ciddi bir şekilde bakmaya zorladı. Oynamış olduğum rolü veya bir ET olarak yaptıklarımın, kızımın kuşağını çok olumsuz bir şekilde etkilemekte olduğu gerçeğini inkâr edemezdim. Yaptıklarımı affettirecek eylemlerde bulunmak için daha fazla bekleyemeyeceğimi biliyordum. Yaşamımla ilgili gerçekleri, insanların şirketokrasi gerçeğini fark etmelerine ve dünyanın bu kadar büyük bir kısmının neden bizden nefret ettiğini anlamalarına yardımcı olacak bir şekilde açıklamalıyım.

Bir kez daha, yazmaya başladım ama bunu yaparken, öyküm artık çok eskimiş gibi göründü. Bir şekilde onu güncellemeliydim. Afganistan, Irak ve Venezuela’yı ziyaret edip o üç ülke hakkında bugünkü gözlemlerimi yazmayı düşündüm. Güncel dünya olaylarının bir ironisini temsil ediyor gibiydiler: Her biri, sarsıcı politik kargaşalar yaşamış ve sonunda pek de ideal olmayan liderlerle baş başa kalmışlar (acımasız ve despotik bir Taliban, psikopat bir Saddam ve ekonomik yönden beceriksiz bir Chávez), ama bunların hiçbirinde şirketokrasi bu ülkelerin daha derin sorunlarını çözme çabasında bulunmamıştı. Onun yerine, yaptıkları, sadece petrol politikalarımızın önünde duran liderleri zayıflatmak olmuştu. Birçok yönden, Venezuela bunlar içinde en ilginç olanıydı; çünkü askeri bir müdahale Afganistan’a yapılmışken ve Irak için de kaçınılmaz görünürken, yönetimin Chávez’e tepkisi hâlâ bir sır olarak duruyordu. Anladığım kadarıyla mesele, Chávez’in iyi bir lider olup olmamasıyla ilgili değildi; Washington’un, şirketokrasinin küresel imparatorluğa yürüyüşünün önünde duran bir lidere tepkisinin ne olacağıyla ilgiliydi.

Ancak, böyle bir yolculuğu organize etmeye fırsat bulamadan, olaylar bir kere daha araya girdi. İşim, 2002 yılı içinde birkaç defa Güney Amerika’ya gitmeme neden oldu. Chávez rejimi altında iflas etmek üzere olan Venezuelalı bir aile, Amazon’a yaptığım gezilerden birine katıldı. Yakın arkadaş olduk ve öyküyü bu kez onların bakış açısından dinledim.

Chávez’i bir kurtarıcı olarak gören ekonomik yelpazenin diğer ucundaki Latin Amerikalılar’la da tanıştım. Karakas’daki gelişmeler, biz ET’lerin yaratmış olduğu dünya ile örtüşüyordu.

Aralık 2002'ye gelindiğinde, gerek Venezuela ve gerekse Irak'taki durum kriz noktasına ulaşmıştı. Bu iki ülke, birbirlerinin tam karşıtı olarak gelişmekteydiler. Irak'taki tüm üstü örtülü çabalar -hem ET'ler, hem de çakallar- Saddam'ı yola getirmeyi başaramamıştı ve biz de şimdi son çözüm olan işgal için hazırlık yapıyorduk. Venezuela'da ise Bush yönetimi Kermit Roosevelt'in İran modelini devreye sokuyordu. *New York Times*'in bildirdiği gibi:

Yüz binlerce Venezuelalı, Başkan Hugo Chávez'i devirmek amacıyla yapılan ve yirmi sekizinci gününe giren ülke çapındaki genel greve olan desteklerini göstermek için bugün sokaklara döküldü.

Yaklaşık 30 bin petrol çalışanı tarafından desteklenen grev, dünyanın beşinci en büyük petrol üreticisi olan bu ülkeyi aylar sürecektir bir kargaşaya sürüklemeye tehdidinde bulunuyor...

Son günlerde, grev sürecinde taraflar arasında bir çeşit eşitlik söz konusu. Bay Chávez, greve katılmayan işçileri kullanarak, petrol şirketinin operasyonlarını normale döndürmeye çalışıyor. İş dünyası ve işçi liderlerinin koalisyonu liderliğindeki karşıtlarıysa, grevin petrol şirketini ve dolayısıyla, Chávez hükümetini devireceğini iddia ediyor. [\[101\]](#)

CIA da, aynen bu şekilde Musaddık'ı devirip, yerine Şah'ı getirmişti. Bundan daha güçlü bir benzerlik olamazdı. Sanki tarih, 50 yıl sonra, ürkütücü bir şekilde kendini tekrarlıyordu. 50 yıl sonra petrol belirleyici güç olmaya devam ediyordu.

Chávez'i destekleyenler, karşıtlarıyla çatışmaya devam etti. Söylendiğine göre, birçok insan vurularak öldürüldü, düzinelercesi de yaralandı. Ertesi gün, yıllardır çakallarla birlikte çalışan eski bir arkadaşım ile konuştum. Benim gibi, o da hiçbir zaman doğrudan hükümet için çalışmamış ama birçok ülkede gizli operasyonlar yürütmüştü. Bana, özel bir müteahhitin, kendisine Karakas'da grevler başlatıp, askeri personele -ki bunların çoğu Amerikalılar Okulu'nda eğitilmişti- seçilmiş devlet başkanına ihanet etmeleri için rüşvet vermesi teklifiyle geldiğini söyledi. Teklifi geri çevirmişti ama dediğine göre, "İşi kabul eden adam ne yaptığını bilen biriydi." [\[102\]](#)

Petrol şirketleri yöneticileri ve Wall Street, petrol fiyatlarının fırlamasından ve ABD rezervlerinde bir düşüşten korkuyorlardı. Ortadoğu'daki durum da göz önüne alındığında, Bush yönetiminin Chávez'i devirmek için elinden gelen her şeyi yaptığını biliyordum. Sonra, başarılı oldukları haberi geldi; Chávez devrilmişti. *New York Times* bu gelişmeleri, tarihsel bir perspektif vermek ve modern Venezuela'da Kermit Roosevelt rolünü oynayan kişinin de kimliğini açıklamak için fırsat bildi:

Birleşik Devletler... Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında, ekonomik ve politik çıkarlarını savunmak amacıyla, Orta ve Güney Amerika'daki dikta rejimlerini destekledi.

Minik Guatemala'da, 1954 yılında, Merkezi Haber Alma Örgütü (CIA) demokratik olarak seçilmiş hükümeti devirmek için bir darbe organize etmiş ve 40 yıl boyunca da, ardından gelen sağcı hükümetleri solcu isyancı gruplara karşı desteklemiştir. Bu dönemde yaklaşık 200 bin sivil ölmüştü.

Şili'de, CIA destekli bir darbe, general Augusto Pinochet'yi 1973 ile 1990 yılları arasında iktidarda tutmuştur. Peru'da, kırılğan bir demokratik hükümet, hâlâ bu örgütün, devrik ve gözden düşmüş Başkan Alberto K. Fujimori ile onun sahtekâr Haber Alma Şefi Vladimiro L. Montesinos'a 10 yıl boyunca verilen destekteki rolünü çözmeye çalışmaktadır.

ABD, neredeyse 20 yıl boyunca Amerikan haber alma örgütü için değerli bir muhbir olan, uyuşturucu tüccarı Başkan Manuel A. Noriega'yı devirmek için 1989'da Panama'yı istila etmek

zorunda kalmıştı. Ve 1980'lerde, İran'a nakit para karşılığı silah satmak da dahil, ne gerekiyorsa yapılarak, Nikaragua'daki solculara karşı silahsız bir direniş başlatmak için gösterilen çabalar, sonunda st düzey Reagan yönetimi bürokratlarının suçlanmalarına neden olmuştu.

O zamanlar soruşturulanların arasında Latin Amerika'daki mücadelelerin deneyimli ismi Otto J. Reich da vardı. Bay Reich, hiçbir zaman herhangi bir şekilde sulanmadı. Kendisi, sonradan ABD'nin Venezuela Büyükelçisi olup, şu anda başkan atamasıyla Amerikalardarası ilişkilerden sorumlu içişleri bakan yardımcısıdır. Bay Chvez'in devrilmesi onun başarısındır. [103]

Eğer Bay Reich ve Bush yönetimi, Chvez'e karşı yapılan darbenin kutlamalarına başladıysa, parti birdenbire kesiliverdi. Chvez, şaşırtıcı bir dönüşle kontrolü ele geçirip, 72 saatten az bir süre içerisinde yeniden iktidara gelmişti. İran'da Musaddık'ın aksine, Chvez, (en st rütbeli subayları onun aleyhine çevirmek için gösterilen tüm çabalara karşın) askerleri kendi tarafında tutmayı başarmıştı. Ayrıca, güçlü petrol şirketi de yanındaydı. Petrleos de Venezuela, grev yapan binlerce işçiye karşı sağlam durarak, kendini kurtarmayı başardı.

Etraf yatışınca, Chvez, hükümetin petrol şirketi çalışanları üstündeki kontrolünü artırdı, orduyu ihanete ikna edilmiş birkaç sadakatsiz subaydan arındırdı ve karşıtlarının çoğunu ülkeden çıkmaya mecbur etti. lke çapındaki grevi yönetmek için çakallarla işbirliği yapan Washington bağlantılı tanınmış iki muhalefet lideri için de 25'er yıl hapis cezası istedi. [104]

Son kertede, tüm bu olaylar zinciri Bush yönetimi için bir felaketti. *Los Angeles Times*'in dediği gibi:

Bush yönetimi yetkilileri Salı günü, Venezuela başkanı Hugo Chvez'i Venezuela'daki askeri ve sivil liderler aracılığıyla devirmeyi aylardır tartıştıklarını kabul etti... Yönetimin, bu başarısız darbe girişimini ele alış tarzı inceleme konusu olmuştur. [105]

Sadece ET'lerin değil, akalların da başarısız oldukları apaçıktı. 2003'teki Venezuela, 1953'teki İran'dan çok farklı çıkmıştı. Bunun bir haberci mi, yoksa basit bir düzensizlik mi olduğunu merak ediyordum. Ve bir de Washington'un bundan sonra ne yapacağını.

Hiç olmazsa şimdilik, Saddam Hüseyin sayesinde, Venezuela'da ciddi bir krizin atlatıldığına ve Chvez'in kurtulduğuna inanıyorum. Bush yönetimi Afganistan, Irak ve Venezuela ile aynı anda uğraşamazdı. şu anda, bunu yapacak ne askeri güce, ne de politik desteğe sahipti. Ancak bu şartların çabuk değişebileceğini ve Başkan Chvez'in yakın bir gelecekte güçlü bir muhalefet ile karşı karşıya kalma olasılığının yüksek olduğunu biliyordum. Yine de, Venezuela, 50 yılda çok fazla bir şeyin değişmediğinin bir göstergesi idi. Sonuç dışında.

34-Ekvador'a Dönüş

Venezuela klasik bir örnekti. Ama oradaki gelişmeleri izledikçe, gerçekten önemli olan savaş sınırlarının başka bir ülkede çizilmekte olduğunun farkına varıp, şaşırđım. Para veya insan hayatı açısından daha fazla bir şey temsil ettikleri için değil, ama genel olarak imparatorlukları tanımlayan materyalist amaçların çok ötesindeki konuları içerdikleri için önemliydiler. Bu savaş hatları, banker, yönetici ve politikacı ordularının ötesine, modern medeniyetin ruhunun derinliklerine uzanıyordu. Ve benim tanıyıp, sevdiğim bir ülkede, ilk olarak bir Barış Gönüllüsü olarak çalıştığım yerde oluşturuluyordu: Ekvador.

1968'de oraya ilk gittiğim yıllardan bu yana, bu minik ülke, şirketokrasinin tipik kurbanlarından biri haline gelmişti. Çağdaşlarımla ben ve bizim modern kurumsal eşdeğerlerimiz, bu ülkeyi neredeyse iflasın eşiğine getirmeyi başarmıştık. Ekvador'a, zengin ailelere, bu projeleri gerçekleştirecek mühendislik ve inşaat firmalarımızı tutsunlar diye milyarlarca dolarlık kredi verdik. Sonuçta, 30 yıl içerisinde, resmi yoksulluk oranı %50'den %70'e, işsizlik ise %15'den %70'e fırladı. Kamu borcu da 240 milyon dolardan 16 milyar dolara yükseldi ve milli kaynaklardan en yoksul vatandaşlara ayrılan pay %20'den %6'ya geriledi. Ekvador bugün, milli bütçesinin neredeyse yarısını -resmen yoksulluk sınırının altında olan milyonlarca vatandaşına yardım etmek için kullanmak yerine- sadece borçlarını ödemeye ayırmak zorundadır. [\[106\]](#)

Ekvador'daki durum, bunun bir komplo sonucu olmadığını açıkça gösteriyor. Bu, gerek Demokrat, gerekse Cumhuriyetçi yönetimler sırasında oluşan ve tüm büyük çok uluslu bankaları, birçok şirketi ve değişik ülkelere yardım kuruluşlarını da içine alan bir süreçti. ABD başroldeydi ama bu işte tek başımıza hareket etmemiştik.

Bu 30 yıl boyunca, binlerce Amerikalı kadın ve erkek, Ekvador'u yeni binyılın başında kendisini içinde bulduğu bu sallantılı duruma sokmak için katkıda bulundu. Bazıları, benim gibi, yaptıklarının farkındaydı. Ama büyük çoğunluk, sadece onlara işletme, mühendislik ve hukuk okullarında öğretilenleri yapmış ya da (kendini açgözlü örnekler ve onu sürdürmeye yönelik ödül ve cezalarla gösteren) benim yapımdaki patronların yollarından gitmişti. Bu katılımcılar, oynadıkları rolü en kötüsünden şefkatli olarak görüyorlardı; en iyimser bakış açısından ise yoksul bir ülkeye yardım ediyorlardı.

Her ne kadar, bilinçsiz, kandırılmış ve -birçok durumda- kendilerini kandırmış da olsalar, bu oyuncular gizli bir komplonun elemanları değillerdi; tersine, dünyanın bugüne kadar görmüş olduğu en kurnazca ve etkili emperyalizm biçimini destekleyen bir sistemin ürünüydüler. Hiç kimse, rüşvetle satın alınabilecek ya da tehditle korkutulabilecek insanları arayıp bulmak zorunda kalmadı, Onlar zaten şirketler, bankalar ve devlet kurumlarında çalışıyorlardı. Rüşvetler; maaşlar, primler, emeklilik fonları ve sigorta poliçelerinden oluşuyordu. Tehditler ise toplumsal değerler, dost baskısı ve çocuklarının eğitimleri ve gelecekleri ile ilgili dile getirilmeyen sorulara dayanıyordu.

Sistem harika bir şekilde başarılı olmuştu. Yeni binyıl geldiğinde, Ekvador iyice kapana kısılmıştı. Artık avucumuzdaydı, aynen bir mafya babasının, kızının düğününü ve küçük işyerini finanse ettiği adamı avucuna almış olması gibi. Her iyi *Mafiosi* gibi, biz de beklemiştik. Ekvador'un yağmur ormanlarının altında bir petrol denizinin yattığını ve bir gün sıranın bize de geleceğini bildiğimizden, sabırlı olabiliydik.

2003 yılının başlarında, Subaru arabamın içinde, Quito'dan Shell'in orman kasabasına giderken, o gün gelmişti bile. Chávez, Venezuela'da kontrolü yeniden ele geçirmişti. George W. Bush'a karşı gelmiş ve kazanmıştı. Saddam ise inatla tutumunu değiştirmiyor ve istila edilmeyi bekliyordu. Petrol stoklarımız neredeyse son 30 yılın en düşük seviyelerine inmişti ve ana sağlayıcılarımızdan daha fazlasını alabilme olasılığı da yüksek değildi, dolayısıyla, şirketokrasinin bilançolarının sağlığı da. Elimizde bir koz vardı ve bu koza şimdi ihtiyaç vardı. Ekvador'dan diyetimizi istemenin vakti gelmişti.

Pastaza Nehri üzerindeki o ucube barajın yanından geçerken, Ekvador'daki savaşın, dünyanın zenginleri ile yoksulları ya da yararlanan ile yararlanılan arasındaki klasik mücadele olmadığını farkına vardım. Bu savaş hatları, sonunda, bir medeniyet olarak kim ve ne olduğumuzu tanımlayacaktı. Bu minik ülkeyi, Amazon yağmur ormanlarını petrol şirketlerimize açması için zorlamak üzereydik. Bunun sonucunda ortaya çıkacak yıkım ise inanılmaz olacaktı.

Eğer alacağımızı tahsil etmek konusunda ısrarcı olursak, bunun sonuçları, onları ölçebilme becerimizin çok ötesine geçecekti Bu sadece, yerel kültürlerin, insan yaşamlarının ve yüzbinlerce hayvan, sürüngen, balık, böcek ve bazıları, belki de birçok hastalığın henüz keşfedilmemiş tedavisini içeren bitki türünün yok edilmesi ile ilgili değildi. Ya da, yağmur ormanlarının endüstrilerimiz tarafından üretilen ölümcül sera gazlarını emmesi, yaşamımız için gerekli olan oksijeni yaymaları ve dünyanın içme suyunun çok büyük bir yüzdesini sağlayan bulutların oluşmalarına olanak sağlaması da değildi. Bu, ekolojistlerce böyle yerleri kurtarmak için öne sürülen tüm standart argümanların ötesinde, ruhumuzun derinliklerine kadar işleyen bir şeydi.

Eğer bu stratejiyi takip edersek, Roma İmparatorluğu'ndan çok önce başlamış olan emperyalist bir modeli devam ettirmiş olacaktık. Esareti reddediyoruz ama küresel imparatorluğumuz, Romalılar'dan ve bizden önceki tüm sömürgeci güçlerden daha fazla sayıda insanı köleleştiriyor. Ekvador'da bu kadar dar görüşlü bir politika güdüp, sonra da toplumsal vicdanımızla nasıl barışık yaşayabileceğimizi merak ediyordum.

Arabamın camından And Dağlarının ormandan arınmış yamaçlarına -Barış Gönüllüleri günlerimde tropik bitkilerle dolu bir alan- bakarken, birdenbire farkına vardığım bir şey beni şaşırttı. Ekvador'un, önemli bir savaş hattı olarak bu görünümünün, tümüyle kişisel olduğunu ve aslında çalıştığım ve imparatorluk tarafından arzu edilen kaynaklara sahip her ülkenin eşit önemde olduğunu fark ettim. Ekvador'a, 1960'ların sonunda burada geçirmiş olduğum ve masumiyetimi kaybettiğim günlere dayanan özel bir bağım vardı. Ancak bu öznelik, benim kendi tercihim olan bir şeydi.

Evet, Ekvador yağmur ormanları, içlerinde yaşayan yerliler ve diğer tüm yaşam türleri gibi değerliydi ama İran çöllerinden ve Emin'in Bedevilerinden daha değerli değil. Ya da, Cava'nın dağlarından, Filipin sahillerinden, Asya steplerinden, Afrika savanalarından, Kuzey Amerika ormanlarından, Arktik buz örtüsünden ya da diğer yüzlerce tehlike altındaki yerden daha kıymetli değil. Bunların her biri bir savaş hattını temsil etmekte olup, her biri bizleri kişisel veya toplumsal ruhlarımızın derinliklerine inip, kendimizi sorgulamaya zorlar.

Aklıma, tüm bunları özetleyen bir istatistik geldi: Dünya nüfusunun en zengin ülkelerde yaşayan beşte birinin gelirinin en fakir ülkelerdeki beşte birinin gelirine oranı, 1960'da 30'dan 1995'de 74'te 1'e çıkmıştı.^[107] Ve hâlâ, Dünya Bankası, USAID, IMF, bankalar, şirketler ve hükümetler gibi uluslararası "yardım" faaliyeti içinde olanlar, bize işlerini yapmakta olduklarını ve ilerleme

kaydettiklerini söylemeye devam ediyorlar.

İşte yine Ekvador'da, savaş hatlarından sadece biri olan ama benim kalbimde özel bir yer tutan ülkedeydim. 2003 yılıydı, adında barış olan bir ABD kuruluşunun bir elemanı olarak buraya ilk gelişimden 35 yıl sonra buradaydım. Bu defa, 30 yıl boyunca çıkmasına yardımcı olduğum bir savaşa engel olmaya çalışmak için gelmişim.

Afganistan, Irak ve Venezuela'daki olayların, bizi yeni bir çatışmaya girmekten alıkoymaya yeterli olacağı düşünülebilirdi ama Ekvador'daki durum çok değişikti. Bu savaşın Amerikan ordusuna ihtiyacı yoktu; çünkü sadece mızrak, pala ve namludan dolma tek atımlık tüfeklerle donanmış birkaç bin yerli savaşçı tarafından yürütülecekti. Modern Ekvador ordusuyla, bir avuç Amerikan Özel Kuvvetleri danışmanı ve petrol şirketleri tarafından kiralanıp, çakallar tarafından eğitilmiş paralı askerler karşı karşıya gelecekti. 1995'de Peru ile Ekvador arasındaki çatışma gibi, bu da, ABD'deki birçok insanın hiçbir zaman duymayacağı bir savaş olacaktı ve son olaylar böyle bir savaşın çıkma olasılığını artırmıştı.

2002 Aralık ayında, petrol şirketi temsilcileri, yerel bir topluluğun, bir grup işçiyi rehin aldığı suçlamasında bulundu. Şirket temsilcileri, bu işe bulaşan savaşçıların, muhtemelen El Kaide bağlantılı terörist bir gruba ait olduklarını öne sürüyorlardı. Petrol şirketinin, sondaj çalışmalarına başlamak için hükümetten henüz izin almamış olması, meseleyi özellikle karmaşık bir hale getirmişti. Ancak, şirket, işçilerin sondaj öncesi incelemelerde bulunmaya hakları olduğunu iddia etti ki bu birkaç gün sonra, yerel grupların, öyküyü kendi yönlerinden anlatarak, kesinlikle karşı çıktıkları bir iddia idi.

Kabile temsilcileri, petrol şirketi işçilerinin, girme izinleri bulunmayan topraklara girdiklerinde ısrar ediyordu. Savaşçılar silahlı değildi ve petrol işçilerini de herhangi bir şiddetle tehdit etmemişlerdi. Aslında, işçilere köylerine kadar eşlik edip, onlara yiyecek ve yerel bir bira olan chicha ikram etmişlerdi. Misafirleri yiyip içerken, savaşçılar da işçi rehberlerini gitmeleri konusunda ikna etmişti. Kabile, işçilerin hiçbir zaman zorla tutulmadıklarını iddia ediyordu; istedikleri zaman gitmekte serbesttiler. [\[108\]](#)

Yolda giderken, 1990'da, IPS'yi sattıktan sonra ormanlarını kurtarmak için onlara yardım teklif etmeye döndüğünde, Shuar kabilesinin bana söylediklerini hatırladım. "Dünya onu düşlediğin gibidir," demişlerdi ve sonra da, kuzeyde yaşayan bizlerin büyük endüstriler, arabalar ve devasa gökdelenler düşlemiş olduğumuzu belirtmişlerdi. Şimdi ise bu düşümüzün aslında, sonunda hepimizi mahvedecek bir karabasan olduğunu keşfetmiştik.

"Bu düşününüzü değiştirin," diye öğütlemişlerdi Shuarlar bana. Ama işte, 10 seneden uzun bir süre sonra, yine buradaydı ve birçok insanın ve bir kısmında benim de çalıştığım kâr amacı gütmeyen kuruluşun çabalarına rağmen, karabasan yeni ve dehşet verici boyutlara ulaşmıştı.

Arabam sonunda Shell'in orman köyüne geldiği zaman, beni bir toplantıya götürdüler. Katılan erkek ve kadınlar birçok kabileyi temsil ediyordu: Kichwa, Shuar, Achuar, Shiwiar ve Zaparo. Bazıları ormanda günlerce yürümüş, diğerleri ise kâr amacı gütmeyen kuruluşların sağladığı küçük uçaklarla gelmişti. Birkaçı geleneksel etekleri, yüz boyaları ve tüylü kafalıkları ile gelmişti. Ama çoğunluk, kasabalılara öykünerek şort, tişört ve ayakkabı giymişti.

Önce, rehin almakla suçlanan topluluğun temsilcileri söz aldı. Bize, işçiler şirketlerine döndükten

kısa bir süre sonra, küçük topluluklarının bulunduğu köye yüzden fazla Ekvador askerinin geldiğini söylediler. Bunun, yağmur ormanlarında özel bir dönemin, chonta ağacının meyve vermesinin başlangıcı olduğunu da eklediler. Yerel kültürlerce kutsal kabul edilen bu ağacın, yılda sadece bir kere oluşan meyvesi, ender ve soyu tükenmekte olanlar da dahil, bölgedeki birçok kuş türünün çiftleşme döneminin başlangıcını belirtir. Bu meyveye üşüşen kuşlar son derece savunmasız olduklarından, kabileler, chonta sezonu süresince bunların avlanmalarına yasak getiren katı kurallar koymuşlardır.

“Askerlerin zamanlaması daha kötü olamazdı,” diye izah etti bir kadın. Askerlerin yasaklar konusundaki umursamazlıkları ile ilgili trajik öykülerini anlatan kadının ve arkadaşlarının acılarını hissedebiliyordum. Kuşları, yemek için ya da sırf eğlence olsun diye vurmuşlardı. Ayrıca, aile bahçelerini, muz bahçelerini ve *manioc* tarlalarını talan etmişler, zaten az olan verimli toprakta giderilemez hasarlara yol açmışlardı. Nehirlerde balık avlamak için patlayıcı kullanmışlar ve evcil hayvanları yemişlerdi. Yerli avcıların silahlarına el koymuşlar, uygun olmayan biçimde tuvalet çukurları açmışlar, nehirleri gazyağı ve kimyasal çözücülerle kirletmişler, kadınlara cinsel tacizde bulunmuşlar ve çöpleri düzgün bir şekilde imha etmedikleri için de çevre, böcekler ve kemirgenlerin istilasına uğramıştı.

“İki seçeneğimiz vardı,” dedi bir adam. “Savaşabilirdik ya da gururumuzu unutup, hasarı gidermek için elimizden geleni yapabiliirdik. Henüz savaşma zamanının gelmediğine karar verdik.” Sonra da, askerlerin bu davranışlarını, kendi insanlarını yiyeceksiz idare etmeye ikna ederek, nasıl dengelemeye çalıştıklarını izah etti. Buna oruç diyordu ama aslında daha çok istemli bir açlığa benziyordu. İhtiyarlar ve çocuklar beslenme yetersizliğinden ötürü hasta olmuşlardı.

Tehditlerden ve rüşvetlerden söz ettiler. “Oğlum,” dedi bir kadın, “İspanyolca ve birçok yerel lehçenin yanında, İngilizce de bilir. Bir turist şirketi için rehber ve tercüman olarak çalışıyordu. Ona iyi de bir maaş veriyorlardı. Petrol şirketi ona, aldığıının on katını teklif etti. Ne yapabiliirdi ki? Şimdi ise eski şirketini ve bize yardım etmeye gelen tüm diğerlerini kötüleyen mektuplar yazıyor ve mektuplarında petrol şirketlerinden dostlarımız diye bahsediyor.” Sularını silkeleyen bir köpek gibi, vücudunu salladı. “Artık bizden biri değil o. Oğlum..”

Bir şamanın geleneksel tüylü kafalığını takmış yaşlıca bir adam ayağa kalktı sonra. “Petrol şirketlerine karşı bizleri temsil etmeleri için seçtiğimiz ve uçak kazasında ölen o üç kişiyi biliyor musun? Ben şimdi, burada durup, sana o kadar kişinin söylediği şeyi, yani kazaya petrol şirketlerinin neden olduğunu söylemeyeceğim. Ama sana, bu üç ölümün örgütümüzde büyük bir gedik açtığını söyleyebilirim. Petrol şirketleri de, o gediği kendi adamları ile kapatmakta hiç zaman kaybetmediler.”

Başka bir adam, cebinden bir kontrat çıkartıp, okudu. 300 bin dolar karşılığında, çok büyük bir arazi bir kereste şirketine devrediliyordu. Üç kabile ileri geleni tarafından imzalanmıştı.

“Bu imzalar gerçek değil,” dedi. “Biliyorum, çünkü bir tanesi benim kardeşim. Bu da başka tür bir suikast. Liderlerimizi gözden düşürmek.”

Tüm bunların Ekvador’un henüz petrol şirketlerine sondaj izni verilmemiş bir bölgesinde meydana geliyor olması hem komik, hem de garip bir şekilde uygun görünüyordu. Bu bölgenin etrafındaki birçok alanda sondaj yapılmış ve yerliler sonuçları görmüşler, komşularının yok olmalarına tanık olmuşlardı. Orada oturmuş bunları dinlerken, kendime, ülkemin insanlarının böyle toplantıların

CNN’de ya da akşam haberlerinde gösterilmesine nasıl tepki vereceklerini sordum.

Toplantılar ilginç, anlatılanlar ise çok rahatsız ediciydi. Ama bu toplantıların resmi kısımları dışında, bir şey daha oldu. Aralarda, öğle yemeği sırasında ve gece, insanlarla özel olarak konuştuğum zaman, bana sık sık, ABD’nin Irak’ı niye tehdit ettiği soruluyordu. Başlamak üzere olan savaş, bu orman köyüne gelen Ekvador gazetelerinin ilk sayfalarında tartışılıyordu ve buradaki görüş ABD’dekenden çok farklıydı. Bush ailesinin sahip olduğu petrol şirketleri ile United Fruit’e ve Başkan Yardımcısı Cheney’in eski Halliburton CEO’su olarak rolüne atıflar vardı.

Bu gazeteler, hiç okula gitmemiş kişilere de okunuyordu. Görünüşe göre, herkes bu konuya ilgi duyuyordu. Burada, Amazon yağmur ormanlarının ortasında, Kuzey Amerika’daki birçok kişinin “geri”, hatta “vahşi” olarak nitelendireceği okuma yazması olmayan insanların arasındaydım; ancak küresel imparatorluğu kalbinden vuran araştırmacı sorular soruluyordu.

Shell’den çıkıp, hidroelektrik santralini geçip, Andlar’da yükselirken, bir yandan da Ekvador’a bu ziyaretim sırasında görüp duyduklarım arasındaki farklılıkları düşünüyordum. Öyle görünüyordu ki, Amazon kabilelerinin bize öğretecek çok şeyi vardı; gittiğimiz tüm okullara ve o kadar saat okuduğumuz dergiler ve seyrettiğimiz televizyon haberlerine rağmen, onların eriştiği bilinç düzeyinden uzak görünüyorduk. Bu düşünce tarzı beni, Latin Amerika’da sıkça duymuş olduğum “Akbaba ve Kartal Kehaneti” ve başka yerlerdeki benzer öngörüler hakkında düşünmeye itti.

Bildiğim kültürlerin neredeyse tümü, 1990’ların sonlarına doğru hayret verici bir geçiş dönemine girdiğimizi öngörür. Himalayalar’daki manastırlarda, Endonezya’daki tören alanlarında ve Kuzey Amerika’daki yerli bölgelerinde, Amazon’un derinliklerinden And Dağlarının tepelerine ve Orta Amerika’daki kadim Maya şehirlerine kadar, zamanımızın insanlık tarihinde özel bir an olduğu ve her birimizin, yapması gereken bir görev olduğu için, bu zamanda doğmuş olduğu söylenir.

Bu öngörülerin isimleri ve kullandıkları kelimeler, az da olsa değişiktir. Değişik şekillerde Yeni Çağ’dan (*New Age*), Üçüncü Binyıl’dan (*Third Millennium*), Kova Çağı’ndan (*Age of Aquarius*), Beşinci Güneşin Başlangıcından (*Beginning of the Fifth Sun*) ya da eski takvimlerin sonu ve yenilerinin başlangıcından bahsederler. Ancak, bu çeşitli adlandırmalara rağmen, ortak çok yönleri olup, “Akbaba ve Kartal Kehaneti” tipiktir. Bu öngörü, tarihin sisli geçmişlerinde insan topluluklarının bölünüp iki farklı yol izlediklerini söyler: Akbabanın yolu (yüreği, seziyi ve mistik olanı temsilen) ve kartalın yolu (aklı, mantığı ve maddesel olanı temsilen). 1490’larda, der öngörü, bu iki yol birleşecek ve kartal akbabayı yok olmanın eşğine getirecektir. Ondan 500 yıl sonra da 1990’larda, akbaba ile kartalın yeniden birleşip, aynı gökyüzünde ve aynı yolda beraberce uçmalarına fırsat sağlayacak yeni bir çağ başlayacaktır. Eğer akbaba ve kartal bu fırsatı değerlendirirlerse, o ana kadar görülmemiş sıra dışı bir kuşak yaratılacaktır.

“Akbaba ve Kartal Kehaneti” birçok seviyede anlaşılabilir; standart yorum, yerel bilginin bilimsel teknolojilerle paylaşımını, yin ve yang’ın dengelenmesini ve kuzey ile güney kültürlerinin birleşmelerini öngörür. Ancak, en güçlü olanı, bilinç hakkında verdiği mesajdır: Kendimize ve dünyaya bakabileceğimiz çok çeşitli yollardan yararlanabileceğimiz bir döneme girdiğimizi ve daha yüksek bilinç düzeylerine çıkmak için bunları bir sıçrama tahtası olarak kullanabileceğimizi söyler. İnsanlar olarak, gerçekten uyanıp daha bilinçli bir türe dönüşebiliriz.

Amazonun *akbaba insanları*, bu yeni binyılda insan olmanın doğası ile önümüzdeki birkaç on yıl

için olan niyetlerimizi değerlendirme konusundaki taahhütlerimiz hakkındaki soruları irdeleyeceksek, o zaman gözlerimizi açıp, Irak ve Ekvador gibi yerlerdeki eylemlerimizin *-kartalın eylemleri-* sonuçlarını görmemiz gerektiğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kendimizi sarsıp, uyandırmalıyız. Tarihteki en güçlü ülkede yaşayan bizler, pembe dizilerin sonları, futbol maçları, üç aylık bilançolar ve günlük Dow Jones ortalamaları hakkında bu kadar endişelenmeyi bırakıp, onun yerine ne olduğumuzu ve çocuklarımızın ne olmasını istediğimizi yeniden değerlendirmeliyiz. Kendimize bu önemli soruları sormaktan vazgeçmemizin sonuçları, gerçekten çok tehlikeli olacaktır.

35-Yaldızı Kazımak

Ekvador'dan evime döndükten kısa bir süre sonra, ABD, Birinci Körfez Savaşı'ndan (1991) 12 yıl sonra ikinci defa Irak'ı işgal etti.(2003) ET'ler başarısız olmuştu. Çakallar da başarısız olmuştu. Onun için genç erkek ve kadınlar çöl kumları arasında ölmek ve öldürmek için gönderilmişlerdi. İşgalin gündeme getirdiği önemli ama çok az sayıda Amerikalının üzerinde düşüneneğine inandığım bir soru, bunun Suud Hanedanı için ne anlama geleceği idi. ABD, bazı tahminlere göre Suudi Arabistan'dan daha fazla petrole sahip olan Irak'ı ele geçirirse, 1970'lerde Suud kraliyet ailesi ile yapmış olduğumuz Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahtı ile başlayan anlaşmaya sadık kalmayı sürdürmenin pek bir gereği kalmayacak gibi görünüyordu.

Saddam'ın sonu, Panama'da Noriega'nın sonu gibi, denklemini değiştirecekti. Panama'da, kuklalarımızı bir kere iktidara geri getirdikten sonra, Torrijos ve Carter'in yaptığı anlaşmanın şartlarını dikkate almadan, Kanal'ı kontrol etmiştik. O zaman, Irak'ı kontrol edince, OPEC'i de parçalayabilecek miydik? Suud kraliyet ailesi, küresel petrol politikası sahnesinde artık önemsiz mi olacaktı? Bazı uzmanlar, Bush'un, tüm kaynaklarımızı Afganistan'da El Kaide'nin peşinde koşmaya yöneltmek yerine, niye Irak'a saldırmış olduğunu sorgulamaya başlamıştı bile. Acaba, bu yönetimin - bu petrol ailesinin- bakış açısından, garantili petrol kaynakları sağlamak ve inşaat kontratları için neden yaratmak, teröristlerle savaşmaktan daha önemli olabilir miydi?

Ancak, olası bir sonuç daha vardı; OPEC gücünü yeniden ortaya koymaya çalışabilirdi. ABD Irak'ı ele geçirirse, diğer petrol zengini ülkelerin petrol fiyatlarını artırmak ve/veya petrol arzını düşürmekle kaybedecekleri çok bir şey olmayabilirdi. Bu olasılık, sonuçlarını uluslararası finans dünyasının dışındaki pek az kişinin tahmin edebileceği ama jeopolitik dengeleri altüst edip, sonunda şirketokrasinin oluşturmak için bu kadar çaba harcadığı sistemi alaşağı edebilecek bir başka senaryo ile de bağlantılı idi. Aslında, tarihin ilk gerçek küresel imparatorluğunun kendini imha etmesine neden olacak yegâne etken olabilirdi.

Son tahlilde, küresel imparatorluk büyük ölçüde, doların dünyada standart para birimi olarak kullanıldığı ve ABD darphanesinin de bu dolarları basmaya yetkili olduğu gerçeğine dayanır. Böylece, Ekvador gibi ülkelere, hiçbir zaman geri ödemeyeceklerini bildiğimiz borçlar veririz; hatta borçlarını ödemelerini istemeyiz de; elimize koz veren, bizim diyetimiz olan da budur. Normal şartlar altında, sonunda kendi kaynaklarımızı tüketme riskini taşırız; sonuçta, borç veren hiçbir kimse, geri gelmeyen çok fazla miktarda borcu kaldıramaz. Ancak, bizimkiler normal şartlar değildir. ABD'nin bastığı paranın arkasında altın desteği yoktur. Aslında, dünyanın genelde ekonomimize ve bizi desteklemesi için yarattığımız imparatorluğun gücünü ve kaynaklarını kullanabilme becerimize olan güveni dışında, hiçbir şey tarafından desteklenmemektedir.

Dolar basma olanağımız bize inanılmaz bir güç sağlamaktadır. Bu, diğerlerinin yanında, hiçbir zaman ödenmeyecek borçlar vermeye devam edebileceğimiz ve kendimizin de yüksek miktarlarda borca girebileceğimiz anlamına gelir. 2003 yılının başında ABD'nin milli borcu 6 trilyon doları geçmişti ve yıl sonundan önce de 7 trilyon dolara -Amerikan vatandaşı başına kabaca 24 bin dolar- ulaşması bekleniyordu. Bu borcun çoğu Asya ülkelerine, özellikle de, Amerika ve dünya pazarlarına yaptıkları -elektronik eşya, bilgisayar, araba, küçük ev aletleri ve tekstil ürünleri dahil- tüketici malı satışlarından elde ettikleri gelirler ile ABD Hazine senetleri (temelde, borçlanma senetleri) satın alan

Japonya ve Çin'e idi. [\[109\]](#)

Dünya standart para birimi olarak doları kabul etmeye devam ettiği sürece, bu aşırı borç şirketokrasi için ciddi bir engel oluşturmaz. Ancak, başka bir para birimi gelip de doların yerini almaya kalkacak olursa ve ABD'nin alacaklılarından bazıları (örneğin, Japonya veya Çin) alacaklarını istemeye karar verirse, bu durum radikal olarak değişir. ABD, kendini birdenbire son derece tehlikeli ve nazik bir durumda bulabilir.

Aslında, bugün böyle bir para biriminin varlığı artık kuramsal olmaktan çıkmıştır; 1 Ocak 2002'de uluslararası finans sahnesine giren Euro'nun prestiji ve gücü her geçen ay artmaktadır. Euro, Irak işgalinin intikamını almak isteyecek ya da herhangi bir nedenden ötürü ABD'ye karşı gücünü kullanmaya karar verecek bir OPEC için olağanüstü bir fırsat oluşturmaktadır. OPEC, standart para birimi olarak dolar yerine euro kullanmaya karar verirse, bu, şirketokrasiyi temelinden sarsar. Böyle bir şey olur da, bir veya iki büyük alacaklı, borçlarımızı euro cinsinden ödememizi talep ederse, bunun etkisi çok büyük olur.

18 Nisan 2003 Paskalya Cuma'sı sabahı, evimden ofis olarak kullandığım garajıma olan kısa mesafeyi yürüyüp, masama oturup, bilgisayarımı açıp, her zaman yaptığım gibi *New York Times*'in web sayfasına girerken, aklımda bunlar vardı. Sayfadaki başlık sanki gözüme girdi; beni anında uluslararası finansın yeni gerçekleri, milli borç ve euro hakkındaki düşüncelerimden alıp, eski mesleğim ile ilgili olanlara götürdü: "ABD, Irak'ın Yeniden İnşası İşinde Bechtel'e Büyük bir Kontrat Verdi."

Makale şöyle diyordu: "Bush yönetimi Irak'ın yeniden inşası planında ilk büyük kontratı bugün San Francisco'daki Bechtel Grubu ile imzaladı." Daha altlarda ise yazarlar okuyuculara şu bilgileri veriyordu: "Iraklılar, ülkeyi yeniden biçimlendirme konusunda, her ikisi de ABD'nin önemli derecede etkili olduğu kurumlar olan Dünya Bankası ve IMF ile birlikte çalışacak."^[110]

Önemli derecede etkili! İşte size ironik bir laf.

Başka bir *Times* makalesine geçtim: "Şirketin Washington ile ve Irak'ta Bağlantıları Var." Bir önceki makalede verilen bilgilerin çoğunun tekrarı olan ilk birkaç paragrafı atlayarak şuraya geldim:

'Bechtel'in ulusal güvenlik kurumları ile geçmişe dayanan bağlantıları vardır.../...Direktörlerden biri olan George P. Shultz, Başkan Ronald Reagan'ın içişleri bakanı idi. Bechtel'e kıdemli danışmanlık da yapan ve Reagan yönetimine katılmadan önce şirketin başkanı da olan Bay Shultz, savunma bakanı olarak atanmasından önce San Francisco merkezli bu şirkette yönetici olarak görev yapan Caspar W. Weinberger ile birlikte çalışıyordu. Bu yıl, Başkan Bush, Bechtel'in CEO'su Riley P. Bechtel'i, Başkanlık İhracat Konseyi'ne atadı.'^[111]

İşte burada, bu makalelerde, modern tarihin ve küresel imparatorluğa gidişin kısa bir özeti vardı. Sabah medyasında anlatılan ve Irak'ta olanlar, Claudine'nin beni otuz beş yıl önce hazırladığı ve bir zamanlar bende de olduğu gibi, kendilerini yüceltme arzularını paylaşan başka insanların yaptıkları işin bir sonucuydu. Ve dünyadaki her insanı etki alanına sokma yolunda şirketokrasinin gelmiş olduğu noktayı gösteriyordu.

Bu makaleler, 2003 Irak işgali ve o ülkeyi silahlı kuvvetlerimizin neden olduğu enkazdan modern ve Batılılaşmış bir şekilde yeniden inşa etmek için imzalanmakta olan anlaşmalarla ilgiliydi. Yine de, 18 Nisan 2003'ün bu haberleri, açıkça söylemeseler de, 1970'lerin başlarını ve Suudi Arabistan Para

Aklama Tezgâhı'nı hatırlatıyorlardı. SAMA ve ondan doğan kontratlar, ABD mühendislik ve inşaat firmaları ile petrol endüstrisinin, bir çöl krallığının gelişmesine öncelik etmelerine izin veren - aslında şart koşan- yeni ve bağlayıcı örnekler oluşturmuştu. SAMA, aynı güçlü hamlede, petrolün küresel yönetimine yeni kurallar getirmiş, jeopolitiği yeniden tanımlamış ve Suudi kraliyet ailesiyle, onların hükümranlığını olduğu kadar, oyunu bizim kurallarımızla oynamayı sürdürmelerini de garanti edecek bir ittifak oluşturmuştu.

Bu makaleleri okudukça, benim gibi başka kaç kişinin, eğer oyunu Suudiler gibi oynamış olsaydı, Saddam'ın bugün hâlâ iktidarda olacağını bildiğini merak ettim. Füzelerine ve kimyasal madde fabrikalarına kavuşmuş olacaktı; onları onun için biz yapmış olacaktık ve adamlarımız da onları geliştirmekten ve bakımlarını yapmaktan sorumlu olacaktı. Çok kârlı bir anlaşma olacaktı; aynı Suudi Arabistan'da olduğu gibi.

Bu ana kadar, ciddi basın bu öykünün çok üstüne gitmemeye dikkat etmişti. Ama bugün, ortaya çıkmıştı. Doğru, sadece küçük bir ipucu idi; makaleler, olabilecek en kısa özetleri vermişti, yine de öykü ortaya çıkmaya başlamıştı. *New York Times*'in bu konuda fazla serüvenci bir konum alıp almadığını merak ederek, CNN'in web sitesini ziyaret ettim ve "Bechtel Irak Kontratını Kazandı" başlıklı haberi okudum. CNN'in öyküsü de *Times*'dekine çok benziyordu, ancak şunu da eklemişti:

Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in bir zamanlar CEO'su olduğu ve Halliburton şirketinin bir parçası olan Kellogg Brown & Root (KBR) da dahil olmak üzere başka birçok şirket de, değişik zamanlarda, asıl teklif sahibi ya da ekiplerin bir parçası olarak, bu iş için rakip olarak anılmışlardı... [Halihazırda] Halliburton, Irak'ın petrol altyapısında acil onarımlar yapmak için, 7 milyar dolara kadar çıkabilecek ve iki yıl sürebilecek bir kontratı imzalamış bulunmaktadır. ^[112]

Küresel imparatorluğa gidişin öyküsü, gerçekten de dışarıya sızmaya başlamış gibiydi. Ama ayrıntıları değil. Yani küresel imparatorluğun bir borç, aldatmaca, köleleştirme, sömürü ve dünyanın her tarafındaki insanların kalpleri, benlikleri, ruhları ve kaynaklarına tarihteki en utanmaz el koyuşun trajik bir öyküsü olduğu gerçeğinin ayrıntıları değil. Bu makalelerdeki hiçbir şey, 2003'teki Irak öyküsünün, utanç verici bir öykünün devamı olduğuna ilişkin bir ipucu vermiyordu. İmparatorluk kadar eski olan bu öykünün, hem bu küreselleşme çağında gelmiş olduğu boyutlardan, hem de yürütülüş şeklindeki incelikten ötürü, artık yeni ve dehşet verici bir yön aldığını da açığa vurmuyorlardı. Ancak, tüm bu eksikliklere rağmen, isteksiz de olsa, öykü yine de sızmaya başlamış gibi görünüyordu.

İsteksizce sızmaya başlamış bu öykü fikri bana çok şey ifade ediyordu. Bana, kendi kişisel öykümü ve onu anlatmayı yıllarca erteleyişimi hatırlattı. Çok uzun bir süredir, itiraf etmem gerektiğini biliyordum ama yine de ertelemiştim. Geriye bakınca, şüphelerimin ve suçluluk fısıltılarının başından beri orada olduğunu görebiliyorum. Claudine'nin dairesinde, o ilk yolculukta Endonezya'ya gitme taahhüdünde bulunmadan bile önce başlamışlar ve tüm bu yıllar boyunca beni nerede ise hiç durmadan rahatsız etmişlerdi.

Beni sürekli rahatsız etmiş olan bu şüphelerle acı ve suçluluk duygusu olmasaydı, bu işten hiçbir zaman çıkamayacağımı da biliyordum. Diğer birçoğu gibi, ben de sıkışıp kalacaktım. Virjin Adaları'nda bir kumsalda durup, MAIN'den istifa etmeye karar veremeyecektim. Yine de, hâlâ oyalanıyordum, bir kültür olarak hepimizin oyalandığı gibi.

Bu makale başlıkları, büyük şirketler, uluslararası bankalar ve hükümetler arasındaki ittifakı ortaya çıkartır gibiydi ama benim MAIN özgeçmişim gibi, anlatılanlar hep yüzeyde kalıyordu. Bu bir cila idi. Gerçek öykünün ise, büyük mühendislik ve inşaat firmalarının, bir kez daha, bir ülkeyi kendimize benzetmek için - büyük olasılıkla, bize benzemeye hiç niyeti olmayan bir halk arasında- milyarlarca doları almakta ya da seçkin bir grup insanın, hükümetteki yüksek konumlarını kötüye kullanma yolunda tarih kadar eski bir ritüeli yinelemekte oldukları gerçeğiyle hiçbir ilgisi yoktu.

O tablo biraz fazla basit: Sistemin yanlışlarını düzeltmeye karar verirsek, tüm yapmamız gerekenin bu insanları kovmak olduğunu ima ediyor. Komplo teorilerinin ekmeğine yağ sürüp, böylece, televizyonu açıp tarihe, “onların” her şeyi halledeceğini, devlet gemisinin yüzer durumda olduğunu ve rotasına geri döneceğini söyleyen ilkokul üçüncü sınıf gözü ile bakışımız içinde rahat, tüm bunları unutmak için uygun bir bahane yaratıyor. Bir sonraki seçimi beklemek zorunda olabiliriz ama sonunda her şey yoluna girecek.

Modern imparatorluğun -çaresiz insanları sömüren ve tarihin en vahşi, bencil ve sonunda kendini imha etmeye yönelik kaynak gaspını gerçekleştiren şirketokrasinin- gerçek öyküsü, o sabah basında açıklananlarla bir ilgisi olmayıp, bizleri oldukça yakından ilgilendirmektedir. Ve tabii ki bu da, gerçek öyküyü dinlemekte neden bu kadar zorlandığımızı açıklamaktadır. Yalnızca yanlış bir kavramın peşine takılıp onu Tanrı kelamı gibi kabul ettiğimiz gerçeği ile yüzleşmek yerine, insanların binlerce yıllık sosyal evriminin sonunda mükemmel ekonomik sistemi geliştirdiği efsanesine inanmayı tercih ediyoruz. Her tür ekonomik büyümenin insanlığın yararına olduğuna ve büyüme ne kadar fazla ise, yararların da o kadar yaygın olacağına kendimizi inandırdık. Son olarak da, birbirimizi bu kavramın sonucunun geçerli ve etik olarak adil olduğuna inandırdık: Kenarlarda doğanlar sömürülmeye açık iken ekonomik büyümenin ateşini karıştıranlar yüceltilip ödüllendirilmeli.

Bu kavram ve onun sonucu her tür korsanlığı haklı çıkartmak için kullanılmaktadır; İran, Panama, Kolombiya, Irak ve diğer yerlerdeki masum insanları yağmalamak, öldürmek ve ırzlarına geçmek için izin ve yetki verilmektedir. Eylemlerinin ekonomik büyüme yarattığı gösterilebildiği sürece -ki böyle bir büyüme hemen her zaman gösterebilirler- ET’ler, çakallar ve ordular çoğalmaktadır. Bir şehri bombalayıp onu yeniden inşa ettiğinizde tahmin, ekonometri ve istatistik gibi “tarafli” olabilen bilimlerini kullanarak ekonomik büyüme verilerinde büyük bir fırlama olmuş gibi gösterebilirsiniz.

Gerçek öykü, bir yalanı yaşamakta olduğumuzdur. MAIN özgeçmişim gibi, yüzeyin altındaki ölümcül kanserleri gizleyen bir cila yarattık. Bu kanserler, istatistiklerimizin çektiği röntgenler tarafından ortaya çıkartılmıştır. Bu röntgenler, aynı zamanda, tarihin en güçlü ve varlıklı imparatorluğunun, kabul edilemez derecede yüksek intihar, uyuşturucu kullanımı, boşanma, çocuklara karşı vahşet, ırza geçme ve cinayet oranlarına sahip olduğu korkutucu gerçeğini ve bu sorunların, aynen habis bir kanser gibi, her yıl artan bir şekilde yayıldığını da ortaya koymaktadır. Kalplerimizde her birimiz acı çekmekteyiz. Değişiklik için haykırıyoruz. Ama bu haykırımları susturmak için yumruklarımızı ağızımıza tıkadığımız için de duyulmuyoruz.

Tüm bunları bir komplonun üstüne atabilmemiz harika olurdu ama yapamayız. İmparatorluk, büyük bankaların, şirketlerin ve hükümetlerin -şirketokrasinin- verimliliğine dayanmaktadır ama bir komplo değildir. Bu şirketokrasi biziz - onu bizler olur hale getiriyoruz- ki, çoğumuzun ayağa kalkıp ona karşı gelmemizi zorlaştıran da budur. Onun yerine, gölgelerde gezinen komplocular görmeyi tercih

ediyoruz, çünkü çoğumuz ya o bankalar, şirketler veya hükümetler için çalışıyoruz ya da bir şekilde, üretip pazarladığımız mallar ve servisler için onlara bağımlıyız. Bizi besleyen sahibimizin elini ısırma göze alamıyoruz.

Bilgisayarımın ekranındaki haber başlıklarına bakarken, üzerinde kafa yordüğüm durum buydu. Ve akla birkaç soru getiriyordu. Evinizi ve arabanızı, yiyecek ve giysilerinizi, elektrik ve sağlık hizmetlerinizi sağlar gibi görünen bir sisteme, (bu sistemin aynı zamanda her gün 24 bin insanın açlıktan öldüğü ve milyonlarcasının daha sizden nefret ettiği veya en azından, seçtiğiniz temsilciler tarafından yaratılan politikalardan nefret ettiği bir dünya yarattığını bilerseniz bile) nasıl karşı gelirsiniz? Sistemin kendini imha etmek üzere olduğundan şüpheleniyor olsanız bile, sıradan çıkıp, sizin ve komşularınızın her zaman neredeyse Tanrı kelamı olarak kabul ettiği kavramları sorgulama cesaretini nasıl bulursunuz? Yavaşça yerimden kalktım ve kendime bir fincan kahve yapmak için eve yöneldim.

Yolda, giriş yolunun yanındaki posta kutumuza uğrayıp, içindeki *Palm Beach Post* dergisini aldım. Onda da, *New York Times*'in yayınlama izni verdiği, Bechtel-Irak konulu aynı makale vardı. O sırada, gazetenin tarihini fark ettim: 18 Nisan. Bu en azından New England'da iyi bilinen, Devrim Savaşı kafalı ailem ve Longfellow'un şu şiiri ile içime işlenmiş bir tarihtir:

Dinleyin çocuklarım ve duyacaksınız

Gece yarısı yolculuğunu Paul Revere'nin,

Yetmişbeş Nisan'ının onsekizinde;

Çok az kişi hayatta bugün

O meşhur gün ve yılı hatırlayan.

Bu yıl Paskalya Cuması, Paul Revere'nin yolculuğunun yıldönümüne rastladı. O tarihi *Post*'un ön sayfasında görmek bana, bu sömürge kuyumcusunun bir yandan atını New England kasabalarının karanlık sokaklarında sürerken, bir yandan da şapkasını sallayıp "İngilizler geliyor!" diye bağırışını hatırlattı. Revere bu haberi vermek için hayatını tehlikeye atmış, sadık Amerikalılar da çağrıya cevap vermişlerdi. O zaman, imparatorluğu durdurmuşlardı.

Onları neyin dürtüklediğini, bu sömürgeci Amerikalılar'ın sıradan çıkmaya neden gönüllü olduklarını merak ettim. Liderlerinin çoğu zengin kişilerdi. Onları, işlerini tehlikeye atmaya, onları besleyen eli ısırma, hayatlarını riske atmaya iten neydi?

Şüphesiz, her birinin kişisel nedenleri vardı. Ama yine de, birleştirici bir güç, bir enerji veya katalizör, tüm o bireysel ateşleri tarihin o anında yakan bir kıvılcım olmalıydı.

Ve sonra anladım: Sözcükler.

Britanya İmparatorluğu'nun ve onun bencil ve sonunda kendini imhaya yönelik ticaret sisteminin ardındaki gerçek öykünün anlatılması o kıvılcımı sağlamıştı.

Olayların ardındaki gerçeğin Tom Paine ve Thomas Jefferson gibi adamların sözleri tarafından açığa çıkarılmaları, vatandaşlarının hayal güçlerini ateşlemiş, yürekleri ve bilinçleri açmıştı. Sömürgecileri sorgulamaya başlamışlar ve öyle yapınca da yalanların ardındaki gerçeği

keşfetmişlerdi. Yıldızın altındaki gerçeği ayrımsamışlar, Britanya İmparatorluğu'nun onları nasıl kullandığını, kandırdığını ve köleleştirdiğini anlamışlardı.

İngiliz patronlarının bir sistem oluşturup, sonra da insanların çoğunu bir yalana (bunun insanlığın sunabileceği en iyi sistem olduğuna, daha iyi bir dünya yaratma fırsatının kaynakların İngiltere Kralı aracılığıyla kontrol edilmesine dayandığına, ticaret ve politikaya kralcı bir yaklaşımın çoğunluğa yardım etmenin en verimli ve insani yolu olduğuna) inandırmayı başardıklarını, gerçekte ise sistemin çok fazla kişinin sırtından çok az sayıda kişiyi zenginleştirdiğini gördüler. Bu yalan ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan sömürü düzeni, bir avuç filozof, işadami, çiftçi, balıkçı, yazar ve konuşmacı bu gerçeklerden söz etmeye başlayana dek, on yıllarca sürüp, yayılmaya devam etti.

Sözcükler. Kahve fincanımı doldururken, onların gücünü düşünüyordum; sonra, ofisime gidip bilgisayarıma döndüm.

CNN'in web sitesinden çıkıp, bir akşam önce üzerinde çalışmakta olduğum dosyayı açtım. Yazdığım son paragrafı okudum:

'Bu öykü mutlaka anlatılmalı. Büyük krizler ve fırsatlar zamanında yaşıyoruz. Bu Ekonomik Tetikçi'nin öyküsü şu anda olduğumuz yere nasıl geldiğimizin ve neden üstesinden gelinemez görünen krizlerle karşı karşıya olduğumuzun öyküsü. Bu öykü anlatılmalı; çünkü ancak geçmiş hatalarımızı anlayarak, gelecekteki fırsatları değerlendirebiliriz... En önemlisi de, bu öykü anlatılmalı; çünkü bugün, tarihte ilk defa bir ülke tüm bunları değiştirmek için gerekli beceri, para ve güce sahip. Bu, benim doğduğum ve bir ET olarak hizmet ettiğim ülke: Amerika Birleşik Devletleri.'

Bu defa durmayacaktım. Yaşamımdaki rastlantılar ve onların etrafında yapmış olduğum seçimler beni bu noktaya getirmişti. Buradan ileriye gidecektim.

Yine o diğer adamı, atının üzerinde karanlık New England kırlarında dörtnala giderken, bağırarak uyarıda bulunan o yalnız sürücüyü düşündüm. Kuyumcu, Paine'nin sözcüklerinin kendinden önce gittiğini, insanların o kelimeleri evlerinde okuyup, meyhanelerde tartıştıklarını biliyordu. Paine, Britanya İmparatorluğu'nun acımasızlığı hakkındaki gerçeği onlara göstermişti. Jefferson ise ülkemizin yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama hakkı prensiplerine bağlı olduğunu ilan edecekti. Ve Revere, gece boyunca at sürerken, sömürgelerdeki erkek ve kadınların bu sözcüklerle güçleneceklerini ve baş kaldırıp daha iyi bir dünya için savaşıacaklarını biliyordu.

Sözcükler...

Ve kararımı verdim: Daha fazla ertelememek, yıllar boyunca defalarca başlamış olduğumu sonunda bitirmek, gerçeği açıklamak, itiraf etmek ve bu kitaptaki sözcükleri yazmak için.

Son Söz

Bu kitabın sonuna geldik ve aynı zamanda da bir başlangıca. Bir olasılık, bundan sonra ne yapacağımızı, şirketokrasiyi durdurmak ve küresel imparatorluğa doğru, bu delice ve kendini yok etmeye yönelik gidişe bir son vermek için neler yapabileceğinizi düşünüyorsunuz. Kitabı arkanızda bırakıp, dünyanın üzerine atlamaya hazırsınız.

Fikir istiyorsunuz ve ben size birkaç tane verebilirim.

Size, son okuduğunuz, Irak'ta Bechtel ve Halliburton hakkındaki bölümün artık eski bir haber olduğunu söyleyebilirim. Okuduğunuz zaman, gereksiz gibi görünebilir. Ancak, o gazete haberlerinin önemi, içeriklerinin zamansal olarak uygunluğunun çok ötesine gitmektedir. O bölüm, umarım, sizin haberlere bakışınızı değiştirecek, önünüze gelen her gazete makalesinin satır aralarını okumanıza ve dinlediğiniz her radyo ve televizyon haberinin daha derin anlamını sorgulamanıza yardımcı olacaktır.

Olaylar göründükleri gibi değil. NBC'nin sahibi General Electric, ABC'ninki Disney ve CBS'ninki Viacom olup, CNN ise devasa bir AOL Time Warner şirketler topluluğunun parçasıdır. Gazetelerimizin, dergilerimizin ve yayınevlerimizin büyük çoğunluğunun mülkiyeti -ve idaresi- büyük uluslararası şirketlerin elindedir. Medyamız, şirketkrasinin bir parçasıdır. İletişimimizin neredeyse tamamını kontrol eden memurlar ve yöneticiler yerlerini bilir: Hayatları boyunca onlara, en önemli işlerinden birinin, devralmış oldukları sistemin devamını, güçlenmesini ve genişlemesini sağlamak olduğu öğretilir. Bunda çok beceriklidirler ve karşı çıkan olursa da, çok acımasız olabilirler. Dolayısıyla, yaldızın altındaki gerçeği görüp ortaya çıkartmak görevi size düşmektedir. Ailenize ve dostlarınıza bundan söz edin, gerçeği yayın.

Size, pratik olarak yapılabileceklerin bir listesini verebilirim. Örneğin, benzin harcamanızı azaltın. 1990'da, Irak'ı ilk defa işgal etmeden önce, 8 milyon varil petrol ithal ediyorduk; 2003'e ve ikinci işgale geldiğimizde ise bu miktar %50'den fazla artarak, 12 milyon varili aşmıştı. ^[113] Bir daha canınız alışverişe gitmek istediği zaman, onun yerine bir kitap okuyun, egzersiz veya meditasyon yapın. Evinizi, gardrobunuzu, arabınızı ve hayatınızdaki diğer birçok şeyi küçültün. "Serbest" ticaret anlaşmalarını ve küçük imalathanelerde çaresiz insanları sömüren veya çevreyi talan eden şirketleri protesto edin.

Size, mevcut sistemde oldukça ümit olduğunu, bankalar, şirketler ve hükümetlerle -ya da, onları yöneten insanlarla- ilgili temelde bir sorun olmadığını ve bunların, tabii ki, bir şirketokrasi oluşturmak zorunda olmadıklarını söyleyebilirim. Bugün karşımızdaki sorunların kötü niyetli kurumların sonucu olmadığı hakkında ayrıntıya girebilirim; bunlar, aslında, ekonomik gelişme hakkındaki yanlış kavramlardan kaynaklanmaktadır, suç bu kurumların kendilerinde değil, bizim onların çalışma yöntemleri, birbirleriyle etkileşim şekilleri ve bu süreçte yöneticilerinin oynadığı rol hakkındaki algılarımızda yatmaktadır.

Aslında, son derece etkin küresel iletişim ve dağıtım ağları, olumlu ve şefkatli değişiklikler yapmak için kullanılabilir. Nike'nin işaretinin, McDonald's kemerinin veya Coca-Cola logosunun, ana amaçları dünyadaki yoksulları çevreye yararlı bir şekilde giydiren, karınlarını doyurmak olan şirketlerin sembolleri haline geldiğini hayal edin. Bu, Ay'a bir adam indirmekten, Sovyetler Birliği'ni parçalamaktan ya da bu şirketlerin dünyanın her tarafına ulaşmalarını sağlayacak bir altyapı yaratmaktan daha az gerçekçi değildir. Kendimizi ve çocuklarımızı düşünmek, sorgulamak ve

eylemde bulunma cesaretini gösterebilmede etken kılmak için, eğitim yaklaşımımızda bir devrime gereksinmemiz var. Siz bir örnek oluşturabilirsiniz. Hem öğretmen, hem de öğrenci olun; siz örnek olarak çevrenizdekilere esin verin.

Yaşamınızdaki kurumları etkileyecek belirli eylemlere girişmeniz konusunda sizi cesaretlendirebilirim. Bir ortam oluştuğu anda fikrinizi söyleyin, mektuplar ve elektronik postalar yazın, soru ve endişelerinizi telefonla gerekli yerlere bildirin, daha bilinçli okul yönetim kurulları, belediye meclisleri ve yerel kurallar için oy verin. Bir şey almanız gerektiği zaman, bunu bilinçli olarak yapın; kişisel olarak katılımcı olun.

Size, 1990'da Shuar kabilesini ziyaretimde bana söylenenleri, dünyanın onu düşlediğiniz gibi olduğunu ve o eski çevreyi kirleten endüstriler, tıkalı yollar ve kalabalık şehirler karabasanını, sürdürülebilirlik ve eşitlik gibi dünyaya saygılı ve toplumsal sorumlulukları olan prensiplere dayalı yeni bir rüya ile değiştirebileceğimizi hatırlatabilirim. Kendimizi ve örnek aldıklarımızı değiştirmek bizim elimizde.

Daha iyi bir dünya yaratmak için sahip olduğumuz şaşırtıcı fırsatları hemen sıralıyabilirim: Herkese yetecek kadar yiyecek ve su; hastalıkları tedavi eden, bugün milyonlarca insanı gereksiz yere etkileyen salgınları önleyecek ilaçlar; yaşamın gereklerini yerkürenin en ücra köşelerine bile götürebilecek ulaştırma sistemleri; okur-yazarlık oranını artırıp, dünyadaki her insanın, diğer insanlarla iletişime girebilmesine olanak verecek internet servislerinin sağlanması; farklılıkların giderilmesini sağlayarak, savaşları gereksiz kılacak araçlar; herkes için daha ekolojik ve verimli evler geliştirmek için kullanılabilir, hem uzayın sonsuzluğunu, hem de en minik, atom altı enerjiyi araştıran teknolojiler; yukarıdakilerin tümünü başarmak için yeterli kaynaklar ve daha birçok şey.

Başkalarının, sorunları ve fırsatları anlamalarına yardım etmeniz için, hemen atabileceğiniz adımlar önerebilirim.

• *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı* hakkında, kitapçınızda, kütüphanede veya her ikisinde çalışma grupları oluşturun. (Bunun için bir şablonu www.JohnPerkins.org adresinde bulabilirsiniz.)

• Yakındaki bir ilkokul için en sevdiğiniz konu (spor, yemek yapma, karıncalar -neredeyse her şey) hakkında bir sunu geliştirin ve onu, öğrencileri miras alacakları toplumun gerçek yapısı hakkında bilinçlendirmek için kullanın.

• Adres defterinizdeki herkese, bu ve okuduğunuz diğer kitaplar hakkındaki duygularınızı açıklayan elektronik postalar gönderin.

Ama sanırım, siz zaten bunların çoğunu düşünmüşsünüzdür. Sadece, size en cazip gelen ikisini seçip onları gerçekleştirmeniz ve tüm bunların, sizin ve benim yapmamız gereken çok daha büyük bir taahhüdün bir parçası olduğunu anlamanız gerekiyor. Kendimizi, hem kendimizi hem de çevremizdeki herkesi sarsıp uyandırmaya kesinlikle ve tartışmasız olarak adamamız gerekiyor.

Kehanetlerin bilgeliğine kulak vermeli, yüreğimizi ve bilincimizi olasılıklara açık tutmalı, bilinçlenmeli ve sonra da eyleme geçmeliyiz.

Ancak, bu kitap bir reçete değildir. Sadece bir itiraf, o kadar. Kendisinin bir piyon, bir ekonomik tetikçi haline gelmesine izin veren bir adamın itirafıdır. Bu kadar avantaj sunduğu için yozlaşmış bir sisteme inanan -çünkü bu inancı haklı göstermek çok kolaydı- bir adam. Yaptığının yanlış olduğunu bilen ama kendi açgözlülüğü ve çaresiz insanları sömürüp, dünyayı talan etmek için hep bir bahane

bulabilen bir adam. Tarihin bildiği en zengin toplumlardan birinde doğmuş olmanın avantajlarını sonuna kadar kullanıp, aynı zamanda, anne ve babası piramidin en tepesinde olmadığı için kendine acıyabilen bir adam. Öğretmenlerini dinleyip, ekonomik gelişmeler hakkındaki ders kitaplarını okuyan ve sonra da, küresel imparatorluğu destekleyen her eylemi, o eylem cinayet, soykırım ve çevresel yıkımla sonuçlansa bile meşrulaştıran diğer insanları kendine örnek alan bir adam; diğer insanları, kendi yolundan gelmeleri için eğiten bir adam. Bu benim itirafımdır.

Buraya kadar okumuş olmanız, kişisel bir seviyede itirafımla özdeşleşebildiğinizin, sizinle benim birçok ortak yönümüzün olduğunun bir göstergesidir. Değişik yollardan gitmiş olabiliriz ama benzer arabalarda yolculuk yapıp, aynı benzini kullandık ve aynı şirketlerin sahibi oldukları lokantalarda yemek için durduk.

Benim için itiraf etmek, kişisel uyandırma zilimin gerekli bir parçasıydı. Tüm itiraflar, kurtuluşa giden ilk adımdır. Şimdi ise sıra sizde. Siz de itiraf etmelisiniz. Kim olduğunuz, neden tarihin bu anında burada bulunduğunuz, yaptıklarınızı -gurur duyduklarınız ve diğerleri- neden yaptığınız ve bundan sonra ne yapmayı düşündüğünüz hakkındaki gerçeği itiraf ettiğiniz zaman bir rahatlama ve huzur duyacaksınız.

Bu kitabı yazmanın benim için çok duygusal, bazen de acı ve utanç verici bir deneyim olduğunu söylerken yalan söylemiyorum. Bundan önce karşıma çıkan hiçbir şeyde olmadığı kadar ürkütücü idi. Ama şu ana kadar hiç tanımadığım ve ancak coşku olarak tanımlayabileceğim bir rahatlama hissi yaşamama neden oldu.

Kendinize şu soruları sorun: Neyi itiraf etmem gerekiyor? Kendimi ve başkalarını nasıl kandırdım? Nerede geciktim? Dengesiz olduğumu bildiğim bir sistemin içine çekilmeme neden izin verdim? Kendi çocuklarımın ve tüm çocukların, Kurucu Atalarımız'ın rüyasını, yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama hakkı düşünüyü gerçekleştirmelerini sağlamak için ne yapacağım? Gereksiz açlığa son vermek ve bir daha 11 Eylül gibi günlerin olmamasını garanti etmek için nasıl bir yol izleyeceğim? Çocuklarımızın, obur ve dengesizce yaşayan insanlara, bu insanlar kontrol ettikleri medya aracılığı ile kendilerini kültürel ikonlar olarak sunsalar ve bizi yatlar ve katların mutluluk getireceğine inandırmaya çalışsalar bile, sadece acıyıp, ancak onlara hiçbir zaman öykünmemeleri gerektiğini anlamalarına nasıl yardımcı olabilirim? Davranışlarım ve algılarımda nasıl değişiklikler yapmayı taahhüt edeceğim? Başkalarını eğitmek ve kendim de bir şeyler daha öğrenmek için hangi ortamları kullanacağım?

Bunlar, zamanımızın önemli sorularıdır. Her birimiz bunları, kendimize göre cevaplamalı ve cevaplarımızı açıkça ve tartışmaya yer bırakmayacak bir şekilde dile getirmeliyiz. Paine, Jefferson ve diğer tüm vatanseverler bizi izliyor. Onların sözleri, bugün de bizlere esin kaynağı olmaya devam ediyor. Çiftliklerini ve balıkçı kayıklarını bırakıp, güçlü Britanya İmparatorluğu'na karşı koymaya giden o erkek ve kadınların, İç Savaş sırasında köleliğe son vermek için savaşanların ve dünyayı faşizmden korumak için hayatlarını feda edenlerin ruhları bizlerle konuşuyor. Geride kalıp, gidenlere yiyecek ve giyecek sağlayan ve onlara moral destek verenlerin ve savaş alanında kazanılanları savunanların ruhları da öyle: Öğretmenler, şairler, sanatçılar, işadamları, sağlık personeli, işçiler... siz ve ben.

Zaman, bizim zamanımızdır. Şimdi, her birimizin savaş hattına çıkıp, önemli soruları sorma, cevaplarımız için kendi içimize bakma ve artık bir şeyler yapma zamanıdır.

Yaşamınızdaki rastlantılar ve karşılığında yapmış olduğunuz seçimler sizi bu noktaya getirdi...

JOHN PERKINS'İN KİŞİSEL TARİHÇESİ

1963 Hazırlık okulundan mezun olup, Middlebury Koleji'ne girdi.

1964 İranlı generalin oğlu Ferhat ile arkadaş oldu. Middlebury'i bıraktı.

1965 Boston'da Hearst gazeteleri için çalıştı.

1966 Boston Üniversitesi İş İdaresi Bölümü'ne girdi.

1967 Amcası "Frank" Ulusal Güvenlik Ajansı'nda (NSA) üst düzey yönetici olan, Middlebury'den sınıf arkadaşı ile evlendi.

1968 NSA tarafından ideal bir ekonomik tetikçi (ET) olarak belirlendi. Frank amcanın da onayı ile Barış Gönüllüleri'ne katılıp, yerli kabilelerin ABD petrol şirketleri ile mücadele ettiği Ekvador Amazonu'na gönderildi.

1969 Yağmur ormanlarında ve Andlar'da yaşadı. Petrol şirketleri ve devlet kurumlarının düzenbaz ve yıkıcı eylemlerine ve bunların yerel kültürler ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerine şahit oldu.

1970 Ekvador'da, aynı zamanda NSA irtibat sorumlusu olan uluslararası danışmanlık firması MAIN'in başkan yardımcısı ile tanıştı.

1971 MAIN'de işe başladı, Boston'da ekonomik tetikçi (ET) olarak gizli eğitim alıp, on bir kişilik bir ekibin parçası olarak Endonezya'da Cava'ya gönderildi. Düzmece ekonomik bulgular bildirmesi için yapılan baskılar sonucunda vicdanı ile ters düştü.

1972 "İşbirliği" yapma konusundaki hevesi sayesinde başekonomistliğe terfi etti ve "harika çocuk" olarak nitelendirildi. Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara da dahil, önemli liderlerle tanıştı. Özel görevle Panama'ya gönderildi. Panama'nın başkanı ve karizmatik lideri Omar Torrijos ile dost oldu; ABD emperyalizminin tarihçesini ve Torrijos'un Panama Kanalı'nın mülkiyetini ABD'den Panama'ya geçirme konusundaki azmini öğrendi.

1973 Bir kariyer patlaması yaşadı. MAIN'de bir imparatorluk kurdu; Panama'daki görevini sürdürdü; Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'ya sık sık yolculuk edip, incelemelerde bulundu.

1974 Suudi Arabistan'da büyük bir ET başarısı yaşanmasında etken oldu. Kraliyet ailesi, milyarlarca dolarlık petrol gelirini ABD devlet tahvillerine yatırmayı ve ABD Hazine Bakanlığı'nın, bu yatırımın faizini krallıkta elektrik ve su sistemleri, yollar, limanlar ve şehirler yapmaları için tutulacak Amerikan şirketlerine vermesine izin verdi. Karşılığında, ABD de kraliyet ailesinin iktidarda kalmasını garanti edecekti. Bu, Irak'ta başarısızlıkla sonuçlanana da dahil, gelecek ET anlaşmaları için bir örnek oluşturdu.

1975 Yine terfi etti -MAIN'in yüz yıllık tarihindeki en genç ortağı- ve Ekonomik ve Bölgesel Planlama müdürü oldu. Bir dizi önemli makale yayınladı; Harvard ve diğer kuruluşlarda konferanslar verdi.

1976 Dünyanın her tarafında, Afrika, Asya, Latin Amerika, Kuzey Amerika ve Ortadoğu'da, büyük projeler yönetti. İran Şahi'nden, ET imparatorluğu kurmaya devrimci bir yaklaşım öğrendi.

1977 Kolombiya'daki kişisel ilişkilerinden dolayı, komünist teröristler ve uyuşturucu tüccarları olarak damgalanan ama aslında ailelerini ve evlerini korumaya çalışan köylülerden ibaret olan çiftçilerin sorunlarına bulaştı.

- 1978** Ferhat tarafından İran'dan çıkartıldı. Birlikte, Ferhat'ın İranlı bir general olan ve Şah'ın yakın bir gelecekte devrileceğini öngörüp, Ortadoğu'yu kasıp kavuran nefret dalgasından ABD politikalarını, sahtekâr liderleri ve baskıcı hükümetleri sorumlu tutan babasının Roma'daki evine gittiler. Ferhat'ın babası, eğer Birleşik Devletler daha şefkatli davranmazsa, durumun daha kötüye gideceği uyarısında bulundu.
- 1979** Şah'ın ülkesini terk etmesinin ardından, İranlılar ABD büyükelçiliğini basarak 52 kişiyi rehin alınca, vicdanı rahatsız oldu. ABD'nin, dünyadaki emperyalist rolü hakkındaki gerçeği inkâr etmeye çalışan bir ülke olduğunun bilincine vardı. Bu arada, yıllar süren gerilim ve tekrar eden ayrılıklardan sonra, ilk eşinden boşandı.
- 1980** Para ve gücün kendisini MAIN'de hapsedtiğinin farkına varınca, suçluluk duygusu içinde derin bir depresyon geçirdi. İşinden ayrıldı.
- 1981** Kampanyasını petrol karşıtı bir platformda yürütmüş olan Ekvador Başkanı Jaime Roldós ile Panama Kanalı ve ABD askeri üsleri konusundaki görüşlerinden dolayı güçlü Washington çıkarlarının gazabını üstüne çeken Panama başkam Omar Torrijos'un, CIA suikastlarının tüm işaretlerini taşıyan birer uçak kazasında ölmelerinden son derece rahatsız oldu. Babası Bechtel şirketinde, Suudi Arabistan'da şehir planlama ve inşa etmekten -1974'te ET anlaşması ile finanse edilen iş- sorumlu başmimar bir hanım ile ikinci evliliğini yaptı.
- 1982** Çevre dostu elektrik üretimine odaklanmış bir şirket olan Independent Power Systems Inc. (IPS) şirketini kurdu. Kızı Jessica doğdu.
- 1983-90** "Rastlantıların -yüksek mevkilerdeki kişiler, vergi muafiyetleri, vs.- yardımıyla, IPS CEO'su olarak çok başarılı oldu. Bir baba olarak ise, dünyadaki krizler ve eski ET yaşamı hakkında üzüntü duydu. Her şeyi anlatan bir kitap yazmaya başladı ama bu kitabı yazmama şartı karşılığında, çok iyi ücretli bir danışmanlık teklifi aldı.
- 1990-91** Panama'nın ABD tarafından işgali ve Noriega'nın hapse girmesinin ardından, IPS'yi satıp, kırk beş yaşında emekli oldu. Bir ET olarak, yaşamı hakkındaki kitabı yazmayı düşündü ama onun yerine, enerjisini kâr amacı gütmeyen (ve böyle bir kitaptan olumsuz olarak etkilenebilecek) bir kuruluş yaratmak için kullanmaya ikna edildi.
- 1992-2000** Birinci Körfez Savaşı'na da neden olan, Irak'taki ET başarısızlıklarını izledi. ET kitabını üçüncü kez yazmaya başladı. Ama tehdit ve rüşvetlere boyun eğdi. Vicdanını rahatlatmak amacıyla yerli halklar hakkında kitaplar yazdı, kâr amacı gütmeyen kurumları destekledi, (Yeni Çağ) platformlarında eğitimler verdi, Amazon ve Himalayalar'a yolculuk etti. Dalai Lama ile tanıştı.
- 2001-02** Bir grup Kuzey Amerikalı'ya Amazon'un derinliklerinde rehberlik etti; 11 Eylül 2001'de orada, yerli bir kabilenin yanında idi. Sıfır Noktası'nda bir gün geçirdi ve acısına son verip, ET'lerin ardındaki gerçeği ortaya çıkartacak kitabı yazmaya karar verdi.
- 2003-04** Petrol şirketlerine savaş açma tehdidinde bulunan yerli kabilelerle buluşmak üzere Ekvador Amazonu'na geri döndü; *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı*'nı yazdı.

YAZAR HAKKINDA

John Perkins dört hayat yaşamıştır: Bir Ekonomik Tetikçi (ET) olarak; başarılı bir alternatif enerji şirketinin, ET geçmişini açıklamadığı için ödüllendirilen CEO'su olarak; bir yerel kültürler ve Şamanizm uzmanı ve bu uzmanlığını, bir ET olarak yaşamı hakkındaki sessizliğini koruma sözüne sadık kalmaya devam ederken, ekolojii ve sürdürülebilirliği desteklemek için kullanan bir öğretmen ve yazar olarak ve şimdi de, bir ET olarak yaptığı sıra dışı işlerin gerçek öyküsünü anlatarak, Amerika cumhuriyetini dünya üzerinde giderek daha fazla insanın nefret ettiği bir küresel imparatorluğa dönüştüren uluslararası entrika ve yozlaşma dünyasını ortaya çıkartan bir yazar olarak.

Bir ET olarak John'un görevi, üçüncü dünya ülkelerini altyapı yatırımları için inanılmaz -hatta gerekenden çok yüksek- miktarlarda borç almaya ikna etmek ve bu kalkınma projelerinin Halliburton ve Bechtel gibi ABD firmalarına verilmelerini garanti etmek idi. Bu ülkeler bir kere büyük miktarlarda borç yükü altına girince, ABD hükümeti ve ona bağlı uluslararası yardım kuruluşları, bu ekonomileri kontrol ederek, petrol ve diğer kaynakların, küresel bir imparatorluk oluşturma misyonunu destekleyecek şekilde yönlendirilmelerini sağlıyordu.

ET görevinde tüm dünyayı dolaşan John, Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahı, İran Şahı'nın düşüşü, Panama Başkanı Omar Torrijos'un ölümü ve onu takip eden Panama işgali ve Irak'ın 2003 yılında işgaline yol açan olaylar dahil, modern tarihin en dramatik olaylarında ya doğrudan bir katılımcı ya da bir tanık oldu.

1980 yılında Perkins, bir alternatif enerji şirketi olan Bağımsız Güç Sistemleri şirketini (Independent Power Systems, Inc. - IPS) kurdu. CEO olarak onun liderliği altında IPS, rakiplerinin çoğunun başarısızlığa uğradığı yüksek riskli bir alanda, son derece başarılı oldu. IPS'nin bir endüstri lideri olmasında birçok "rastlantı" ile birlikte, güçlü mevkilerdeki insanların yardımlarının da etkisi vardı. John, aynı zamanda, evvelden ceplerini doldurmalarına yardım etmiş olduğu şirketlerden bazıları için de yüksek ücretli bir danışman olarak -bu rolü biraz da bir dizi, üstü pek o kadar kapalı olmayan tehditler ve cazip maaşlar karşılığında kabul ederek- görev yaptı.

1990 yılında IPS'yi sattıktan sonra, yerel hakların ve çevreci hareketlerin savunucusu olan John, özellikle, yağmur ormanlarını korumaları için Amazon kabileleri ile birlikte çalıştı. Yerel kültürler, Şamanizm, ekoloji ve sürdürülebilirlik üzerine, birçok dilde de yayımlanan beş kitap yazdı. Dört kıtadaki üniversitelerde ve eğitim merkezlerinde ders verdi ve birçok öncü kâr amacı gütmeyen şirket kurup, bunların yönetim kurullarında görev aldı.

Kurduğu ve başkanlığını yaptığı kâr amacı gütmeyen şirket-lerden biri olan Rüya Değişimi

Koalisyonu (sonradan sadece Rüya Değişimi adını aldı) insanları kişisel hedeflerini gerçekleştirmeleri için yönlendirme ve aynı zamanda, yaşamlarının, başkaları ve dünya üzerindeki etkilerinin daha çok bilincine varmaları konularında bir model oluşturdu. Rüya Değişimi'nin amacı, bireylere, daha dengeli ve sürdürülebilir toplumlar yaratmaları için g vermektir. Koalisyon'un Dünya İçin evre Kirliliği Dengeleme Anlaşması (Pollution Offset Lease for Earth - POLE) adlı programı hepimizin katkıda bulunduğu atmosferik kirlenmeyi dengelemeyi, yerel toplumların yağmur ormanlarını korumalarına yardım etmeyi ve insanların bilinçlerinde dünyaya saygılı değişimler oluşturmayı hedeflemektedir. Dünya çapında bir izleyici kitlesine sahip olan Rüya Değişimi, birçok ülkeden insana da benzer misyonlara sahip organizasyonlar oluşturmaları için esin kaynağı olmuştur. 1990'lı yıllarda ve yeni binyılda, John, bir ET olarak yaşamı hakkındaki sessizliğini koruma sözüne sadık kalarak şirketlerden yüksek danışmanlık ücretleri almaya devam etti. Suçluluk duygusunu azaltmak için de, bu ücretlerin bir kısmını kâr amacı gütmeyen içlerine aktardı. Arts&Entertainment (*Sanat ve Eğlence*) televizyonu, onu, Leonard Nimoy tarafından seslendirilen Amazon'un Kafa Avcıları adlı bir özel programda gösterdi. *Italian Cosmopolitan* dergisi, onun Avrupa'daki "Shapeshifting" (*şekil Değişirme*) seminerleri hakkında bir makale yayınladı. *TIME* dergisi Rüya Değişimi'ni, Dünya Günü'nn (*Earth Day*) ideallerini ve hedeflerini en iyi yansıtan, dünyadaki on üç kuruluştan biri olarak seçti.

Sonra, 11 Eylül 2001 geldi. O gün yaşanan korkunç olaylar, John'u, bir ET olarak yaşamı etrafındaki gizlilik perdesini kaldırmaya ve tehditlerle rüşvetleri göz ardı edip, *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı*'nı yazmaya ikna etti. Dünyayı, böyle bir olayın meydana gelebileceği bir yer haline getirmekte, ABD hükümeti ve uluslararası "yardım" kuruluşları ile şirketlerin oynadığı roller hakkındaki bilgisini paylaşma sorumluluğu duyuyordu. ET'lerin, bugün, her zamankinden daha yaygın oldukları gerçeğini açıklamak istiyordu. Bunun, ülkesine, kızına, kendisi ve meslektaşlarının yaptıklarından dolayı dünya üzerinde acı çeken herkese ve kendisine borcu olduğunu düşünüyordu. John, bu kitapta, Amerikan cumhuriyetinin zgn ideallerinden ayrılıp, bir küresel imparatorluk arayışı içine girmiş olan ülkesinin izlediği tehlikeli yolu anlatıyor.

John Perkins'in yazdığı diğer kitaplar arasında *şekil Değişirme* (Shapeshifting), *Dünya, Onu Dşlediğin Gibidir* (The World Is As You Dream It), *Psikoynlendirme* (Psychonavigation), *Stresten Arınmış Alışkanlık* (The Stress-Free Habit) ve *Shuar'ların Ruhı* (Spirit of the Shuar) vardır.

John hakkında daha fazla bilgi edinmek, nerede ders verdiğini öğrenmek, kitaplarını ısmarlamak ya da kendisi ile temasa geçmek için, aşağıdaki web sitesini ziyaret edebilirsiniz:

www.JohnPerkins.org

Rüya Değişimi'nin çalışmaları hakkında ise aşağıdaki web sitesinden bilgi edinebilirsiniz:

www.dreamchange.org

DİZİN

1

11 Eylül 6, 7, 20, 159, 285, 299, 338, 343, 346

A

Afganistan 22, 82, 158, 290, 294, 295, 299, 300, 305, 311, 319

Amazon 15, 17, 20, 34, 35, 36, 73, 97, 195, 219, 220, 241, 246, 282, 283, 285, 301, 309, 315, 316, 343, 345, 346

Amerikalılar Okulu 107,244, 266, 302

Amoco 253

Arbusto 253

Arnold Toynbee 84

Amulfo Arias 104

Ashland 250, 282

Augusto Pinochet 303

Ayetullah Humeyni 188, 189, 190

B

Bahasa 73, 74, 76, 84

Bahreyn 253,254

Barış Gönüllüleri 34, 35, 36, 37, 54, 55, 75, 196, 208, 220, 237, 310, 339

Bechtel 40, 44, 125, 134, 145, 150, 244, 245, 248, 250, 251, 265, 277, 322, 324, 328, 333, 342, 345

BP 48

British Petroleum 48

Bruno Zambotti 93, 250

Bush 104, 125, 128, 134, 158, 159, 190, 238, 244, 245, 246, 253, 254, 257, 265, 266, 269, 277, 278, 280, 281, 299, 301, 302, 304, 305, 309, 315, 312, 322

Büyük Bunalım 66, 130, 132

C

Cakarta 13, 58, 59, 63, 73, 75, 76, 87, 98, 112

Carlos Castillo Armas 124

Carlyle 159

Caspar Weinberger 134, 238, 245, 265

Charles Hostler 253

Charlie Illingworth 59, 94, 167

Chase 293

Chuchu 243

Cumhuriyetçi Parti 125,254

D

David Harris 269

Dominik Cumhuriyeti 106

Dünya Bankası 5, 36, 37, 42, 49, 61, 82, 83, 97, 108, 126, 132,133, 143, 208, 210, 256, 258, 259, 260, 277, 311, 322, 340

Dünya Savaşı 66, 106, 132, 203, 259

Dünya Ticaret Örgütü 260

E

Einar Greve 36, 196, 210,211

Ekvador 15, 17, 18, 19,20,21, 35, 36, 37, 38, 41, 55, 104, 134, 208, 210, 219, 220, 223, 227, 237, 239, 240, 246, 286, 295, 297, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 315, 317, 318, 319, 320, 339, 341, 343

El Kaide 158, 312, 319

Endonezya 21, 38, 40, 41, 42, 46, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 69, 73, 74, 76, 78, 80, 82, 83, 87, 89, 91, 93, 94, 96, 106, 121, 134, 148, 155, 174, 204, 209, 211, 227, 258, 262, 273, 295, 316, 325,339

Enron 4, 9, 248, 252, 254

Ethan Ailen 32, 228

G

GATT 132

George Washington 228, 293

Graham Greene 6, 165, 167, 168, 169, 170, 172, 243

Guatemala 97, 105, 118, 121, 123, 124, 193, 222, 282, 283, 295, 303

H

Harken 159, 253

Henry Kissinger 150
Howard Parker 63, 94, 211, 259, 262, 273
Huaorani 220, 221, 287
Hugo Chávez 20, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 309
Hugo Spadafora 265, 266

I
IMF 42, 49, 132, 259, 277, 299, 311, 322
Irak 6, 9, 20, 22, 82, 138, 147, 148, 160, 174, 188, 267, 269, 277, 278, 279, 280, 299, 300,301, 305, 311, 315, 317, 319, 320, 321,322, 323, 324, 326, 328, 333, 334, 340, 342, 345

İ
İdi Amin 157,212
İkinci Dünya Savaşı 27,48,52, 130, 267
İngiltere 21,48, 83, 90, 184, 228
İran 34, 38, 48, 49, 53, 54, 82, 98, 100, 121, 122, 129, 134, 137, 147, 148, 150, 157, 158, 174, 175, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 192, 197, 200, 204, 209, 237, 243, 253, 273, 279, 281, 295, 301, 302, 304, 305, 310, 326, 341, 345
İsrail 137, 138, 145, 148, 183, 187, 279

J
Jacobo Arbenz 123, 124, 127, 128, 131, 222, 242
Jaime Roldós 5, 219, 220, 221, 222, 223, 224,228,237,239, 240, 241, 242, 243, 268, 297, 341
Jake Dauber 93, 207
James Monroe 106
JECOR 140, 146, 147, 157
Jim Garrison 259
Jimmy Carter 164
John Le Carré 6

K
Kanal Anlaşması 103, 164, 172, 189, 243, 264, 267, 272
Kanal Bölgesi 107, 111, 113, 115, 116, 172, 266, 273
Kermit Roosevelt 48, 49, 122, 134, 157, 301, 303
Kolombiya 102, 103, 105, 106, 118, 123, 192, 193, 194, 195, 198, 199, 201, 203, 204, 207, 219, 227, 246, 258, 262, 271, 326, 341
Kosta Rika 118, 193
Kuveyt 41, 42, 82, 138, 155, 209, 254, 279, 280
Küba 105, 123, 126, 266

M
Mac Hall 93, 207, 224, 226, 227, 229, 251
MAIN 13, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 55, 65, 66, 75, 93, 94, 95, 101, 108, 125, 127, 128, 129, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 150, 153, 155, 156, 163, 164, 167, 169, 170, 175, 185, 190, 192, 195, 197, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 215, 224, 226, 227, 230, 231, 235, 236, 244, 248, 251, 252, 260, 262, 272, 274, 284, 325, 326, 339, 340, 341
Manuel Noriega 245, 264, 270
Manuel Torres 198
Markov 164
Mısır 38, 137, 143, 189, 190, 254
Michael Ameen 253
Monroe Doktrini 106
Muammer Kaddafi 105
Muhammed ibn Suud 136
Muhammed Musaddik 48, 122

N
New York 16, 27, 32, 152, 171, 189, 215, 266, 269, 284, 288, 289, 291, 292, 294, 301, 303
Nikaragua 105, 118, 123, 172, 193, 267, 303
NSA 32, 33,34, 36, 43, 49, 50, 101, 104, 190, 203, 211, 213, 246, 256, 274, 339

O
OmarTorrijos 5, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 112, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 131, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 189, 190, 195, 222, 224, 228, 237, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 319, 340, 342, 345
OPEC 129, 130, 132, 134, 142, 148, 175, 298, 319, 320, 321
Osvaldo Hurtado 240

P

Panama 6, 38, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 117, 121, 122, 125, 126, 127, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 177, 189, 192, 196, 197, 204, 211, 219, 227, 242, 243, 245, 245, 258, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 280, 295, 303, 319, 326, 340, 342

Panama Kanalı 17, 102, 108, 123, 190, 237, 239, 243, 245, 246, 266,268, 340, 341

Paul Mormino 95

Paul Priddy 226, 232, 235, 236, 251

Paul Revere 328

Peter Eisner 270

Philippe Bunau-Varilla 103

PURPA 256, 257

R

Rachel Saint 221

Rasmon 73

Richard Cheney 134, 238, 270

Richard Helms 134, 238

Richard Nixon 81

Riyad 136, 137, 141, 155, 157, 158, 277

Robert Baer 154

Robert McNamara 61, 97, 98, 132, 133, 238, 256, 340

Ronald Reagan 237, 243, 322

Rüya Değişimi 12, 282, 346, 347

s

Saddam Hüseyin 4, 267, 277, 278, 280, 300, 301, 305, 309, 319, 323

Salvador Allende 131

SAMA 146, 147, 155, 157, 323

SAVAK 122, 183

Seabrook 236, 248, 249

Shakaim Chumpi 286

Shell 15, 16, 17, 221, 309, 313, 315

Shuar 15, 16, 19, 74, 282, 283, 286, 287, 312, 313, 335, 347

SIL 220,221

Sir Francis Drake 227, 228

Sovyetler Birliği 48, 85, 157, 259, 279, 334

Spectrum 253

Stone & Webster 40, 44, 145, 260, 281

Suharto 53, 54

Sukarno 52, 53, 74

Suudi Arabistan 82, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157,158, 159, 163, 174, 192, 197, 209, 211, 242, 251, 254, 277, 278, 279, 280, 319, 323, 340, 342, 345

Ş

Şah Muhammed Rıza Pehlevi 121

Şili 104, 131, 193, 222, 267, 303

Şirketokrasi 11, 61, 131, 281

T

Texaco 17, 223, 224, 241

Thomas Lippman 156

Thomas Paine 32, 130

U

United Fruit 104, 123, 124, 315

United Fruit Company 123

USAID 5, 46, 73, 83, 108, 277, 311

Usame bin Ladin 6, 157,212, 278,294

V

Vahabi 136, 149, 151

Venezuela 20, 106, 148, 196, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 307, 309,311

Vietnam 32, 33, 46, 49, 53, 59, 60, 75, 81, 84, 90, 106, 112, 132, 134, 165, 171, 183, 196, 204

Vietnam Savaşı 53, 130

W

Wall Street 127, 139, 194, 250, 251, 254, 288, 289, 290,292, 293

Waste Management 156

Y

Yemen 143

Yeni Anlaşma 132

Z

Zapata 124, 134 300, 302

Giriş

[1] UN World Food Program (BM Dünya Gıda Programı), www.wfp.org, erişim 27 Aralık 2003. Ek olarak, National Association for the Prevention of Starvation'a göre (Açlığın Önlenmesi İçin Ulusal Birlik), "Her gün, 5 yaşın altında 34 bin çocuk açlıktan/açlıktan doğan önlenebilir hastalıklardan dolayı ölüyor. (www.napsoc.org, erişim 27 Aralık 2003). Starvation.net, sudan bulaşan hastalıklar ve AIDS nedeniyle ölümler de eklendiğinde, günde 50 bin çocuğun öldüğü tahminini yapıyor. (www.starvation.net, erişim 27 Aralık 2003)

[2] Founding Fathers: Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve ilk Amerikan Anayasasını imzalayan, o zamanki on üç eyaletin delegeleri. Benjamin Franklin, George Washington, John Adams, Thomas Jefferson, Thomas Paine, Ethan Allen, John Jay, James Madison ve Alexendar Hamilton en bilinen delegelerdir, [ç.n.]

[3] Gıda Araştırma ve Eylem Merkezi 'nin [Food Research and Action Center (FRAC)] ABD Tarım Bakanlığı verileri, www.frac.org. (Erişim 27 Aralık 2003)

[4] BM İnsani Gelişim Raporu (UN Human Development Report), New York, BM, 1999.

Önsöz

[5] BM Kalkınma Programı, www.wfp.org. (Erişim: 27 Aralık 2003) Ayrıca Açlığın Önlenmesi İçin Ulusal Birlik, 'Her gün 5 yaşın altındaki 34 bin çocuğun açlıktan ya da yetersiz beslenmeye bağlı önlenebilir hastalıklardan öldüğü' tahmininde bulunmaktadır, (napsoc.org. Erişim: 27 Aralık 2003) Starvation.net ise sudan bulaşan hastalıklar ve AIDS'den ölümlerin de eklenmesiyle, bu rakamın günde 50 bin çocuğa ulaştığı tahmininde bulunuyor. (starvation.net. Erişim 27 Aralık 2003)

[6] 'Şirketlerin egemen olduğu yönetim şekli' anlamında yazarın İngilizcede türettiği 'corporatocracy' kelimesine karşılık çevirmen tarafından türetilmiştir, [e.n.]

[7] Gina Chávez, *Tarimiat - Firmes en Nuestro Territorio: FIPSE vs. ARCO*, editörler: Mario Melo ve Juana Sotomayor. Quito, Ekvador, CDES ve CONAIE, 2002.

[8] Sandy Tolan, 'Ecuador: Lost Promises' (*Ekvador: Kayıp Vaatler*), Ulusal Açık Radyo, 9 Temmuz 2003, www.npr.org. (Erişim: 9 Temmuz 2003).

[9] Juan Forero, 'Seeking Balance: Growth vs. Culture in the Amazon' ('Denge Arayışı: Amazon'da Büyüme Kültüre Karşı'), *New York Times*, 10 Aralık 2003.

[10] Abby Ellin, 'Suit Says ChevronTexaco Dumped Poisons in Ecuador' ('Mahkeme Kararı: ChevronTexaco, Ekvador'a Zehir Bırakıyor'), *New York Times*, 8 Mayıs 2003.

[11] Chris Jochnick, 'Perilous Prosperity' ('Tehlikeli Refah'), *New Internationalist*, Haziran 2001, <http://www.newint.org>. Daha geniş bilgi için: Pamela Martin, *The Globalization of Contentious Politics: The Amazonian Indigenous Rights Movement (Bulaşıcı Politikaların Küreselleşmesi: Amazon Yerli Hakları Hareketi)*, New York, Rutledge, 2002; Kimerling, *Amazon Crude*, New York: Natural Resource Defense Council (*Doğal Kaynakları Koruma Konseyi*), 1991; Leslie Wirpsa, *Upheaval in the Back Yard: Illegitimate Debts and Human Rights - The Case of Ecuador/ Norway (Arka Bahçemizde Çalkantı: Meşru Olmayan Borçlanmalar ve İnsan Hakları-Ekvador/Norveç Olayı)*, Quito, Ekvador, Centro de Derechos Económicos y Sociales, 2002; Gregory Palast, 'Inside Corporate America' ('Amerikan Ticari Kuruluşlar Dünyası İçinde'), *Guardian*, 8 Ekim 2000.

[12] Petrolün ulusal ve küresel ekonomiler üzerindeki etkileri hakkında bilgi için, bkz: Michael T. Klare, *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict (Kaynak Savaşları: Küresel Sürtüşmenin Yeni Peyzajı)*, New York: Henry Holt and Company, 2001; Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power (Bedel: Petrol, Para ve Güç için Çıkılan Epik Macera)*, New York, Free Press, 1993, Daniel Yergin ve Joseph Stanislaw, *The Commanding Heights: The Battle for the World Economy (Kumanda Kademeleri: Dünya Ekonomisi İçin Verilen Savaş)*, New York, Simon&Schuster, 2001.

[13] James S. Henry, 'Where the Money Went?' ('Para Nereye Gitti?'), *Across the Board*,

Mart/Nisan 2004, s 42-45. Daha fazla bilgi için bkz: Henry'nin kitabı *The Blood Bankers: Tales from the Global Underground Economy* (Kan Tüccarları: Küresel Yeraltı Ekonomisinden Masallar), New York, Four Walls Eight Windows, 2003.

[14] Gina Chávez, *Tarimiat - Firmes en Nuestro Territorio: FIPSE vs. ARCO*, editörler: Mario Meló ve Juana Sotomayor (Quito, Ekvador: CDES ve CONAIE, 2002); *Petróleo, Ambiente y Derechos en la Amazonia Centro Sur*, Edición Víctor López A, Centro de Derechos Económicos Sociales, OP1P, IACYT-A, Quito, Ekvador, Sergrafic, 2002. (Oxfam America'nın destekleriyle.)

[15] Sandy Tolan, 'Ecuador: Lost Promises' ('Ekvador: Kayıp Vaatler'), Ulusal Açık Radyo, 9 Temmuz 2003, www.npr.org. (Erişim: 9 Temmuz 2003).

[16] Çakallar ve diğer tip tetikçiler hakkında daha fazla bilgi için, bkz: P. W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca, NY and London: Cornell University Press, 2003); James R. Davis, *Fortune's Warriors: Private Armies and the New World Order* (Vancouver and Toronto: Douglas & McIntyre, 2000); Felix I. Rodriguez ve John Weisman, *Shadow Warrior: The CIA Hero of 100 Unknown Battles* (New York: Simon and Schuster, 1989).

2

[17] Ivy League: ABD'nin en saygın sekiz üniversitesinin oluşturduğu grup, [ç.n.]

[18] Thomas Paine: (1737-1809) İsmi ABD'nin Kurucu Ataları arasında yer alan gazeteci-yazar, entelektüel, radikal bir devrimci. *Sağduyu* başlığıyla yazdığı birer sayfalık bildirimler Amerikan devriminde öylesine etkili olmuştur ki sonradan Washington iktidarının ruhu olarak tanımlanmışlardır.

Ethan Ailen: (1738-1789) İsmi ABD'nin Kurucu Ataları arasında yer alan çiftçi, iş adamı, arsa spekülâtörü ve düşünür. Amerikan Devrim savaşında yer alan bir politikacı.

[19] Bu kritik operasyonun detaylı bir açılımı için, bkz: Stephen Kinzer, *All the Shah's Men: An American Coup and the Roots of Middle East Terror* (*Şah'ın Tüm Adamları: Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu Terörünün Kökleri*), Hoboken, John Wiley&Sons, Inc., 2003.

[20] Jane Mayer, 'Contract Sport: What Did the Vice-President Do for Halliburton?' ('Kontrat Desteği: Başkan Yardımcısı, Halliburton için Ne Yaptı?'), *New Yorker*, 16 ve 23 Şubat 2004, s. 83.

3

[21] Endonezya ve tarihi hakkında daha fazla bilgi için, bkz: Jean Gelman Taylor, *Indonesia: Peoples and Histories* (Endonezya: Halklar ve Tarihler), New Haven ve Londra, Yale University Press, 2003; ve Theodore Friend, *Indonesian Destinies* (Endonezyalıların Kaderi), Cambridge ve Londra, Belknap Press of Harvard University, 2003.

6

[22] İngilizcede 'öcü' anlamına gelen kelime [ç.n.]

[23] 1980'lerde ileri teknoloji şirketleri ve büyük finans kurumlarının, Massachusetts'de Boston ve civarında, Yankee otoyolu olarak adlandırılan 128 nolu rota boyunca yerleşmesiyle yaşanan teknolojik patlama.

[24] Theodore Friend, *Indonesian Destinies*, Cambridge MA ve London: The Belknap Press of Harvard University, 2003) s.5.

10

[25] *Common Sense*: Thomas Paine'nin İngiliz Hükümeti'nin ve monarşinin otoritesini sorguladığı ve İngiltere'den bağımsızlık talebinde bulunduğu broşür. Yazılı bir anayasaya dayalı cumhuriyetçi idare tarzını savunan ve Ocak 1776'da yayınlanan bu yazı, Amerikalılar'ı bağımsızlık mücadelesinde bir araya getirmekte anahtar rol oynamıştı, [ç.n.]

[26] Bkz. David McCullough, *The Path Between the Seas: The Creation of the Panama Canal 1870-1914* (Denizler Arasındaki Yol: Panama Kanalı'nın Yaratılışı 1870-1914), New York,

Simon and Schuster, 1999; William Friar, *Portrait of the Panama Canal: From Construction to the Twenty-First Century (Panama Kanalı'nın Portresi: Yapımından 21. Yüzyıla)*, New York, Graphic Arts Publishing Company, 1999; Graham Greene, *Conversations to the Eith The General (General İle Konuşmalar)*, New York, Pocket Books, 1984.

[27] Bkz. 'Zapata Petroleum Corp.' ('Zapata Petrol Şirketi'), *Fortune*, Nisan 1958, s. 248; Darwin Payne, *Initiative in Energy: Dresser Industries, Inc. 1880-1978 (Enerjide İnisiyatif: Dresser Sanayi Kuruluşları, 1880-1978)*, New York, Simon and Schuster, 1979; Steve Pizzo, *Inside Job: The Looting of America's Savings and Loans (İçten Pazarlık: Amerika 'nın Tasarruflarını ve Emeklilik Fonlarını Yağmalamak)*, New York, McGraw Hill, 1989; Gary Webb, *Dark Alliance: The CIA, The Contras, and the Crack Cocaine Explosion (Karanlık İttifak: CIA, Kontralar ve Krak Kokain Patlaması)*, New York, Seven Stories Press, 1999; Gerard Colby ve Charlotte Denet, *Thy Will Be Done, The Conquest of the Amazon: Nelson Rockefeller and Evangelism in the Age of Oil (Bu Yapılacak, Amazon 'un Fethi: Nelson Rockefeller ve Petrol Çağı 'nda Evangelism)*, New York: Harper Collins, 1995.

[28] Manuel Noriega ile Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner (Amerika'nın Tutsağı Manuel Noriega'nın Anıları)*, New York, Random House, 1997; Omar Torrijos Herrera, *Ideario*, Editorial Universitaria Centroamericano, 1983) Graham Greene, *General İle Konuşmalar*, New York, Pocket Books, 1984.

[29] Graham Greene, *General İle Konuşmalar*, Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Amerika'nın Tutsağı Manuel Noriega 'nın Anıları*.

[30] Derrick Jensen, *A Language Older than Words (Kelimelerden Eski Bir Dil)*, New York, Context Books, 2000, s. 86-88.

[31] School of the Americas: 1946'da Panama'da kurulan, 1984'te Panama Kanalı Anlaşması sonucu ülkeden atılan daha sonra Fort Benning, Georgia'ya yerleşen muharebe eğitim merkezi. Burada 60 yıl içinde 60 binden fazla Latin Amerikalı asker halk hareketlerini bastırma, keskin nişancılık, komando, psikolojik savaş teknikleri, askeri istihbarat ve sorgu teknikleri eğitimi almıştır. Yüzbinlerce Latin Amerikalı bu merkezde eğitilenler tarafından işkenceden geçirilmiş, tecavüze ve suikasta uğramış ya da doğrudan katledilmiştir, [ç.n.]

[32] Graham Greene, *Conversations with the General* (New York: Pocket Books, 1984); Manuel Noriega ile Peter Eisner, *The Memoirs of Manuel Noriega, America's Prisoner* (New York: Random House, 1997).

13

[33] William Shawcross: *The Shah's Last Ride: The Fate of an Ally (Şah 'ın Son Seferi: Bir Müttefikin Kaderi)*, New York, Simon and Schuster, 1988; Stephen Kinzer, *All the Shah's Men: An American Coup and the Roots of Middle East Terror (Şah 'ın Tüm Adamları: Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu Terörünün Kökleri)*, Hoboken, John Wiley&Sons, Inc., 2003, sy. 45.

[34] Arbenz, United Fruit ve Guatemala'nın kanlı tarihi üzerine çok şey yazıldı. Boston Üniversitesi'ndeki siyaset bilimi profesörüm Howard Zinn'in *A People's History of the United States (Birleşik Devletler Halkının Tarihi)* adlı kitabına bkz. (New York, Harper&Row, 1980). Ayrıca: Diane K. Stanley *The United Fruit Company 's Sixty-Six Years in Guatemala (United Fruit Şirketi nin Guatamala 'daki Altmışaltı Yılı)*, Guatemala, Centro Impresor Piedra Santa, 1994. 'The Banana Republic: The United Fruit Company' ('Muz Cumhuriyeti: United Fruit Şirketi'), mayaparadise.com; 'CIA Involved in Guatemala Coup, 1954' (1954 Guatamala Darbesine CIA Karışmıştır), www.english.upenn.edu. Bush ailesinin bağlantıları hakkında daha fazla bilgi için: 'Zapata Petrol Şirketi', *Fortune*, Nisan 1958, s. 248.

14

[35] *New Deal*: Roosevelt'in 1933'te başkan seçildikten sonra istihdam yaratmak ve ekonomik düzelmeyi tetiklemek için yarattığı programlara verilen ad [ç.n.]

[36] 'Robert S. McNamara: 8th Secretary of Defense' ('Robert S. McNamara: Sekizinci

Savunma Bakanı'), www.defenselink.mil. (Erişim 23 Aralık 2003).

15

[37]

Chop Chop Square: Riyad'da Cuma günleri halka açık idamların gerçekleştirildiği meydan [ç.n.]

[38]

1973 petrol ambargosuna yol açan olaylar ve ambargonun etkileri hakkında daha fazla bilgi için bkz: Thomas W. Lippman, *Inside the Mirage: America's Fragile Partnership with Saudi Arabia (Serabın içinde: Amerika'nın Suudi Arabistan ile Kırılğan Ortaklığı)*, Boulder, Westview Press, 2004, s. 155-159; Daniel Vergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power (Bedel: Petrol, Para ve Güç İçin Çıkılan Macera)*, New York, Free Press, 1993; Stephen Schneider, *The Oil Price Revolution (Petrolde Fiyat Devrimi)*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1983; Ian Seymour, *OPEC: Instrument of Change* London: McMillan, 1980).

[39]

Thomas W. Lippman, *Serabın İçinde: Amerika 'nın Suudi Arabistan ile Kırılğan Ortaklığı*, s. 160.

[40]

David Holden ve Richard Johns, *The House of Saud: The Rise and Rule of the Most Powerful Dynasty in the Arab World* (New York: Holt Rinehart and Winston, 1981), s. 359.

[41]

Thomas W. Lippman, *Serabın içinde: Amerika 'nın Suudi Arabistan ile Kırılğan Ortaklığı*, s. 167.

16

[42]

Robert Baer, *Sleeping with the Devil: How Washington Sold Our Soul for Saudi Oil (Şeytanla Yatağa Girmek: Washington Suudi Petrolü İçin Ruhumuzu Nasıl Sattı)*, New York, Crown Publishers, 2003, s. 26.

[43]

Thomas W. Lippman, *Serabın İçinde: Amerika'nın Suudi Arabistan ile Kırılğan Ortaklığı*, s. 162.

[44]

Aynı eser, s.2.

[45]

Henry Wasswa, *'İdi Amin, Murderous Ugandan Dictator, Dies (Katil Uganda Diktatörü idi Amin Öldü)*, Associated Press, 17 Ağustos 2003.

[46]

'The Saudi Connection' (Suudi Bağlantısı), *U.S. News & World Report*, 15Aralık 2003, s.21.

[47]

Aynı kaynak, s. 19, 20, 26.

[48]

Craig Unger, 'Saving the Saudis' (Suudiler'i Kurtarmak), *Vanity Fair*, Ekim 2003. Bush ailesinin bağlantıları ve Bechtel vs. hakkında daha fazla bilgi için bkz: 'Zapata Petroleum Corp.' (Zapata Petrol Şirketi), *Fortune*, Nisan 1958, s. 248; Darwin Payne, *Initiative in Energy: Dresser Industries, Inc. 1880-1978 (Enerjide inisiyatif: Dresser Sanayi Şirketi 1880-1978)*, New York, Simon&Schuster, 1979; Nathan Vardi, 'Desert Storm: Bechtel Group Is Leading the Charge' (Çöl Fırtınası: Bechtel Taaruza Önderlik Ediyor) ve 'Contacts for Contracts' ('Anlaşmalar İçin Bağlantılar', her ikisi de *Forbes*, 23 Haziran 2003, s.63-66; Graydon Carter, 'Editor's Letter: Fly the Friendly Skies' (Editörün Mektubu: Dost Semalarda Uçunuz), *Vanity Fair*, Ekim 2003; Richard A. Opiel ile Diana B. Henriques, 'A Nation at War: The Contractor. Company has ties in Washington, and to Iraq' (Bir Ulus Savaşıyor: Müteahhit. Washington'da ve Irak'ta Bağlantıları Olan Şirket), *New York Times*, 18 Nisan 2003

17

[49]

Örnek için bkz: John M. Perkins, 'Colonialism in Panama Has No Place in 1975' (Koloniziliğin 1975 Panaması'nda Yeri Yoktur), *Boston Evening Globe*, 19 Eylül 1975; John M. Perkins, 'U.S.-Brazil Pact Upsets Ecuador' (ABD- Brezilya Paktı Ekvador'u Rahatsız Ediyor), *Boston Globe*, 10 Mayıs 1976.

[50]

John Perkins'in teknik dergilerde yayınlanan makalelerine örnek için, bkz: John M.

Perkins, 'A Markov Process Applied to Forecasting, Part I-Economic Development' (Markov Süreci'nin Tahminlere Uygulanması, Böl. I-Ekonomik Gelişim) ve 'A Markov Process Applied to Forecasting, Part II-The Demand for Electricity' (Markov Süreci'nin Tahminlere Uygulanması, Böl. H-Elektrik İhtiyacı), The Institute of Electrical and Electronics Engineers, Conference Papers C 73 475-1 (Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Enstitüsü Konferans Belgeleri), Temmuz 1973 ve C 74 146-7, Ocak 1974; John M. Perkins ve Nadipuram R. Prasad, 'A Model for Describing Direct and Indirect Interrelationships Between the Economy and the Environment' (Ekonomi ve Çevre Arasındaki Doğrudan ve Dolaylı Etkileşimli İlişkilerin Tanımı İçin Bir Model), *Consulting Engineer*, Nisan 1973; Edwin Vennard, John M. Perkins ve Robert C. Ender, 'Electric Demand from Interconnected Systems' (Enterkonekte Sistemlerden Çekilecek Elektrik İhtiyacı), *TAPPI Journal* (Kâğıt Hamuru ve Kâğıt Sanayi Teknik Birliği) 28. Konferans Edisyonu, 1974; John M. Perkins, 'Iranian Steel: Implications for the Economy and the Demand for Electricity' (İran Çeliği: Ekonomiye ve Elektrik İhtiyacına Etkileri) ve 'Markov Method Applied to Planning' (Markov Metodu'nun Planlamaya Uygulanması), 12-16 Mayıs 1974'te İran, Şiraz'daki Pehlevi Üniversitesindeki 4. İran Mühendislik konferansında yapılan sunum; John M. Perkins'in önsözüyle *Economic Theories and Applications: A Collection of Technical Papers* (Ekonomik Kuramlar ve Uygulamalar: Teknik Belgeler Külliyyatı), Boston, Chas. T. Main Şirketi, 1975.

[51] John M. Perkins, 'Kolonizasyonun 1975 Panama'sında Yeri Yoktur'.

[52] Graham Greene, *Getting to Know the General (General'i Tanımak)*, New York, Pocket Books, 1984, sy. 89-90.

[53] Graham Greene, *Getting to Know the General (General'i Tanımak)*, New York, Pocket Books, 1984.

18

[54] William Shawcross, *Şah'ın Son Seferi: Bir Müttefikinin Kaderi*. Şah'ın iktidara gelişi hakkında daha fazla bilgi için, bkz: H. D. S. Greenway, 'The Iran Conspiracy' (İran Komplosu), *New York Review of Books*, 23 Eylül 2003; Stephen Kinzer, *Şah'ın Tüm Adamları: Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu Terörünün Kökleri*.

[55] Emin, Yeşeren Çöl Projesi ve İran hakkında daha fazla bilgi için, bkz: John Perkins, *Shapeshifting*, Rochester, Destiny Books, 1997.

20

[56] Şah'ın iktidara gelişi hakkında daha fazla bilgi için, bkz: H.D.S. Greenway, 'İran Komplosu'; Stephen Kinzer, *Şah'ın Tüm Adamları*.

[57] Ayetullah Humeyni hakkındaki *TIME* dergisi makaleleri, 12 Şubat 1979, 7 Ocak 1980 ve 17 Ağustos 1987.

21

[58] 1898'deki İspanyol-Amerikan Savaşı'nda çarpışan I. Amerikan Gönüllü Süvari Birliği'ne verilen ad [ç.n.]

[59] Gerard Colby ve Charlotte Dennet, *Amazon'un Fethi: Nelson Rockefeller ve Petrol Çağı'nda Evangelizm*.

24

[60] Kolombiya'da liberal popülist aday Jorge Eliécer Gaitan'ın öldürülmesi ile başlayan ve 'şiddet' olarak adlandırılan olaylar zinciri [ç.n.]

[61] Amerika kıtalarında, Kızılderili ve Avrupalı karışımı olan insanları anlatmak için kullanılan terim [ç.n.]

[62] Ülkenin refahını, sahip olduğu altın, gümüş vb. değerli madenlere bağlayan, ülkedeki değerli maden yataklarının işletilmesine önem veren ve ihracatı artırıp ithalatı azaltmaya çalışan iktisat öğretisi, [ç.n.]

[63] SIL, tarihçesi, eylemleri ve petrol şirketleri ile Rockefeller bağlantısı hakkında

detaylı bilgi için, bkz Gerard Colby ve Charlotte Dennet, *Amazon'un Fethi*, Joe Kane, *Savages (Vahşiler)*, New York, Alfred A. Knopf, 1995, Rachel Saint hakkında bilgi için, s. 85, 156, 227.

[64] John D. Martz, *Politics and Petroleum in Ecuador (Ekvador'da Petrol ve Politika)*, New Brunswick ve Oxford, Transaction Books, 1987, s. 272.

[65] José Carvajal Candall, 'Objetivos y Politicas de CEPE', Quito, Ekvador, Primer Seminario, 1979, s. 88.

26

[66] Mogul: Özellikle medya ve film endüstrisinde yer alan, zengin, önemli ve güçlü işadamlarına verilen ad. [ç.n.]

[67] John D. Martz, *Ekvador'da Petrol ve Politika*, s. 272.

[68] Gerard Colby ve Charlotte Dennet, *Amazon'un Fethi*, s. S 813.

[69] John D. Martz, *Politics and Petroleum in Ecuador* (New Brunswick and Oxford; Transaction Books, 1987), s, 303.

[70] John D. Martz, *Ekvador'da Petrol ve Politika*, s. 381, 400.

27

[71] Graham Greene, *General'i Tanımak*, s. 11.

[72] George Shultz: 1972-74; Nixon-Ford kabinesinde Maliye Bakanı ve Ekonomik Politika Konseyi Başkanı, 1974-82; Bechtel'in başkanı, 1982-89; Reagan-Bush kabinesinde dışişleri bakanı. Caspar Weinberger: 1973-75; Nixon-Ford yönetiminde Yönetim ve Bütçe Dairesi Direktörü, Sağlık, Eğitim ve Sosyal Yardım Bakanı, 1975-80; Bechtel Başkan Yardımcısı ve Hukuk Müşaviri, 1980-87; Reagan-Bush kabinesinde savunma bakanı.

[73] ABD'nin Torrijos'u öldürme planları ilk olarak 1973 Watergate duruşmaları sırasında ABD Senatosu'na verdiği ifadede John Dean tarafından açıklanmıştı; 1975'te Senatör Frank Church başkanlığında CIA hakkında yürütülen Senato soruşturmasında, hem Torrijos'u hem de Noriega'yı öldürme planları hakkında ek ifadeler ve belgeler sunulmuştu. Örnek olarak bkz: Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Manuel Noriega'nın Anıları*, s. 107.

28

[74] IPS, onun alt kuruluşu Archbald Power Corporation ve eski CEO'su John Perkins hakkında ek bilgi için, bkz: Jack M. Daly ve Thomas J. Duffy, 'Burning Coal's Waste at Archbald' (Archbald'da Kömür Atıkları Yakmak), *Civil Engineering*, Temmuz 1988; Vince Coveleskie, 'Co-Generation Plant Attributes Cited' (Yan-Nesil Santral Yetkileri Engellendi), *Scranton Times*, 17 Ekim 1987; Robert Curran, 'Archbald Facility Dedicated' (Archbald Tesisi Hizmete Girdi), *Scranton Tribune*, 17 Ekim 1987; 'Archbald Plant Will Turn Coal Waste into Power' (Archbald Santrali Atık Kömürü Güce Dönüştürecek), *Citizen's Voice*, Wilkes-Barre, 6 Haziran 1988; 'Liabilities to Assets: Culm to Light, Food' (Pasiflerden Aktiflere: Kömür Tozundan Işık ve Gıdaya), *Citizen's Voice*, Wilkes-Barre, 7 Haziran 1988.

[75] İspanyolca 'çalı'.

[76] Joe Conason, 'The George W. Bush Success Story' (George W. Bush'un Başarı Öyküsü), *Harpers Magazine*, Şubat 2000; Craig Unger, 'Suudileri Kurtarmak', *Vanity Fair*, Ekim 2003, s. 165.

[77] Aynı yazı, s. 178.

[78] Bkz: George Lardner Jr. ve Lois Romano, 'The Turning Point After Coming Up Dry' (Dönüm Noktası), *Washington Post*, 30 Temmuz 1999; Joe Conason, 'George W. Bush Başarı Öyküsü', *Harpers Magazine*, Şubat 2000; Sam Parry, 'The Bush Family Oligarchy-Part Two: The Third Generation' (Bush Ailesi Oligarşisi-Bölüm İki: Üçüncü Nesil),

29

[79]

Yıllar sonra saygın muhasebe şirketi Arthur Andersen'in de enerji tüketicilerini ve Enron çalışanlarını milyarlarca dolar dolandırmak üzere Enron yöneticileriyle işbirliği yaptığı ortaya çıkmış, böylece yeni bir anlam kazanan bu teori, tam da kamu soruşturmasına konu olmaya hazır hale geldiği sırada Irak Savaşı çıkmış (2003) dikkatleri başka yöne kaydırmiştı. Bahreyn, savaş sırasında başkan George W. Bush'un stratejisinde kritik bir rol üstlendi.

[80]

Jim Garrison, *American Empire: Global Leader or Rogue Power? (Amerikan İmparatorluğu: Küresel Lider mi, Yoksa Başıboş Kalmış Güç mü?)*, San Francisco, Berrett-Koehler Publishers, 2004, s. 38.

[81]

Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Manuel Noriega'nın Anıları*, New York, Random House, 1997, s. 56.

[82]

David Harris, *Shooting the Moon: The True Story of an American Manhunt Unlike Any Other, Ever (Ay'ı Vurmak: Benzeri Olmayan Bir Amerikan İnsan Avının Gerçek öyküsü)*, Boston, Little, Brown and Company, 2001, s. 31-34.

[83]

David Harris, *Ay'ı Vurmak*, s. 43.

[84]

Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Manuel Noriega'nın Anıları*, s. 212; Craig Unger, 'Suudileri Kurtarmak', *Vanity Fair*, Ekim 2003, s. 165.

[85]

Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Manuel Noriega'nın Anıları*, s. 114.

[86]

Bkz: www.famoustexans.com/georgebush.htm

[87]

Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Manuel Noriega'nın Anıları*, s. 56-57.

[88]

David Harris, *Ay'ı Vurmak*, s. 6.

[89]

www.famoustexans.com/georgebush.htm

[90]

David Harris, *Ay'ı Vurmak*, s. 4.

[91]

Manuel Noriega ile Peter Eisner, *Manuel Noriega'nın Anıları*, New York, Random House, 1997, s. 248.

[92]

Aynı kitap, s. 211.

[93]

Aynı kitap, s. xxi.

31

[94]

Morris Barrett, 'The Web's Wild World' (Aç'ın Çılgın Dünyası), *TIME*, 26 Nisan 1999, s. 62.

32

[95]

Huaoraniler hakkında daha fazla bilgi için bkz: Joe Kane, *Vahşiler*, New York, Alfred A. Knopf, 1995.

33

[96]

'Venezuela on the Brink' (Venezuela Uçurumun Kenarında) *New York Times*, 18 Aralık 2002.

[97]

The Revolution Will Not Be Televised (*Devrim Televizyondan Verilmeyecek*). Yönetenler: Kim Bartley ve Donnacha O'Briain, Irish Film Board ile birlikte, 2003. Bkz: www.Chavezthefilm.com.

[98]

'Venezuelan President Forced to Resign' (Venezuela Başkanı İstifaya Zorlandı), Associated Press, 12 Nisan 2002.

[99]

Simon Romero, 'Tenuous Truce in Venezuela for the State and its Oil Company'

(Venezuela'da Devlet ve Onun Petrol Şirketi ile Netameli Uzlaşma), *New York Times*, 24 Nisan 2002.

[100] Bob Edwards, 'What Went Wrong with the Oil Dream in Venezuela?' (Venezuela Petrol Düşünde Yolunda Gitmeyen Neydi?), *Ulusal Açık Radyo*, Sabah Baskısı, 8 Temmuz 2003.

[101] Ginger Thompson, 'Venezuela Strikers Keep Pressure on Chávez and Oil Exports' ('Venezuelalı Grevciler Chávez ve Petrol İhracatı Üzerindeki Baskısını Sürdürüyor'), *New York Times*, 30 Aralık 2002.

[102] Çakallar ve diğer tip tetikçiler hakkında daha fazla bilgi için, bkz: P. W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca, NY and London: Cornell University Press, 2003); James R. Davis, *Fortune's Warriors: Private Armies and the New World Order* (Vancouver and Toronto: Douglas&McIntyre, 2000); Felix I. Rodriguez ve John Weisman, *Shadow Warrior: The CIA Hero of 100 Unknown Battles* (New York: Simon and Schuster, 1989).

[103] Tim Weiner, "A Coup by Any Other Name", *New York Times*, 14 Nisan 2002.

[104] "Venezuela Leader Urges 20 Years for Strike Chiefs ", *Associated Press*, 22 Şubat 2003.

[105] Paul Richter, "U.S. Had Talks on Chávez Ouster", *Los Angeles Times*, 17 Nisan 2002.

34

[106] Chris Jochnick, "Perilous Prosperity", *New Internationalist*, Haziran 2001, www.newint.org/issue335/perilous.htm.

[107] Birleşmiş Milletler. Human Development Report (*İnsani Gelişim Raporu*). (New York: Birleşmiş Milletler, 1999).

[108] Rehine olayı ile ilgili ek bilgi için, bkz: Alan Zibel, "Natives Seek Redress for Pollution", *Oakland Tribune*, 10 Aralık 2002; 10-28 Aralık 2003 *Hoy* (Quito, Ekvador günlük gazetesi) haberleri; "Achuar Free Eight Oil Hostages", *El Comercio* (Quito günlük gazetesi), 16 Aralık 2002 (Reuters tarafından da rapor edildi); "Ecuador: Oil Firm Stops Work because Staff Seized, Demands Government Action", ve "Sarayacu-Indigenous Groups to Discuss Release of Kidnapped Oil Men", *El Universo* (Guayaquil, Ekvador, günlük gazetesi), www.eluniverso.com, 24 Aralık 2002; ve Juan Forero, "Seeking Balance: Growth vs. Culture in the Amazon", *New York Times*, 10 Aralık 2003. Ekvador'un Amazon halkları hakkında güncel bilgi Pachamama Alliance'in web sitesinde bulunabilir: www.pachamama.org.

35

[109] Bureau of the Public Debt (Kamu Borçları Bürosu) tarafından www.publicdebt.treas.gov adresinde bildirilen ulusal borç istatistikleri; Dünya Bankası'nın, aşağıdaki adreste belirtilen ulusal gelir istatistikleri. www.worldbank.org

[110] Elizabeth Becker ve Richard A. Opper, 'A Nation at War: Reconstruction. U.S. Gives Bechtel a Major Contract in Rebuilding Iraq', *New York Times*, 18 Nisan 2003, <http://www.nytimes.com>

[111] Richard A. Opper ile Diana B. Henriques, 'A Nation at War: The Contractor. Company Has Ties in Washington, and to Iraq', *New York Times*, 18 Nisan 2003, <http://www.nytimes.com>

[112] www.money.cnn.com

Son Söz

[113] Energy Information Administration, *USA Today*, 1 Mart 2004, s 1.